

ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

*Виходить двічі на рік
Заснований у 1998 році*

Випуск 81

Полтава
2023

УДК 37.01+378 (062.552)

Засновник і видавець:

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Founder and publisher:

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University *Друкується за ухвалою вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 11 від 27 квітня 2023 р.). Printed under the decision of the Scientific Council of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (protocol № 11 from April 27, 2023).*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ**Головний редактор**

Хоменко П. В. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна.

Заступник головного редактора

Фазан В. В. – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Гніздилова О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Мокляк В. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Мірослав Паталон – доктор хабілітований, професор, професор кафедри освіти Поморської академії в Слупську, Польща

Тсіріготіс Костянтинос – доктор хабілітований, професор звичайний, соціальний педагог, завідувач лабораторії клінічної психології і психотерапії факультету психології Університету імені Яна Кохановського в Кельцах, Польща

Сулаєва Н. В. – доктор педагогічних наук, професор, декан психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Рибалко Л. М. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізичної культури та спорту Національного університету «Полтавська політехніка» імені Юрія Кондратюка

Корносенко О. К. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Цина А. Ю. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії й методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Шиян Н. І. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри хімії та методики викладання хімії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Седих К. В. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Цебрій І. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та хореографії Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Кононець Н. В. – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач аграрно-економічного відділення ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права Полтавського державного аграрного університету»

Льченко О. Ю. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Семеновська Л. А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Даниско О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Дзюба Т. М. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

EDITORIAL BOARD**Editor-in-chief**

Fazan V. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physical Education of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Second-in-command

Fazan V. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-rector for Scientific Work of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Hnizdilova O. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Preschool Education Department of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Mokliak V. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of General Pedagogy and Andragogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Miroslav Patalon – doctor habilitated, Professor, Professor of the Department of Education of Pomeranian University in Slupsk, Poland

Tsirihotis Kostiantynos – doctor habilitated, Professor, Social Pedagogue, Head of the Laboratory of Clinical Psychology and Psychotherapy, Faculty of Psychology, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Sulaieva N. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Psychology and Pedagogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Rybalko L. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physical Culture and Sports of the National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Kornosenko O. K. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Tsyna A. Yu. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Technological Education of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Shyian N. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Chemistry and Methods of Teaching Chemistry of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Sedykh K. V. – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Psychology of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Tsebrii I. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Musical Art and Choreography of the State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University»

Kononets N. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Agrarian and Economic Department of the Separate Structural Unit «Professional College of Management, Economics and Law of the Poltava State Agrarian University»

Ichenko O. Yu. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Semenovska L. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Danysko O. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Dziuba T. M. – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

РЕЦЕНЗЕНТИ

Олег Топузов, директор Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Україна, Київ.

Людмила Штефан, доктор педагогічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, Харків.

Валентина Шпак, доктор педагогічних наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна, Черкаси.

Науковий журнал «Педагогічні науки» зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: Google Scholar (Гугл Академія), Ulrichsweb Global Serials Directory, Index Copernicus, EBSCO.

У журналі представлено результати досліджень науковців із актуальних проблем вищої і загальноосвітньої школи у методолого-теоретичному, методичному, історико-ретроспективному та практико-зорієнтованому аспектах. Акцентовано увагу на шляхах і перспективах розвитку освітньо-виховної системи України в контексті імплементації Закону «Про вищу освіту».

The collection contains the results of the investigations of the urgent problems of higher and secondary schools in the methodological and theoretical, methodological, historical retrospective and practice-targeted aspects. The attention is focused on the ways and prospects of the educational system of Ukraine in the context of implementation of the Law «About Higher Education».

Науковий журнал внесено до переліку фахових видань у галузі «Педагогічні науки»

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

The collection of Pedagogical Works is included in the order of special publication in field sphere of «Pedagogical science» (By order of the Ministry of education and science of Ukraine, № 747 from 13.07.2015)

Свідчення про державну реєстрацію KB № 15250-3822 P. від 1 червня 2009 року.

The Certificate of the state registration KB № 15250-3822 P. dd. June 1, 2009.

Сторінка видання в Інтернеті / WEB: <http://www.pnpu.edu.ua/ua/pednauky.php>

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 373.5.016:6]:37.015.3:159.922.72

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289162>

СОТНИЧОК ОЛЕКСАНДР

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7760-0333>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail:

ВАЛЕНТИНА ТИТАРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0553-4277>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail:

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ТРУДОВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК З ОБРОБКИ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема методики трудового навчання учнів обробці конструкційних матеріалів. Встановлено, що питання врахування психофізіологічних особливостей навчання учнів обробці конструкційних матеріалів у трудовому навчанні залишається дотепер малодослідженим. Доведено, що формування в учнів умінь і навичок із обробки конструкційних матеріалів є двома рівнями опанування трудовими процесами та їхніми складовими. Розкрито послідовність формування в учнів трудових умінь і навичок. Визначено, що формування трудових умінь і навичок обумовлюється психофізіологічними процесами, що протікають у чуттєво-руховому апараті організму людини. Розглянуто психофізіологічний механізм формування трудових рухів та дій. Встановлено, що чим більше повторень виконання трудових рухів і дій, тим меншими стають відхилення результатів руху від їхнього образу, запам'ятованого учнем. Відзначено існування ряду труднощів в управлінні організмом людини трудовими рухами, що ускладнює їхнє правильне формування, потребує багаторазових вправ в управлінні їхнім правильним виконанням: руховий ефект суттєво залежить від стану м'язів; учням необхідно навчитися усувати всі зайві для даного руху траєкторії, які загалом існують у формі шести ступенів свободи; виконання трудових рухів з обробки конструкційних матеріалів потребує від учнів певних фізичних зусиль для подолання опору оброблюваного матеріалу. Встановлено необхідність проведення пробних вправ із формування початкових, первісних умінь щодо їхнього виконання на навчальних заготовках, щоб якнайшвидше виявити відхилення від образу дії, помилки та виправити їх, запобігаючи необхідності переучування.

Ключові слова: *трудове навчання, конструкційні матеріали, ручна обробка, оцінювання*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний зміст навчання «Технологій» учнів 5–6 класів спрямований на реалізацію вимог адапційного циклу технологічної освітньої галузі за Державним стандартом базової середньої освіти (2020) [1]. Одним із завдань навчального предмета «Технології» є опанування учнями навичок безпечного та раціонального використання традиційних та інноваційних технологій обробки різних конструкційних матеріалів [9]. Існуючими модельними навчальними програмами учасникам освітнього процесу надані широкі можливості з вибору модулів навчання з обробки різних конструкційних матеріалів [5]. Додатками до пояснювальних записок модельних навчальних програм надаються орієнтовні переліки видів технологій обробки конструкційних матеріалів.

Залежно від змісту та структури модельної навчальної програми, обраної вчителем, учні мають опанувати ряд технологій обробки конструкційних матеріалів до початку або під час виконання навчальних проєктів, тематика яких визначається актуальними потребами, матеріально-технічною базою закладу освіти та інтересами, нахилами та здібностями учнів.

Аналіз основних публікацій та досліджень. Загальним питанням методики навчання учнів обробці конструкційних матеріалів присвячені науково-методичні праці О. Гедвилло, Д. Тхоржевський (розробки занять із обробки матеріалів) [2], О. Сірий (формування трудових дій на уроках трудового навчання) [12], А. Терещука (формування практичних умінь і навичок) [7], В. Титаренко (методика навчання учнів проєктуванню та виготовленню виробів із тонколистового металу) [8] та ін.

Виокремлення з проблеми досліджуваної частини. Разом із тим питання врахування психофізіологічних особливостей навчання учнів обробці конструкційних матеріалів у трудовому навчанні залишається дотепер малодослідженим. Це ускладнює реалізацію вчителем вимог державного стандарту для технологічної освітньої галузі щодо навчальних досягнень учнів із формування ключових та предметних компетентностей із трудового навчання. Виходячи з цього, важливим завданням сучасного трудового навчання є опанування учням знаннями і вмінням з обробки конструкційних матеріалів, які складають значну частину їхньої навчально-трудової діяльності.

Метою статті є розкриття психофізіологічного механізму формування в учнів трудових умінь та навичок з обробки конструкційних матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування в учнів умінь і навичок із обробки конструкційних матеріалів є двома рівнями опанування трудовими процесами та їхніми складовими [4]. Серед складових трудових процесів традиційно виділяють трудові операції, прийоми, трудові дії та рухи [10; 11]. *Уміння* – це контрольоване свідомістю правильне виконання трудових операцій за певний час із досягненням необхідного результату. Для оволодіння трудовою операцією необхідно мати знання про її складові елементи, конкретні уявлення про способи її виконання, тобто мати так званий образ операції [3]. Образ трудової операції запам'ятовується учнем та виступає в подальшому орієнтовною основою виконання операції на практиці [5].

Образ операції формується методами пояснення, розповіді та бесіди у поєднанні з показами та демонстраціями вчителя. Після засвоєння образу операції та вдосконалюючи її виконання методами вправ і виконання практичних робіт, учні досягають того, що в них формується спочатку первинне, а потім і досконале уміння з виконання трудової операції. З часом таке уміння досягає вищого рівня виконання операції, стаючи навичкою. Досягнення учнем рівня навички характеризується тим, що виконуючи трудову операцію він здійснює контроль лише якості її виконання, а не сам процес обробки конструкційного матеріалу інструментом, який відбувається в автоматизованому режимі за стереотипами виконання раніше відпрацьованих дій. На рівні навички трудова операція виконується у високому темпі і з високою точністю. Отже, *навичка* – це точне і швидке виконання трудової операції з контролем не процесу, а лише результатів трудової діяльності. На рисунку 1 показана схема послідовності формування в учнів трудових умінь і навичок.

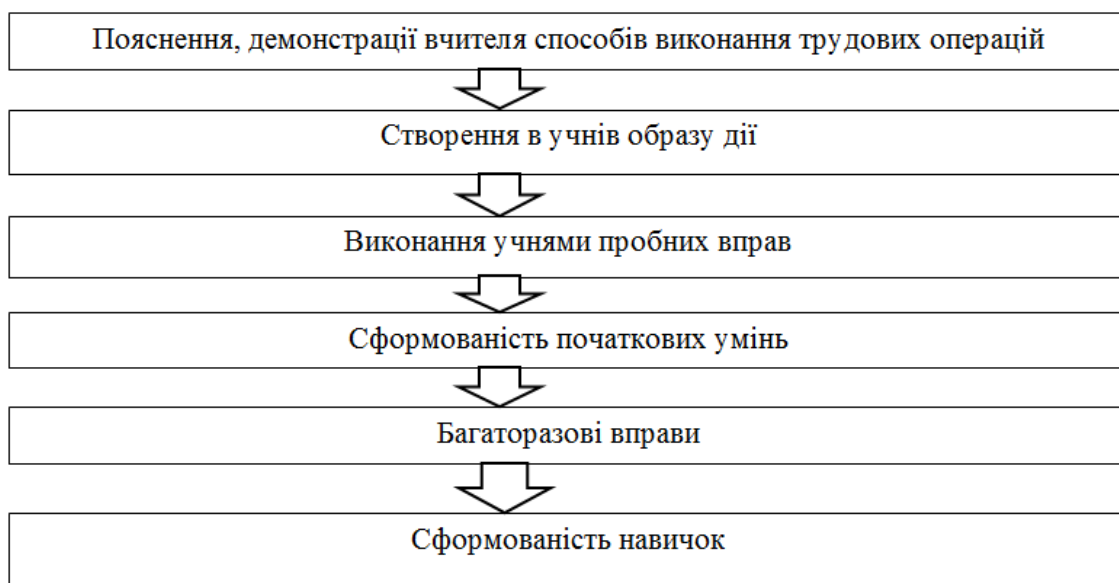
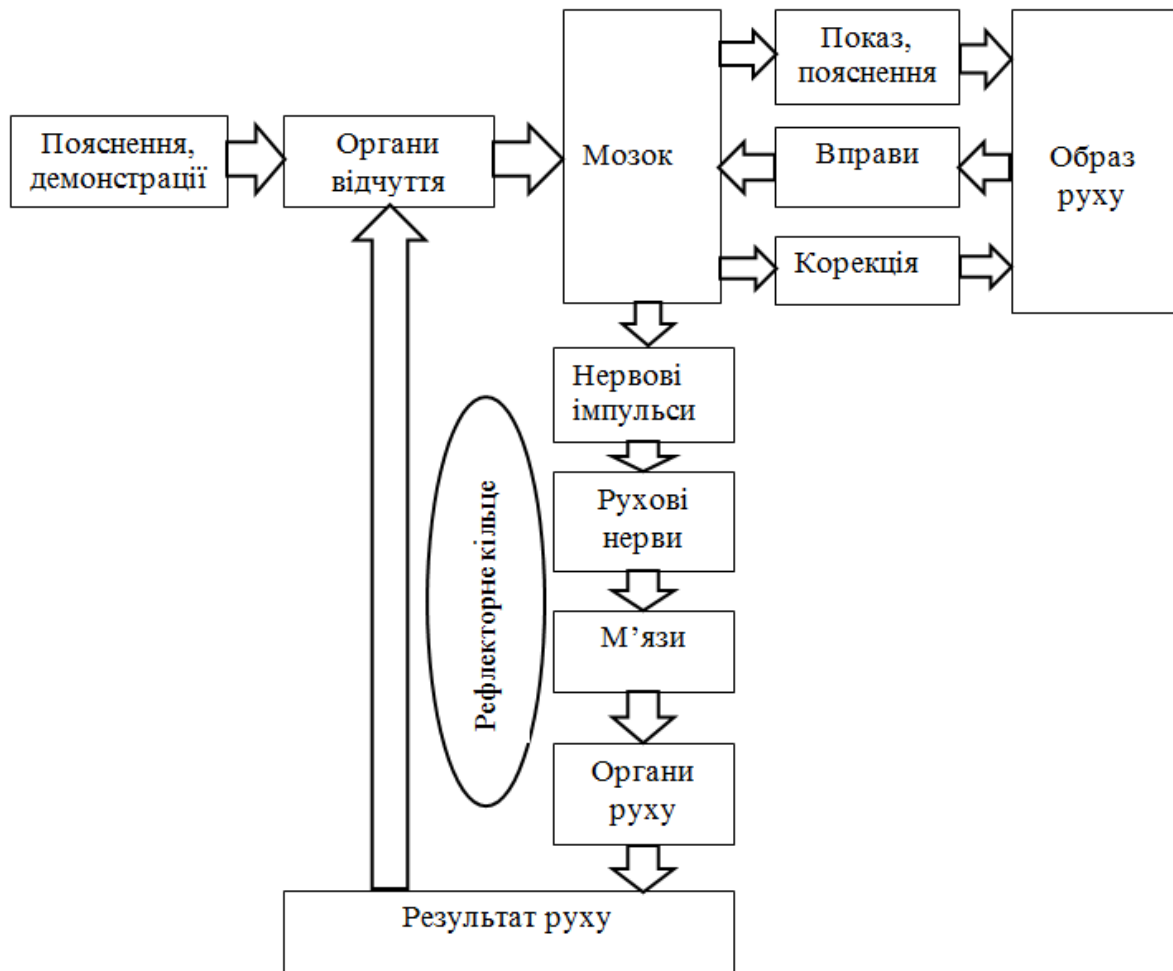

Рис. 1. Послідовність формування в учнів трудових умінь і навичок

Формування трудових умінь і навичок обумовлюється психофізіологічними процесами, що протікають у чуттєво-руховому апараті організму людини, який складається з п'яти органів відчуття (зір, слух, тактильні відчуття, нюх, смак) та органів руху (кінцівки, тулуб). Органи руху, в свою чергу, складаються з кісткових ланок, які з'єднані між собою шарнірно з допомогою суглобів, які набувають, завдячуючи цьому, шість ступенів свободи.

Рушіями кісткових ланок є м'язи, з'єднані з ними сухожилками, що мають властивість скорочуватися та розтягуватися внаслідок подразнення, приводячи в рух кісткові ланки. М'язами управляє центральна нервова система за допомогою нервових імпульсів, що посилаються корою головного мозку.

На рисунку 2 показано психофізіологічний механізм формування трудових рухів та дій. Внаслідок пояснень та демонстрацій вчителем способів виконання трудових дій та рухів у учнів формується образ дії. Згідно сформованого образу дії, під час виконання учнем пробних вправ, у мозкові виникають нервові імпульси, що направляються до м'язів за руховими нервами. М'язи скорочуються, приводячи в рух органи руху, якими визначається результат трудового руху. Отриманий результат сприймається органами відчуття людини та співставляється з образом руху, встановлюючи величину та характер відхилення реального руху від його ідеального образу. Після цього відбувається його усунення та корекція шляхом повторного виконання відпрацьованого трудового руху.

Чим більше повторень виконання трудових рухів і дій, тим меншими стають відхилення результатів руху від їхнього образу, запам'ятованого учнем. Слід відзначити існування ряду труднощів в управлінні організмом людини трудовими рухами, що ускладнює їхнє правильне формування, потребуючи багаторазових вправ в управлінні їхнім правильним виконанням.

По-перше, руховий ефект суттєво залежить від стану м'язів. У дітей раннього підліткового та підліткового віку відбувається активне формування кістково-м'язового апарату. Здебільшого м'язи дещо відстають у своєму розвитку від стрімкого росту кісткових ланок. Також діти цього віку, ще не вміють досконало управляти органами руху, які швидко розвиваються. Це необхідно враховувати вчителю

трудового навчання, не висуваючи занадто високих вимог до точності виконання трудових дій на початкових етапах їхнього формування [6].

По-друге, під час виконання трудових рухів за необхідними траєкторіями учням необхідно навчитися усувати всі зайві для даного руху траєкторії, які загалом існують у формі шести ступенів свободи. Для навчання цьому також потрібен певний час та тренувальні вправи.

По-третє, виконання трудових рухів з обробки конструкційних матеріалів потребує від учнів певних фізичних зусиль для подолання опору оброблюваного матеріалу. Тому, на перших етапах формування трудових умінь слід використовувати легко оброблювані конструкційні матеріали, які даватимуть учням змогу зосередитися більше на правильності виконання трудових рухів і дій, ніж на докладанні фізичних зусиль, необхідних для обробки конструкційних матеріалів.

Тому, неможливо учням одразу після показу та пояснень учителя достатньо точно виконувати трудові дії та рухи. Спочатку слід проводити пробні вправи з формування початкових, первісних умінь щодо їхнього виконання на навчальних заготовках, щоб якнайшвидше виявити відхилення від образу дії та помилки та виправити їх, запобігаючи необхідності переучування.

Співставляючи образ дії з тими відхиленнями, що виникають під час практичного виконання трудових рухів та дій, учень отримує можливість формування вмінь щодо їхнього правильного виконання. Однак, слід зазначити, що таке співставлення внаслідок великої кількості показників сформованості трудових дій (якість, точність, повнота, швидкість виконання та ін.) є достатньо складним для учнів, які не здатні з першого разу одночасно контролювати всі показники сформованості трудових умінь. Учень може одночасно слідкувати за правильністю виконання від одного до чотирьох провідних показників сформованості вмінь. Тому, завданням вчителя трудового навчання та технології доводити до учнів під час вступного інструктажу провідні ознаки співставлення образу та практичної реалізації дій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Вивчення питання врахування психофізіологічних особливостей навчання учнів обробці конструкційних матеріалів у трудовому навчанні доводить, що формування в учнів умінь і навичок із обробки конструкційних матеріалів є двома рівнями опанування трудовими процесами та їхніми складовими. Їхнє формування обумовлено психофізіологічними процесами, що протікають у чуттєво-руховому апараті організму людини. Розглянутий психофізіологічний механізм формування трудових рухів та дій вказує на необхідність виконання учнями пробних вправ із формування початкових, первісних умінь на навчальних заготовках, щоб якнайшвидше виявити відхилення від образу дії, помилки та виправити їх, запобігаючи необхідності переучування.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо розробку узагальненої методики трудового навчання учнів ручним операціям із обробки конструкційних матеріалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення 13.05.2023).

Заняття з технічної праці в 5 класі. Київ: Рад. школа, 1983. 185

Методика трудового навчання в 4-8 класах: навчальний посібник. Київ: Рад. школа, 1974. 168 с.

Методика формирования трудовых умений и навыков у учащихся 5-7 классов: пособие для учителя. Киев: Рад. школа, 1989. 144 с.

Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для ЗЗСО (автори Кільдеров Д. та ін.). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 12.05.2023).

Теорія і методика навчання технологій: навчальний посібник / За заг. ред. О. М. Коберника. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. 473 с.

Терещук А. І., Терещук І. Я., Чичилівський О. В. Методика формування трудових умінь у проектно-технологічній системі трудового навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2003, № 3. С. 173–177.

Титаренко В., Сотничок О. Методика навчання учнів 5–6 класів проектуванню та виготовленню виробів із тонколистового металу. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта: науковий журнал* / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г.Короленка. Полтава, 2021. Вип. 9–10. С. 160–166.

Трудове навчання. 5-9 класи : практичний посібник вчителів / С. М. Дятленко, В. М. Лещук, О. Ю. Медвідь. Харків: «Ранок», 2017. 128 с.

Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання. Ч. I: Теорія трудового навчання: підр. для пед. ВНЗ. Київ: РНЦ «ДІНІТ», 2000. 247 с.

Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання. Ч. II: Загальні засади методики трудового навчання. Київ: НПУ. ім. М. П. Драгоманова, 2000. 186 с.

Формування трудових дій на уроках трудового навчання та в позакласній роботі: методичний посібник для учителів / Упорядник: Сірий О. М. Сквіра: Відділ освіти Сквирської районної державної адміністрації, 2012. 95 с.

REFERENCES

Derzhavnyy standart bazovoyi seredn'oyi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30 veresnya 2020 r. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (data zvernennya 13.05.2023) [in Ukrainian].

Zanyattya z tekhnichnoyi pratsi v 5 klasi. Kyiv: Rad. shkola, 1983. 185 s. [in Ukrainian].

Metodyka trudovoho navchannya v 4-8 klasakh: navchal'nyy posibnyk. Kyiv: Rad. shkola, 1974. 168 s. [in Ukrainian]. Metodika formirovaniya trudovykh umeniy i navykov u uchashchikhsya 5-7 klassov: posobiye dlya uchitelya. Kiyev: Rad. shkola, 1989. 144 s. [in Ukrainian].

Model'na navchal'na prohrama «Tekhnolohiyi. 5-6 klasy» dlya ZZSO (avtory Kil'derov D. ta in.). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (data zvernennya: 12.05.2023) [in Ukrainian].

Teoriya i metodyka navchannya tekhnolohiy: navchal'nyy posibnyk / Za zah. red. O. M. Kobernyka. Uman': FOP Zhovtyy O.O., 2015. 473 s. [in Ukrainian].

Tereshchuk A. I., Tereshchuk I. YA., Chychylivs'kyi O. V. Metodyka formuvannya trudovykh umin' u proektno-tekhnolohichniy systemi trudovoho navchannya. Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy. 2003, № 3. S. 173–177 [in Ukrainian].

Tytarenko V., Sotnychok O. Metodyka navchannya uchniv 5–6 klasiv proyektuvannu ta vyhotovlennu vyrobiv iz tonkolystovoho metalu. Ukrainian professional education = Ukrayins'ka profesiyna osvita: naukovyy zhurnal / Poltav. nats. ped. un-t imeni V.H.Korolenka. Poltava, 2021. Vyp. 9–10. S. 160–166 [in Ukrainian].

Trudove navchannya. 5-9 klasy : praktychnyy posibnyk vchyteliv / S. M. Dyatlenko, V. M. Leshchuk, O. YU. Medvid'. Kharkiv: «Ranok», 2017. 128 s. [in Ukrainian].

Tkhorzhevs'kyi D. O. Metodyka trudovoho ta profesiynoho navchannya. CH. I: Teoriya trudovoho navchannya: pidr. dlya ped. VNZ. Kyiv: RNNTS «DINIT», 2000. 247 s. [in Ukrainian].

Tkhorzhevs'kyi D. O. Metodyka trudovoho ta profesiynoho navchannya. CH. II: Zahal'ni zasady metodyky trudovoho navchannya. Kyiv: NPU. im. M. P. Drahomanova, 2000. 186 s. [in Ukrainian].

Formuvannya trudovykh diy na urokakh trudovoho navchannya ta v pozaklasniy roboti: metodychnyy posibnyk dlya uchyteliv / Uporyadnyk: Siryi O. M. Skvyra: Viddil osvity Skvyrs'koyi rayonnoyi derzhavnoyi administratsiyi, 2012. 95 s. [in Ukrainian].

SOTNYCHOK O. S.,

TYTARENKO V. P.

PSYCHO-PHYSIOLOGICAL MECHANISM OF THE FORMATION OF LABOR SKILLS AND SKILLS IN PROCESSING CONSTRUCTION MATERIALS IN STUDENTS

Annotation. The article deals with the actual problem of methods of labor training of students in the processing of structural materials. It has been established that the issue of taking into account the psychophysiological features of teaching students to process construction materials in labor training remains understudied until now. It has been proven that the formation of students' abilities and skills in the processing of structural materials are two levels of mastering labor processes and their components. The article deals with the actual problem of methods of labor training of students in the processing of structural materials. It has been established that the issue of taking into account the psychophysiological features of teaching students to process construction materials in labor training remains understudied until now. It has been proven that the formation of students' abilities and skills in the processing of structural materials are two levels of mastering labor processes and their components. The existence of a number of difficulties in managing the human body with work movements was noted, which complicates their correct formation, requiring multiple exercises to manage their correct execution: the motor effect depends significantly on the condition of the muscles; students need to learn to eliminate all trajectories unnecessary for this movement, which generally exist in the form of six degrees of freedom; performance of labor movements for the processing of structural materials requires certain physical efforts from the students to overcome the resistance of the processed material. The need to conduct trial exercises for the formation of initial, primary skills regarding their implementation on educational blanks has been established, in order to detect deviations from the pattern of action, errors and correct them as soon as possible, preventing the need for retraining.

Key words: labor training, construction materials, manual processing, evaluation

УДК 373.3.015.31:[78:796.412]

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289362>

СЕРГІЙ СИНИЦЯ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7965-8355>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical

University Country: Ukraine

E-mail: sinicasv@ukr.net

АНАСТАСІЯ АРКАНОВА

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0795-1389>

(Полтава)

Place of work: Poltava

secondary school 26 Country:

Ukraine

E-mail: arkanova1969@gmail.com

ТЕТЯНА СИНИЦЯ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6971-0161>

(Полтава)

Place of work: National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Country: Ukraine

E-mail: sinicata@ukr.net

ЛЮДМИЛА ШЕСТЕРОВА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8777-6386>

(Харків)

Place of work: Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-

Pedagogical Academy» Of The Kharkiv Regional Council

Country: Ukraine

E-mail: lydmula121056@gmail.com

ОКСАНА ДАНИСКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4040-562X>

(Полтава)

Place of word: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical

University Country: Ukraine

E-mail: oksana.danisko76@gmail.com

МУЗИЧНО РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЧЕРЛІДЕНГУ

Анотація. У статті розкрито проблему низької рухової активності школярів. Виокремлено черліденг як популярний вид рухової активності, який включено до шкільної програми фізичної культури. Запропоновано використання музичних ігор, які покликані вдосконалити та закріпити необхідні уміння і навички музичної грамоти. Введено, окрім гри «Танець м'ячів» також розроблену нами гру «Cheer play». Підтверджено більш значні показники рівня рухової активності та відчуття ритму в учнів, яким проводилася гра «Cheer play». Розроблено, впроваджено та підтверджено ефективність хореографічного тренажеру «Cheer simulator», який являє собою зорову та слухову візуалізацію виконання базових позицій чер-рук та ніг у комбінації під музичний супровід.

Ключові слова: черліденг, школярі, рухова активність, музично-рухова гра.

Постановка проблеми. Проблема здоров'я і фізичного виховання дітей особливо гостро постала на початку третього тисячоліття і лишається актуальною на сьогодні. Гуманізація освіти потребує якісно нового підходу до потреб дитини – навчання свідомого ставлення молодого покоління до збереження та зміцнення свого здоров'я (Коломейцева, Синиця С., Синиця Т., 2016).

За останні роки стали популярними багато новітніх видів спорту. Серед них особливе місце займає черліденг (Андрієнко, Крикун, Синиця С., Синиця Т., Тимошевська, 2016). Це новий напрям у складнокоординаційних видах спорту, сегмент світової спортивної і розважальної індустрії, що швидко розвивається та активно збільшує чисельність прихильників як в Україні так і багатьох країнах Європи (Синиця С., Синиця Т., Шестерова, 2022).

Черліденг – це сучасний вид спорту, який поєднує в собі елементи акробатики, гімнастики та хореографії, пропаганду здорового способу життя і позитивні взаємовідносини між людьми такі як: доброзичливість, взаємодопомога, взаєморозуміння і взаємодовіра (Синиця Т., Синиця С., 2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Введення даного виду спорту в модельну навчальну програму предмету «Фізична культура» для закладів загальної середньої освіти дає можливість учням розвивати свою творчість та креативність, удосконалити власні рухові здібності та покращити загальний фізичний стан (Москаленко, Кожедуб, 2015).

На сьогодні у системі Нової української школи (НУШ) перевага надається ігровому методу навчання учнів (Косоног, Синиця С., 2021). До ігрового методу навчання звертаються під час проведення музично-ритмічних вправ та ігор. Цей метод базується на елементах суперництва між учнями та підвищенні відповідальності кожного за досягнення певного результату. Такі умови підвищують емоційність навчання (Немцова, 2021).

Музична ритміка з елементами хореографії складається з різних вправ, які мають свої особливості техніки та особливу методику навчання:

1. Ходьба, біг, стрибки.
2. Вправи на загальний розвиток без предметів, з предметами.
3. Елементи хореографії, танцю.
4. Музичні рухливі ігри.

Музичні ігри за своїм змістом повинні відповідати основному завданню музично-ритмічного розділу уроку (Разборщук, 2012). Систематичне проведення ігор буде сприяти вдосконаленню та закріпленню необхідних умінь і навичок музичної грамоти, а також узгодженню рухів, які були вивчені раніше в простих завданнях з музикою (Сбітнева, 2015). При проведенні музичних ігор необхідно дотримуватись певної послідовності:

- обрати гру, підібрати до неї відповідний музичний супровід;
- пояснити тим, хто займаються, суть гри, дати прослухати музичний твір, звернути увагу на засоби музичної виразності;
- розділити тих, хто займаються, на команди, провести спробу і, якщо умови гри недостатньо зрозумілі, повторити їх або зупинитися на незрозумілих деталях;
- провести гру декілька разів за всіма правилами.

Музично-рухливі ігри – це нові можливості в ігровій формі комплексно розвивати зорову, слухову та рухову активність школярів. Найсприятливішим віком для розвитку музично-рухового сприйняття є молодший шкільний вік (1–4 клас).

Вище зазначене визначає **мету** дослідження: підвищення рухової активності та відчуття музичного ритму школярів засобами черліденгу.

Для реалізації мети виділено наступні **завдання**:

1. Проаналізувати науково-літературні інформаційні джерела.
2. Розробити інноваційну музично-рухливу гру та перевірити її ефективність під час урочної форми навчання.
3. Розробити хореографічний тренажер для позаурочної форми навчання для підвищення рухової активності.
4. Провести порівняльну характеристику ефективності впровадження музично-рухливої гри та хореографічного тренажеру.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою підвищення рухової активності та відчуття музичного ритму школярів було розроблено музично-рухливу гру «Cheer play» та хореографічний тренажер для учнів молодшої вікової категорії.

Для перевірки ефективності вищезазначених розробок обрано по 2 класи (60 учнів) кожної паралелі молодшої школи (240 учнів) із закладів загальної середньої освіти м. Полтави (Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа I–III ступенів № 26 Полтавської міської ради Полтавської області») та м. Суми (Сумська початкова школа № 11 Сумської міської ради Сумської області).

У роботі з учнями урочної форми навчання протягом першого семестру вчителі фізичної культури під час уроків використовували дві музично-рухливі ігри: загальноприйнята «Танець м'ячів» та розроблена нами «Cheer play».

Зміст музично-рухливої гри «Танок м'ячів» наступний:

1-й такт. На рахунок «один» – ударити м'яч об підлогу, на «два» – спіймати м'яч.

2-й такт. Повторити 1-й такт.

3-й такт. На рахунок «один» кинути м'яч один одному, дотримуючись розльоту м'ячів зверху та знизу, щоб м'ячі не зіткнулися. На «два» – зловити м'яч.

4-й такт. Повторити 3-й такт.

5–6-й такти. Тричі ударити м'яч об підлогу і зловити його.

7–8-й такти. Повторити рухи 5–6-го тактів.

Вправи виконуються під музичний супровід.

Музично-рухлива гра «Cheer play» дає можливість в ігровій формі розвивати такі фізичні якості, як гнучкість, витривалість, координацію, а також відчуття ритму й такту.

Інвентар для гри: помпони, блок для йоги.

Зміст гри:

Вихідне положення – основна стійка, стоячи зліва від блоку

1-й такт: підкинути помпон;

2-й такт: зловити помпон;

3-й такт: нахил тулуба вперед;

4-й такт: вихідне положення

5–6-й такт: перестрибнути через блок праворуч

7–8-й такт: перестрибнути через блок ліворуч

Виконувати під музичний супровід у повільному та середньому темпі.

На сьогодні в Україні введено військовий стан, який обмежує перебування дітей у закладі освіти. Це обумовлене наявністю та пропускнуною спроможністю бомбосховища, частотою повітряних тривог. У результаті деякі класи вимушені навчатися дистанційно (онлайн) через різні засоби відеозв'язку. Музично-рухлива гра «Cheer play» дає можливість самостійно виконувати вправи під час дистанційного навчання, замінюючи помпони на іграшку, а блоки на будь-який невеликий за розміром предмет, що легко перестрибнути. Це доводить ефективність використання даної гри в урочній формі навчання як в онлайн так і в оф-лайн режимах освітнього процесу (Буневич, Синиця Т., 2022).

У результаті впровадження ігор «Танок м'ячів» та «Cheer play» у навчальний процес школярів молодших класів, шляхом опитування та педагогічного спостереження було здійснено перевірку їх ефективності (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика використання учнями музично-рухливих ігор у навальних закладах м. Полтава та м. Суми

Критерії		Класи, які впровадили гру «Танець м'ячів»		Класи, які впровадили гру «Cheer play»	
		учні м. Полтава	учні м. Суми	учні м. Полтава	учні м. Суми
Рухова активність (опитувальник)	Низький	24 %	31 %	-	-
	Середній	68 %	57 %	68 %	82 %
	Високий	8 %	12 %	32 %	28 %
Відчуття музичного ритму		52 %	54 %	89 %	88 %

Для визначення рівня рухової активності використовують об'єктивні та суб'єктивні вимірювання, а також критерійні методи. Рухова активність може бути звичною та спеціально організованою, тому її оцінка має велике різноманіття засобів, які можуть використовуватися. В цілому усі методи дослідження рівня рухової активності мають свої переваги та недоліки, що пов'язані з чисельністю вибірки, наявністю технічного оснащення для зняття показників, можливістю використання в реальних умовах та достовірністю показника, на який впливають інші фактори окрім рухової активності тощо. Під час проведення педагогічного дослідження використовували опитувальник IPAQ (Круцевич, Безверхня, 2010).

Провівши аналіз використання даних ігор під час уроків учнями обох шкіл, встановлено, що музично-рухлива гра «Cheer play» має вищу ефективність за рахунок своєї комплексності, що дозволяє одночасно підвищити рухову активність та розвивати відчуття ритму.

Наступним етапом наукового дослідження є розробка хореографічного тренажеру «Cheer simulator» для позаурочної форми навчання (гурток з черліденгу). Хореографічний тренажер «Cheer

simulator» являє собою зорову та слухову візуалізацію виконання базових позицій чер-рук та ніг у комбінації під музичний супровід (Зубатов, 2019).

Хореографічний тренажер складається із трьох складових:

- вивчення комбінації під рахунок без музичного супроводу (один музичний квадрат: 32 рахунки);
- виконання комбінації під музичний супровід, де записано послідовність виконання тих чи інших рухів, що розвиває слухове сприйняття комбінації;
- виконання під музичний супровід комбінації, яка паралельно супроводжується візуальним показом на екрані послідовності виконання елементів.

Приклад хореографічного тренажеру «Cheer simulator»:

Перший етап (виконання під рахунок):

Перша вісімка (музична фраза – 8, музичного квадрату – 32):

1–2-й, 5–6-й такт – tambo разом з базовою позицією рук «High V»

3–4-й, 7–8-й такт – tambo разом з базовою позицією рук «Low V»

Друга вісімка:

1–2-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «Т»

3–4-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «Broken Т»

5–6-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «L»

7–8-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «Broken Т»

Третя вісімка:

1–2-й, 5–6-й так – Lunge вправо разом з базовою позицією рук «К» ліворуч

3–4-й, 7–8-й такт – Lunge вліво разом з базовою позицією рук «К» праворуч

Четверта вісімка – повторюємо другу вісімку.

1–2-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «Т»

3–4-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «Broken Т»

5–6-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «L»

7–8-й такт – Jumping-jack з базовою позицією рук «Broken Т»

Другий етап включає звукове супроводження комбінації:

Перша вісімка (музична фраза – 8, музичного квадрату – 32):

1–8-й такт: High tambo, Low tambo (2 рази)

Друга вісімка:

1–4-й такт: Jumping T broken T

5–8-й такт: Jumping L broken T

Третя вісімка:

1–8-й такт: Lunge K (4 рази)

Четверта вісімка:

1–4-й такт: Jumping T broken T

5–8-й такт: Jumping L broken T

Третій етап включає зорову візуалізацію виконання комбінації на екрані.

Перша вісімка: виконання tambo разом з базовою позицією рук «High V» та «Low V»

Друга вісімка: виконання Jumping-jack з базовою позицією рук «Т», «Broken Т», «L»

Третя вісімка: виконання Lunge разом з базовою позицією рук «К» праворуч, ліворуч

Четверта вісімка – виконання Jumping-jack з базовою позицією рук «Т», «Broken Т», «L»

Таким чином, вищезазначений хореографічний тренажер «Cheer simulator» є комплексним тренажером, що допомагає відпрацьовувати технічні навички черлідерів, розвиваючи зорові та слухові властивості організму.

Для перевірки ефективності роботи хореографічного тренажеру «Cheer simulator» із загальної кількості досліджуваних учнів обрано по три групи (по 45 осіб), яким запропонували участь у гуртку з черліденгу у навчальному закладі м. Полтави (Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 26 Полтавської міської ради Полтавської області») та м. Суми (Сумська початкова школа № 11 Сумської міської ради Сумської області)

Учні з м. Полтава протягом першого семестру тренувалися з використанням розробленого хореографічного тренажеру, а спортсмени з м. Суми продовжили тренувальний процес за загальноприйнятною системою.

Після впровадження даного тренажеру у навчальний процес було здійснено перевірку його ефективності за результатами участі учнів у змаганнях (Чемпіонат України серед школярів з черліденгу) (таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика використання хореографічного тренажеру «Cheer simulator» у м. Полтава та м. Суми

Результативність виступів на змаганнях	Відсоток результативних виступів на Чемпіонаті України серед школярів	
	спортсмени м. Полтава	спортсмени м. Суми
Чемпіонат України серед школярів з черліденгу (6 програм)	4 переможних виступи (66 %)	2 переможних виступів (34 %)

Аналізуючи отримані результати, спостерігаємо, що спортсмени з м. Полтава отримали вищі результати під час виступу на змаганнях (Чемпіонат України серед школярів з черліденгу м. Львів, СК «Боско арена» 6–7.05.2023 р.), показавши кращу майстерність за спортсменів з м. Суми на 34 %, що вказує на ефективність використання розробленого хореографічного тренажеру «Cheer simulator» у навчальному процесі.

Висновки. 1. Черлідінг сучасний вид спорту, який активно розвивається. НУШ передбачає впровадження сучасних видів рухової активності, в тому числі і черлідінгу у шкільну програму фізичної культури.

2. Впроваджені під час педагогічного експерименту ігри «Танок м'ячів» та «Cheer play» сприяли підвищенню рівня рухової активності та відчуття ритму учасників дослідження. Водночас у класах, де впроваджувалася гра «Cheer play», учні мали кращі показники, порівняно з класами, у які впроваджувалася гра «Танок м'ячів».

3. Використання розробленого хореографічного тренажеру «Cheer simulator» сприяло результативності участі у змаганнях Чемпіонату України серед школярів з черліденгу.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на дослідження рівня рухової активності школярів використовуючи методи об'єктивного оцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андрієнко Г. С., Крикун Ю. Ю., Синиця С. В., Синиця Т. О., Тимошевська Л. Є. Черліденг : навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Київ, 2016. 68 с.
- Буневич А. А., Синиця Т. О. Технології збереження здоров'я школярів молодших класів засобами оздоровчих видів гімнастики. *Часопис кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури «Фізична культура: теорія і практика»* / голов. ред. С. В. Синиця. Полтава : Сімон, 2022. № 6. С. 25–30.
- Зубатов С. Л. Стиль викладання в хореографії : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2019. 92 с.
- Коломєйцева О. М., Синиця С. В., Синиця Т. О. Визначення мотивацій дітей та молоді, які займаються в спортивних секціях, до занять черліденгом. *Часопис кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури «Фізична культура: теорія і практика»*. Полтава, 2016. № 3. С. 119–123.
- Косоног А., Синиця С. Методичні основи планування процесу фізичної підготовки черлідерів-кадетів у спортивних секціях. *Роль фізичної культури і спорту в збереженні та зміцненні генофонду нації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. Полтава, 2021. С. 83–85.
- Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Олімпійська література, 2010. 248 с.
- Москаленко Н. В., Кожедуб Т. Г. Інноваційні підходи до теоретичної підготовки у фізичному вихованні : навч. посіб. Дніпропетровськ : Інновація, 2015. 108 с.
- Немцова Л. О. Форми та методи організації позакласної музично-виховної роботи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 7 (138). С. 87–91.
- Разборщук К. Грати в музику і гратися музикою, або навчання за методом Тетяни Тютюннікової. *Музичний керівник*. 2012. № 4. С. 17–23.
- Сбітнева Л. М. Розвиток системи музично-естетичного виховання в Україні: історико-педагогічний дискурс : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2015. 186 с.
- Синиця С., Синиця Т., Шестерова Л. Зміна рівня загальної та спеціальної фізичної підготовленості черлідерів у передзмагальному періоді. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 44–47.
- Синиця Т. О., Синиця С. В. Характеристика та класифікація черлідінгу як виду спорту в Україні. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення* : зб. наук. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (30-31 травня 2022 року). Харків : ХДАФК, 2022. С. 167–171.
- Coaching Youth Cheerleading (Coaching Youth Sports Series) by ASEP : Human Kinetics, 2009. 152 p.

REFERENCES

- Andriienko, H. S., Krykun, Yu. Yu., Synytsia, S. V., Synytsia, T. O., & Tymoshevska, L. Ye. (2016). *Cherlidenh [Cheerleading]: navchalna prohrama dlia dytiachy-iunatskykh sportyvnykh shkil*. Kyiv [in Ukrainian].
- Bunevych, A. A., & Synytsia, T. O. (2022). Tekhnolohii zberezhennia zdorov'ia shkoliariv molodshykh klasiv zasobamy ozdorovchykh vydiv himnastyky [Technologies for preserving the health of elementary school students by means of health-improving types of gymnastics]. In S. V. Synytsia (Ed.), *Chasopys kafedry teorii y metodyky fizychnoho vykhovannia, adaptivnoi ta masovoi fizychnoi kultury «Fizychna kultura: teoriia i praktyka» [Journal of the department of theory and methods of physical education, adaptive and mass physical culture "Physical culture: theory and practice"]* (No 6, pp. 25-30). Poltava: Simon [in Ukrainian].
- Coaching, Youth. (2009). *Cheerleading (Coaching Youth Sports Series)*. ASEP: Human Kinetics.
- Kolomeitseva, O. M., Synytsia, S. V., & Synytsia, T. O. (2016). Vyznachennia motyvatsii ditei ta molodi, yaki zaimaiutsia u sportyvnykh sektsiakh, do zaniat cherlidenhom [Determining the motivations of children and young people, who are engaged in sports sections, to engage in cheerleading]. In *Chasopys kafedry teorii y metodyky fizychnoho vykhovannia, adaptivnoi ta masovoi fizychnoi kultury «Fizychna kultura: teoriia i praktyka» [Journal of the department of theory and methods of physical education, adaptive and mass physical culture "Physical culture: theory and practice"]* (No 3, pp. 119-123). Poltava [in Ukrainian].
- Kosonoh, A., & Synytsia, S. (2021). Metodichni osnovy planuvannia protsesu fizychnoi pidhotovky cherlideriv-kadetiv u sportyvnykh sektsiakh [Methodical bases of planning the process of physical training of cadet cheerleaders in sports sections]. In *Rol fizychnoi kultury i sportu v zberezhenni ta zmitsnenni henofondu natsii [The role of physical culture and sports in preserving and strengthening the gene pool of the nation]: materialy Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konf.* (pp. 83-85). Poltava [in Ukrainian].
- Krutsevych, T. Yu., & Bezverkhnia, H. V. (2010). *Rekreatsiia u fizychnii kulturi riznykh hrup naseleння [Recreation in physical culture of different population groups]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.* Kyiv: Olimpiiska literatura [in Ukrainian].
- Moskalenko, N. V., & Kozhedub, T. H. (2015). *Innovatsiini pidkhody do teoretychnoi pidhotovky u fizychnomu vykhovanni [Innovative approaches to theoretical training in physical education]: navchalnyi posibnyk*. Dnipropetrovsk: Innovatsiia [in Ukrainian].
- Niemtsova, L. O. (2021). Formy ta metody orhanizatsii pozaklasnoi muzychno-vykhovnoi roboty [Forms and methods of organizing extracurricular musical and educational work]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova [Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU]*, 7 (138), 87-91 [in Ukrainian].
- Razborshchuk, K. (2012). Hraty v muzyku i hratsia muzykoiu, abo navchannia za metodom Tetiany Tiutiunnikovoi [Playing music and playing with music, or learning according to the method of Tetyana Tyutyunnikova]. *Muzychnyi kerivnyk [Music director]*, 4, 17-23 [in Ukrainian].
- Sbitnieva, L. M. (2015). *Rozvytok systemy muzychno-estetychnoho vykhovannia v Ukraini : istoryko-pedahohichnyi dyskurs [Development of the system of musical and aesthetic education in Ukraine: historical and pedagogical discourse]: monohrafiia*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- Synytsia, S., Synytsia, T., & Shiestierova, L. (2022). Zmina rivnia zahalnoi ta spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti cherlideriv u peredzmahalnomu periodi [Changes in the level of general and special physical fitness of cheerleaders in the pre-competitive period]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 79, 44-47 [in Ukrainian].
- Synytsia, T. O., & Synytsia, S. V. (2022). Kharakterystyka ta klasyfikatsiia cherlidynhu yak vydu sportu v Ukraini [Characteristics and classification of cheerleading as a sport in Ukraine]. In *Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia riznykh verstv naseleння [Actual problems of physical education of different population strata]: zb. nauk. materialiv VIII Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf.* (pp. 167-171). Kharkiv: KhDAFK [in Ukrainian].
- Zubatov, S. L. (2019). *Styl vykladannia v khoreohrafi [Teaching style in choreography]: navch. posib.* Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].

SERHIY SINYTSYA

ANASTASIA ARKANOVA

TATIANA SINYTSYA

LYUDMYLA SHESTEROVA

OKSANA DANISKO

MUSICAL RHYTHMIC EDUCATION OF SCHOOL STUDENTS OF YOUNGER SCHOOL AGE USING CHEERLIDENING

Annotation. The article reveals the problem of low motor activity of schoolchildren. Cheerleading is singled out as a popular type of motor activity that is included in the school physical culture program. The use of musical games is proposed, which are designed to improve and consolidate the necessary skills and abilities of musical literacy. In addition to the game "Dance of balls", we also introduced the game "Cheer play" developed by us. More significant indicators of the level of motor activity and sense of rhythm among students who played the game "Cheer play" were confirmed. The effectiveness of the choreographic simulator "Cheer simulator" was developed, implemented and confirmed, which is a visual and auditory visualization of the performance of the basic positions of cheers, arms and legs in combination with musical accompaniment.

Key words: cheerleading, schoolchildren, motor activity, musical-motor game.

УДК 373.5.091.33-027.22:338.48

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289363>

СЕМЕНОВА КАТЕРИНА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7438-8835>

Place of work: Poltava National Pedagogical University named after
V. G. Korolenko

Country: Ukraine

E-mail: semenova.katya2018@gmail.com

РОЛЬ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкриваються особливості туристично-екскурсійної діяльності як комплексного та інтегративного навчально-виховного процесу. Показується її роль у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти. Автор наводить також напрямки реалізації потенціалу туристично-екскурсійної роботи для здійснення компетентнісного підходу у шкільній географії.

Ключові слова: туристично-екскурсійна діяльність, навчальна екскурсія, навчально-виховний процес, дидактичні принципи, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний рівень розвитку суспільства висуває новий рівень вимог до закладів загальної середньої освіти, обумовлює необхідність якісного покращення освітнього процесу, стимулювання пізнавальної активності учнів.

Одним із напрямків у розв'язанні цього завдання є подальше удосконалення позакласної роботи й, зокрема, такої її важливої складової, як навчальні позакласні екскурсії.

Сучасний рівень розвитку суспільства висуває новий рівень вимог до закладів загальної середньої освіти, обумовлює необхідність якісного покращення освітнього процесу, стимулювання пізнавальної активності учнів. Одним із напрямків у розв'язанні цього завдання є подальше удосконалення позакласної роботи та, зокрема, такої її важливої складової, як навчальні позакласні екскурсії.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Різні аспекти питань, пов'язаних із організацією екскурсійної та краєзнавчої роботи, методичних засад позакласної роботи, дидактичних умов формування пізнавальної активності учнів висвітлені у численних працях, які у тому числі враховують та узагальнюють практичний досвід вчителів з організації та проведення позакласних екскурсій при вивченні шкільних курсів географії (Брижак, 2012; Васютіна & Золотаренко, 2021; Галасюк & Нездойминогов, 2013; Дашкова & Ивушкина, 2014; Дзекунов, 2014; Житник, 2005; Костриця & Обозний, 1995; Пангелов, 2010; Подліняєва, 2016; Покоłodна, 2017; Рижикова, 2017; Терлецька, 2013; Тімець, 1999).

Аналіз змісту чинних шкільних програм з географії показав, що у 6-8-х класах окремо передбачено проведення навчальних екскурсій, зокрема у природний комплекс своєї місцевості починаючи вже із 6-го класу (Географія. 6 – 9 класи, 2022, С. 24 – 58), але на наш погляд, проведення позакласних навчальних екскурсій можна значно розширити шляхом включення їх до планування вивчення багатьох тем шкільного курсу географії як у 6-8-х класах, так і у старшій школі.

При цьому аналіз літературних джерел дозволив нам зробити висновок про необхідність поглибити розуміння ролі екскурсій (і всієї шкільної туристично-екскурсійної діяльності) як дієвої форми позакласної роботи, яка має комплексний та інтегральний характер, тобто сприяє не лише дієвому засвоєнню базових фізико- і економіко-географічних знань, але й має широкі можливості розвитку екологічної (формування екологічної свідомості), економічної, здоров'язбережувальної, соціально-психологічної та естетичної складової, а також акцентувати на методичних можливостях позакласних екскурсій у формуванні пізнавальної активності учнів при вивченні географії з урахуванням компетентнісно-орієнтованого підходу (Брижак, 2012. С. 49).

Мета статті – проаналізувати місце туристично-екскурсійної діяльності у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Найважливішим завданням позакласної роботи з географії є формування в учнів інтересу до вивчення географії та позитивних рис особистості, а основною метою – сприяння всебічному і гармонійному розвитку учнів.

У шкільній географії традиційно проводяться різні форми позакласної роботи у тісному взаємозв'язку, однією з яких є навчальні екскурсії. Зокрема одним з ефективних засобів підвищення пізнавальної активності учнів при вивченні географії у 6-8-х класах є розробка та проведення спеціальних позакласних екскурсій у формі екологічних стежок. Це досить нова форма екскурсійної позакласної роботи, яка почала досить ефективно застосовуватися у навчально-виховному процесі вчителями географії та інших предметів природничого циклу (Географія. 6 – 9 класи, 2022. С. 62).

Серед багатьох чинних класифікацій екскурсій для цілей нашого аналізу їх як перш за все засобу підвищення ефективності навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти, найбільш прийнятним варіантом є класифікація із виділенням інноваційних форм екскурсійного обслуговування. Це: екскурсії-уроки, віртуальні екскурсії, комплексні культурологічні екскурсії, екскурсії-інтелектуальні прогулянки, анімаційні екскурсії (Галасюк, 2013. С. 93).

Із зазначених форм найпоширенішими видами шкільних екскурсій є екскурсії-уроки, пов'язані із навчальними програмами та призначені для кращого засвоєння навчального матеріалу та віртуальні екскурсії. При цьому навчальні екскурсії ефективніше сприяють реалізації процесу формування знань з наскрізних змістових ліній, передбачених чинними програмами.

Туристично-краєзнавча діяльність створює сприятливі умови для вирішення завдань, спрямованих на формування основних географічних понять і умінь, які складають основну частину шкільної програми географії. Перші краєзнавчі спостереження та короткі екскурсії починають практикуватися вже у початкових класах, коли учні навчаються проводити спостереження за погодою та складати календар погоди для нескладних фенологічних спостережень. Пізніше у середній школі, географічні спостереження ускладнюються, стають більш різноманітними, а учні отримують все нові й нові практичні навички та розширюють знання з географії за допомогою навчальних позакласних екскурсій.

Екскурсії як одна із важливих форм позакласної роботи найповніше, на наш погляд, реалізує загальні особливості позакласної роботи з географії. Це перш за все, широкі можливості здійснення міжпредметних зв'язків з різними шкільними предметами: біологією, історією, фізикою, хімією, літературою (Дашкова, 2014. С. 116). По-друге, на цій основі – це інтегрованість, цілісність та комплектність у її змісті та організаційних формах; обумовленість змісту позакласної роботи з географії змістом програмного матеріалу з предмета.

По третє, це тісний зв'язок з краєзнавчим підходом; суспільно-корисна екологічна спрямованість (формування екологічної свідомості), а також широкі можливості розвитку соціально-психологічної та естетичної складової. Визначена нами роль туристично-екскурсійної діяльності у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти (Мал. 1.).

Мал. 1. Роль туристично-екскурсійної діяльності у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти

При проведенні позакласних екскурсій широко використовується краєзнавчий підхід, реалізуються міжпредметні зв'язки (з біологією, історією, фізикою, хімією, літературою тощо), забезпечується суспільно-корисна діяльність, а також профорієнтація у майбутніх професіях, що розвивають вміння учнів самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці, тобто сприяють активізації їх пізнавальної діяльності (Житник, 2005. С. 11).

Туристично-екскурсійна робота також має високий потенціал для здійснення комплексного підходу у шкільній географії до вивчення взаємозв'язків і взаємовідносин природи й суспільства, реалізації завдань екологічного виховання на основі вивчення структури та динаміки природних комплексів.

Екскурсії сприяють як формуванню, так і закріпленню базових географічних знань, розширенню та поглибленню свого пізнавального досвіду, формуванню загальних географічних компетентностей учнів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, туристично-екскурсійна діяльність у школі є важливою формою навчально-виховного процесу, яка має комплексний та інтегральний характер, сприяючи формуванню як предметних компетентностей, зокрема з географії, так і вирішенню значно ширшого кола навчально-виховних і суспільних завдань з формування соціально-комунікативних навичок, активної громадянської позиції, екологічного мислення.

Тому подальше удосконалення використання навчальних позакласних екскурсій є одним із дієвих напрямків підвищення ефективності навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Брижак Н. Ю. Краєзнавча та туристична робота: курс лекцій для студентів педагогічного факультету, які навчаються на спеціальності «Початкова освіта». Мукачево: МДУ, 2012. 116 с.

Васютіна Т. М., Золотаренко Т. О. Особливості організації віртуальних екскурсій для здобувачів початкової освіти в умовах дистанційного навчання. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 8 квітня, 2021)*. С. 72–74.

URL:https://lib.iitta.gov.ua/724862/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C_2021_08.04..pdf

Галасюк С. С., Нездойминов С. Г. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навч. посіб. Київ: «Центр літератури». 2013. 178 с.

Географія. 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. 76 с.

Дзекунов А. М. Навчальна екскурсія в системі шкільної та позашкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 8 (42). С. 114 – 125.

Житник Б. О. Методи навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів. *Управління школою: Науково-методичний журнал*. 2005. Травень (№13). С. 9 – 28.

Компетентнісне навчання географії в основній школі: монографія / за заг. ред. Л. П. Вішнікіна. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. 407 с.

Костриця М. Ю., Обозний В. В. Шкільна краєзнавчо-туристична робота: навч. посібник. Київ: Вища школа. 1995. 220 с.

Пангелов П. Т. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. Київ: Академвидав. 2010. 248 с.

Подліняєва О. О. Віртуальна екскурсія у роботі вчителя. 2016. С. 402 – 415.

Покогодна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.

Терлецька Л. П. Пізнавальний інтерес як вирішальний чинник діяльнісної активізації учнів. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. МП Драгоманова. Сер.: Педагогічні та історичні науки*. №11 (2013). С. 172 – 178.

Тімець О. В. Краєзнавство і туризм / Умань. держ. пед. ун-т ім. П.Тичини. Київ: Знання. 1999. 120 с.

REFERENCES

Bryzhak N. Yu. (2012). Kraeznavcha ta turistichna robota: kurs lekciy dlia studentiv pedagogichnogo facultetu, yaki navchayutsia na specialnosti «Pochatkova osvita». (116 s.). Mukachevo: MDU. [in Ukrainian].

Vasyutina T. M. & Zolotareno T. O. (2021). Osoblyvosti orhanizatsiyi virtual'nykh ekskursiy dlya zdobuvachiv pochatkovoyi osvity v umovakh dystantsiynoho navchannya. *Suchasni tsyfrovi tekhnolohiyi ta innovatsiyini metodyky navchannya: dosvid, tendentsiyi, perspektyvy. Materialy VII Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi internet-konferentsiyi* (pp. 72 – 74). Ternopil'. [in Ukrainian].

Galasyuk S. S. & Nezdoymynohov S. H. (2013). Orhanizatsiya turystychnykh podorozhey ta ekskursiynoyi diyal'nosti [tekst]: navch. posib. (178 s.). Kyiv: «Tsentr literatury». [in Ukrainian].

Heohrafiya. 6 – 9 klasy (2022). Navchal'na prohrama dlya zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity. 76 s.

- Dzekunov A. M. (2014). Navchalna ekskursiia v sistemi shkilnoi ta pozashkilnoi osvity. *Pedagogichni nauki: teoriia, innovatsiyni tehnologii*. (No. 8 (42). pp. 114 – 125).
- Zhytnyk B. O. (2005). Metody navchannya ta aktyvizatsii piznaval'noyi diyal'nosti uchniv. *Upravlinnya shkolyu: Naukovo-metodychnyy zhurnal. Traven'* (No. 13, pp. 9 – 28).
- Kompetentnisne navchannya heohrafiyi v osnovniy shkoli: monohrafiya. (2017). / by general. ed. L. P. Vishnikina. (407 s.). Poltava: TOV «ASMI». [in Ukrainian].
- Kostrystsya M. YU. & Oboznyy V. V. (1995). Shkil'na krayeznavcho-turystychna robota : navch. posibnyk. (220 s.). Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
- Panhelov P. T. (2010). Orhanizatsiya i provedennya turyst-s'ko-krayeznavchykh podorozhey: navch. posib. (248 s.). Kyiv: Akademydav. [in Ukrainian].
- Podlinyaeva O. O. (2016). Virtualna ekskursiia u roboti vchitelya. (pp. 402 – 415.).
- Pokolodna M. M. (2017). Organizatsiya ekskursiynoi diyal'nosti: pidruchnik. (180 s.). Kharkiv: KhNUMG im. OM Beketova. [in Ukrainian].
- Terlets'ka L. P. (2013). Piznaval'nyy interes yak vyrishal'nyy chynnyk diyal'nisnoyi aktyvizatsiyi uchniv. *Naukovi zapysky Natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. MP Drahomanova. Ser.: Pedahohichni ta istorychni nauky*. (No. 11. pp. 172 – 178).
- Timets' O. V. (1999). Krayeznavstvo i turyzm/ Uman. derzh. ped. un-t im. P. Tychyny. (120 s.). Kyiv: Znannya. [in Ukrainian].

KATERYNA SEMENOVA

THE ROLE OF TOURIST AND EXCURSION ACTIVITIES IN INCREASING THE EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Annotation. The article reveals the peculiarities of tourist-excursion activity as a complex and integrative educational process. Its role in increasing the effectiveness of the educational process in institutions of general secondary education is shown. The author also provides directions for realizing the potential of tourist and excursion work for the implementation of a competence approach in school geography.

Key words: *tourist excursion activity, educational excursion, educational process, didactic principles, competence approach.*

УДК 379.8: 371

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289364>

КУКУРУДЗЯК АНАСТАСІЯ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7142-6626>

(Чернівці)

Place of work: Chernivtsi Lyceum №15 «ORT»

Country: Ukraine

E-mail: makoviychuk.anastasiya@gmail.com

БАЙДЮК МИКОЛА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7219-7653>

(Чернівці)

Place of work: Yu.Fedkovych Chernivtsi National University

Country: Ukraine

E-mail: m.baidiuk@chnu.edu.ua

УРОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

Анотація. В статті висвітлено особливості формування здоров'я школярів в умовах дистанційного навчання. Останнім часом ситуація зі здоров'ям дітей наблизилась до критичної: підвищується рівень загальної захворюваності та поширеність захворювань окремих органів і систем. Зауважено, що одним із ключових факторів негативного впливу на здоров'я покоління, що підрастає є дистанційне навчання, яке було започатковане у 2020 році внаслідок епідемії COVID-19 та частково продовжилось із введенням військового стану, оскільки це сприяло малорухливому способу життя дітей. Також внаслідок введення дистанційного навчання проведення повноцінних уроків фізичної культури стало неможливим. Проведено опитування серед школярів 15-16 років з приводу їх фізичної активності під час дистанційного навчання. Встановлено, що більше ніж 25% - взагалі не виконують вдома фізичних вправ (крім уроків фізичної культури). Також проведено аналіз результатів здачі деяких нормативів учнями до дистанційного навчання, та після, та побачено деяке зниження результатів навіть при тривалості онлайн навчання 1 місяць.

З досліджень підтверджено, що дистанційне навчання, та, як наслідок, малоактивний спосіб життя, негативно впливає на фізичну складову здоров'я школярів. Для мінімізації цього негативного впливу потрібно розробляти ряд рекомендацій для підвищення фізичної активності в умовах онлайн навчання. Викладачам фізичної культури та батькам школярів варто приділяти значну увагу мотивуванню дітей до занять фізичними вправами й поза уроками, оскільки дистанційне навчання часто супроводжується малорухливим способом життя.

Ключові слова: фізичне виховання; школярі; дистанційне навчання; мотивація; позашкільна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У системі цінностей, якими дорожить будь-яка цивілізована нація, особливе місце відводиться здоров'ю людей. Протягом багатовікової історії людства на різних етапах розвитку суспільства вивченню проблем здоров'я завжди приділялася велика увага. Представники різних наук та фахів робили спроби проникнути в таємниці феномену здоров'я, визначити його сутність для того, щоб навчитися вміло керувати ним та знаходити засоби для його збереження (Кульчицька-Волочко, 2008).

Здоров'я нації визначається насамперед станом здоров'я її дітей. Дані численних досліджень показують, що джерело виникнення відмінностей у здоров'ї дорослих треба шукати в їхньому дитинстві (Ben-Shlomo, Kuh, 2002). Здоров'я дітей є інтегральним показником загального добробуту суспільства, а також тонким індикатором усіх соціальних та екологічних негараздів (Лук'янова, 2001).

Останнім часом ситуація зі здоров'ям дітей наблизилась до критичної: підвищується рівень загальної захворюваності та поширеність захворювань окремих органів і систем. Цьому сприяє зростання інтенсивності впливу на здоров'я дітей і підлітків факторів екологічного та медико-соціального ризику, погіршення структури харчування, зниження ефективності проведення традиційних профілактичних заходів.

Ще одним фактором негативного впливу на здоров'я підростаючого покоління є дистанційне навчання, яке було започатковане в 2020 році внаслідок епідемії COVID-19 та частково продовжилось із введенням військового стану, оскільки це сприяло малорухливому способу життя дітей. Також внаслідок введення дистанційного навчання проведення повноцінних уроків фізичної культури стало неможливим

Освіта повинна бути доступною для всіх дітей, тому карантин чи військовий стан не повинен бути перешкодою для навчання, а, навпаки, через це Міністерство цифрової трансформації та Міністерство освіти та науки, в такий складний час, здійснило велику роботу, тобто підготувала освітній серіал «Карантин: онлайн-сервіси для вчителів», також було розроблено Методичний посібник для шкіл з рекомендаціями щодо організації дистанційного навчання (Коберник, Звизняцьківська, 2020).

Аналіз останніх джерел і публікацій. Дослідження впливу онлайн-навчання описано в низці наукових та педагогічних статей. Зокрема в (Білавич, Власій, Савчук, 2021) досліджено вплив цифровізації освіти та дистанційного навчання на рухову діяльність здобувачів освіти. За результатами дослідження, автори стверджують, що щоденне перебування (по 6–9 год, а то й більше) за комп'ютером, гаджетом, телефоном із навчальною метою не сприяє фізичному, психічному, духовному, соціальному здоров'ю школярів та студентів, негативно впливає на їхню імунну систему, яка потребує особливої уваги в час поширення пандемії COVID-19. Зроблено висновок, що сучасним учням та студентам притаманний малорухливий спосіб життя, за останні півтора року відбулось зниження рівня їхньої рухової активності.

В (Дорошенко, 2021) розглядається вплив дистанційного навчання на організм і спосіб життя дітей. Відзначається порушення режиму дня, рухової активності, дієт недостатня фізична активність, яка може вплинути на розумові здібності та захворюваність учнів. В (Зелена, 2020) досліджено вплив факторів шкільного середовища на здоров'я дітей за традиційної та дистанційної форм навчання та їх профілактика.

Формулювання цілей статті. При огляді джерел побачено, що проблемою зниження рухової активності школярів в умовах карантину та військового стану займається багато педагогів та фахівців, але немає чітких рекомендацій спрямованих на покращення рухової діяльності учнів на уроках фізичної культури (ФК) та за їх межами. Відповідно, розробка нових та удосконалення наявних технологій щодо збереження здоров'я дитини в умовах епідемії та військового стану є актуальним та найбільш пріоритетним завданням сучасної педіатрії, що і є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою оцінки наявності фізичної культури в житті школярів нами проведено опитування серед учнів 15-16 років (9-11 класи) Чернівецького ліцею №15 «Освітні ресурси та технологічний тренінг» з вивченням єврейського етнокультурного компонента, а також Чернівецького ліцею №1 математичного та економічного профілів. На запитання «чи подобається заняття фізичною культурою» 83% відповіли стверджувально. А на запитання «чи потрібно дотримуватись здорового способу життя» 100% відповіли позитивно. Варто відмітити, що на запитання «що мотивує займатися фізичною культурою» лише 11% дали відповідь пов'язану із покращенням та збереженням здоров'я, решту більше цікавила фізична форма та стан тіла. Із другої відповіді може виникнути враження, що потрібно проводити бесіди із школярами про важливість загального здоров'я, а не лише фізичної форми тіла. Та все ж із визначення відомо, що здоров'я це стан духовного, фізичного, психічного та соціального благополуччя, відповідно фізична культура більшою мірою забезпечує саме стан фізичного благополуччя, а отже формулювання мотивації до занять фізичною культурою саме в підтримці тіла в гарній формі і є проявом турботи про здоров'я.

Також з метою оцінки фізичної активності учнів в період дистанційного навчання поза межами онлайн уроків ФК проведено опитування, чи займаються діти в спортивних секціях (Рис. 1-а) та чи виконують (і як часто) самостійно фізичні вправи (Рис. 1-б).

Чи займаєтесь Ви в спортивних секціях? Як часто вдома виконуєте фізичні вправи?

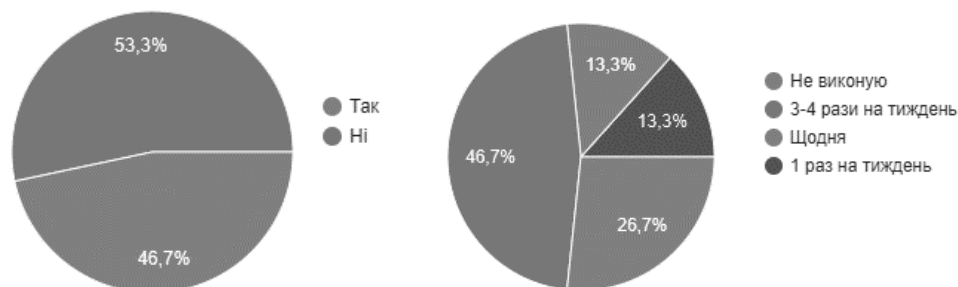

Рис.1. Результати опитування учнів: а) чи займаються в спортивних секціях; б) чи виконують (і як часто) вдома фізичні вправи.

Згідно з опитуванням, більше 50% учнів займаються в спортивних секціях, та більше 25% - взагалі не виконують вдома фізичних вправ. Отже, четвертина учнів, які не займаються в спортивних секціях, займаються фізичною активністю вдома не менше одного разу на тиждень. Відповідно, однією із цілей викладачів ФК є мотивація фізично малоактивних учнів до заняття спортом.

Також проведено аналіз результатів здачі деяких нормативів учнями до дистанційного навчання, та після. Тривалість онлайн навчання сягала один місяць. Досліджувались результати наступних вправ: згинання та розгинання рук в упорі лежачи та човниковий біг 4x9. Згинання та розгинання рук в упорі лежачи в хлопців 9-го класу до дистанційного навчання складало від 25 до 35 разів, а після онлайн навчання, в половини досліджуваних учнів (переважно тих, хто не займається в секціях) даний показник знизився на 20-25%. Щодо човникового бігу, то середній показник знизився на 8-12%. З даного дослідження яскраво видно зниження рівня фізичного розвитку хлопців після нетривалого дистанційного навчання.

Як видно із вище описаного, дистанційне навчання, та, як наслідок, малоактивний спосіб життя, негативно впливає на фізичну складову здоров'я школярів. Для мінімізації цього негативного впливу потрібно розробляти ряд рекомендацій для підвищення фізичної активності в умовах онлайн навчання. Покращенню мотивації учнів до занять фізичними вправами навіть поза уроками фізичної культури сприятиме організація місця в будинку, квартирі чи подвір'ї, що більшою мірою заохочуватиме дітей до занять (для втілення цього фактору можливе залучення батьків). При можливості потрібно придбати гімнастичний килимок та мінімальну кількість необхідного обладнання. Це можуть бути гантелі чи резинки. При відсутності можливості в покупках спортивний інвентар можна зробити власноруч, та все ж переважну частину занять складатимуть вправи з власною вагою. Потрібно створити сприятливі умови для занять фізичними вправами, що буде додатковим заохочуванням. Під час проведення уроків фізичної культури варто урізноманітнювати їх перебіг та комбінувати різні підходи. Зокрема, ефективним є використання занять в ігровій формі з випадковим випаданням послідовності вправ (Рис. 2)

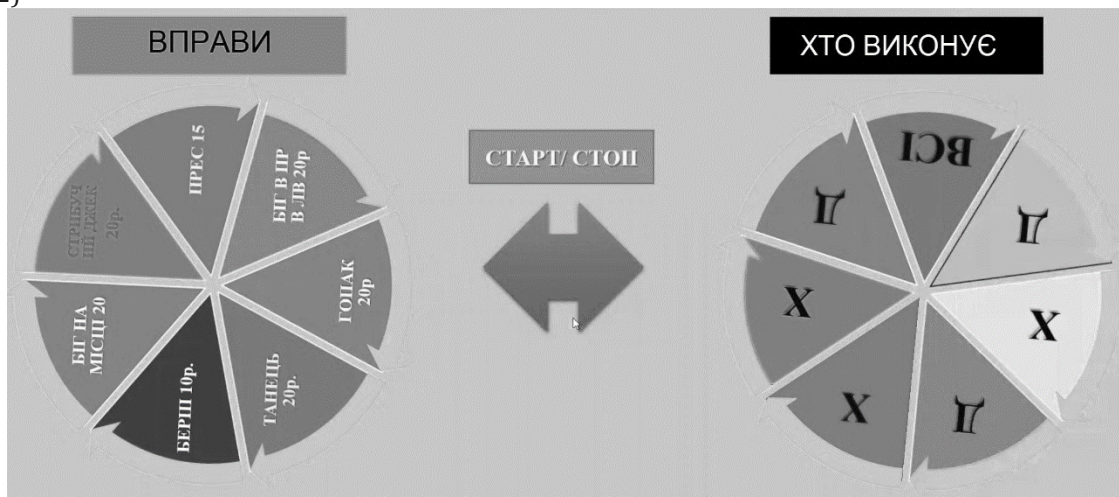

Рис. 2. Круговий принцип проведення уроку фізичної культури

Також важливим є мотивування школярів до занять в спортивних секціях особливо в період дистанційного навчання. В цьому активну участь повинні брати батьки школярів.

Висновки

Останнім часом ситуація зі здоров'ям дітей наблизилась до критичної: підвищується рівень загальної захворюваності та поширеність захворювань окремих органів і систем. Одним із ключових факторів негативного впливу на здоров'я підростаючого покоління є дистанційне навчання, яке було започатковане в 2020 році внаслідок епідемії COVID-19 та частково продовжилось із введенням військового стану, оскільки це сприяло малорухливому способу життя дітей. Також внаслідок введення дистанційного навчання проведення повноцінних уроків фізичної культури стало неможливим. Проведено опитування серед школярів 15-16 років з приводу їх фізичної активності під час дистанційного навчання. Встановлено, що більше 25% - взагалі не виконують вдома фізичних вправ (крім уроків фізичної культури). Також проведено аналіз результатів здачі деяких нормативів учнями до дистанційного навчання, та після, та побачено деяке зниження результатів навіть при тривалості онлайн навчання 1 місяць. Викладачам фізичної культури та батькам школярів варто приділяти значну увагу мотивуванню дітей до занять фізичними вправами і поза уроками, оскільки в умовах дистанційного навчання має місце малорухливий спосіб життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Білавич, Г., Власій, О., Савчук, Б. Вплив цифровізації освіти, дистанційного навчання на розвиток рухової активності та збереження здоров'я здобувачів освіти. *Молодь і ринок*. 2021. №11/197.
- Дорошенко Г. О. Активізація фізичної активності учнів в умовах дистанційного навчання = Activation of physical activity of students in the conditions of distance learning : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» / Г. О. Дорошенко ; наук. керівник, к.п.н. доц. Н. І. Бутенко; Міністерство освіти і науки України ; Херсонський держ. ун-т, Педагогічний факультет, Кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова. – Херсон: ХДУ, 2021. – 26 с.
- Зелена М. І. Вплив факторів шкільного середовища на здоров'я дітей за традиційної та дистанційної форм навчання та їх профілактика. *Розвиток освіти, науки та бізнесу: результати 2020: тези доп. міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 3-4 грудня 2020 р.-Україна, Дніпро, 2020.-Т. 1.-638 с.*, 413.
- Коберник І. Зв'язківська З. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. irf.ua: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
- Кульчицька-Волочко М. Сімейні цінності здоров'я дітей // Ваш аптекар. — 2008. — № 21–22. — С. 5.
- Лук'янова О.М. Медико-соціальні аспекти збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного та інтелектуального розвитку // Журн. АМН України. — 2001. — Т. 7, № 3. — С. 408-415.
- Ben-Shlomo Y., Kuh D. A life course approach to chronic disease epidemiology: conceptual models, empirical challenges and interdisciplinary perspectives // *Int. J. Epidemiol.* — 2002. — 31. — P. 285-293.

REFERENCES

- Ben-Shlomo Y., Kuh D. A life course approach to chronic disease epidemiology: conceptual models, empirical challenges and interdisciplinary perspectives // *Int. J. Epidemiol.* — 2002. — 31. — P. 285-293.
- Bilavych, G., Vlasii, O., Cavchuk, B. (2021). The impact of digitization of education, distance learning on the development of physical activity and health preservation of students. *Youth and the market*, (11/197).
- Doroshenko G.O. Activation of physical activity of students in the conditions of distance learning: qualification work for obtaining the bachelor's degree / G.O. Doroshenko; of science manager, Ph.D. Assoc. N. I. Butenko; Ministry of Education and Science of Ukraine; Kherson State University, Faculty of Pedagogy, Department of Pedagogy, Psychology and Educational Management named after Prof. E. Petuhova. – Kherson: KhSU, 2021. – 26 p.
- Kobernyk I. Zvyniatkivska Z. Organization of distance learning at school. Guidelines. irf.ua: website. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
- KulchytskaVolochnko M. Family values of children's health // *Vash Aptekar.* — 2008. — No. 21–22. — P. 5.
- Lukyanova O.M. Medicosocial aspects of preserving the health of children, ensuring their harmonious physical and intellectual development // *Journal. AMS of Ukraine.* — 2001. — Vol. 7, No. 3. — P. 408415.
- Zelena M. I. The influence of factors of the school environment on the health of children in traditional and remote forms of education and their prevention. Development of education, science and business: results 2020: theses add. of the international scientific and practical internet conference, December 3-4, 2020 - Ukraine, Dnipro, 2020. - Vol. 1.-638 pp., 413.

ANASTASIA KUKURUDZIAK

BAYDYUK M. Yu.

PHYSICAL CULTURE LESSON IN THE CONDITIONS OF ONLINE LEARNING

Annotation. The article highlights the peculiarities of the formation of the health of schoolchildren in the conditions of distance learning. Recently, the situation with children's health has approached critical: the level of general morbidity and prevalence of diseases of individual organs and systems is increasing. It is noted that one of the key factors negatively affecting the health of the younger generation is distance learning, which was initiated in 2020 as a result of the COVID-19 epidemic and partially continued with the introduction of martial law, as it contributed to the sedentary lifestyle of children. Also, as a result of the introduction of distance learning, it became impossible to hold full-fledged physical education lessons. A survey was conducted among schoolchildren aged 15-16 regarding their physical activity during distance learning. It was established that more than 25% do not perform physical exercises at home at all (except for physical education lessons). An analysis of the results of passing some standards by students before and after distance learning was also carried out, and some decrease in results was seen even with a duration of online learning of 1 month.

Research has confirmed that distance learning, and, as a result, a less active lifestyle, negatively affects the physical health of schoolchildren. To minimize this negative impact, it is necessary to develop a number of recommendations for increasing physical activity in the conditions of online education. Physical education teachers and parents of schoolchildren should pay considerable attention to motivating children to engage in physical exercises outside of class, as a sedentary lifestyle takes place in remote learning conditions.

Keywords: *physical education; schoolchildren; distance learning; motivation; extracurricular activities.*

УДК 373.5.016:004]:004.74

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289365>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: petrenko13333@gmail.com

АНАСТАСІЯ ЖУРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8260-8948>

(Полтава)

Place of study: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: quality1education@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ВЕБОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ У НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті схарактеризовано організаційно-педагогічні умови на уроках інформатики та розглянуто їхній вплив на формування цифрової компетентності через використання веборієнтованих технологій у навчанні старшокласників закладів середньої освіти. З'ясовано, що дотримання організаційно-педагогічних умов формують всебічно розвинену особу, яка прагне до самопізнання, вдосконалення, несе відповідальність за свої дії при роботі в Всесвітній мережі Інтернет. Проаналізовано, що використання веборієнтованих технологій, які базуються на організаційно-педагогічних умовах створюють оптимальні умови для розкриття потенціалу особистості учнів старших класів. Виокремлено й схарактеризовано проблеми впровадження веборієнтованих технологій на організаційно-педагогічних умовах у навчанні старшокласників закладів середньої освіти.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, веборієнтовані технології, ІКТ, старшокласники, дизайн в освіті, інтернет-залежність, мережа Інтернет.

Постановка проблеми. Для покращення якості навчання заклади освіти продовжують інтегрувати інформаційно-комунікаційні технології в учбовий процес. Останнім часом, через стрімкий розвиток ІКТ в повсякденному житті, потребах суспільства, освіта потребує змін: розроблення нових форм, методів, засобів при викладанні веборієнтованих технологій на уроках інформатики з дотриманням організаційно-педагогічних умов у закладах середньої освіти.

Застосування комп'ютерних технологій у навчанні – необхідна умова досягнення цілей інформатизації освіти. Особливого значення набувають веборієнтовані технології, які стали основою для розробки достатньої кількості програмних засобів для впровадження професійної діяльності: різноманітні освітні завдання, стимулювання до самостійного освоєння навчального матеріалу, активного залучення до використання різних платформ для самовдосконалення, покращення комунікації між вчителем та учнем, проведення якісного контролю знань в навчальному закладі. При активному впровадженні веборієнтованих технологій необхідно проаналізувати організаційно-педагогічних умовах на уроках інформатики у навчанні старшокласників закладів середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питання інформатизації навчального процесу та його особливостей відображено у працях видатних науковців: В. Бикова, М. Жалдак, Г. Кедровича, Н. Морзе, О. Овчарук, Є. Полат, П. Стефаненко, Л. Шерстюк та інші. Важливо забезпечити всіх учнів навчально-методичними матеріалами за допомогою традиційних методів або з використанням бездротових мереж. Розгляд організаційно- педагогічних умов використання веборієнтованих технологій при інформатизації освіти лежить у роботах: К. Баранова, Ю. Газізової, І. Корницької, І. Кужель, М. Лещенка, Г. Нікітченка, Ю. Носенка, Ю. Машбиці, О. Пінчук, І. Поповича, М. Солдатенка, О.

Соколюк, А. Сухіха, М. Томчук, С. Томчук, М. Ястребов та інші. Вчені аргументують, що використання ІКТ засобів підвищує пізнавальну діяльність та спонукає учнів до самостійної роботи [6].

Метою статті є розглянути організаційно-педагогічні умови використання веборієнтованих технологій на уроках інформатики у навчанні старшокласників закладів середньої освіти.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувались такі методи: науковий аналіз матеріалів з педагогіки та психології; систематизація та узагальнення зарубіжного досвіду; пошук релевантної інформації та аналіз теоретичних джерел; узагальнення та формування лаконічного висновку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З розвитком вебтехнологій навчальний процес набув нових можливостей для створення освітнього простору: нові форми педагогічної комунікації та взаємодії всіх учасників освітнього процесу, колаборативне навчання учнів у Всесвітній мережі Інтернет, спільна робота над здобуттям нових знань. Необхідно наголосити, що нині учні можуть самостійно створювати та редагувати інформаційний вміст вебсторінок в мережі Інтернет без спеціальних умінь в або сторонньої допомоги. По-перше, вони можуть додавати коментарі, дискутувати з іншими користувачами вебсайтів; по-друге, створювати власне інформаційно-навчальне середовище: поширювати публікації, ділитися особистими фото- та відеоматеріалами; по-третє, налаштовувати інтерфейс вебсторінок відповідно до власних уподобань (обирати мову, розширення екрана, тему сторінок).

Розглянемо основні можливості під час навчання інформатики з використанням веборієнтованих технологій старшокласників закладів середньої освіти:

- можливість створення швидкої комунікації учнів із вчителем, вчителем із батьками;
- можливість створення віртуального освітнього матеріалу, віртуальних моделей для імітації навчальних ситуацій з метою формування ІКТ-компетентностей;
- можливість впровадження психолого-педагогічних умов на уроках інформатики [2].

Розглянемо психолого-педагогічну складову організаційно-педагогічних умов. Як відомо, старшокласники у закладах середньої освіти знаходяться у вразливому віковому періоді, який характеризується фізичними, психологічними, соціальними особливостями та потребують зосередження уваги від педагогів для врахування їхніх індивідуальних потреб у навчанні інформатики.

Науковці Ю. Носенко, А. Сухіх проаналізували психофізичні особливості учнів закладів середньої освіти [9]:

- утворення нового образу «Я»: індивід з організованими системами поглядів, що демонструють неповторність учня, особистісну рефлексію;
- поява відчуття дорослості, наявність знань щодо прав та обов'язків, усвідомленість наслідків власних дій, відчуття відповідальності за себе та оточуючих;
- відчуття потреби у самоствердженні, потреба у визнанні, інтерес до зовнішнього вигляду, залежність від спілкування з однолітками;
- швидкий розвиток систем організму старшокласників-підлітків, активний розвиток ендокринної системи у свою чергу впливає на емоційний стан, що включає переважно чутливість, емоційну нестабільність, дратівливість.

Звернемо увагу, що в учнів старших класів закладів середньої освіти збільшується навантаження під час навчального процесу через активну підготовку до вступу у вищий навчальний заклад, що призводить до зростання кількості стресових ситуацій і в результаті спричиняє погіршення загального стану здоров'я учнів. Зміни в стані здоров'я старшокласників також можуть виникнути через некомпетентне застосування веборієнтованих технологій на уроках інформатики. Оскільки, основним предметом викладання інформатики є програмно-апаратне забезпечення: стаціонарні комп'ютери; а також портативні: ноутбуки, нетбуки, планшети, смартфони, що супроводжують освітній процес, то стоїть відкрите питання щодо ергономічного та педагогічно-компетентного, здоров'язбережувального використання засобів веборієнтованих технологій.

У наукових працях А. Сухіх висвітлив основні групи чинників при застосуванні програмно-апаратного засобу [12], які зумовлюють негативний вплив на фізичне та ментальне здоров'я учнів:

- довготривала робота за комп'ютерами, що не відповідає санітарно-гігієнічним вимогам;
- низька якість зображення у навчальному матеріалі;
- відхилення від ергономічних принципів робочого місця при роботі за комп'ютером;
- недостатність освітлення в кабінетах інформатики, порушення чистоти та мікроклімату;
- відсутність диференціації учнів відповідно до вікових психофізичних особливостей при плануванню навчального матеріалу, структури уроків та змісту викладання інформатики.

Тому необхідно враховувати основні групи чинників за А. Сухих при плануванні уроку з інформатики. При недотриманні санітарно-гігієнічних та психофізичних умов приводить до погіршення якості засвоєння матеріалу.

Проаналізуємо наступну складову організаційно-педагогічних умов – наукове-методичне забезпечення. Важливо наголосити, що провідною складовою для вчителів інформатики є підготовка учнів до правильної роботи з програмно-апаратними засобами, ознайомити із існуючими загрозами для здоров'я при некоректному використанні комп'ютерних засобів на уроках інформатики і, звичайно, визначити шляхи уникнення загроз для збереження власного здоров'я.

Розглянемо інтернет-залежність як актуальну проблему для учнів старших класів закладів середньої освіти. Учні активно користуються ресурсами Всесвітньої мережі Інтернет, але часто надмірне використання призводить до підліткової залежності [5]. Узагальнимо можливі наслідки:

- зниження успішності в навчальному закладі середньої освіти;
- поява втоми, погіршення стану здоров'я;
- порушення адаптаційного періоду в соціумі.

Отже, важливим завданням на уроках інформатики стає роз'яснення важливості дотримання санітарно-гігієнічних вимог при роботі з комп'ютером, виваженого використання ресурсів мережі Інтернет для навчання з метою захистити себе від Інтернет-залежності [7].

Психолог та експерт з Інтернет-залежності та розладу поведінки в Інтернеті К. Янг стверджує, що коли людина починає аналізувати, критично мислити лише тоді може безпечно користуватися можливостями Інтернет-ресурсів для навчальних та професійних цілей. Проаналізовано, що учні, яким більш притаманно використовувати віртуальне середовище для опрацювання навчального матеріалу мають високий рівень саморегуляції, врівноваженість та розуміють важливість дотримання правил при безпечній роботі у мережі Інтернет, несуть відповідальність за власні дії, ніж ті учні, які при роботі у мережі домінує переважно розважальний контент [13].

К. Янг розробила інструмент самодіагностики Інтернет-залежності, патологічної пристрасі до користування Інтернетом. Інтернет-адикція характеризується трьома головними признаками, а саме: щоразу збільшується проведений час в мережі Інтернет, учень починає мати інші поведінкові реакції на повсякденні ситуації, погіршення емоційного стану без Інтернет-активності. На основі даного тесту можна отримати результати: «Ви звичайний інтернет-користувач», «Можливо, є схильність до Інтернет-залежності. Зверніть увагу на це», «У вас є ознаки інтернет-залежності. Рекомендовано звернутися до фахівця», «Наявність сформованої Інтернет-залежності. Зверніться до фахівця».

Розглянемо наступні організаційно-педагогічні проблеми використання веборієнтованих технологій такі як кібербулінг та кіберфішинг. Як зазначалося вище, старшокласники знаходяться у вразливій віковій категорії, легко піддаються впливу з інших сторін. Тому доцільно, постійно нагадувати та попереджувати про можливі кіберзагрози в мережі Інтернет. До кіберзагроз можна віднести кібербулінг та кіберфішинг [3]. Кібербулінг – це навмисна психологічна дія на людину з метою принизити її особистість через мережу Інтернет, що стає дуже зручним, адже всі дії можна робити цілком анонімно. Кіберфішинг – це новий вид шахрайства, метою якого є отримати конфіденційну інформацію від користувачів Інтернету [12]. Тому завдання вчителя стоїть попередити та проінформувати учнів старших класів, щоб вони не потрапили на анонімних злодіїв.

У наукових працях М. Лещенка, М. Ястребова було викладено дослідження використання веборієнтованих технологій у здоров'язбережувальному навчанні учні та запропоновано технології, які визначають систематичне впровадження запропонованих фізичних вправ та ергономічних умов, що позитивно впливають на фізичний та психологічний стан учнів всіх класів загальноосвітньої школи [7]. До таких технологій науковці відносять: ранкову гімнастику всього тіла та очей, релаксаційні хвилинки, стимулювання психоемоційного стану через позитивну атмосферу у класі. У своїй роботі визначили компоненти здоров'язбережувального навчання за такими основними напрямками, як стан навколишнього середовища, особиста гігієна, комплекси оздоровчих вправ, створення позитивного емоційного стану, профілактика шкідливих звичок.

Доцільно сказати про особливість домінування чоловіків у комп'ютерній індустрії. За дослідженням Г. Віддер хлопці оцінюють свою комп'ютерну компетентність вище, ніж дівчата, якщо порівнювати однаковий досвід роботи з комп'ютером [1]. Це зумовлене генетичними схильностями: у дівчат є більша зацікавленість у творчій реалізації, потреба у комунікації, а у хлопців переважає інтерес самоствердження та пізнання нового. Але слід урахувати, що ці відмінності пов'язані також з іншими характеристиками, такі як вік, соціальна приналежність, інтелект [4].

Спілкування важливе й необхідне для підліткового віку, характерним є те, що учні прагнуть швидко подорослішати та виникає бажання знайти шляхи самореалізації. Отримавши доступ до ресурсів Інтернету, учні можуть самостійно використовувати вебресурси, такі як відкриті курси, вебінари, відеоуроки, онлайн-бібліотеки тощо. Сучасна молодь переважно обирає спілкування з

однолітками у соціальних мережах та онлайн-іграх, тому віртуальне спілкування як психологічна, організаційна та технічна основа навчання шляхом використання Інтернет-ресурсів. Щоб охарактеризувати педагогічні можливості ІКТ, насамперед слід звернути увагу на те, що структурована інформація, яка подається з їх допомогою, прискорює процес сприйняття і тим самим полегшує засвоєння навчального матеріалу.

Важливе місце для використання веборієнтованих технологій займає поняття «навчальний дизайн» як якісний E-learning контент. Під терміном «навчальний дизайн» ми зрозуміємо системний підхід до структурування навчального процесу, на основі якого необхідно створити єдину систему цілей навчання в загальноосвітній школі, систему та засоби подання освітнього матеріалу, що розширює когнітивні здібності учнів, сприяє збільшенню обсягу та ефективності їхнього засвоєння нової інформації на уроках інформатики. При застосуванні веборієнтованих платформ можна включати функції онлайн-похвал, що мотивує учнів до саморозвитку, самовдосконалення та розвиває лідерські здібності. Тому ключову роль у навчальному процесі з використанням ІКТ належить вчителю, який зможе доцільно застосувати веборієнтовані технології на уроках інформатики з метою удосконалення навчального процесу, відповідно, не забувати про організаційно-педагогічні умови при роботі з ІКТ-технологіями. Але звичайно, активне впровадження веборієнтованих технологій, якісне застосування відео-уроків, платформ для самонавчання та самовдосконалення чи інші ресурсів не можуть замінити повністю офлайн уроки у середній загальноосвітній школі.

Важливою організаційно-педагогічною вимогою викладання інформатики є важливим спілкування учнів з комп'ютером через модель учень-комп'ютер-вчитель. За таких умов навчання набуває діалогового характеру, взаємодії людини з комп'ютером. Тип взаємодії – запитання-відповідь. Результативність такого діалогу характеризується ознаками: комп'ютер розуміє запит учня, і навпаки, учень розуміє відповідь комп'ютера. При такій роботі учні вирішують поставлену задачу самостійно, а вчитель виконує функцію наглядча. Як підкреслював О. Леонт'єв, необхідно створити оптимальні умови для мотивації учнів і творчого розвитку навчальної діяльності, для формування особистості учнів через забезпечення позитивної атмосфери на уроках. Специфічними вимогами при спілкуванні учня з комп'ютером є його педагогічна спрямованість. Під педагогічною спрямованістю для учнів розуміють чітко вибудована мотивація для гармонійного формування індивідуальності особистості, рефлексії, самонавчання [10, с. 274].

Британські дослідники Е. Едмондс та Л. Кенді надають комп'ютеру роль тьютора, який може забезпечити необхідний ступінь персоналізації освіти. Але в результаті дослідження після декількох спроб налаштувати машини як роботу вчителів викликали певне розчарування серед учнів багатьох навчальних закладів США [12]. Н. Іванов стверджує, що застосування комп'ютеру ефективний у умовах лише тоді, коли він доповнює традиційні форми й методи навчання принципово новими, а не просто їх тиражує.

Аналізуючи дослідження науковців, присвячені організаційно-педагогічним основам освіти за новими інформаційними технологіями, постає, що основними проектно-системотехнічними та ергономічними є такі аспекти:

- логіко-психологічний опис класу задач, які розв'язуються з допомогою ЕОМ;
- перелік програмних стандартних підтримок основних процедур розв'язку зазначених задач;
- опис структури комп'ютеризованої діяльності учня до складу яких входять мета, дії, процедури, засоби реалізації і стратегія втілення через інформаційні технології.

Висновки з проведеного дослідження. На основі опрацьованих джерел, літератури, наукових робіт та праць дослідників у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, що акцентували на впровадженні веборієнтованих технологій, які ґрунтуються на організаційно-педагогічних умовах, дало можливість зробити такі висновки.

Організаційно-педагогічні умови розглядаються як сукупність положень, принципів навчання із урахуванням основних засад організації освітнього процесу. По-перше, коректна побудова комунікації учня з комп'ютером відповідно до санітарно-гігієнічних вимог; по-друге, оптимізація навчального контенту із використанням різноманітних форм та методів навчання; по-третє, розвиток формування всебічно розвиненої особи, яка прагне до самостійного освоєння навчального матеріалу. Отже, узагальнено організаційно-педагогічні умови: санітарно-гігієнічні, психолого-педагогічні, науково-методичні.

Використання вебтехнологій на уроках з урахуванням організаційно-педагогічних умов створюють потужні умови для розкриття потенціалу старшокласників у закладах середньої освіти.

Впровадження веборієнтованих технологій у закладах середньої освіти породжує нові проблеми та дає нові напрямки до розвитку освітньої компетенції як вчителів, так і учнів. Вивчення

організаційно-педагогічних аспектів взаємодії людини та комп'ютера, пошук нових ефективних методів впровадження веборієнтованих технологій набувають особливої популярності в наш час.

Подальші наукові дослідження будуть присвячені пошуку оптимальних методів застосування веборієнтованих технологій на організаційно-педагогічних умовах у закладах середньої освіти.

Публікація підготовлена в рамках реалізації проєкту Erasmus+ Capacity Building of Higher Education «TEACHERS' CERTIFICATION CENTRES: INNOVATIVE APPROACH TO PROMOTION TEACHING EXCELLENCE» / UTTERLY (619227-EPP-1-2020-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP).

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Актуальні питання сучасної науки та освіти : збірник наукових праць (статей) факультету гуманітарної та економічної освіти URL: https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2020/05_may/19/03/zbirka_2020.pdf

Баранова К. К. Використання кіберпростору в освіті. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 23–25 лист. 2016 р.). Кропивницький : КНТУ, 2016. С. 17–18.

Кіберзлочинність в Україні. Ера цифрових технологій – ера нових злочинів. Газізова Ю. В. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013606

Корницька І. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів засобами навчальних онлайн-сервісів. *Young Scientist*. 2018. № 3 (55). С. 551–554

Кужель І. Ю., Нітченко Г. М. Інтернет-залежність як актуальна проблема сучасної школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 124. С. 86–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_124_24.

Лещенко М. П., Ястребов М. М. Теорія і практика використання веборієнтованих технологій у здоров'язбережувальному навчанні учнів початкових класів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. № 4 (54). С. 53–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_7.

Нікітська О.В. Методи запобігання фішингу та його різновиди. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. Т. 12, вип. 21. С. 169–175.

Носенко Ю. Г., Сухіх А. С. Психолого-педагогічні особливості навчання учнів основної школи здоров'язбережувальному використанню програмноапаратних засобів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2016. Дод. 1 до вип. 37, т. II (70). С. 160–172.

Основи нових інформаційних технологій навчання : посібник для вчителів / за ред. Ю. І. Машбиця ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ : ІЗМН, 1997. 264 с.

Попович І. Є. Історичні аспекти розвитку професійної підготовки вчителя дослідника у вищих навчальних закладах Великої Британії. *Наукові записки. Психолого-педагогічні науки / Ніжинський державний університет*. Ніжин, 2016. № 1. С. 274–280.

Сухіх А. С. Здоров'язбережувальне використання програмно-апаратних засобів учнями основної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. Київ, 2018. 23 с

Томчук М. І., Томчук С. М. Деструктивний вплив інформаційних засобів на емоційно-почуттєву сферу особистості у дошкільному-юнацькому віці. *Наука і освіта*. 2014. № 9. С. 85–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_9_17.

REFERENCES

Aktualni pytannia suchasnoi nauky ta osvity [Current issues of modern science and education]: zbirnyk naukovykh prats (statei) fakultetu humanitarnoi ta ekonomichnoi osvity. Retrieved from https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2020/05_may/19/03/zbirka_2020.pdf [in Ukrainian].

Baranova, K. K. (2016). Vykorystannia kiberprostoru v osviti [Using cyberspace in education]. In *Aktualni zadachi ta dosiahnennia u haluzi kiberbezpeky [Current tasks and achievements in the field of cyber security]: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (pp. 17-18). Kropyvnytskyi: KNTU [in Ukrainian].

Kiberzlochynnist v Ukraini. Era tsyfrovyykh tekhnolohii – era novykh zlochyniv [Cybercrime in Ukraine. The era of digital technologies is the era of new crimes]. Retrieved from https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013606 [in Ukrainian].

Kornitska, I. A. (2018). Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti uchniv pochatkovykh klasiv zasobamy navchalnykh onlain-servisiv [Development of cognitive activity of primary school students by means of educational online services]. *Young Scientist*, 3 (55), 551-554 [in Ukrainian].

Kuzhel, I. Yu., & Nitchenko, H. M. (2015). Internet-zalezhnist yak aktualna problema suchasnoi shkoly [Internet addiction as an actual problem of the modern school]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences]*, 124, 86-89. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_124_24.s [in Ukrainian].

Leshchenko, M. P., & Yastrebov, M. M. (2016). Teoriia i praktyka vykorystannia veboriientovanykh tekhnolohii u zdorov'iazberezhualnomu navchanni uchniv pochatkovykh klasiv [Theory and practice of using web-oriented technologies in health education of primary school students]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technologies and teaching aids]*, 4 (54), 53-71. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_7 [in Ukrainian].

Mashbytsia, Yu. I. (Ed.). (1997). *Osnovy novykh informatsiinykh tekhnolohii navchannia [Basics of new educational information technologies]: posibnyk dlia vchyteliv*. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].

Nikitska, O. V. (2017). Metody zapobihannia fishynhu ta yoho riznovydy [Methods of preventing phishing and its varieties]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy [Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine]*, 12, 21, 169-175 [in Ukrainian].

Nosenko, Yu. H., & Sukhikh, A. S. (2016). Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti navchannia uchniv osnovnoi shkoly zdorov'iazberezhualnomu vykorystanniu prohramnoaparatykh zasobiv [Psychological and pedagogical features of teaching elementary school students to health-preserving use of hardware and software tools]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «PereiaslavKhmelytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriy Skovorody» [Humanitarian Bulletin of the Pereiaslav Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda]*, Dod. 1 do vyp. 37, II (70), 160-172 [in Ukrainian].

Popovych, I. Ye. (2016). Istorychni aspekty rozvytku profesiinoy pidhotovky vchytelia-doslidnyka u vyshchykh navchalnykh zakladakh Velykoi Brytanii [Historical aspects of the development of professional teacher-researcher training in higher educational institutions of Great Britain]. *Naukovi zapysky. Psykholoho-pedahohichni nauky [Proceedings. Psychological and Pedagogical Sciences]*, 1, 274-280 [in Ukrainian].

Sukhikh, A. S. (2018). *Zdorov'iazberezhualne vykorystannia prohramno-apatnykh zasobiv uchniamy osnovnoi shkoly [Health-saving use of software and hardware by primary school students]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].

Tomchuk, M. I., & Tomchuk, S. M. (2014). Destruktyvnyi vplyv informatsiinykh zasobiv na emotsiino-pochuttievu sferu osobystosti u doshkilnomu-iunatskomu vitsi [Destructive influence of information media on the emotional and sensory sphere of the personality in preschool and adolescent age]. *Nauka i osvita [Science and education]*, 9, 85-88. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_9_17 [in Ukrainian].

LESIA PETRENKO

ANASTASIIA ZHURENKO

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF USING WEB ORIENTED TECHNOLOGIES IN TEACHING HIGH SCHOOL STUDENTS OF SECONDARY EDUCATION ESTABLISHMENTS

Annotation. The article characterizes the list of organizational and pedagogical conditions in computer science classes and examines their influence on the formation of digital competence through the use of web-based technologies in the education of high school students of secondary education institutions.

The psychological and pedagogical conditions are considered as an important component in the formation of individual characteristics of high school students.

The scientific and methodological conditions are analyzed as a leading component for informatics teachers during the preparation of students for correct work with hardware and software tools.

The sanitary and hygienic conditions as a component of personality formation under the influence of the environment is highlighted. The main possibilities of optimizing the teaching of informatics through the use of web-oriented technologies to increase the efficiency of learning the educational material are revealed.

The concept of "educational design" as high-quality E-learning content was formed.

They studied scientific researches, works, experiments of scientists of this problem M. Leshchenko, Yu. Nosenko, A. Sukhikh, M. Yastrebova. The psychophysical characteristics of students and the main groups of factors that negatively affect their physical and mental health were outlined.

It was found that compliance with organizational and pedagogical conditions forms a comprehensively developed person who strives for self-knowledge, improvement, is responsible for his actions when working on the World Wide Web.

It is noted that the use of web-oriented technologies, which are based on organizational and pedagogical conditions, create optimal conditions for revealing the potential of the personality of high school students.

The problems of the implementation of web-oriented technologies in organizational and pedagogical conditions in the education of high school students of secondary education institutions are highlighted and characterized. The danger of Internet addiction and disorder of students in the World Wide Web is presented. A tool for self-diagnosis of Internet addiction has been created for Internet users. Other dangers on the Internet, such as cyberphishing and cyberbullying, are highlighted. Their concepts have been formed.

Key words: *organizational and pedagogical principles, web-oriented technologies, ICT, high school students, design in education, Internet addiction, Internet network.*

УДК 373.5.016:51]:37.091.31

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289366>

КАУН ВЛАДИСЛАВ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4218-2600>

(Полтава)

Place of study: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: svatojvlad1@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей організації змішаного навчання на уроках математики в старшій школі. Схарактеризовано поєднання у змішаному навчанні традиційних методів і сучасних цифрових технологій, що надають учням можливість активно включитися в процес засвоєння матеріалу. Сформульовано різні аспекти організації змішаного навчання на уроках математики. Досліджено використання інтерактивних електронних ресурсів для покращення розуміння математичних концепцій учнями.

Продемонстровано вплив змішаного підходу на результати навчання учнів, їх мотивацію та самостійність. Розглянуто роль учителя як посередника в змішаному навчанні та методи для залучення учнів під час роботи з цифровими комунікаціями. Розкрито значення змішаного навчання на уроках математики в старшій школі і висвітлено поради для оптимальної організації такого освітнього процесу. Окреслено потенційні виклики, пов'язані з організацією змішаного навчання на уроках математики в старшій школі: необхідність налагодження доступу до цифрових ресурсів та інтернету, підтримка вчителя інформаційними технологіями, відстеження прогресу учнів і зворотній зв'язок. Репрезентовано переваги змішаного навчання: індивідуалізація, більша активність учнів, гнучкіший графік тощо.

Ключові слова: змішане навчання, навчання математики в старшій школі, моделі змішаного навчання, заклад загальної середньої освіти, вчителі, учні, виклики у змішаному навчанні.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогоднішній день відбувається перехід від традиційної форми організації освітнього процесу до застосування інноваційних інтерактивних (цифрових) технологій. Одним із нововведень є змішане навчання. Представлена технологія навчання відкрила багато можливостей і в той же час з'явилися певні труднощі її реалізації: уміння використання різних платформ, які потребували оволодіння відповідним програмним забезпеченням; потреба в модифікації та адаптації методів, прийомів та засобів навчання. Учням та вчителям за малий проміжок часу необхідно оволодіти платформами та навичками для уроків змішаного навчання. Велике навантаження і перебудова навчального процесу в таких умовах суттєво впливає на ефективність і якість навчання. Однією з головних проблем нововведення постає технічне забезпечення обладнанням, яке необхідне для використання змішаного навчання на уроках математики й інших предметів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зроблено багато досліджень та написано велику кількість публікацій стосовно даної технології проведення уроків. Опису особливостей організації змішаного навчання на уроках математики присвячено праці багатьох дослідників: О. Кузьменко «Змішане навчання як інноваційна форма організації навчального процесу в школі»; Г. Ткачук «Змішане навчання та особливості використання ротаційної моделі у навчальному процесі»; К. Бугайчук «Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів»; Л. Шелестова «Змішане навчання як форма організації спільної діяльності учителя й учнів»; І. Гейко «Використання інтерактивних форм і методів навчання»; Н. Швадчак «Нова українська школа»; В. Кухаренко «Теорія та практика змішаного навчання»; а також у збірниках наукових праць, матеріалах конференцій, підручниках, посібниках, монографіях, дисертаціях тощо.

Представлено велику кількість публікацій, але не всі можуть охарактеризувати особливості організації змішаного навчання на уроках математики в старшій школі. Це свідчить про актуальність цього питання, опрацювання та розв'язання стосовно впровадження технологій, методів, комбінації вмінь та навичок у використанні змішаного навчання. Саме це зумовило вибір теми наукової розвідки.

Мета статті полягає у виявленні особливостей організації змішаного навчання на уроках математики в старшій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування технології змішаного навчання на уроках математики в старшій школі має кілька особливостей:

1. *Інтерактивність.* Змішане навчання дозволяє створити інтерактивне навчальне середовище, де учні можуть взаємодіяти з математичними концепціями через використання цифрових інструментів, таких як віртуальні моделі, маніпулятивні матеріали та комп'ютерні програми. Це дозволяє учням бачити та досліджувати взаємозв'язки між різними категоріями та застосовувати їх у практичних завданнях.

2. *Візуалізація.* Завдяки особливостям організації змішаного навчання учні можуть візуалізувати математичні концепції за допомогою діаграм, графіків, таблиць, моделей тощо. Це сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу, а також допомагає учням зробити зв'язки між абстрактними математичними ідеями та конкретними ситуаціями.

3. *Індивідуалізація.* Використання змішаного навчання дозволяє налаштовувати навчальний процес під індивідуальні потреби кожного учня. Цифрові технології дозволяють створювати різномірні завдання, автоматично адаптувати їх складність відповідно до здібностей учнів, надавати індивідуальну підтримку та зворотний зв'язок.

Однак, впровадження технології змішаного навчання не позбавлене певних труднощів, викликів, що постають перед учителями й учнями. Зокрема:

1. *Підготовка вчителя.* Вчителю потрібно мати достатній рівень комп'ютерної грамотності та знання цифрових технологій, а також уміти ефективно використовувати їх на уроках математики. Вчителів слід оволодіти необхідними інструментами та ресурсами, а також розробити план уроку, який оптимально поєднуватиме технології та математичний матеріал.

2. *Інфраструктура та доступ до технологій.* Використання цифрових технологій передбачає наявність відповідного матеріально-технічного забезпечення – комп'ютери, планшети, доступ до Інтернету та програмне забезпечення. Школа повинна забезпечити достатню кількість комп'ютерних ресурсів та підтримку використання цифрових інструментів на уроках математики.

3. *Розвиток нових компетентностей учнів.* Використання змішаного навчання та цифрових технологій вимагає від учнів розвитку нових компетентностей – цифрова грамотність, критичне мислення, співпраця та самоорганізація. Учні повинні навчитися ефективно використовувати інтерактивні ресурси, аналізувати та оцінювати інформацію, працювати в команді та самостійно розв'язувати завдання.

4. *Оцінювання та зворотний зв'язок.* Оцінювання успішності учнів при використанні технології змішаного навчання потребує нових підходів. Учителі повинні розробити ефективні методики оцінювання, які враховуватимуть як якість розуміння математичних концепцій, так і вміння учнів застосовувати їх у практичних ситуаціях. Зворотний зв'язок також відіграє важливу роль у підтримці учнів та їх подальшому розвитку.

На основі вищезгаданих викликів можна запропонувати кілька рекомендацій щодо впровадження технології змішаного навчання на уроках математики в старшій школі:

1. *Поступове впровадження.* Розпочати з поступового впровадження змішаного навчання на окремих уроках або в певних темах. Дати вчителям час оволодіти новими інструментами та розробити ефективні стратегії викладання.

2. *Підтримка та навчання вчителів.* Забезпечити вчителів необхідною підтримкою, навчанням та ресурсами для впровадження технології змішаного навчання. Організувати тренінги та семінари, де вчителі зможуть оволодіти цифровими інструментами та обмінятися передовими практиками.

3. *Розробка навчальних матеріалів для реалізації змішаного навчання.* Створити навчальні матеріали, які комбінують традиційні методи навчання з використанням цифрових інструментів. Розробити інтерактивні вправи, відеоуроки, онлайн-симуляції та завдання, які допоможуть учням краще розуміти математичні концепції.

4. *Підтримка учнів.* Забезпечення учнів доступом до необхідних ресурсів та підтримка розвитку в них цифрових навичок, створення можливості для співпраці та взаємодії між учнями, що сприятиме обміну знаннями та взаємній підтримці.

5. *Оцінювання та зворотний зв'язок.* Розробити ефективні методики оцінювання, які враховуватимуть як знання, так і вміння учнів використовувати організаційні навички змішаного навчання у розв'язанні математичних задач. Забезпечити регулярний зворотний зв'язок, щоб учні мали можливість вдосконалювати свої навички та вміння.

Впровадження технології змішаного навчання на уроках математики в старшій школі може значно покращити навчальний процес та зробити його більш захоплюючим та ефективним для учнів.

Однак, воно вимагає підготовки, підтримки та навчання вчителів, наявності відповідної інфраструктури та розвитку нових компетентностей учнів.

Змішане навчання – це навчальний процес, у якому поєднується традиційне навчання в школі, залучення до навчання за допомогою інтернету та самостійна обробка інформації учнями. Такий метод також називають гібридним або інтегрованим. Змішане навчання складається з трьох основних компонентів:

- традиційне навчання в школі з учнями та вчителями;
- робота за допомогою представленого інтернет-ресурсу (відео, презентація тощо);
- самостійне опрацювання відібраного матеріалу.

Змішане навчання будується на індивідуальному підході вивчення матеріалу, що передбачає власний темп опанування, будь-який час та місце. Технологія дозволяє ознайомитися з додатковим матеріалом та навчає правильно та корисно використовувати інтернет-ресурси, тобто діти вчать відповідальності, концентрації та самоконтролю.

Недоліком є те, що немає певного контролю і без певного стимулювання, бажання навчання зникає. Проблемою виступає і вільний доступ до мережі, де не сфокусована дитина може відволікатися або зловживати доступом до інформації, використовуючи неперевірений контент або матеріал не по темі. При відсутності бажання та самоконтролю будь-який матеріал буде зводитися на мінімум і майже не буде опрацьований. Слід враховувати дані чинники та намагатися допомогти дитині правильно та з користю використовувати представлену технологію навчання. Тому було розроблено декілька моделей змішаного навчання, які сконцентровані на певній методиці викладання.

Таблиця 1

Моделі змішаного навчання

Назва	Опис
«Face-to-Face Driver» (модель збагаченого віртуального навчання)	Велика частина навчального процесу проходить разом з учителем у школі. Залучення електронного навчання лише для пошуку додаткової інформації.
Rotation (ротаційна модель, модель обертання, перевернутий клас)	Чергування аудиторного та позакласного навчання з підтримкою та допомогою вчителя.
«Flex» (гнучка модель)	Більший проміжок часу діти навчаються за допомогою мережі з підтримкою вчителя. За необхідності можуть надаватися консультації.
«Online Lab» (лабораторія обертання)	Навчання проводиться у приміщеннях з певним обладнанням та доступом до інтернету. Метод є організований та не виключаються методи традиційного впливу на дітей.
«Self-blend» (модель самостійного вивчення)	Учні самостійно обирають додаткову інформацію та додаткові матеріали. Ознайомлення відбувається за допомогою мережі та необов'язково у своїй школі.
«Online Driver» (модель самостійного вивчення)	Теоретичний матеріал опрацьовується самостійно учнями в онлайн режимі. Офлайн режим використовується для розв'язування вправ та закріплення певного поданого матеріалу.

Найчастіше на уроках застосовують модель «Перевернутий клас», оскільки метод найбільш адаптований для навчання у школі. Учні знайомляться з теоретичним матеріалом, заздалегідь опрацьований та підготовлений учителем. Діти опрацьовують поданий теоретичний матеріал і проходять перевіряючий тест на засвоєння поданої інформації. Коли діти прийдуть до класу, буде підготовлений практичний матеріал, питання, які з'явилися під час опрацювання теоретичного матеріалу. Наступний крок складається з об'єднання в робочі групи та ретельного контролю у вигляді тестування.

Тут виникає проблема перевірки засвоєного матеріалу онлайн. Вчителю необхідно користуватися спеціальним програмним забезпеченням, щоб спостерігати за вивченням теоретичного матеріалу. Це потребує певних умінь та навичок самого вчителя у володінні певними ресурсами, що займає певний проміжок часу. Необхідно залучення програм, які будуть аналізувати роботу учня та показувати, хто проходив тестування. Багато платформ для такого моніторингу є платними, що робить

проблемне використання як для дітей, так і вчителів. Слід не забувати, що батькам не завжди подобається даний метод навчання і потребує певного пояснення та роз'яснення наведеного методу.

Перевернутий клас надає такі можливості:

- представлення різних засобів подання матеріалу в навчальному середовищі;
- враховування індивідуальних особливостей дітей;
- допомога в підборі свого наукового напрямку та вміння правильно використовувати власний час;
- формування власної життєвої позиції;
- навчання дітей контролю та самоконтролю;
- мотивація учнів.

Кожен із представлених факторів покращує рівень освіти. Технологія дозволяє краще попрацювати учню та вчителю, зорієнтуватися у напрямі школяра, сфокусувати його в тому чи іншому напрямі, допомагаючи відповідним матеріалом.

Є певні проблеми для вчителів математики у технології «Перевернутий клас» у застосуванні змішаного навчання, а саме такі: необхідне спеціальне обладнання, технічне забезпечення пристроями та доступ до стабільної мережі, як учням так і вчителям; розуміння потреби в залученні даного методу як батькам, так і адміністрації школи.

Для створення онлайн уроку, в якому представлено теоретичні відомості, треба знайти чи адаптувати відео, презентацію, картинку, перевірені тести та інше. Тобто вчитель повинен бути обізнаний в новітніх технологіях, добре володіти навичками пошуку інформації та обробки за допомогою різних програм. Використання цього методу забирає багато особистого або робочого часу на підготовку.

Тому при наявності відповідного технічного забезпечення та стабільній роботі інтернету, вчитель може залучити в допомогу деякі платформи, навіть українського походження. Прикладом такого електронного ресурсу є GIOS – платформа, що зосереджена на онлайн навчанні математики.

У даному ресурсі подано українську програму з математики. Матеріал представлено дуже зручно, він поділений на теми та на самі уроки. До кожного уроку математики запропоновано тематичне інтерактивне відео. Надається опорна схема, презентація, підібраний матеріал, що дозволяє краще зрозуміти зміст уроку. В наявності також є низка задач і прикладів, які допомагають відпрацювати свої практичні навички та вміння. Це суттєво полегшує деяку роботу і дає можливість більше попрацювати з практичними прикладами вчителю та учню, бо певний обсяг теоретичного матеріалу подано для ознайомлення.

На даний момент не всі школи мають технічне забезпечення та немає можливості займати кабінети інформатики, але змішане навчання можна провести за допомогою наступного методу – ротації. Щоб застосувати даний метод, необхідний лише один комп'ютер або ноутбук, інтернет мережа або накопичувач з певною інформацією.

Учнів треба поділити на команди або групи, які будуть працювати в різних куточках класу – станціях. Перша станція пов'язана з роботою вчителя, який пояснює завдання. Друга орієнтована на роботу з ноутбуком, розвиток власної відповідальності та вміння самостійного опрацювання матеріалу. Третя станція полягає у комунікабельності між однокласниками та вміння опрацювати поданий теоретичний матеріал в команді.

Під час уроку діти міняються, тобто переходять від одного пункту в інший. При цьому, час на кожну зупинку у дітей від десяти до п'ятнадцяти хвилин. Кожний урок діти міняють членів команди на нових, щоб не повторювати склад гравців. У кожній команді обирається людина, яка оцінює продуктивність кожного, дає відповіді на запитання.

Учитель, працюючи з командами, повинен оцінити учнів та допомогти розв'язати питання чи задачі, які утворюються під час даного процесу. По закінченню уроку проводиться відповідний аналіз виконаної роботи, обговорюються помилки під час виконання завдань, виставляються оцінки та задається домашнє завдання.

Кількість станцій можна змінювати від трьох до двох або навіть збільшити до чотирьох. Дві станції: робота з учителем; онлайн робота. Чотири станції: опрацювання матеріалу з учителем; робота з інтернет-мережею; колективна практична робота; самостійна практична робота.

Розглянемо принцип використання моделі на уроці геометрії з теми: «Об'єм тіл обертання» в 11 класі. За приклад візьмемо розбиття на дві команди або групи.

Робота першої групи з учителем. Обробка теоретичних завдань, відповіді на запитання:

1. Зробити малюнок та записати формулу для обчислення об'єму циліндра.
2. Записати формулу, яку використовують для обчислення об'єму конуса.
3. Яка вийде фігура в результаті перетину площиною кулі?
4. Записати формули для знаходження площі трикутника.
5. Записати формули для обчислення площі прямокутника.

Друга команда або група розв'язує практичні завдання самостійно.

Задача 1. Дано три кулі, радіуси яких дорівнюють 1 дм, 2 дм і 3 дм відповідно. Їх переполювали в одну кулю. Знайти радіус отриманої кулі.

Задача 2. Циліндр із свинцю має висоту 12 см, переполювали в конус з тією ж самою основою. Знайти висоту конуса.

Задача 3. У кулі на відстані 5 см від центра провели січну площину так, що в перерізі з'явився круг. Довжина кола 24π см, знайти об'єм даної кулі.

Після того, як кожна група виконала певні завдання, було проведено аналіз, виставлення оцінок та задано домашнє завдання.

Проблематикою представлено методу є переміщення по класу і групи, які утворили діти. Об'єднання у групи чи команди може багатьом не подобатися. Можуть з'являтися учні, незадоволені складом команди. Тобто виникає особиста недоброзичливість до певних людей класу. При об'єднанні в групи, не кожна дитина буде працювати. Дуже важко буде проконтролювати виконання тією чи іншою дитиною в команді своїх обов'язків. Немає певного контролю над виконанням практичних завдань, як вони виконувалися і скільки людей було задіяно. Насамперед виникає проблема у розміщенні дітей. Для того, щоб підготувати клас, для руху команд, розподілу команд, необхідний певний час.

Отже, з метою успішного впровадження технології змішаного навчання на уроках математики в старшій школі, пропонуються такі рекомендації: поступове впровадження, підтримка та навчання вчителів, розробка змішаних навчальних матеріалів, підтримка учнів у розвитку їх цифрових навичок, оцінювання та зворотний зв'язок.

Загалом, використання змішаного навчання на уроках математики в старшій школі є перспективним та інноваційним підходом, який сприяє покращенню якості освіти та розвитку ключових навичок учнів. Правильна організація навчального процесу, підготовка вчителів та створення сприятливого середовища сприятимуть успішному впровадженню даної технології та досягненню позитивних результатів у навчанні математики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Литвинов А. С. Педагогічний провайдинг інновацій в освіті : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Борисова. Суми, 2019. С. 134.
- Васильєва Д. С. Змішане навчання на уроках математики. *Математика в рідній школі*. 2019. № 1. С. 59–63.
- Бобровський М. К. Технологія «перевернутих» уроків та можливості її впровадження у навчальних закладах Києва. *Проблеми та перспективи управління сучасною столичною школою*: зб. наук. ст. за матер. регіон. наук.-практ. конф. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С. 3–6.
- Бобровський М. К., Якубов С. О. Експеримент з дистанційного навчання у школах м. Києва, перехід до змішаного навчання з елементами персоналізації на основі платформи Moodle. *Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle*: тези доповідей. Київ : КНУБА, 2017. С. 9.
- Якубов С. С. *Інверсне навчання. Нова організація шкільної освіти. Директор школи*. Київ, 2015. № 7 (103). С. 57–65.
- Якубов С. С. Персоналізоване навчання в загальноосвітній школі. Основні визначення та шлях до впровадження. *Директор школи*. Київ, 2016. № 9 (117). С. 59–72.
- Кузьменко О. П. Змішане навчання як інноваційна форма організації навчального процесу в школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2017. № 3. С. 140–147.
- Шелестова Л. В. Змішане навчання у початковій школі: методичні рекомендації. Київ : Фенікс, 2021. 48 с.
- Ярмак В. О. Комп'ютер, як засіб гуманізації освіти. *Гуманізація науки і освіти*: матеріали науково-методичної конференції. Харків 1992. С. 48–50.

REFERENCES

- Lytvynov A. S. (2019). *Pedagogical Provision of Innovations in Education [Pedagogichne zabezpechennya innovatsii v osviti]* : a textbook / edited by V. V. BorYsov. Sumy, p. 134. [in Ukrainian].
- Vasylijeva D. S. (2019). Zmishane navchannya v matematytsi ukrainskoi shkoly [Blended learning in mathematics lessons]. *Matematyka v ridnii shkoli [Mathematics in the native school]*. Vol. 1. P. 59–63. [in Ukrainian].
- Bobrovskiy M. K. (2016). Tekhnolohiia «perevernutykh» urokiv i mozhlyvosti ii vprovadzhenia u navchalnykh zakladakh Kyieva [Technology of «flipped» lessons and possibilities of its implementation in educational institutions of Kyiv]. *Problemy ta perspektivy upravlinnia suchasnoiu stolychnoiu shkoloiu [Problems and prospects of management of the modern metropolitan school]* : a collection of scientific articles based on the material of the regional scientific and practical conference. Kyiv : B. Grinchenko Kyiv University. P. 3–6. [in Ukrainian].
- Bobrovskiy M. K., Yakubov S. O. (2017). Eksperyment z dystantsiinoho navchannya u shkolakh Kyieva, perekhid do zmishanoho navchannya z elementamy personalizatsii na osnovi platformy Moodle [Experiment on distance learning in schools of Kyiv, transition to blended learning with elements of personalization based on the Moodle platform]. *Teoriia i praktyka vykorystannia systemy upravlinnia navchanniam Moodle [Theory and practice of using the Moodle learning management system]* : abstracts. Kyiv: KNUBA, pp. 9. [in Ukrainian].
- Yakubov S. S. (2015). Inversyvne navchannya. Nova orhanizatsiia shkilnoi osvity [Inverse learning. New organization of school education]. *Dyrekto'r Shkoly [School headmaster]*. Kyiv, Vol. 7 (103). P. 57–65. [in Ukrainian].

Yakubov S. S. (2016). Personalizovane navchannia v zahalnoosvitnii shkoli. Osnovni vyznachennia ta shliakh do vprovadzhennia [Personalized learning in secondary school. Basic definitions and the way to implementation]. *Dyrektor Shkoly [School headmaster]*. Kyiv. Vol. 9 (117). P. 59–72. [in Ukrainian].

Kuzmenko O. P. (2017). Zmishane navchannia yak innovatsiina forma orhanizatsii navxhalnoho protsesu v shkoli [Blended learning as an innovative form of organizing the educational process at school]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: pedahohika [Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy]*. Ternopil, Vol. 3, P. 140–147. [in Ukrainian].

Shelestova L.V. (2021). *Zmishane navchannia v pochatkovii shkoli: metodychni rekomendatsii [Blended learning in primary school: methodological recommendations]*. Kyiv: Phoenix, 48 p. [in Ukrainian].

Yarmak V. O. (1992). Kompiuter yak zasib humanizatsii osvity [Computer as a means of humanization of education]. *Humanizatsiia nauky i osvity [Humanization of science and education]* : materials of the scientific and methodological conference. Kharkiv. P. 48–50. [in Ukrainian].

KAUN VLADYSLAV

PECULIARITIES OF ORGANIZING BLENDED LEARNING IN HIGH SCHOOL MATHEMATICS LESSONS

Annotation. The article is devoted to the study of the peculiarities of organizing blended learning in high school mathematics lessons. The author characterizes the combination of traditional methods and modern digital technologies in blended learning, which provide students with the opportunity to actively engage in the process of learning. Various aspects of the organization of blended learning in mathematics lessons are formulated. The use of interactive electronic resources to improve students' understanding of mathematical concepts is investigated.

The influence of the blended learning approach on students' learning outcomes, their motivation and independence is demonstrated. The role of the teacher as a mediator in blended learning and methods for engaging students in working with digital communications are considered. The importance of blended learning in high school mathematics classes is revealed and tips for the optimal organization of such an educational process are highlighted. The potential challenges associated with the organization of blended learning in high school mathematics lessons are outlined: the need to establish access to digital resources and the Internet, teacher support with information technology, tracking student progress and feedback. The advantages of blended learning are presented: individualization, greater student engagement, more flexible scheduling, etc.

Tips for the optimal organization of blended learning in high school mathematics classes are highlighted. The author emphasizes the need to establish access to digital resources and the Internet, as well as to support teachers with information technology. An important aspect is also tracking students' progress and providing feedback to support their learning.

In general, the article emphasizes the importance of blended learning in high school mathematics classes and its positive impact on the quality of learning and student development. Integration of digital technologies helps to create a stimulating learning environment, promotes active participation of students in the learning process and develops their knowledge and skills. However, it is important to keep in mind the potential challenges that may arise when organizing blended learning and to provide adequate support for the successful implementation of this educational process.

Key words: *blended learning, teaching mathematics in high school, models of blended learning, general secondary education institution, teachers, students, challenges in blended learning.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.035.011.3-051:39(=161.2) «364»

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289368>

NATALIA SULAIEVA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5066-8605>

(Полтава)

Place of study: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical

University Country: Ukraine

FEATURES OF FUTURE TEACHER'S ETHNOCULTURAL COMPETENCE FORMATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Анотація. У статті висвітлюються окремі аспекти розвитку етнокультурної компетентності студентів закладів вищої педагогічної освіти під час війни в Україні. Зокрема наголошується, що фундаментом формування здатності майбутнього педагога вільно орієнтуватися у світі значень культури свого етносу, розуміти мову цієї етнокультури і творити цією мовою є оволодіння фундаментальними освітніми компонентами, як то українська мова, історія української державності та національної культури, історія педагогіки, етнопедагогіка тощо. Підкреслюється, що употужненню етнокультурної компетентності майбутнього педагога сприяє отримання студентами закладу вищої педагогічної освіти неформальної мистецької освіти у постійно діючих художньо-творчих колективах національного спрямування та тимчасових об'єднаннях студентів. Акцентується увага на тому, що неформальна мистецько-просвітницька діяльність майбутніх учителів у таких колективах сприяє розвитку у них ментальності, формування їх етнічної моралі, поглиблення етнічної самосвідомості, збагачення етнокультурної компетентності тощо. Вказується, що цінність отримання неформальної освіти в художньо-творчих колективах особливо актуалізується в умовах воєнного стану. Це зумовлено, перш за все, піднесенням національного духу, уведенням значно більшої кількості творів національно спрямованого змісту, а також можливістю залучення до спільної неформальної мистецько-просвітницької діяльності переміщених осіб з тимчасово окупованих територій (студентів інших вишів, дітей дошкільного та шкільного віку, які знайшли приисток в університетах неокупованих територій). У статті наводяться приклади діяльності неформальних художньо-творчих колективів та тимчасових об'єднань Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, діяльність у яких в умовах війни має позитивний вплив на формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів.

Ключові слова: етнокультурна компетентність, майбутній учитель, формальна та неформальна освіта.

Introduction. The war in Ukraine has raised the Ukrainian citizens' awareness of the importance of identifying themselves as a people to a new level; it caused a substantial rise in the national consciousness, awakening a sense of sincere love for the Motherland. The issues of educating the young generation of Ukrainians, who are the future of our state, have become even more relevant. It, in turn, requires a review and update of approaches to future teacher training at higher pedagogical educational institutions.

It should be emphasized that the issue of preserving and transmitting the ethnocultural heritage of the Ukrainian people is not new. In different periods of our state's formation and development, this issue was clarified by prominent Ukrainian minds, namely I. Franko, M. Drahomanov, M. Hrushevsky, I. Ohienko, H. Vashchenko. Their works are still a guide for many conscious Ukrainians. The prominent

modern scientists I. Bekh, O. Vyshnevsky, V. Hnatiuk, P. Kononenko, V. Kuz, Y. Rudenko, B. Stuparyk, and P. Shcherban emphasize the importance of national education. According to Dokukina (2008), these scholars highlight that national education should be provided continuously in various institutions, namely in family, preschool education institutions, secondary education institutions, extracurricular institutions, vocational schools, children's and youth organizations and associations, and the local community. National education ensures the individual's harmonious development and integrity, contributing to the flourishing of their abilities and talents, and enriching people's intellectual potential, spirituality, and culture (Dokukina, 2008, 568).

Scientists' theoretical and practical achievements in the field of training future professionals to provide national and ethnic education are undeniably significant. However, it should be noted that scholars have conducted not enough research, which reveals the issue of future teachers' ethnocultural competence formation at pedagogical universities during martial law in Ukraine.

The aim of the paper is to substantiate the ways of future teachers' ethnocultural competence formation at higher pedagogical education institutions while Ukraine is at war.

Main text. Using the category 'ethnocultural competence,' we rely on the Ukrainian scientist H. Lozko's opinion. Lozko (2001) considers it as the ability of a person to navigate freely in the world of the values of their ethnic culture, to freely understand the language ('codes,' 'keys') of this ethnic culture, and freely create using this language (Lozko, 2001, 289).

According to Nelha (1997), the individual's ethnocultural competence formation begins in the family. It is because the vast majority of children relate to the people to which their parents belong. Thus, the members of the Ukrainian family can be recognized through their unique mentality, ethnic morality, ethnic identity, and ethnic ideology; it is natural that children brought up in the Ukrainian family consider themselves Ukrainians from the beginning of their conscious life (Nelha, 1997, 136).

The next stage of children's ethnic culture development is crucial. Children get education in kindergartens, secondary education institutions, etc., during this stage. Teachers' skills, mastery, wisdom, views, beliefs, ideals, and spirituality are essential in this context. They are responsible for one of the most significant tasks of educating the young generation of our state. Dokukina (2008) states that it is the formation of a person capable of thinking independently, making social choice, and doing activity, able to organically combine their rights and interests with the rights and interests of the nation, the state, focus on the highest national and universal values, i.e., education of a citizen, a patriot, or a humanist (Dokukina, 2008, 568).

Therefore, one of the essential factors in the nation formation is the training of highly qualified teachers, who should educate and bring up the young generation. According to Yevtuh (2008), the content component of future teacher training at higher pedagogical education institutions includes the following:

- future teachers' professionally significant qualities and features;
- intelligence for the ingenuity development, the professional orientation of perception, memory, thinking, imagination, and enhancement of students' creative abilities;
- moral qualities which are the basis of professional ethics, namely love for children, faith in their abilities and capabilities, pedagogical justice, and respect for children;
- spirituality, i.e., the desire for truth in knowledge and work, beauty, which is the basis of modern teachers' general and pedagogical culture (Yevtuh, 2008, 614).

Having the above-mentioned personal qualities, students of higher pedagogical education institutions are able to successfully master the content of formal pedagogical education. It involves mastering the fundamental educational components for future teachers' ethnocultural competence formation. In particular, it is an educational component called 'The Ukrainian Language.' Mastering this course provides the future teacher with the ability to communicate orally and in writing on professional issues in the state (Ukrainian) language. No less decisive in this aspect is mastering the educational component 'History of Ukrainian Statehood and National culture.' Its implementation into curricula allows future teachers to determine their worldview and civic and cultural position based on understanding the laws of statehood and the formation of the national culture of the Ukrainian people. The processes of mastering the content of other educational components, namely 'Pedagogy,' 'History of Pedagogy,' 'Ethnopedagogy,' 'Psychology' and 'History of Psychology,' etc., also play an essential role in future teachers' ethnocultural competence formation.

Mastering the content of these and other educational components creates a strong foundation, which can be enriched by receiving non-formal art education at higher pedagogical educational institutions. The creation of a non-formal socio-cultural environment with distinct national characteristics at the university is primarily one of the influential factors in enriching the content of future teacher vocational training with a national component. It integrates a variety of non-formal associations in which students receive non-formal art education. Permanent artistic and creative groups (namely folk ensembles, choirs, vocal and instrumental ensembles, groups of decorative and applied arts, choreographic groups), and temporary groups, centers for educational services play an important role among non-formal associations. The term 'non-formal' emphasizes

the voluntary educational activities of the individual outside of formal education, which takes place in permanent and temporarily created groups and is not accompanied by the issuance of an official certificate (Sulaieva, 2014).

The individual and personal basis of non-formal association members' activities can meet the needs of a particular student, using the potential of their spare time. The content of this work is determined by the goals of moral, aesthetic, civic, patriotic, intellectual, spiritual, legal, and other types of personal development, i.e., the tasks of forming highly spiritual people capable of preserving, enriching, and transmitting the national values of the Ukrainian people to future generations.

The specific value of students' non-formal artistic and educational activities in permanent non-formal artistic and creative groups of national orientation and temporarily created groups is that they create favorable conditions for future specialists' mentality development, the formation of their ethnic morality, deepening ethnic identity, enrichment of the individual's ethnocultural competence. Lozko (2001) notes that mentality is a national type of worldview (people's spirit), which is based on ethnic images and symbols (often subconscious), and determine the stereotypes of behavior, mental reaction, evaluation of certain events or people, attitude to reality (Lozko, 2001, 291). According to the philosopher O. Nelha (1997), the ethnic mentality of the Ukrainian people consists of various mental traits that can be grouped as language specificity, humanity, democracy, peasantry, and individualism (Nelha, 1997, 136).

By receiving non-formal art education in artistic and creative groups of national orientation, future teachers are able to deepen the formation of the most significant mental difference of our people, i.e., the Ukrainian language. Nelha (1997) considers language as a form of immortality of the ethnos; it is not only signs, meanings, personal meanings, or vocabulary. Moreover, the worry about the destiny of the language is clearly identical to the worry for the destiny of all Ukrainians in general (Nelha, 1997, 136).

According to the scientist, the other mental traits of the Ukrainian people, which are organically connected and fundamental are the following:

- humanity, which includes non-militancy (peace, gentleness), mercy (charity, not vengeance), sincerity (cordiality, hospitality);
- democracy reflects the Cossack tradition of election to leadership positions, equality of women and men in the family;
- peasantry, which is a metaphor, a feature of uniqueness, and a notable active ethnic mental trait);
- individualism, manifested as the love of freedom (insubordination, independence, autonomy), mastery (diligence, thrift, sense of ownership), ambition (desire for self-expression, persistence, focus, 'stubbornness'), optimism (confidence, conviction, cheerfulness, delight, joyousness, humor), introvertism (self-absorption, philosophical soul, lyricism, song-loving).

Nelha (1997) emphasizes that other ethnic groups have all the above-mentioned traits, but the Ukrainians display them most clearly and intensely (Nelha, 1997, 147).

Along with the mentality, the social experience of an ethnos concentrates on ethnic morality, which is a set of traditionally established spiritual values, norms, rules, and requirements. They are historically developed by a particular ethnic group and designed to regulate the actions and activities of individual representatives and ethnic groups. Nelha (1997) determines ethnic morality is the most crucial component of the spiritual culture of the ethnos, which inspires human life with the meaning of inner mental emission. It is a guide to where a person's soul can be imbued with the warmth of the soul of the entire ethnic community. At the same time, ethnic morality subconsciously instills ethnic archetypes, ethnic images, and symbols (Nelha, 1997, 17).

Lozko (2001) is convinced that ethnic morality is closely related to ethnic identity; it is a set of knowledge and ideas about the culture, traditions, ideals, and values of their ethnic group, as well as the self-awareness of a member of the ethnic group and the place of their ethnic group among other peoples (Lozko, 2001, 289).

Future teachers must focus their activities on ethnic identity development, which is displayed in the ability to identify with the Ukrainian ethnic group and realize their ethnic 'I' as a unique phenomenon. Nowadays, some difficulties might appear on the professional path of today's students of higher pedagogical education institutions. These difficulties are the following: the ethnic identity of transitional type and 'zero' ethnic identity. Thus, the ethnic identity of transitional type is the situation when children are unsure of commitment to their ethnicity. In the case of 'zero' ethnic identity, a certain proportion of people belong to the Ukrainian ethnic group by origin, but do not consider themselves its representatives. The highest future teacher's work result is the formation of children's ethnic identity, which is a firm, steadfast self-identification of young people with their ethnicity. It should be recalled that the category 'ethnic group' as a blood-related community of people, in addition to language (mother tongue), includes common territory (native land), common ancestral legends about the origin of their ethnic group, common historical memory, customs and rituals (Lozko, 2001, 289).

The sense of homeland is an essential element of ethnic self-consciousness as well as the component of other elements of individual self-consciousness, namely moral, religious, and political, etc. The first scientific study of the phenomenon of ethnic identity was carried out by Ukrainian scientist O. Nelha. He notes that the formation of this feeling is due to many factors, such as ancestral land, country of birth and growth, country of childhood, place of birth and growth, country of residence, place of residence, etc. (Nelha, 1997, 104).

Planned and systematic work directed to formation or development of children's mental traits, ethnic morality, ethnic identity, and a sense of homeland is necessary to preserve Ukrainianness, which, according to Pykelna (2008), includes:

- the spiritual level – the strategic direction of the life of the community and its interests, the most generalized attitudes, orientations, main ideas, ideologies, ideals, spiritual values, and stable character traits;
- the typical level – worldviews, mental traits, key values, conscious and unconscious characteristics, typical guidelines, and willingness to act in typical situations;
- the traditional-existential level – situational attitudes, stereotypes of behavior, basic archetypes, the tendency to assess, reactions, and actions in specific everyday conditions (Pykelna, 2008, 274).

In the process of vocational future teacher training, Ukrainianness (ethnicity) should be enriched by in-depth acquaintance with ethnic culture as a set of material and spiritual values produced by a particular ethnic group during its history in its own territory by means of ethnic expression (Lozko, 20018, 289).

Ukrainian scholars Kafarskyi and Savchuk (2006) point out that ethnic culture, which reflects not a biological but a social phenomenon of a certain community (including the Ukrainian people), performs certain functions, the main of which are the following:

- the function of identification serves to separate one ethnic group from another through the opposition of 'we' ('ours') – 'they' ('theirs');
- the function of communication and integration carries out the transfer of ethnocultural information in the diachronic (between generations) and synchronous planes, contributing to the internal consolidation of the community and preserving its identity;
- the function of reproduction contributes to the quantitative (physiological) and qualitative (material and spiritual) reproduction of the ethnic community;
- the function of regulation provides a system of organization and regulation of the ethno-social organism on the basis of established generally accepted values, ideals, traditions, customs, etc.;
- the function of cognition allows a person to modify and improve the ethnic picture of the world by means of its creation and cognition (Kafarskyi and Savchuk, 2006, 252).

The students' participation in non-formal artistic groups contributes to the formation of Ukrainianness and the training of future specialists in the harmonious use of multifunctional cultural opportunities of the Ukrainian people. These non-formal artistic groups are the groups of decorative and applied arts (embroidery, weaving, wood carving, straw products, etc.), folk dance ensembles, theaters, folk or academic choirs, etc. Due to systematic and consistent participation in non-formal artistic groups, future teachers become specialists who are able to freely navigate the cultural heritage of the Ukrainian people, love, respect, and be faithful to the native language, understand the symbols and signs that carry the best examples of Ukrainian artistic heritage, and therefore have a high level of ethnocultural competence formation.

The value of such artistic and educational activities is especially relevant during martial law when temporarily displaced persons who had to leave their cities join students of higher pedagogical education institutions situated in the unoccupied regions. At the same time, student-members of artistic and creative groups have the opportunity together with university staff to create and conduct groups to work with temporarily displaced children. In this way, not only do they distract children from unpleasant memories, fascinate them with interesting activities, but also promote children's ethnocultural competence formation.

In particular, the activity of students in non-formal art groups of decorative and applied arts (embroidery, weaving, wood carving, straw-works, etc.) is of specific value in understanding the symbols of the Ukrainian people. Sulaieva, Hnizdilova, and Palekha (2020) state that while participating in non-formal artistic and creative groups, students have the opportunity to enrich their knowledge of the basic ornamental motives of Ukrainians, which have been developed for many centuries:

- graphic symbols (point – beginning of all beginnings; points – stars; a line – the earth; dots between horizontal lines – sown field; a wave between two horizontal lines – land with water reserves; a square, a rhombus – symbols of earth fertility; a circle – the sun, symbol life, etc.);
- the symbolic meaning of plants (a viburnum – the blood of the people, virgin beauty and virtue, love, the symbol of their native land; an oak – strength, courage, health; grapes – the joy of family happiness; periwinkle – longevity, enduring youth, declaration of love and family well-being; marigolds – male beauty; berries – welfare, harvest, etc.);
- the significance of the images of birds (pigeons, turtles – love, honesty, sincerity, and faithfulness; a crane – the bird of the sun, the herald of the fertility of the earth; a duck – a symbol of life, a swallow – goodness,

happiness, revival, home comfort, a falcon – the sun, the sky, lightning, courageous young man, The First God, etc.) (Sulaiieva, Hhizdilova, Palekha, 2020, 370).

In addition, students participating in decorative and applied arts groups have the opportunity to enrich their vocabulary:

- the names of the elements of the Ukrainian costume in the process of making dolls (linen shirt, edge, corset, sheepskin coat, boots-marigolds, cap, capor, wreath, corals, ducats);
- the names of the embroidery techniques that have long been common in Ukraine (undercutting, paving, cutting, mesh, carving, plumbing, cross, half-cross, suture stitch, embroidery on mesentery, loose surface, stitching, chain, pigtail, grating);
- the terms related to the production of various clay products (potter, potter's wheel, mining, burning, polishing, smoking, snout, mug, plate, rattles, spice, weights, etc.). (Sulaiieva, Hhizdilova, Palekha, 2020, 369).

During martial law, future teachers' competencies formation is realized in temporarily created groups while working with children who temporarily live in the dormitories of pedagogical universities. For example, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University became a shelter for more than 400 internally displaced persons from the temporarily occupied territories. There were about 100 children. They became active participants in various events of national orientation organized by temporarily created groups of students and lecturers. These events were organized in the form of master classes on Poltava traditional painting of wooden goods, making and decorating Easter eggs (pysanka painting), making folk knot toys, Petrykivka painting, etc.

Ukrainian songwriting is an invaluable treasure for the formation of future specialists' ethnocultural competence. Dumas, songs, ballads, patriotic marches, historical, lyrical, and children's songs are the masterpieces of our nation's spiritual culture. It perpetuates glorious traditions, heroic deeds, thoughts, hopes, aspirations, knowledge, worldviews, beliefs, and morals, which are designed to pass on to the younger generation by the teacher.

The student, who is a member of the non-formal folk art group, has the opportunity to enrich their ethnocultural competence and deepen knowledge of events and phenomena of Ukrainians' public, social, and family spheres of life and labor activities. Future teachers obtain information on the peculiarities of the struggle against the invaders, national and social oppression of the native people, and, most importantly, examples of the overwhelming love of the Ukrainian people for their Motherland.

The Ukrainian people have created an innumerable and diverse wealth of the best examples of musical art during its existence; it is believed that these works were recorded more than two hundred thousand years ago. Therefore, the leaders of vocal artistic and creative groups have the opportunity to choose for performance those songs which, with their artistic value, encourage future teachers to respect the 'living' language of the Ukrainian people. At the same time, the war raised the patriotic works of Ukrainian authors of the past and present, which have been deliberately replaced by Russian pop music for many years. The anthem of the Ukrainian Sich Riflemen is among such works. The anthem gained great popularity in the world during the Russian invasion of Ukraine. It should be noted that students of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University have been performing this song as members of the Ukrainian folk choir 'Kalyna' for many years. They have presented its classic version on European stages in Berlin, Vienna, Geneva, Lausanne, Paris, Rome, and Stockholm. During the war, the formation of future teachers' ethnocultural competence has become more intensified due to the popularization of a new version of this song. Thanks to the modernization of the song 'Oh, the Red Viburnum in the Meadow' (Oi u luzi chervona kalyna) by pop singers (A. Khlyvnyuk, Pink Floyd, and many other Ukrainian and foreign singers), it has become a symbol of the Ukrainian people's great desire for victory and support Ukrainians by people around the world. The temporary art associations created during the war in Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University could not stay away from the process of raising the Ukrainian spirit and repeatedly sang this song with children from the occupied territories in the art studio of the Department of Music. In this way, future teachers confirmed their own position in their native country and had a positive impact on the young generation.

The final concert on the Day of vyshyvanka became a kind of apotheosis of the unity of Ukrainians in Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, one of the forms of display of students' ethnocultural competence formation. The anthem of the Sich Riflemen was performed by a polyphonic choir of students, lecturers, and internally displaced persons.

Conclusions. Thus, future teachers' ethnocultural competence formation at higher pedagogical education institutions should be based on a thorough knowledge of fundamental educational components, namely 'The Ukrainian Language,' 'History of Ukrainian Statehood and National Culture,' 'History of Pedagogy,' 'Ethnopedagog,' 'History psychology,' etc.

The development of ethnocultural competence in wartime is facilitated by the combination of formal education with non-formal art education in artistic and creative groups of national orientation. The future specialist, who combines formal education with non-formal art education, has involved the internally displaced

persons from the temporarily occupied territories in artistic and educational activities, enriched their mentality, ethnic morality, ethnic identity, etc. Future teachers can become full-fledged bearers of the ethnocultural heritage of the Ukrainian people. The feeling of originality, uniqueness, and beauty of ethnic achievements will allow creating space for new creative searches, discoveries, and unique methods of future teachers' self-expression.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Докукіна, О. М. (2008). Національне виховання дітей і учнівської молоді *Енциклопедія освіти*. Київ: Хрінком Інтер.
- Євтух, М. Б. (2008). Організація навчально-виховного процесу у педагогічних навчальних закладах. *Енциклопедія освіти*. Київ: Хрінком Інтер.
- Кафарський, В. І., Савчук, Б. П. (2006). Етнологія. Київ: Центр навчальної літератури.
- Лозко, Г. С. (2001). Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігійознавчий аспект. Київ: АртЕк.
- Нельга, О. В. (1997). Теорія етносу. Курс лекцій. Київ: ТАНДЕМ.
- Пікельна, В. С. Етнопедagogіка. Київ: Хрінком Інтер.
- Сулаєва, Н. В. (2014). Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах (Дис. доктора пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ.
- Сулаєва, Н. В. (2013). Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти. Полтава : ІЗМН.
- Сулаєва, Н., Гнізділова, О., Палеха О. Formation of future kindergarten teachers' ethnocultural competence in non-formal artistic and creative groups. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. *Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 22th-23th*. 364–375.

REFERENCES

- Dokukina, O. M. (2008). Natsionalne vykhovannia ditei i uchnivskoi molodi [National education of children and students]. *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Kyiv: Khrinkom Inter [in Ukrainian].
- Yevnukh, M. B. (2008). Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu u pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Organization of the educational process in pedagogical educational institutions]. *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Kyiv: Khrinkom Inter [in Ukrainian].
- Kafarskyi, V. I., Savchuk, B. P. (2006). *Etnolohiia [Ethnology]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
- Lozko, H. S. (2001). *Etnolohiia Ukrainy. Filosofovsko-teoretychnyi ta etnorelihiieznavchyi aspekt [Ethnology of Ukraine. Philosophical-theoretical and ethno-religious aspect]*. Kyiv: ArtEk. [in Ukrainian].
- Nelha, O. V. (1997). *Teoriia etnosu. Kurs lektsii [Ethnos theory. Course of lectures]*. Kyiv. TANDEM [in Ukrainian].
- Pekelna, V. S. (2008). Etnopedahohika [Ethnopedagogy]. [*Entsyklopediia osvity. Encyclopedia of Education*]. K. : Khrinkom Inte. [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2014). *Neformalna mystetska osvita maibutnykh uchyteliv u khudozhno-tvorchykh kolektyvakh (Dys. doktora ped. nauk)*. Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2013). *Pidhotovka vchytelia v pedahohichnomu prostori neformalnoi mystetskoï osvity*. Poltava : IZMN [in Ukrainian].
- Sulaieva, N., Hnizdilova, O., Palekha, O. (2020). Formation of future kindergarten teachers' ethnocultural competence in non-formal artistic and creative groups. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. *Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 22th-23th*. 364–375.

NATALIIA SULAIEVA

FEATURES OF FUTURE TEACHER'S ETHNOCULTURAL COMPETENCE FORMATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Annotation. The article highlights some aspects of students' ethnocultural competence formation at higher pedagogical education institutions during the war in Ukraine. In particular, it is emphasized that mastering fundamental educational components such as the Ukrainian Language, History of Ukrainian Statehood and National Culture, History of Pedagogy, and Ethnopedagogy is the foundation of future teachers' ability to navigate freely in the world of cultural values of their ethnic group, understand the language of the ethnoculture and create, using this language. It is stated that the future teacher's ethnocultural competence strengthening is facilitated by the receipt of non-formal art education at higher pedagogical education institutions in permanent artistic and creative groups with national orientation and temporary student associations. Emphasis is placed on the fact that future teachers' non-formal artistic and educational activities in such groups contribute to their mentality development, ethnic morality formation, ethnic identity maintenance, ethnocultural competence enrichment, etc. It is pointed out that the value of non-formal education in artistic and creative groups is especially relevant in martial law. It is primarily due to the rise of the national spirit, the introduction of a much larger number of works of art with national content, as well as the possibility of involving inner internally displaced persons from the temporarily occupied territories, namely students of other universities, preschoolers, and primary school children who found shelter in the universities situated on the unoccupied territory of Ukraine. The article gives examples of non-formal artistic and creative groups and temporary associations activities at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. It has had a positive impact on future teachers' ethnocultural competence formation during the war.

Key words: ethnocultural competence, future teacher, formal and non-formal education.

УДК 378:147:615

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289369>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: svatojvlad1@gmail.com

ОЛЬГА ЛУЦЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0277-0458>

(Полтава)

Place of study: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: farmaluol@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФАРМАКОЛОГІЇ У МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. В статті наводиться функціональний спектр реалізації компетентісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх лікарів. Розглянуто фахові компетентності, що набувають здобувачі освіти відповідно до професійного стандарту. Показано, що компетентісний підхід при вивченні фармакології майбутніми лікарями є підґрунтя для набуття фахових знань, професійних навичок та умінь, способів мислення, поглядів і цінностей, а також інших особистісних якостей, що визначає спроможності майбутнього лікаря успішно провадити професійну діяльність із питань охорони здоров'я населення, а також продуктивно впливає на розвиток подальшої самоосвіти в зазначеній сфері діяльності. Впровадження компетентісного підходу створює передумови для осучаснення освітнього середовища медичного закладу вищої освіти. Дидактичні основи навчання фармакології майбутніх лікарів повинні відповідати сучасному рівню розвитку медичної освіти. Розглядаються функції компетентісного підходу в освітньому процесі, зокрема концептуально-теоретична, проектно-теоретична, практично-орієнтована та інтеграційна. Представлене авторське розуміння сутності формування професійної компетентності майбутнього лікаря і її структури, що покладено в основу вивчення фармакології у Полтавському державному медичному університеті.

Ключові слова: *компетентісний підхід, фахова компетентність, фармакологія, медичний заклад вищої освіти України, медична освіта.*

Постановка проблеми. Педагогічна думка зародилась в V столітті до н.е. Пройшло було багато часу, щоб педагогічні знання знайшли відображення в медицині. Тільки в XIX столітті педагогіка почала входити у сферу медицини. Педагогіка – це наука про закони виховання та освіти людини, вона вивчає закономірності успішної передачі соціального досвіду старшого покоління молодшому [3]. Вона на практиці вказує найлегші шляхи досягнення педагогічних цілей та завдань, шляхи реалізації законів та методик навчання [22].

Педагогіка є самостійною науковою дисципліною, але при цьому не може розвиватися відокремлено від інших. Медицина дає широке поле для застосування знань з області педагогіки. При вивченні медицини однією з провідних освітніх компонент є фармакологія, оскільки вона об'єднує і реалізує наявні теоретичні знання в практичних умовах лікування захворювання у конкретного пацієнта [21]. Викладання фармакології є складним завданням, оскільки воно включає кінетику, динаміку та застосування ліків [23]. У фармакологічній освіті тривалий час переважав традиційний метод навчання на основі лекцій [25]. Однак таке викладення матеріалу не допомагає здобувачам освіти покращити успішність і розвинути всебічні здібності, що необхідні для майбутнього лікаря [19]. Отже, у зв'язку з реформуванням медичної освіти змін зазнало й викладання фармакології [14].

Останнім часом було запропоновано безліч нових методів навчання [18] для покращення кінцевих результатів вивчення фармакології. Найбільш широко досліджуваними новими методами є проблемно-орієнтоване навчання [22] тематичне навчання на основі [17]. В останнє десятиліття з розвитком комп'ютерного програмного забезпечення та мобільних додатків з'явилися

мікрокласти на платформі Google, які широко використовуються при викладанні фармакології [28]. Повідомлялося, що нові методи навчання покращують успішність здобувачів освіти, наукову грамотність та сприяють розвитку лідерства, soft-skill та взаємодопомоги [16].

Мета роботи – розкрити зміст роботи викладачів по застосуванню та реалізації на практиці компетентнісного підходу при якому набута компетентність являється однією з важливих характеристик особистості здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Концепція компетентності вперше була визначена в 1959 році американським психологом Вайтом Р. «Мотивація переглядає: поняття компетентності». Вчений визначав її, як «ефективну взаємодію з навколишнім середовищем, під загальним заголовком компетенції». Європейський парламент та Рада ЄС у 2006 році вперше видали рекомендації «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя», в якій зазначили здатність організацій «визначати компетентності ...[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text] а також сприяти їх розвитку» основою нових стратегій конкурування на світовому рівні. Відповідно до визначення Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу.

Основною задачею компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння різних знань та способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує в різних галузях знань професійної діяльності, набуває соціальної самостійності, стає мобільною та кваліфікованою, вільно орієнтується в навколишньому середовищі та успішно вирішує складні завдання.

Компетентнісний підхід в освіті – це сукупність загальних принципів визначення мети освіти, відбір змісту, організація освітнього процесу і оцінки освітніх результатів. Принципи компетентнісного підходу ґрунтуються на наступних тезах: сенс освіти полягає в розвитку в здобувачів освіти в різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є власний досвід здобувача освіти, зміст освіти є дидактично адаптований соціальний досвід вирішення пізнавальних, світоглядних, моральних, політичних та інших проблем; сенс організації освітнього процесу полягає в створенні умов для формування в здобувачів освіти досвіду рішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших проблем, що становлять зміст освіти; оцінка освітніх результатів ґрунтується на аналізі рівнів сформованості компетенцій, досягнутих на певному етапі навчання. Компетентнісний підхід є «мостом» між традиційною навчальною парадигмою та майбутньою освітньою революцією [24].

Відповідно до закону України «Про вищу освіту» – компетентність – це здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, проводити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [11].

З точки зору змісту, категорія компетенції була заповнена особистісними компонентами і почала включати мотивацію [9].

Поєднання знань, навичок і ставлення є базовим для розуміння компетентнісного підходу. Отже, знання, які студент засвоїв, навички, які він набув, або ж конкретні технології, які опанував; а також ставлення, тобто особистості переконання та цінності, що стоять за його діяльністю. Здобувач освіти при отриманні знань буде мати відповідь «що робити?», набуваючи навички – на питання «як робити?»; розвиваючи ставлення – на питання «чому робити?» або «для чого?». У рамках компетентнісного підходу ставлення – це особистісні переконання й установки людини, що формують її ціннісні орієнтири та є основою для прийняття рішення, тому компетентність можна вважати цілком сформованою тоді, коли вона підкріплюється власним глибоким розумінням користі, яку вона може принести світові та щирим бажанням приносити цю користь.

В українській педагогічній науці активно обговорюється та впроваджуються теоретико-методичні напрацювання реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті такими вченими, як: Н. Бібік [1], О. Локшина [5], В. Мачуський [6], О. Овчарук [4], Ю. Поскрипко, О. Данченко [8] та ін. Вочевидь, впровадження компетентнісного підходу у вищій освіті продиктовано світовими трендами та тенденціями персоніфікованого стилю життя, забезпечення ефективної професійної діяльності в сучасних умовах ринку праці [2].

Враховуючи наукові напрацювання стосовно компетентнісного підходу у вищій освіті Т. Реви зокрема, при вивченні хімії [10], можна узагальнити функціональний спектр, що може реалізовуватись при вивченні фармакології майбутніми лікарями.

1. Методологічно-регулятивна, що закладає підґрунтя побудови і перенесення у зміст фармакологічної освіти моделей ефективного виконання майбутнім лікарем соціокультурних і професійних функцій.

2. Концептуально-теоретична, що визначає зміст навчання фармакології майбутніх магістрів медицини у вигляді освітнього результату – компетентностей.

3. Проектно-технологічна – зумовлює вибір технологій навчання фармакології, що забезпечує

формування професійних компетентностей, відповідно до вимог освітнього стандарту.

4. Моделювально-прогностична – полягає у проектуванні моделі отримання нового типу освітнього результату на основі вивчення фармакології, що орієнтований на вирішення реальних завдань професійної діяльності майбутнього лікаря.

5. Критеріально-оцінювальна (дає змогу оцінювати якість вивчення фармакології, формувати культуру професійної діяльності майбутнього лікаря, порівнювати якість підготовки фахівців у різних системах освіти.

6. Квалітативна – забезпечує підвищення якості навчання фармакології як невід'ємної складової професійної підготовки майбутніх лікарів.

7. Орієнтувальна – визначає напрям проведення ефективної професійної діяльності майбутнього фахівця, відповідність його професійної діяльності вимогам професії; вихідні позиції суб'єктів освітнього процесу (сукупність фармакологічних знань, умінь, досвіду, цінностей тощо); форми організації освітнього процесу з вивчення фармакології для формування професійної компетентності майбутнього фахівця системи медичного сектору охорони здоров'я.

8. Практично-орієнтована – направлена на практичне пізнання та розуміння обраної професії, виконання типових професійних завдань.

9. Адаптивна – забезпечує професійну соціалізацію випускника медичного закладу вищої освіти (майбутнього лікаря) в умовах професійної діяльності.

10. Інтегративна – забезпечує зближення змісту фармакологічної підготовки і професійної діяльності, мобільність фахівців на вітчизняному і міжнародному ринках праці, їх конкурентоспроможність на ринку медичних послуг.

На сучасному етапі вищої освіти передбачається попереднє визначення переліку компетенцій, якими повинен оволодіти здобувач освіти в медичному закладі вищої освіти [7]. У майбутніх лікарів професійні компетентності формуються під час вивчення фармакології поступово упродовж усього періоду навчання. З огляду на це розглянемо реалізацію компетентнісного підходу у процесі навчання фармакології майбутніх лікарів.

Викладання на кафедрах фармакології супроводжується не тільки наданням академічних знань, формуванням у студентів умінь і навичок практичної діяльності, а і створенням освітнього середовища для інтеграції способів такої діяльності з метою застосування майбутніми лікарями тріади «знання-уміння-навички» не в чіткому обмеженому колі «типових» навчальних завдань, а в широкому арсеналі «життєвих ситуацій», що можуть виникнути в процесі роботи з майбутніми пацієнтами.

Проаналізувавши напрацювання вчених і власний досвід викладання фармакології для майбутніх лікарів, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Медицина» можна зробити висновок, що компетентність фахівця у медичній сфері виявляється в конкретній ситуації у процесі здійснення професійної діяльності. Таке розуміння сутності компетентності фахівця з медицини уможливує вибір авторського підходу до визначення структури професійної компетентності, що формується у процесі вивчення фармакології. Вона включає готовність до опанування системою знань з фармакології; здатність до визначення принципів та характеру лікування захворювань; здатність до визначення тактики надання екстреної медичної допомоги; навички надання екстреної медичної допомоги; здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів; здатність до визначення тактики ведення фізіологічної вагітності, фізіологічних пологів та післяпологового періоду. Навички консультування з питань планування сім'ї та підбору методу контрацепції; здатність до ведення медичної документації; готовність до самоосвіти й особистісного зростання, постійного вдосконалення професійного рівня з рахуванням новітніх теорій та практик.

Спеціальні (фахові компетентності), що висуваються при вивченні фармакології і відповідають професійному стандарту наступні:

1. Здатність до визначення характеру харчування при лікуванні захворювань.
2. Здатність до визначення принципів та характеру лікування захворювань.
3. Здатність до діагностування невідкладних станів.
4. Здатність до визначення тактики надання екстреної медичної допомоги.
5. Навички надання екстреної медичної допомоги.
6. Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів.
7. Здатність до визначення тактики ведення фізіологічної вагітності, фізіологічних пологів і післяпологового періоду. Навички консультування з питань планування сім'ї та підбору методу контрацепції.
8. Здатність до ведення медичної документації [12, 13].

На нашу думку, професійна компетентність майбутнього лікаря, що формується у процесі опанування освітньо-професійної програми «Медицина», невід'ємною складовою якої є вивчення фармакології, характеризується цілком визначеними вміннями особи:

1. Виписувати рецепти на лікарські препарати у різних лікарських формах відповідно до сучасного законодавства України.
2. Визначати групову належність лікарських засобів згідно сучасних класифікацій.
3. Розраховувати дозу лікарського засобу.
4. Визначати в залежності від особливостей фармакокінетики лікарських засобів кратність прийому лікарського засобу, його добову, курсову дозу у пацієнтів різного віку відповідно до супутніх соматичних патологій та застосування інших лікарських препаратів.
5. Обґрунтовувати адекватну лікарську форму та шляхи введення ліків.
6. Прогнозувати наслідки взаємодії ліків при їх комбінованому введенні.
7. Оцінювати співвідношення користь/ризик при застосуванні ліків.
8. Визначати прояви можливих побічних реакцій лікарських засобів, симптоми передозування сильнодіючими та отруйними лікарськими засобами, методи їх попередження та принципи лікування.
9. Визначати принципи фармакотерапії захворювань шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.
10. Надавати порівняльну характеристику ліків за показниками ефективності, безпеки, механізму дії, показанням до застосування тощо.
11. Створювати алгоритм допомоги пацієнтам при гострому отруєнні ліками із застосуванням антидотів у кожному конкретному випадку.
12. Визначати можливості використання лікарських засобів при наданні допомоги в екстрених умовах, в умовах надзвичайної ситуації, воєнного стану, нестачі інформації та обмеженого часу.
13. Фармакотерапію основних невідкладних станів.
14. Проводити аналіз фармакологічної та медичної інформації за допомогою стандартних підходів та комп'ютерних інформаційних технологій [13].

Реалізація компетентнісного підходу при вивченні фармакології дасть змогу сформувати у майбутніх лікарів наступні компоненти професійної компетентності:

1. Мотиваційно-ціннісний характеризує систему цінностей, потреб і мотивів професійної діяльності лікаря.
2. Когнітивний передбачає рівень сформованості методологічних, практично орієнтованих знань фахівця.
3. Процесуально-діяльнісний – відбиває комплекс умінь добирати адекватні меті й завданням професійної діяльності способи у процесі надання медичної допомоги.
4. Інформаційно-комунікаційний – означає наявність сформованих навичок застосовувати уніфіковані інформаційно-комунікативні технології та інтегрувати телекомунікації, зокрема телефонні лінії та бездротові з'єднання, персональні комп'ютери, програмне забезпечення, накопичувальні та аудіовізуальні системи, які дають змогу створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змішувати професійну значущу інформацію.
5. Комунікативний – включає вміння й навички надавати консультаційну допомогу населенню, співпрацювати з колегами, громадськими інституціями на основі дотримання етики спілкування лікаря.
6. Професійно-рефлексивний – передбачає сформованість умінь усвідомлювати й оцінювати наслідки дії із надання медичних послуг пацієнтам.

Аналіз даних літератури показав, що близька до нашого є реалізація компетентнісного підходу є у навчанні хімічних дисциплін майбутніми фармацевтами [10].

Важливо охарактеризувати функціональний спектр компетентнісного підходу при вивченні фармакології. У процесі викладання освітньої компоненти фармакології майбутнім лікарям викладачі кафедри фармакології, клінічної фармакології та фармації Полтавського державного медичного університету формують у здобувачів освіти наступні знання, уявлення та навички, зокрема: систему науково обґрунтованих фармакологічних знань та понять, систему науково виважених уявлень про фармакологію як невід'ємну складову природничо-наукову картину світу, про єдність та взаємозв'язок неорганічного й органічного світу, вміння аналізувати процеси взаємодії ліків з організмом людини, пояснювати наукову природу їх перебігу, знання й навички здійснення комунікації у навчанні й професійній діяльності, зокрема думати й висвітлювати грамотною «фармакологічною» мовою, вміння критично (самокритично) осмислювати свої дії, оцінювати й застосовувати інформацію фармакологічного змісту, розуміння ролі фармакології у фармакотерапії, а саме з питань профілактики та лікування захворювань населення.

У цьому контексті виявляються наступні функції компетентнісного підходу в освітньому процесі: концептуально-теоретична, проектно-теоретична, практико-орієнтовна та інтеграційна.

На основі вище викладеного здобувачі освіти набувають представлених компетентностей, що стануть їм у нагоді, зокрема при розв'язанні основних професійних питань.

Програмні результати навчання, що формуються у майбутнього фахівця при вивченні фармакології, вочевидь, виявляються в готовності до [12]:

- призначення необхідного лікувального харчування при лікуванні захворювання, в умовах закладу охорони здоров'я, вдома у хворого та на етапах медичної евакуації, у тому числі в польових умовах на підставі попереднього клінічного діагнозу, використовуючи знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.

- визначення характеру лікування захворювання (консервативне, оперативне) та його принципи в умовах закладу охорони здоров'я, вдома у хворого та на етапах медичної евакуації, у тому числі в польових умовах на підставі попереднього клінічного діагнозу, використовуючи знання про людину, її органи й системи, дотримуватись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.

- провадження діагностики невідкладних станів та встановлення діагнозу шляхом прийняття обґрунтованого рішення та оцінки стану людини за будь-яких обставин (вдома, на вулиці, в закладі охорони здоров'я), у тому числі в умовах надзвичайних ситуацій, у польових умовах, в умовах нестачі інформації й обмеженого часу, використовуючи стандартні методики фізикального обстеження та можливого анамнезу, знання про людину, її органи методики фізичного обстеження та можливого анамнезу, знання про людину, у польових умовах, в умовах нестачі інформації й обмеженого часу, використовуючи стандартні методики фізикального обстеження та можливого анамнезу, знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм.

- самоосвіта, особистісного зростання та постійного вдосконалення професійного рівня (швидкозмінний науковий і практичний контекст професійної діяльності потребуватиме підвищення рівня кваліфікації в системі формальної, неформальної та інформальної освіти).

- визначення тактики надання екстреної медичної допомоги, за будь-яких обставин, використовуючи знання про людину, її органи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення, на підставі встановленого діагнозу в умовах обмеженого часу за допомогою стандартних схем.

- надання екстреної допомоги за будь-яких обставин, використовуючи знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення, на підставі діагнозу невідкладного стану в умовах обмеженого часу згідно з визначеною тактикою, використовуючи стандартні схеми.

- організування та проведення лікувально-евакуаційні заходів серед населення та військовослужбовців в умовах надзвичайної ситуації, у тому числі польових умовах, під час розгорнутих етапів медичної евакуації, з урахуванням існуючої системи лікувально-евакуаційного забезпечення.

- оцінювання загального стану вагітної, роділлі та породіллі в умовах закладу охорони здоров'я на підставі анамнестичних даних, загального огляду, бімануального, зовнішнього та внутрішнього акушерського обстеження. Визначати тактику ведення фізіологічної вагітності, фізіологічних пологів та післяпологового періоду. Проводити консультації з питань планування сім'ї та підбору методу контрацепції на підставі анамнестичних даних, загального огляду й гінекологічного обстеження жінки, використовуючи знання про репродуктивні органи жінки, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм.

- ведення медичної документації щодо пацієнта та контингенту населення на підставі нормативних документів, використовуючи стандартну технологію.

- підготовки звітів про особисту виробничу діяльність, використовуючи офіційні облікові документи за типовою формою.

- дотримання вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Представлені авторське розуміння сутності формування професійної компетентності майбутнього лікаря і її структури, що покладено в основу вивчення фармакології у ВМНЗ України. Освітній процес із вивчення фармакології майбутніми лікарями, що опановують ОПП «Медицина» повинен забезпечувати якісну підготовку висококваліфікованих кадрів, ґрунтуватися на безперервному вдосконаленні змісту та запровадженні нових технологій і форм вивчення фармакології, орієнтуватись на європейські освітні стандарти та європейську вищу медичну освіту України. Вивчення майбутніми лікарями фармакології є основою для набуття ними професійних компетентностей, тому дидактичні основи навчання фармакології повинні відповідати сучасному рівню фармацевтичної та медичної науки, урахувати за змістом сучасні інновації у розробці ліків, їх дослідження та застосування.

Публікація підготовлена в рамках реалізації проекту Erasmus+ Capacity Building of Higher Education «TEACHERS' CERTIFICATION CENTRES: INNOVATIVE APPROACH TO PROMOTION TEACHING EXCELLENCE» / UTTERLY (619227-EPP-1-2020-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP).

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бібік Н.М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. Український педагогічний журнал. 2015. №1. С. 47-58.
- Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх викладачів вищої школи. Проблеми освіти. 2011. Т. 66. С. 39-44.
- Загальна педагогіка : навчальний посібник / О. Ф. Євсюков, С.А. Чупахін; за ред. О. Ф. Євсюкова; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків, 2020. 150 с.
- Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : К. І. С., 2004. 112 с.
- Локшина О.І. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. Український педагогічний журнал. 2019. №3, С. 21-30.
- Мачуський В.В. Визначення поняття «компетентність»: теоретичний аспект. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2013. Вип. 17(1), С. 483-490.
- Наук.-метод. зб. / Інститут модернізації змісту освіти МОН України. Київ, 2016. Вип. 86. 544 с.
- Поскрипко Ю.А. Данченко О.Б. Компетенція і компетентність: консенсус. Вчені записки Університету «КРОК». 2019. №3. (55) С. 117-127.
- Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю.М. Рашкевич. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
- Рева Т.Д. Теоретико-методичні засади реалізації компетентнісного підходу у навчанні хімічних дисциплін майбутніх провізорів авт. дис. ... д-ра пед. наук 13.00.02 / Рева Тетяна Дмитрівна. : Нац. мед. Ун-т ім. О.О. Богомольця. - Київ, 2018. 44 с.
- Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року № 2006/962/ЄС. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_975
- Робоча програма навчальної дисципліни: ОК «Фармакологія», галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальність 221 «Стоматологія», ОПП Стоматологія для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти / Р.В. Луценко, С.Ю. Чечотіна, О.А. Луценко // Кафедра фармакології, клінічної фармакології та фармацевції. Полтава, 2022. 40.
- Силабус: ОК «Фармакологія», галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальність 221 «Стоматологія», ОПП Стоматологія для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти / Р.В. Луценко, С.Ю. Чечотіна, О.А. Луценко // Кафедра фармакології, клінічної фармакології та фармацевції. Полтава, 2022. 37 с.
- Alsanosi S. M. A new vision of teaching clinical pharmacology and therapeutics for undergraduate medical students. Adv. Med. Educ. Pract. 2022. Vol. 13, P. 567–575. 10.2147/AMEP.S359704.
- Application and evaluation of the flipped classroom based on micro-video class in pharmacology teaching / Wu Y.-Y. et al. Front. Public Health. 2022. Vol. 10, 838900. 10.3389/fpubh.2022.838900.
- Cheng L.-F., Kang J.-S., Xu Q. Research on the constructing the holistic thinking mode and teaching effect of pharmacology. Indian J. Pharm. Educ. Res. 2021. Vol. 55, P. 939-946. 10.5530/ijper.55.4.194.
- Chiranjeevi U. K., Gedela V., Rao H. J. G. A comparative study of case-based learning with conventional teaching in undergraduate training of pharmacology. Natl. J. Physiol. Pharm. Pharmacol. 2022. Vol. 12, P. 1-716. 10.5455/njppp.2022. 12.020652022 08032022.
- Effectiveness of case-based learning, task-based learning, and didactic lectures on teaching personal drug concept among medical undergraduates / Palappallil D. S., Sankar H. K. N., Retnayyan A., Radhakrishnan S. . Natl. J. Physiol. Pharm. Pharmacol. 2019. Vol. 9, P. 1–444. 10.5455/njppp.2019.9.0308619032019.
- Flipped classroom improves student learning outcome in Chinese pharmacy education: A systematic review and meta-analysis / Peng W. et al. Front. Pharmacol. 2022, Vol. 13, 936899. 10.3389/fphar.2022.936899.
- Lockman K., Haines S. T., McPherson M. L. Improved learning outcomes after flipping a therapeutics module: Results of a controlled trial. Acad. Med. 2017. Vol. 92, P. 1786–1793. 10.1097/ACM.0000000000001742.
- Multidimensional evaluation of teaching strategies for pharmacology based on a comprehensive analysis involving 21,269 students / Xiao C.L et al, Front Pharmacol. 2023 Mar 15; 14: 1145456. doi: 10.3389/fphar.2023.1145456. PMID: 37006996; PMCID: PMC10050581.
- Sengupta P., Sur T. Effectiveness of whatsapp as a teaching learning tool for problem based learning in pharmacology: A quasi-experimental study. J. Clin. Diagn. Res. 2021 Vol. 15. JC05–JC09. 10.7860/JCDR/2021/51256.15568.
- Student engagement with a flipped classroom teaching design affects pharmacology examination performance in a manner dependent on question type / White P. J. et al. J. Pharm. Educ. 2017. Vol. 81, 5931. 10.5688/ajpe5931.
- Voorhees R. A. Competency-Based learning models: A necessary future. New directions for institutional research. 2001. Vol. 110, P. 5-13.
- Zeng H. L., Chen D. X., Li Q., Wang X. Y. Effects of seminar teaching method versus lecture-based learning in medical education: A meta-analysis of randomized controlled trials. Med. Teach. 2020. Vol. 42, P. 1343-1349. 10.1080/0142159X.2020.1805100.

REFERENCES

- Bibik N.M. Perevahy i ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhotu v shkilni osviti. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. 2015. №1. S. 47-58.
- Bobrytska V.I. Kompetentnisnyi pidkhit u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh vykladachiv vyshchoi shkoly. Problemy osvity. 2011. T. 66. S. 39-44.
- Zahalna pedahohika : navchalnyi posibnyk / O. F. Yevsiukov, S.A. Chupakhin; za red. O. F. Yevsiukova; Khark. nats. ahrar. un-t im. V. V. Dokuchaieva. Xarkiv, 2020. 150 s.
- Kompetentnisnyi pidkhit u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspe-kyvy: Biblioteka z osvitnoi polityky / pid zah. red. O.V. Ovcharuk. K.: K.I.S., 2004. 112 s.
- Lokshyna O.I. Yevropeiska dovidkova ramka kliuchovykh kompetentnosti dlia navchannia vprodovzh zhyttia: onovlene bachennia 2018 roku. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. 2019. №3, S. 21-30.
- Machuskyi V.V. Vyznachennia poniattia «kompetentnist»: teoretychnyi aspekt. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. 2013. Vyp. 17(1), S. 483-490.
- Nauk.-metod. zb. / Instytut modernizatsii zmistu osvity MON Ukrainy. Kyiv, 2016. Vyp. 86. 544 s.
- Poskrypko Yu.A. Danchenko O.B. Kompetentsiia i kompetentnost: konsensus. Vcheni zapysky Universytetu «KROK». 2019. №3. (55) S. 117-127.
- Rashkevych Yu. M. Bolonskyi protses ta nova paradyhma vyshchoi osvity: monohrafiia / Yu.M. Rashkevych. – Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2014. 168 s.
- Reva T.D. Teoretyko-metodychni zasady realizatsii kompetentnisnoho pidkhotu u navchanni khimichnykh dystsyplin maibutnikh provizoriv avt. dys. ... d-ra ped. nauk 13.00.02 / Reva Tetiana Dmytrivna.: Nats. med. Un-t im. O. Bohomoltsia. Kyiv, 2018. 44 s. Rekomendatsiia 2006/962/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady Yevropeis-koho Soiuzu «Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia» vid 18 hrudnia 2006 roku № 2006/962/IeS. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_975
- Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny: OK «Farmakolohiia», haluzi znan 22 «Okhorona zdorov'ia», spetsialnist 221 «Stomatolohiia», OPP Stomatolohiia dlia pidhotovky fakhivtsiv druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity / R.V. Lutsenko, C.Yu. Chechotina, O.A. Lutsenko // Kafedra farmakolohii, klinichnoi farmakolohii ta farmatsii. Poltava, 2022. 40 s.
- Sylabus: OK «Farmakolohiia», haluzi znan 22 «Okhorona zdorov'ia», spetsialnist 221 «Stomatolohiia», OPP Stomatolohiia dlia pidhotovky fakhivtsiv druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity / R.V. Lutsenko, C.Yu. Chechotina, O.A. Lutsenko // Kafedra farmakolohii, klinichnoi farmakolohii ta farmatsii. Poltava, 2022. 37 s.
- Alsanosi S. M. A new vision of teaching clinical pharmacology and therapeutics for undergraduate medical students. Adv. Med. Educ. Pract. 2022. Vol. 13, P. 567–575. 10.2147/AMEP.S359704.
- Application and evaluation of the flipped classroom based on micro-video class in pharmacology teaching / Wu Y.-Y. et al. Front. Public Health. 2022. Vol. 10, 838900. 10.3389/fpubh.2022.838900.
- Cheng L.-F., Kang J.-S., Xu Q. Research on the constructing the holistic thinking mode and teaching effect of pharmacology. Indian J. Pharm. Educ. Res. 2021. Vol. 55, P. 939-946. 10.5530/ijper.55.4.194.
- Chiranjeevi U. K., Gedela V., Rao H. J. G. A comparative study of case-based learning with conventional teaching in undergraduate training of pharmacology. Natl. J. Physiol. Pharm. Pharmacol. 2022. Vol. 12, P. 1-716. 10.5455/njppp.2022.12.020652022 08032022.
- Effectiveness of case-based learning, task-based learning, and didactic lectures on teaching personal drug concept among medical undergraduates / Palappallil D. S., Sankar H. K. N., Retnayyan A., Radhakrishnan S. . Natl. J. Physiol. Pharm. Pharmacol. 2019. Vol. 9, P. 1-444. 10.5455/njppp.2019.9.0308619032019.
- Flipped classroom improves student learning outcome in Chinese pharmacy education: A systematic review and meta-analysis / Peng W. et al. Front. Pharmacol. 2022, Vol. 13, 936899. 10.3389/fphar.2022.936899.
- Lockman K., Haines S. T., McPherson M. L. Improved learning outcomes after flipping a therapeutics module: Results of a controlled trial. Acad. Med. 2017. Vol. 92, P. 1786–1793. 10.1097/ACM.0000000000001742.
- Multidimensional evaluation of teaching strategies for pharmacology based on a comprehensive analysis involving 21,269 students /Xiao C.L et al., Front Pharmacol. 2023 Mar 15; 14: 1145456. doi: 10.3389/fphar.2023.1145456. PMID: 37006996; PMCID: PMC10050581.
- Sengupta P., Sur T. Effectiveness of whatsapp as a teaching learning tool for problem based learning in pharmacology: A quasi-experimental study. J. Clin. Diagn. Res. 2021 Vol. 15. JC05–JC09. 10.7860/JCDR/2021/51256.15568.
- Student engagement with a flipped classroom teaching design affects pharmacology examination performance in a manner dependent on question type / White P. J. et al. J. Pharm. Educ. 2017. Vol. 81, 5931. 10.5688/ajpe5931.
- Voorhees R. A. Competency-Based learning models: A necessary future. New directions for institutional research. 2001. Vol. 110, P. 5-13.
- Zeng H. L., Chen D. X., Li Q., Wang X. Y. Effects of seminar teaching method versus lecture-based learning in medical education: A meta-analysis of randomized controlled trials. Med. Teach. 2020. Vol. 42, P. 1343-1349. 10.1080/0142159X.2020.1805100.

LESYA PETRENKO
OLGA LUTSENKO

PECULIARITIES OF THE COMPETENCE-BASED APPROACH IMPLEMENTATION IN TEACHING PHARMACOLOGY AT A MEDICAL INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Annotation. The article presents the functional spectrum of the implementation of the competence-based approach in the process of professional training of future doctors in the educational and professional program "Medicine" when teaching the educational component of pharmacology at Poltava State Medical University. The professional competencies acquired by students in competency-based pharmacological training in accordance with the professional standard are considered. The author's opinion is presented, which shows that the study of pharmacology is an integral part of the educational and professional program "Medicine". It is shown that the competence-based approach to the study of pharmacology by future masters of the medical sector of the healthcare industry of Ukraine provides the basis for the acquisition of professional knowledge, professional skills and abilities, ways of thinking, views and values, as well as other personal qualities that determine the ability of a future doctor to successfully carry out professional activities in the field of public health, and also productively affects the development of further self-education in this field of activity. The implementation of a competency-based approach in the study of pharmacology will contribute to the formation of the following components of professional competence in future doctors: motivational and value, cognitive, procedural and activity, information and communication, communicative, and professional and reflective. The introduction of a competency-based approach creates prerequisites for further research on the problem of implementing a competency-based approach in teaching pharmacology to future doctors as a means of modernizing the educational environment of a medical institution of higher education. The subject field of teaching pharmacology includes a set of professionally oriented information. The educational process of studying pharmacology should ensure the quality training of highly qualified personnel. The didactic basis of teaching pharmacology to future doctors should correspond to the current level of development of medical education. The functions of the competence approach in the educational process are considered, in particular, conceptual-theoretical, project-theoretical, practice-oriented and integration. The author's understanding of the essence of the formation of professional competence of the future doctor and its structure is presented, which is the basis for the study of pharmacology at Poltava State Medical University.

Key words: *competence-based approach, professional competence, pharmacology, medical institution of higher education of Ukraine, medical education.*

УДК 378.04:796(477+437.6)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289370>

ОКСАНА КОРНОСЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9376-176X>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical

University Country: Ukraine

Email: kornosenko@ukr.net

КАТЕРИНА ГОРБЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3747-3285>

(Полтава)

Place of study: COMMUNAL INSTITUTION "DONETSK REGIONAL

SPECIALIZED PROFESSIONAL COLLEGE OF SPORTS PROFILE

NAMED AFTER S. BUBKA"

Country: Ukraine

Email: kate1709gorbenko@gmail.com

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ФАХОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз фахової підготовки спортивних кадрів, організаційних умов їх навчання та можливостей працевлаштування випускників закладів фахової освіти України і Словаччини. Виявлено, що фахова освіта надає певну кваліфікацію, знання з певної галузі науки й дозволяє працювати за професією. З'ясовано, що в Україні майбутні молодші бакалаври фізичної культури і спорту зобов'язані виконати освітню програму профільної середньої освіти, яка інтегрується з освітньо-професійною програмою фахового молодшого бакалавра. Дотичними у професійній підготовці закладів Словаччини є наявність спортивних спеціалізацій, які дозволяють студентам удосконалювати свої рухові й фізичні можливості, продовжувати будувати спортивну кар'єру. Розбіжність виявляється в більшій фаховій зорієнтованості освітніх програм українських закладів передвищої освіти, що дозволяє випускникам отримати диплом державного зразка й здійснювати повноцінну професійну діяльність на посадах: тренер (з виду спорту), інструктор-методист з фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи, інструктор з лікувальної фізичної культури тощо. Мета підготовки в словацьких закладах освіти полягає в поліпшенні фізичного та інтелектуального розвитку і підвищенні спортивних результатів, а також виконанні вимог середньої освіти. Вважаємо українські освітньо-професійні програми більш перспективними й продуктивними у підготовці фахівців фізичної культури і спорту.

Ключові слова: фахова передвища освіта, майбутні фахівці фізичної культури і спорту

Постановка проблеми в загальному вигляді. Фахова передвища освіта – освіта спрямована на здобуття певної освітньої кваліфікації, яка підтверджує здатність особи виконувати спеціалізовані завдання у певній галузі професійної діяльності. Відповідно, фаховий молодший бакалавр – освітньо-професійний ступінь, здобутий на рівні фахової передвищої освіти, який присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем освітньо-професійної програми. Важливість фахової передвищої освіти підкреслено в низці нормативно-правових документів: Конституції України, Законах України «Про фахову передвищу освіту», «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», «Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту» та ін. Відповідно до Закону України «Про фахову передвищу освіту» державна політика у сфері фахової передвищої освіти ґрунтується на принципах:

- 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для здобуття освіти протягом життя;
- 2) доступності фахової передвищої освіти;

3) міжнародної інтеграції та інтеграції системи фахової передвищої освіти України в Європейський освітній простір, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної освіти;

4) сприяння державно-приватному партнерству у сфері фахової передвищої освіти;

5) запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів фахової передвищої освіти;

6) заохочення просвітницької, інноваційної, дослідницької діяльності закладів фахової передвищої освіти, ведення фінансово-економічної діяльності на засадах цільового, ефективного та раціонального використання матеріальних та фінансових ресурсів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Фахова передвища освіта є актуальною і для підготовки фахівців фізичної культури і спорту. У психолого-педагогічній літературі проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту мають багатоаспектне теоретичне й практичне висвітлення, про що свідчить низка досліджень науковців, зокрема: теоретико-методичні й методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури (Л. Ареф'єва, О. Безкопильний, Б. Долинський, О. Дубасенюк, О. Комар, О. Тимошенко, Н. Степанченко, Л. Сущенко, Б. Шиян та ін.); теоретико-методичні основи підготовки майбутніх тренерів-викладачів (О. Завальнюк, І. Медведєва, А. Ребрина, А. Сват'єв, А. Симонік, К. Царенко, Т. Чопик та ін.); використання комп'ютерно-інформаційних технологій (О. Ільків, Є. Карабанов, В. Матвіїв, Н. Москаленко, М. Мостова, О. Непша, О. Пришляк та ін.); інноваційних педагогічних технологій (І. Гринченко, О. Даниско, О. Отравенко, О. Сухобок та ін.). Віддаючи належне науковому доробку учених, питання професійної підготовки майбутніх молодших бакалаврів фізичної культури і спорту залишаються дискусійними, потребують наукового вивчення й уточнення.

Мета дослідження – здійснити аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у фахових закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз закладів фахової передвищої освіти України дозволив виявити, що професійну підготовку молодших бакалаврів фізичної культури і спорту здійснюють низка училищ фізичної культури, педагогічних коледжів та фахових коледжів спортивного профілю, такі як: Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський фаховий коледж спорту», Комунальний заклад «Дніпропетровський фаховий коледж спорту» Дніпропетровської міської ради, Комунальний заклад «Донецький обласний спеціалізований фаховий коледж спортивного профілю імені М.С. Бубки» та ін.

Підготовка молодших бакалаврів галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт здійснюється відповідно до стандарту фахової передвищої освіти, затвердженого і введеного в дію Міністерством молоді та спорту України від 11 січня 2022 р. Згідно стандарту, фахова передвища освіта може здобуватися на основі базової середньої освіти, повної загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти або вищої освіти. Обсяг освітньо-професійної програми фахового молодшого бакалавра на основі повної загальної середньої освіти (профільної середньої освіти) становить 120 кредитів ЄКТС. На основі базової середньої освіти здобувачі фахової передвищої освіти зобов'язані одночасно виконати освітню програму профільної середньої освіти, тривалість здобуття якої становить два роки. Освітня програма профільної середньої освіти професійного спрямування, що відповідає галузі знань та/або спеціальності, інтегрується з освітньо-професійною програмою фахового молодшого бакалавра.

Основними професійними функціями випускників закладів передвищої фахової освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорту є: провадити процес навчання фізичної культури і спорту в різних формах організації занять; здійснювати заходи з підготовки та проведення спортивних тренувань, уроків фізичної культури з використанням необхідного організаційного, технічного, інформаційного, медичного забезпечення; організовувати заняття масовими видами рухової активності оздоровчої спрямованості; демонструвати високі особисті спортивні результати в офіційних спортивних заходах міжнародного і всеукраїнського рівнів тощо. Відповідно до здобутих результатів навчання, молодші бакалаври можуть обіймати первинні посади: тренер (з виду спорту), інструктор-методист з фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи, інструктор з лікувальної фізичної культури, спортсмен-інструктор тощо.

Організація освітнього процесу в закладах передвищої фахової освіти має здійснюватися на засадах студентоцентрованого, особистісного, компетентісного підходів й спрямовуватися на оволодіння професійно орієнтованими знаннями, вміннями, важливими особистісними й професійними якостями; сприяти розвитку творчого потенціалу, що дозволить ефективно застосовувати сучасні технології навчання й наукового прогресу у професійній діяльності; формувати високий рівень конкурентоспроможності на ринку праці. Загалом молодший бакалавр фізичної культури і спорту повинен володіти високим рівнем мотивації до подальшого навчання та вдосконалення, прагнення до самореалізації у вибраній професії, конкурентоздатністю, фізичною, готовністю до упровадження

інновацій в освітньому та навчально-тренувальному процесі, здатністю до творчої діяльності в умовах постійного розширення інформаційно-комунікаційного простору.

Позитивним моментом в розробці освітньо-професійних програм підготовки фахівців є те, що їх конструювання здійснюється на інституційному рівні, тобто заклади вищої освіти мають автономність щодо змістового наповнення освітніх програм. У змісті професійної підготовки фахівців за рівнем освіти молодший бакалавр фізичної культури і спорту виокремлено обов'язкову й варіативну частини. До обов'язкового компоненту типової програми умовно можна віднести навчальні дисципліни циклів загальної та фахової професійно-практичної підготовки, навчальні та виробничі практики, атестаційні екзамени.

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує поняття «фах» як вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія. Відповідно, фахова освіта – освіта, яка надає певну кваліфікацію, знання з певної галузі науки, техніки мистецтва тощо (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 1530).

Важливість фахової підготовки фахівців фізичної культури і спорту підкреслюють праці низки науковців. Зокрема, учений І.Гринченко розглядає поняття «фахова підготовка» як процес, який відображає науково-методичні, обґрунтовані заходи закладів вищої освіти, спрямовані на формування протягом всього періоду навчання готовності студентів до професійної діяльності; зауважує що процес фахової підготовки має враховувати нові умови, які з'являються завдяки сучасним міжнародним та національним вимогам до підготовки фахівців даної галузі (Гринченко І., 2018, с.27).

На вагомість фахової підготовки вказує й учена Л. Сущенко, яка вважає, що ефективним шляхом підвищення фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту може стати використання засобів інноваційних технологій, організаційних та науково-методичних рішень, які активізують освітню діяльність, дозволяють оптимізувати процес підготовки соціально активного, компетентного фахівця, здатного продуктивно мислити й адаптуватися до нових форм і методів роботи (Сущенко Л., 2003, с. 14).

Учена О. Болотіна підкреслює значущість професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у процесі упровадження сучасних медико-біологічних, психолого-педагогічних, соціокультурних технологій організації інноваційного навчання. Учена зазначає, що фахівець нової формації повинен знати: зміст інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту; форми, методи і принципи організації інноваційного навчання тощо (Болотіна О., 2010, с. 46).

Учені Я. Бельський, Е. Вільчковський зауважують, що сучасний фахівець фізичної культури і спорту має відповідати основним вимогам: володіти ґрунтовними і різнобічними знаннями, широкою ерудицією, які дозволяють адаптуватися до швидкоплинних суспільних потреб; вирізнятися гнучкістю розуму, бути ініціативною, творчою особистістю (Бельський Я., Вільчковський Е., 2010, с. 120-122.).

На думку О.Тимошенко оптимізація навчально-виховного процесу фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури стосується таких складових: форми навчання; види підготовки; організаційно-методичне управління професійною підготовкою: форми організації занять, моніторинг якості професійної підготовки, інноваційні методи навчання; професійна компетентність; готовність до здійснення професійної діяльності (Тимошенко О., 2007, с. 57).

Фаховими дисциплінами у підготовці молодшого бакалавра фізичної культури і спорту є ті, які надають професійні знання та уміння, до них ми відносимо: «Теорія і методика підготовки спортсменів», «Теорія і методика викладання гімнастики», «Теорія і методика викладання легкої атлетики», «Теорія і методика викладання спортивних ігор» тощо. Варіативна частина включає вибіркові навчальні дисципліни, спрямовані на поглиблення загальної освіти, формування фундаментальних і професійно-орієнтованих знань та навичок, необхідних для виконання типових професійних обов'язків.

Таким чином, в Україні запроваджена унікальна система фахової освіти, яка має потужну нормативно-правову й програмну базу, дозволяє готувати фахівців різних спеціальностей за затребуваними професіями. Вступ абітурієнтів до закладів передвищої освіти може здійснюватися вже після отримання учнями атестату про здобуття базового рівня середньої освіти, це дозволяє талановитим учням, які мають схильності до певної професійної діяльності, розпочати навчання за фахом, у подальшому працювати за обраною професією й продовжувати освіту на більш високому рівні. Освітньо-професійні програми підготовки молодших бакалаврів передбачають оволодіння обов'язковими компонентами, що включають в себе гуманітарні, фундаментальні та соціально-економічні дисципліни, та вибірковими, які розширюють й уточнюють знання та професійні уміння. У закладах спортивного профілю здобувачі освіти, які мають вагомі спортивні досягнення, можуть продовжити заняття обраним видом спорту, будувати спортивну кар'єру, здобувати професійно-рухові навички з інших видів спорту шляхом вивчення дисциплін «Спортивно-педагогічне вдосконалення», «Підвищення спортивної майстерності». Заклади передвищої освіти сприяють підготовці випускників до складання зовнішнього незалежного оцінювання та/або мультипредметного тесту для продовження освіти у закладі вищої освіти.

У країнах Європи практика фахової освіти майбутніх фахівців спорту після завершення базової середньої освіти не розповсюджена. Лише у Словаччині функціонують спортивні школи / гімназії, які здійснюють фахову спортивну підготовку учнів після закінчення середньої школи. Для вступу до спеціалізованого закладу необхідно скласти вступні іспити, типовими є: спортивний іспит, що оцінює рівень фізичної підготовленості і психологічний тест. Навчання в таких закладах триває чотири роки й проводиться за спеціальним графіком: тренування на базі спортивних клубів щодня та навчання в школі з кількох напрямків. Під час навчання усі здобувачі-спортсмени беруть участь у змаганнях, у складі спортивних команд як у Словаччині, так і по всій Європі. Після завершення навчання випускники складають іспити зі спортивної спеціалізації та можуть отримати кваліфікацію тренера II або III категорії, що дозволяє працювати в спортивних клубах, асоціаціях, фітнес-центрах та інших спортивних організаціях.

Спортивна гімназія в місті Братислава – державний середній навчальний заклад спортивного профілю, в якій учні закінчують середню освіту та одночасно здобувають професійну підготовку. Навчання забезпечується в різних спортивних спеціалізаціях: легка атлетика, дзюдо, триатлон, гімнастика, волейбол, боротьба. Гімназія співпрацює з Футбольною академією, а також зі школою гандболу, хокей на льоду, водного слалому та фігурного катання. Мета полягає в тому, щоб покращити розвиток та підвищення спортивних результатів, а також отримання повної середньої освіти. Навчальна програма профільної гімназії майже ідентична навчальній програмі класичної старшої школи. Учні тренуються за обраними видом спорту двічі на день, тому предмет фізичне виховання не включений до навчальної програми. У рамках факультативних предметів фізичне виховання включене до навчальної програми «Основи спортивного навчання», в якій учні набувають знань в галузі теорії та дидактики спортивного тренування. Після успішного завершення навчання випускники школи можуть здобути кваліфікацію тренера II категорії.

Спортивна гімназія в Кошиці – одна з провідних шкіл, яка здійснює фахову підготовку спортсменів. Спортивна гімназія забезпечує 8-річний або 4-річний курс навчання за напрямом «спорт», за такими спеціалізаціями як: атлетика, баскетбол, бадмінтон, фітнес, футбол, спортивна гімнастика, гандбол, плавання, настільний теніс, спортивна стрільба, водне поло, важка атлетика, карате, боротьба, волейбол, тхеквондо.

У спортивній середній школі імені Дж. Херда функціонує 8 класичних та 12 спортивних класів. Викладання здійснюється в 5 мовних класах, 2 комп'ютерних класах, хімічних, біологічних та фізичних лабораторіях з мультимедійним забезпеченням. Вихованці школи успішно представляють заклад на предметних олімпіадах, тематичних та спортивних змаганнях. Крім основних видів спорту, у школі культивують такі спеціалізації як їзду на конях, карате та ковзанярський спорт.

Приватна спортивна школа в м. Братислава здійснює загальноосвітню підготовку, а також фахову за двома спеціалізаціями: харчування і спорт та спортивний менеджмент, що дозволяє здійснювати професійну діяльність у спортивних клубах та фітнес-центрах, освітніх та навчальних організаціях, приватному бізнесі, гастрономії, державній адміністрації, що дає можливість працювати в спортивних клубах та центрах, контролюючих структурах, приватному бізнесі, державній адміністрації тощо.

Спеціалізовані навчальні заклади після завершення навчання надають можливість складати «матуріту». Термін «maturita» походить від латинського слова «maturitas» (зрілість), саме тому її називають атестатом зрілості. У Словаччині цей вид контролю не є обов'язковим, утім дозволяє продовжувати навчання на більш високому освітньому рівні, тобто в університеті. «Матуріта» характерна для низки Європейських країн і по суті відповідає британському екзаміну A-level або німецькому «Abitur». «Матуріта» передбачає складання письмового та усного екзаміну. Письмовий екзамінен – твір і тест, написані однією з іноземних мов. Усний екзамінен здається перед екзамінаційною комісією мінімум з 4 предметів, один з яких обов'язково словацька мова і література, другий – іноземна мова за вибором. Для успішної здачі екзаміну потрібно отримати з кожного предмету мінімум чотири бали, де найвища оцінка – один, за п'ятибальною школою.

Таким чином, підготовка фахівців спортивної галузі є важливою частиною розвитку кожної держави. В Україні фахова підготовка спортивних кадрів може здійснюватися на основі базової середньої освіти, де здобувачі зобов'язані виконати освітню програму профільної середньої освіти, що відповідає галузі знань та спеціальності, й інтегрується з освітньо-професійною програмою фахового молодшого бакалавра. У Словаччині також виявлено заклади, які надають тотожні освітні послуги. Порівняльний аналіз планів фахової підготовки та організаційних умов навчання здобувачів українських та словацьких спеціалізованих закладів освіти виявив певні спільні риси й відмінності. Дотичними у професійній підготовці, на нашу думку, є спортивні спеціалізації, які полягають в оволодінні певним видом спорту й дозволяють студентам удосконалювати свої рухові й фізичні можливості, продовжувати будувати спортивну кар'єру. Розбіжність виявляється в більшій професійній

зорієнтованості освітніх програм українських закладів передвищої освіти, що дозволяє випускникам отримати диплом державного зразка й здійснювати повноцінну професійну діяльність на посадах: тренер (з виду спорту), інструктор-методист з фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи, інструктор з лікувальної фізичної культури тощо. Мета підготовки в словацьких закладах полягає в тому, щоб поліпшити розвиток і підвищити спортивні результати, а також виконати вимоги середньої освіти; учні закінчують середню освіту і одночасно отримують підготовку до навчання у вищих профільних закладах. Лише найбільш високодостійні представники спортивного середовища навчального закладу можуть отримати кваліфікацію тренера II категорії. Тож вважаємо українські освітньо-професійні програми більш перспективними у підготовці фахівців фізичної культури і спорту. Подальші наукові розвідки плануємо здійснювати у напрямі вивчення змісту освітньо-професійних програм підготовки молодших бакалаврів фізичної культури і спорту у закладах передвищої фахової освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бельський Я., Вільчковський Е. Праксеологічна модель вчителя фізичного виховання. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Луцьк, 2010. С. 120-122.
- Болотіна О.В. Особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи із школярами спеціальної медичної групи у сучасних умовах вищої освіти. 2010. URL http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_17_2/1.pdf
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. В.Т. Бусел. К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- Гринченко І.Б. Сучасні напрями впровадження інновацій в професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури. 2018. URL <http://www.nniif.org.ua/File/12gibsnv.pdf>
- Закон України «Про фахову передвищу освіту». URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
- Стандарт фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеня молодший бакалавр, галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Наказ Міністерства освіти і науки України № 46 від 11 січня 2022 р. URL: <http://mon.gov.ua/storage/app/media/Fakhova%20peredvyshcha%20osvita/Zatverdzeni.standarty/2022/03/29/017-Fizychna.kultura.i.sport.29.03.22.pdf>
- Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04; Київ, 2003. 46с.
- Тимошенко О.В. Вплив особистості керівника на оптимізацію професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Непереривна професійна освіта: теорія і практика: наук.-метод. журн. 2007. Вип. 1-2. С.55-62.

REFERENCES

- Belskiy Ya., Vilchkovskiy E. (2010) *Prakseologichna model vchitya flzichnogo vihovannya. Flzichne vihovannya, sport i kultura zdorov'ya u suchasnomu suspilstvi*: zb. nauk. pr. Lutsk [in Ukrainian].
- Bolotina O.V. (2010) *Osoblivostl pldgotovki maybutnlh uchitellv flzichnoyi kulturi do ozdovorchoyi roboti Iz shkolyarami spetsialnoyi medichnoyi grupi u suchasni umovah vischoyi osvlti*. URL http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_17_2/1.pdf [in Ukrainian].
- Busel V. T. (2005) *Velikiy tlmachniy slovník suchasnoyi ukraYinskoYi movi / red. K. IrpIn: VTF «Perun»* [in Ukrainian].
- Grinchenko I.B. (2018) *Suchasnl napryami vprovadzheniya Innovatsly v profeslynu pldgotovku maybutnlh uchitellv flzichnoyi kulturi*. URL <http://www.nniif.org.ua/File/12gibsnv.pdf> [in Ukrainian].
- Zakon UkraYini «Pro fahovu peredvischu osvltu». URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> [in Ukrainian].
- Standart fahovoYi peredvischoYi osvlti osvltno-profeslynogo stupenya molodshiy bakalavr, galuz znan 01 Osvlta/Pedagoglka, spetsialnlst 017 Flzichna kultura i sport. Nakaz Mlnlsterstva osvlti i nauki UkraYini # 46 vld 11 slchnya 2022 r. URL: http://mon.gov.ua/storage/app/media/Fakhova_peredvyshcha_osvita/Zatverdzeni.standarty/2022/03/29/017-Fizychna.kultura.i.sport.29.03.22.pdf [in Ukrainian].
- Suschenko L.P. (2003) *Teoretiko-metodologlchnl zasadi profeslynoYi pldgotovki maybutnlh fahlvtslv flzichnogo vihovannya ta sportu u vischih navchalnih zakladah: avtoref. dis. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04; Kyiv*. [in Ukrainian].
- Timoshenko O.V. (2007) *Vpliv osobistostl kerlvnika na optimlzatslyu profeslynoYi pldgotovki maybutnlh uchitellv flzichnoyi kulturi. Neprerivna profeslyna osvltu: teorlya i praktika: nauk.-metod. zhurn.* [in Ukrainian].

OKSANA KORNOSENKO

KATERYNA HORBENKO

ANALYSIS OF DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL SPECIALISTS CULTURE AND SPORTS IN PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation. The article provides a comparative analysis of professional training of sports personnel, organizational conditions of their training and employment opportunities of graduates of sports educational institutions of Ukraine and Slovakia. It is revealed that the concept of «profession» is a type of occupation, work activity that requires a certain training; the main means of subsistence. Accordingly, vocational education provides a certain qualification, knowledge in a certain field of science and allows to work in a profession. It has been established that in Ukraine the training of junior bachelors of physical education and sports can be carried out on the basis of basic secondary education.

Students are obliged to complete the educational program of specialized secondary education, corresponding to the field of knowledge and specialty, which is integrated with the educational and professional program of profile junior bachelor. In the professional training of Slovak institutions sports specializations are presented, which allow students to improve their motor and physical abilities, continue to build a sports career. Differences manifest themselves in the more professional orientation of educational programs of Ukrainian educational institutions, which allows graduates to obtain a diploma of the state standard and to carry out full-fledged professional activity in positions: coach (by sport), instructor-methodologist in physical culture and health and sports and mass work, instructor in therapeutic physical culture, etc. The aim of the training in Slovak educational institutions is to improve physical and intellectual development and improve sports performance. The aim of the training is to improve the physical and intellectual development of the pupils; and to meet the requirements of secondary education; students complete secondary school and at the same time receive training to continue their studies in specialized higher education institutions. Only the most highly deserving representatives of the sports environment can qualify coach of the II category. We consider Ukrainian educational-professional programs more perspective and productive in training specialists of physical culture and sports.

Keywords: professional education, future specialists in physical culture and sports

УДК 378.147:61-057.875

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289371>

ІЛОНА ДОНЕЦЬ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9644-5589>

(Полтава)

Place of work: Poltava State Medical University

Country: Ukraine

E-mail: donetsilona24@gmail.com

ГАЛИНА ЄРОШЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4279-485X>

(Полтава)

Place of work: Poltava State Medical University

Country: Ukraine

E-mail: gala_umsa@ukr.net

АНЖЕЛА ВАЦЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5989-9493>

(Полтава)

Place of work: Poltava State Medical University

Country: Ukraine

КОНСТАНТИН ШЕВЧЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1665-3236>

(Полтава)

Place of work: Poltava State Medical University

Country: Ukraine

ОЛЕНА РЯБУШКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0249-4852>

(Полтава)

Place of work: Poltava State Medical University

Country: Ukraine

ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Анотація. Статтю присвячено актуальним проблемам тестування як форми контролю та діагностики знань студентів медиків при організації та реалізації автоматизованої перевірки результатів знань. Розкрито сутність та зміст поняття «тестування» як засобу контролю знань з різних науково-педагогічних позицій. Тестування залишається ефективним засобом організації контролю формування компетенції студентів закладів вищої освіти та дозволяє швидше зрозуміти, як краще працювати зі студентом, допомагає викладачу скорегувати курс навчання, а також є формою контролю та діагностики знань студентів. Цікавість до тестування пояснюється тим, що воно значно підвищує ефективність навчального процесу, оптимально сприяє самостійності роботи кожного студента, а також є одним із засобів індивідуалізації в навчальному процесі.

В Україні, як і в інших країнах світу, останнім часом приділяється багато уваги питанням підвищення якості освіти. Інтелектуальний потенціал суспільства, що безпосередньо визначається якістю освіти, є найважливішим економічного, соціального та медичного розвитку. Значення контролю полягає в тому, що він дозволяє вчасно виявити помилки, щоб потім оперативно виправити їх з мінімальними втратами. Також дуже важливо, щоб основний об'єм контролю здійснювався у вигляді самоконтролю, коли виконавці робіт зацікавлені контролювати самі себе і самі ж можуть усунути виниклі проблеми. Для того, щоб мати можливість оцінити якість освіти при проведенні контролюючих заходів, тобто тестів, необхідно ввести поняття норми або еталону. Норма якості освіти – виявлена і зафіксована документально система

вимог до якості освіти, відповідних потребам особи, суспільства, держави. Особливе значення в освітньому процесі належить контролю і оцінюванню знань і умінь студента. Особливої цінності контролюючі заходи набувають тоді, коли вони використовуються не від випадку до випадку, а є системою тривалого безперервного контролю.

Встановлено, що тестування займає певне самостійне місце в загальній системі якості освітнього процесу у вищих навчальних закладах. При його правильній організації і навчанні викладацького складу, тести допомагають здобувачу освіти критично оцінити свої успіхи, дозволяє отримувати інформацію про те, як відбувається оволодіння студентами навчальним матеріалом, які елементи навчального процесу недостатньо ефективні, які заходи, що корегують, слід внести до змісту і форми пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: тестування; контроль; студент; діагностика; оцінювання; ефективність.

Постановка проблеми. На сьогодні постійно вдосконалюється модульно-рейтингова система, в основі якої лежить тестовий контроль рівня підготовки студентів з метою отримання ними глибоких знань та вміння оперувати цими знаннями. Тестування як форма контролю та діагностики знань студентів набуває все більшого розповсюдження в навчальному процесі та у сфері професійної педагогічної діяльності, оскільки має певні переваги над іншими формами контролю знань та умінь, зокрема можливість охоплення великого обсягу матеріалу. Однак тестування не повинно бути панацеєю, що варто застосовувати без будь-яких застережень, адже його недоліки можуть нівелювати переваги за відсутності аналізу доцільності використання тестування в кожній конкретній ситуації та прогнозування похибок, що можуть мати вплив на об'єктивність результатів індивідуального та групового оцінювання.

Розширення меж використання технології масового тестування в різних сферах людської діяльності є стійкою тенденцією в усьому світі впродовж 21-го століття. Складовою частиною навчального процесу є контроль за навчальною діяльністю здобувачів освіти, призначений для визначення успішності навчання кожного студента, аналізу отриманих результатів та корекції подальшого процесу навчання. Інструментом підвищення якості освіти разом із реформуванням змісту освіти виступає вдосконалення системи оцінювання, модернізація діагностики навчання.

Сьогодні гостро визначена необхідність забезпечення контролю й оцінювання не тільки результату, а й процесу навчання сприяє пошуку оперативних та об'єктивних методів контролю знань. Система оцінки і контролю повинна відповідати вимогам управління пізнавальною діяльністю здобувачів освіти і виступати в ролі відповідного інструментарію для її здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема застосування ефективного тестування у вищій школі вивчається вже понад сто років. Вагомий внесок у розвиток тестування та діагностики знань студентів внесли вчені В.В. Божкова, С.У. Гончаренко, І.М. Дичківській, С.М. Ілляшенко, А.І. Кузміньській, Е.А. Михалічев, С.І. Медінська, М.В. Савчин, Л.Ю. Сагер, О.М. Ханіна та ін. А також питанням розроблення та використання тестів для контролю й оцінювання знань розглядалося багатьма науковцями, серед них: І. Адамова, О. Бондар, В. Голубець, О. Квасова, О. Молокович, С. Ніколаєва, Ч. Алдерсон, Д. Браун, Ф. Девідсон. Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що тестування як форма перевірки знань студентів є актуальним.

Мета статті: Обґрунтування необхідності реалізації тестування в усіх його проявах як однієї з форм перевірки та діагностики знань студентів. З'ясувати ефективність і переваги використання тестового контролю знань студентів медиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переважна більшість науковців при розгляді поняття «тест» у більшості випадків мають на увазі вузьке значення цього терміну, а саме: тест – один з видів навчальних завдань, які використовуються для контролю й діагностики знань. Та слід зауважити, що його застосування не обмежується лише формою контролю, тестування використовується і як форма засвоєння визначених аспектів змісту навчання. На наш погляд, під тестом слід розуміти сукупність завдань, зорієнтованих на визначення та вимірювання рівня засвоєння визначених частин змісту навчання, при цьому завдання повинні надаватися послідовно з наростаючою складністю.

Сучасний підхід до освіти потребує пошуку більш ефективних засобів контролю. Природно, що пошук іде в напрямку забезпечення оптимальної організації та моніторингу якості навчального процесу. Слід зазначити, що тест як інструмент вимірювання використовується в більшості країн світу і там накопичено великий досвід використання тестів в різних сферах людської діяльності, включаючи і освіту. Із запровадженням зовнішнього незалежного оцінювання тестування та рейтинги стали чи не основними засобами педагогічного контролю і оцінювання. На думку багатьох організаторів освіти,

саме така форма контролю може покращити якість навчання, удосконалити навчальну, методичну, виховну та управлінську діяльність здобувачів вищої освіти.

Проте, як показує аналіз підходів щодо оцінювання успішності здобувачів освіти в умовах впровадження тестового контролю знань є одним з найбільш дискусійних. До тестів ставляться по-різному: частина науковців і практиків сприймають їх як дієвий засіб контролю за навчальними досягненнями студентів, пропагують як засіб боротьби з корупцією, інша частина називає такий підхід деструктивною технологією масового впливу на інтелектуальний та духовний розвиток наших здобувачів освіти, яка нав'язана нашому суспільству ззовні. Серед противників тестів відомий педагог-гуманіст Ш. Амонашвілі, який гостро виступає проти тестування в сучасному вигляді, вважає, що такі знання, вони й не допомагають дитині систематизувати в собі знання (Амонашвілі, 2006). Слід сказати, що Ш. Амонашвілі небезпідставно вважає, що тести негативно впливають на свідомість і підсвідомість молоді, оскільки відоме занепокоєння провідних діячів США наслідками захоплення тестуванням у їхній країні.

За останні роки тести набули широкого використання як одна із основних форм перевірки засвоєння навчального матеріалу. І хоч науковці вважають, що однією з найбільш важливих переваг тестового контролю вважається висока ступінь об'єктивності виставлення оцінок, так як надається можливість точного підрахунку правильних і неправильних відповідей, широке розповсюдження тести набули із-за можливості в обмеженому часі провести вивчення рівня знань. Ідеальним вважається самостійне створення тестів викладачем, що є мало реальним, оскільки для складання треба мати відповідну підготовку і час. Аналіз створених тестів часто показує, що їх авторам не вдається подолати труднощі формулювання варіантів відповідей на питання при їхньому складанні. Якщо відповіді підібрані викладачем без достатнього логічного обґрунтування, то більшість студентів дуже легко вибирають необхідну відповідь, виходячи не з наявних у них знань, а тільки лише з життєвого досвіду. Слід зазначити, що некоректна підготовка тестів чи організація тестування стає дуже небезпечним інструментом, що дозволяє тиражувати виключно репродуктивні знання. Тестові завдання і технології тестування повинні проходити кваліфіковану перевірку (Дуженков, 2006). У цьому зв'язку багато науковців пропонують після проведення тестового контролю перевіряти, наскільки правильно студенти медици можуть усно обґрунтувати відповіді, що вони дали в тестових завданнях.

Комп'ютерні тести, що виявляють 1-й, 2-й і 3-й рівні, повинні відповідати певним вимогам. Головні з них: - адекватність (валідність). У тестах досягнень повинна бути визначена змістовна і критеріальна валідність. Перша забезпечується відповідністю завдання змісту тієї інформації, яка укладена в навчальному матеріалі. Критеріальна валідність забезпечується можливістю виявлення того рівня засвоєння, який сформований в навчальному процесі;

- відповідність змісту і обсягу отриманої здобувачами освіти інформації; а також контрольованому рівню засвоєння (змістовна і функціональна валідність): ретельна перевірка формулювань, термінів; - чіткість завдання (чітке формулювання тесту); - однозначність сприйняття завдання (студенти повинні розуміти завдання і при виконанні його діяти відповідно до заздалегідь складеним еталоном); - практична і дидактична прогностичність завдання (тест повинен бути складений таким чином, щоб студенти, які показали хороші результати при контролі засвоєння, могли в подальшій навчальній або виробничій діяльності виконувати операції, передбачені тестом, а також могли засвоювати інформацію на більш високому рівні); - надійність (набір тестів одного варіанта по всіх об'єктах контролю повинен містити не менше 30-40 суттєвих операцій); - по темі має бути не менше 6 варіантів тестів; всі варіанти тестів по одній темі повинні мати приблизно однакову кількість суттєвих операцій (Розновець, 2005).

Тест складається з двох частин: завдання (питання, судження) та еталону (правильна відповідь). Порівнюючи еталон з відповіддю студента, можна об'єктивно судити про засвоєння навчального матеріалу. Тест без еталону перетворюється на звичайне контрольне завдання. Тест повинен бути системою завдань зростаючої складності, побудований в певній формі, що дозволяє виявити рівень знань, умінь і навичок, бачити досягнення кожного здобувача освіти на різних етапах навчальної діяльності. Розробляючи систему тестових завдань, передусім необхідно визначити мету тестування, зокрема: до якого виду контролю відноситься тест (поточний, тематичний або підсумковий); оцінка досягнень студентів буде проводитися з окремих тем, частини курсу або по всьому курсу; які групи студентів будуть тестуватися.

При цьому корисно проаналізувати навчальну програму і кожен її тему (навчальний елемент) для: зіставлення тексту програми з кваліфікаційною характеристикою за спеціальністю; виявлення структурних зв'язків теми, навчального елемента з іншими темами та навчальними елементами даного предмета; визначення і запису навчальних елементів, виходячи з важливості тієї чи іншої теми або виділеного часу на їх вивчення; відбору змісту матеріалу для завдань тестів у відповідності з державним стандартом на обрану професію (Розновець, 2005).

Таким чином, тести дозволяють автоматизувати процес перевірки, зменшити час контролю і збільшити час на інші види навчальної діяльності. Зміна складності завдань, охоплення навчального матеріалу, цільової спрямованості, включення в тест декількох компонентів структури знань дозволяє створити варіативний інструмент перевірки знань.

Контроль якості засвоєння навчального матеріалу є невід'ємною частиною процесу навчання, і в той же час це найбільш складний вид взаємодії викладача і студента. В наш час, найширше розповсюдження знаходять методи контролю знань шляхом тестування. Тестування є однією з форм контролю знань, вмінь та навичок студентів в процесі вивчення ними окремої теми або навчальної дисципліни. Зокрема, впровадження модульно-рейтингової системи в навчальний процес вищих закладів освіти вимагає застосування тестового контролю для оцінки знань учнів, що забезпечує високу технологічність проведення контролю та об'єктивність його результатів. Використання нових інформаційних технологій при вивченні різних дисциплін, надає значні можливості для розширення і поглиблення теоретичної бази знань, практичної значущості і використання результатів навчання. З іншого боку, впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес вимагає наявності відповідного практичного забезпечення, розробки нових методичних систем навчання, комп'ютерного контролю знань, аналізу і коригування результатів діяльності. Для підвищення ефективності організації тестового контролю його доцільно проводити з використанням комп'ютерних тестових програм, що дозволяє автоматизувати процес проведення контролю та обробку результатів тестування. Комп'ютер – на цей час один із оптимальніших засобів для проведення тестування як форми контролю та діагностики знань студентів. Використовуючи при цьому декілька різновидів тестів, можлива повноцінна, незалежна та адекватна оцінка не лише знань студентів, але й їх вмінь.

Комп'ютерне тестування успішності дає можливість реалізувати основні принципи контролю навчання здобувачів вищої освіти: принцип індивідуального характеру перевірки й оцінки знань; принцип системності перевірки й оцінки знань; принцип тематичності; принцип диференційованої оцінки успішності навчання; принцип однаковості вимог викладачів до студентів; принцип об'єктивності.

З урахуванням функціонального призначення системи контролю знань виділяємо наступні підсистеми, а саме: тестову підсистему, до складу якої входять: база тестів і тестових завдань; блок перевірки ефективності тестів; блок аналізу показників ефективності тестів і корекції тестових завдань; редактор тестів; підсистему організації контролю знань, до складу якої входять: блок організації тестування; база результатів тестування (Дуженков, 2006).

У розробленій системі контролю знань процес тестування може бути ініційований: викладачем при підсумковій чи поточній перевірці знань зі збереженням результатів у базі даних. Після збереження в базі даних результати тестування за вимогою викладача передаються йому у вигляді звіту, який використовується для аналізу успішності студентів чи виставляння підсумкової оцінки; здобувачем освіти, що бажає перевірити свої знання з предмету в цілому чи з обраної теми без збереження результатів тестування. Студент проходить тестування для самоконтролю та одержує інформацію про прогалини у своїх знаннях при вивченні тієї чи іншої теми або предмета в цілому. При цьому тестування є частиною процесу самонавчання. Зазначимо, що у комп'ютеризованій системі навчання усі види контролю важливі і пов'язані між собою цілями навчання. При цьому кожен вид контролю має свої особливості та вирішує свої задачі.

Схематично роботу системи контролю знань можна представити в наступному вигляді:

1. Розробка тестових завдань – формування тесту – перевірка тесту на ефективність - поповнення бази активних тестів чи видача рекомендацій з модифікації тесту.
2. Ініціалізація тестування - динамічне формування тесту – тестування – аналіз показників ефективності тестів - видача результатів тестування. При ініціалізації тестування виконуються наступні дії, а саме вибирається область тестування; вибирається тест із бази активних тестів або динамічно формується; установлюються параметри тестування. Використання тестових технологій здійснюється в три етапи: теоретична й практична підготовка викладача та студентів до проведення тестування, організація тестування, аналіз і корекція результатів (Дуженков, 2006).

Серед головних переваг використання тестового контролю знань здобувачів освіти можна виділити такі: можливість застосування як засобу усіх видів контролю, а саме базового та початкового, поточного та тематичного, рубіжного та залікового, підсумкового та екзаменаційного, а також самоконтролю; можливість детальної перевірки рівня засвоєння кожного змістового модуля дисципліни; наявність чіткої однозначної відповіді, стандартне оцінювання на основі цінника; економія навчального часу при здійсненні поточного контролю знань та об'єктивність оцінювання результатів навчання; мінімізація емоційного впливу викладача на студента (Божкова, 2010).

Крім цього, традиційно до переваг тестування відносяться: індивідуальний характер контролю, можливість здійснення контролю за роботою кожного студента, його особистою навчальною

діяльністю, а також можливість отримати результати успішності групи, що допоможе оцінити викладачеві ефективність методів та прийомів, які застосовуються на заняттях; можливість регулярного систематичного проведення тестового контролю на всіх етапах процесу навчання; – можливість поєднання його з іншими традиційними формами контролю; – об'єктивність тестового контролю, що виключає суб'єктивні оціночні судження й висновки викладача; можливість проведення комп'ютеризованого у локальній мережі та паперового варіанта тестування; урахування індивідуальних особливостей студентів, що потребує застосування відповідно до цих особливостей різної методики розробки тесту; висока змістовна обґрунтованість тестового контролю, заснована на включенні дидактичних одиниць програми навчання в завдання тесту.

Проте тестування не можна вважати єдиною уніфікованою формою контролю та діагностики знань студентів на всіх етапах навчального процесу та при вивченні всіх навчальних дисциплін, адже тести переважно перевіряють знання певних фактів, явищ, правил та частково перевіряють сформованість навичок, але не можуть оцінити творчий рівень професійної компетенції студента, бо існування варіантів відповідей для вибору автоматично обмежує рамки творчого підходу до розв'язання проблеми і дає можливість студентам, що мають добре розвиненні інтуїтивно-практичні мислення показувати набагато кращі результати від реальних (Савчин, 2007).

Найбільш ефективнішим та оперативнішим видом тестування, на наш погляд, є проведення комп'ютерного тестування, яке набуває все більшого поширення в навчальному процесі завдяки автоматизації отримання результатів та певним додатковим умовам проведення тестового контролю, серед яких:

1. Варіація вибору відповідної кількості завдань з безлічі однотипних тестів для отримання індивідуального набору питань з поступово наростаючою складністю для кожного студента, що проходить тестування.
2. Можливості переглянути результати відповідей для отримання інформації про їх правильність чи помилковість з метою їх подальшого усунення.
3. Можливості встановлення граничного часу на виконання кожного завдання.

Комп'ютерне тестування дозволяє в найкоротший термін перевірити знання великої групи студентів; виявити прогалини при вивченні конкретного навчального матеріалу та використовувати отримані результати для управління ходом навчального процесу; позбавити викладача від рутинної роботи з контролю знань традиційними способами: перевірка різних письмових робіт, усні опитування на семінарах, іспитах, заліках та ін. Однак комп'ютерне тестування має суттєвий недолік: воно не охоплює всю варіативність тестування і не враховує індивідуальні психологічні особливості студентів, зокрема швидкість мислення й особливості уваги, а також градацію завдань за складністю під час випадкового добору тестів, тому не завжди надає студентам рівні умови для виконання завдань. Слід зазначити, що воно все ж дозволяє організувати навчальний процес таким чином, що основна увага під час навчання акцентується на самостійній роботі. У той же час комп'ютерне тестування повинне не замінити традиційні методи навчання і контролю знань, а виступати як їхнє істотне доповнення (Розновець, 2005).

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, ми вважаємо, що тестування – багатофункціональний метод, який дозволяє швидше зрозуміти, як краще далі працювати зі студентом, допомагає викладачу скоригувати курс навчання, а також виступає формою контролю та діагностики знань студентів. Тестування доцільно застосовувати в поєднанні з іншими традиційними формами, зокрема усною співбесідою з проблемних питань, для виявлення психологічних особливостей кожного студента. Комп'ютерне тестування слід використовувати не лише при поточному чи проміжному контролі, а і при рубіжному та підсумковому контролі при умові можливості одержання результатів тестів у паперовому варіанті як результату роботи протягом контрольного періоду. У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій питання ефективності використання тестування в навчальному процесі, як форми контролю та діагностики знань студентів, залишається актуальним та вимагає подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Амонашвілі Ш. А. (2006) Істина школи. К.: СПД Богданова А. М. 20 с.
- Божкова, В.В., Сагер, Л.Ю. (2010) Тестування як форма контролю знань: переваги та недоліки. Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: матеріали науково-методичної конференції, м. Суми, 6-7 жовтня 2010р. За ред. О.В. Прокопенко. Суми: СумДУ. С. 113-115.
- Дуженков, В.Д., Панасюк, Т.І. (2006) Деякі аспекти методики складання тестових завдань. *Організація навчально-виховного процесу*. Вип. 8. С. 104-109.
- Савчин, М.В. (2007) Педагогічна психологія: [підручник] К.: Академвидав. 424 с.
- Розновець, О.І., Сперанський, В.О., Волошук, Л.А. (2005) Можливості сучасних систем автоматизованого тестування для проведення модульного контролю знань *Проблеми освіти* : Наук.-метод. зб./ НМЦ ВО МОН України. К. Вип.45: Болонський процес в Україні. Ч.1. С. 179-183.

REFERENCES

- Amonashvili, Sh. A. (2006) Istina shkoli [The truth of the school]. K.: SPD Bogdanova A. M. 20 s. [in Ukrainian].
- Bozhkova, V.V., Sager, L.Yu. (2010) Testuvannya yak forma kontrolyu znan: perevagi ta nedoliki [Testing as a form of knowledge control: advantages and disadvantages] Suchasni problemi vishchoyi osviti Ukraini v konteksti integraci do yevropejskogo osvitnogo prostoru: materiali naukovno-metodichnoyi konferenciyi, m. Sumi, 6-7 zhovtnya 2010r. Za red. O.V. Prokopenko. Sumi: SumDU. S. 113-115. [in Ukrainian].
- Duzhenkov, V.D., Panasyuk, T.I. (2006) Deyaki aspekti metodiki skladannya testovih zavdan [Some aspects of the method of writing test tasks]. *Organizaciya navchalno-vihovnogo procesu*. Vip. 8. S. 104–109. [in Ukrainian].
- Savchin, M.V. (2007) Pedagogichna psihologiya: [pidruchnik]. [Pedagogical psychology] K.: Akademiдав. 424 s. [in Ukrainian].
- Roznovec, O.I., Speranskij, V.O., Voloshchuk, L.A. (2005) Mozhlivosti suchasnih sistem avtomatizovanogo testuvannya dlya provedennya modulnogo kontrolyu znan [Possibilities of modern automated testing systems for conducting modular control of knowledge]. *Problemi osviti : Nauk.-metod. zb./ NMC VO MON Ukraini*. K., Vip.45: Bolonskij proces v Ukraini. Ch.1. S. 179–183. [in Ukrainian].

ILONA DONETS
GALINA YEROSHENKO
ANGELA VATSENKO
KONSTANTIN SHEVCHENKO
OLENA RYABUSHKO

TESTING AS A MEANS OF CONTROL OF KNOWLEDGE OF MEDICAL STUDENTS

Annotation. The article is devoted to the actual problems of testing as a form of control and diagnosis of the knowledge of medical students during the organization and implementation of automated verification of knowledge results. The essence and content of the concept of “testing” as a means of controlling knowledge from various scientific and pedagogical positions is revealed. Testing remains an effective means of organizing control over the development of students’ competence in institutions of higher education and allows us to quickly understand how to better work with a student, helps the teacher to adjust the course of study, and is also a form of control and diagnosis of students' knowledge. The interest in testing is explained by the fact that it significantly increases the efficiency of the educational process, optimally contributes to the independence of each student's work, and is also one of the means of individualization in the educational process.

Key words: testing; control; student; diagnostics; assessment; efficiency.

УДК 378:001.895

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289373>

KOLESNYK OLENA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9140-9829>

(Полтава)

Place of work: Poltava Business Institute Higher Educational Institution

«Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University»

Country: Ukraine

E-mail: kolesnik_o_v@ukr.net

LAVRYNENKO SERHII

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8788-1454>

(Полтава)

Place of work: Poltava Business Institute Higher Educational Institution

«Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University»

Country: Ukraine

E-mail: info@pib.edu.ua

TARANENKO KRISTINA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2408-5323>

(Полтава)

Place of work: Poltava Business Institute Higher Educational Institution

«Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University»

Country: Ukraine

E-mail: taran3nkok@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ МЕТОДИЧНИХ ІННОВАЦІЙ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті комплексно проаналізовано теоретичні концепти методичних інновацій у закладі вищої освіти.

Відзначено, що серед цілого спектру педагогічних технологій нами надається перевага саме інтерактивним технологіям. Впровадження даних методик дозволяє провести діагностику і оцінювання отриманими студентами знань, а також контроль теоретичних положень необхідного матеріалу, результатом чого є заповнення інформаційних прогалів знань студентів. Вказано, що дані технології є ефективними як для проведення лекцій, так і практичних занять. Діалогічне спілкування лектора з аудиторією призводить до взаємопорозуміння, взаємодії, спільного вирішення загальних, але вагомих задач для кожного з учасників. Водночас, під час діалогу лектора з майбутніми вчителями, останні вчать критичному мисленню, вирішенню складних проблем, враховуючи аналіз обставин та наданої інформації. Не менш вагомим є формування альтернативних поглядів, прийняття продуманих рішень, навичок дискусії з лектором або однокурсниками, беручи за основу власне бачення проблеми.

Окрема увага приділена контекстному навчанню, що значною мірою сприяє оптимізації навчання. Він базується насамперед на творчому та продуктивному мисленні, діях та спілкуванні студентів, а не виключно на процесах сприйняття чи пам'яті. Контекстне навчання організовано таким чином, що знання, уміння та навички передаються не як об'єкти діяльності студентів, а як засоби вирішення завдань професійної діяльності.

Нами з'ясовано, що інтерактивні технології та контекстна стратегія навчання сприяє усвідомленню власної професійної позиції, самоактуалізації майбутнього педагога. Ці технології допомагають нівелювати деякі «проблемні місця» професійної підготовки майбутніх учителів, гарантувати досягнення очікуваних результатів освітнього процесу, підвищення рівня та якості підготовленості випускників.

Ключові слова: інтерактивні технології; контекстні методи; метод «петлювання»; метод «мозкового штурму»; метод «лекція вдвох»; контроль знань студентів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Національна доктрина розвитку освіти України у нинішньому столітті передбачає, що конкурентоспроможна професійна підготовка є центральним завданням модернізації освіти та провідним принципом освітньої політики нашої держави. Основоположним аспектом професійної діяльності сучасного фахівця є систематичне поповнення та оновлення знань. Обсяг інформації, необхідної для успішної професійної діяльності, постійно збільшується. Вивчений матеріал швидко втрачає свою актуальність і потребує оновлення. Саме тому нині набуває актуальності впровадження проблемно-методичного та пізнавально-комунікативного підходів, що орієнтовані на пошук нових, нестандартних освітніх засобів навчання. Тому навчання, орієнтоване виключно на запам'ятовування, не може відповідати вимогам сучасних фахівців. Першочерговим є питання формування якостей людини, які дають змогу самостійно засвоювати нову інформацію та розвивати навички та компетенції, необхідні для здійснення діяльності на високому професійному рівні. Тому національна модель професійної підготовки, спрямована насамперед на передачу молодим спеціалістам необхідного комплексу знань, умінь та компетенцій, втрачає своє значення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У ході дослідження нами проаналізовано ряд наукових праць, які висвітлюють особливості використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти (Кравченко, 2017); методологічний аспект аналізу інноваційного розвитку вищої освіти України (Клімова, 2013); технологічний аспект інноваційних процесів вищої школи (Ребуха, 2017) та ряд інших.

Водночас, проблема аналізу теоретичних концептів методики інновацій у закладі вищої освіти не була предметом цілісного педагогічного дослідження.

Мета дослідження: комплексно проаналізувати теоретичні концепти методики інновацій у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними технологіями при вивченні нового матеріалу є інтерактивні. Важливо зауважити, що інтерактивний означає здатність взаємодіяти або знаходитися в режимі бесіди, діалогу з будь-ким. Ми вважаємо, що інтерактивне навчання є особливою формою організації освітньої діяльності, під час якої всі учасники навчального процесу введені в процес пізнання. Спільна творча діяльність учасників освітнього процесу, засвоєння матеріалу означає, що кожен робить особливий індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями та методами роботи. Все це відбувається в атмосфері доброзичливості та взаємодопомоги. Це дозволяє не тільки здобувати нові знання, а й розвивати саму пізнавальну діяльність, що веде до вищих форм співпраці.

Дані технології є ефективними як для проведення лекцій, так і практичних занять. Діалогічне спілкування лектора з аудиторією призводить до взаємопорозуміння, взаємодії, спільного вирішення загальних, але вагомих задач кожного з учасників. Водночас, під час діалогу лектора з майбутніми вчителями, останні вчаться критичному мисленню, вирішенню складних проблем, враховуючи аналіз обставин та наданої інформації. Не менш вагомим є формування альтернативних поглядів, прийняття продуманих рішень, навичок дискусії з лектором або однокурсниками, беручи за основу власне бачення проблеми і т.п. (Ребуха, 2017).

Щоб такі лекції були успішними, студенти повинні заздалегідь ознайомитися з її планом, основною термінологією та довідковою інформацією до теми. Ці та інші ключові моменти заняття демонструються студентам на екрані (презентація PowerPoint), а викладач висвітлює теоретичний матеріал. Однак така лекція повинна починатися з «мозкового штурму». Задля цього лектор готує проблемні питання, які сприяють пізнавальному пошуку студента, націлюють його на виокремлення та трактування причинно-наслідкових зв'язків.

Матеріалами для мозкового штурму можуть бути відеофрагменти уроків, які демонструють навчальні ситуації та містять проблеми. Цінність таких презентацій полягає в тому, що вони мають можливість вести студентів до пошуку нових знань щодо виконання освітніх завдань у запропонованих умовах. На основі представленого матеріалу лектор пропонує студентам пояснити, довести, навести власні приклади, продовжити, оцінити, зробити висновки.

Викладаючи основний матеріал лекції в інтерактивній формі з використанням мультимедійної презентації, лектор пропонує студентам вирішити проблемні задачі, пов'язані зі змістом теоретичного матеріалу. Вирішення задач під час лекції, з одного боку, дозволяє провести діагностику і оцінювання отриманих студентами знань, а, з іншого боку, контроль теоретичних положень необхідного матеріалу, результатом чого є заповнення інформаційних прогалів між відомими і невідомими студентам знаннями (Ребуха, 2018).

Належний інтерес серед студентів викликають лекції, побудовані за технологією «петлювання». Логіка такого заняття передбачає постановку проблемного питання, яке формується на початку заняття. Результатом його обговорення студентами є обмін ідеями, репліками, роздумами, що дозволяє дати визначення певних ключових понять по темі (1-ша петля).

Після викладу додаткової інформації, повідомлення нових даних, фактів, прикладів студентам пропонується знову повернутися до проблеми лекції. Цього разу міркування студентів є більш обґрунтованими та деталізованими. Подекуди першочергові ідеї будуть замінені новими, що говорить про критичний підхід до проблеми, яка виноситься на обговорення (2-га петля). Наприкінці лекції студенти втретє аналізують проблему, що була запропонована на початку лекції і разом з лектором роблять певний висновок (3-я петля) (Алексеева, 2017).

Ціннісним, на наше переконання, є формат «Лекція вдвох», що має діалогічну та інтерактивну основу. Дана технологія передбачає викладення сутності теми двома викладачами, які презентують різні точки зору та по-різному тлумачать конкретне питання. Таким чином, діалог відбувається не тільки між двома лекторами, кожен з яких виражає свою точку зору на проблему, але і між лекторами і студентами, які або розділяють точку зору одного з лекторів, додаючи до цього свої аргументи, або протиставляють свою третю думку з проблеми.

Значний навчальний потенціал має проведення методичних майстерень. Сутність даної методики можливо сформулювати наступним чином: «Роби по-своєму, виходячи зі своїх здібностей, інтересів і власного досвіду, і коректуй себе сам». Інакше кажучи, методичні майстерні орієнтовані не на передачу знань від викладача до студента, а на об'єктній позиції студента, що дозволяє особистості самостійно здобути недостатнє знання, активно і творчо користуватися ними у професійній діяльності як власним здобутком. Завдяки цьому є можливість розкрити творчий потенціал студента, закріпити його незалежність від готових рішень, які приймаються іншими. В роботі такої майстерні студент виступає як «самостійна, творча, соціальна відповідальна і конструктивно оснащена особистість», що здатна позитивно впливати на своїх потенційних учнів. Вважаємо доречним акцентувати увагу саме на особливостях даної форми роботи: ставлення викладача до студента як рівного собі; створення можливості для студента самостійної побудови знань методом критичного ставлення до культурних явищ, будь-якої інформації й самостійного розв'язання педагогічних, творчих задач; різновекторність думок, підходів у конструюванні програм щодо формування комунікативної компетенції студентів, поважне ставлення до опонента (Вітвицька, 2019).

На окрему увагу заслуговує технологія контекстного навчання, що передбачає створення освітньої ситуації, максимально наближеної до реальної життєвої. Інакше кажучи формуються належні передумови для переформатування навчальної діяльності у професійну. При цьому закономірно відбувається збільшення частки практичної діяльності студентів з акцентом на прикладні цілі (Надвинична, 2014).

Основним завданням контекстного навчання як технології є оптимізація навчання. Він базується насамперед на творчому та продуктивному мисленні, діях та спілкуванні студентів, а не виключно на процесах сприйняття чи пам'яті. Контекстне навчання організовано таким чином, що знання, уміння та навички передаються не як об'єкти діяльності студентів, а як засоби вирішення завдань професійної діяльності. Тому технологія контекстного навчання забезпечує інтенсивний розвиток особистості майбутнього фахівця. Серед відмінних рис контекстного навчання варто виокремити наступні: у них відображені реальні життєві, професійні або наукові проблеми, що актуалізуються викладачами і студентами; для аналізу проблем залучаються не лише науково-теоретичні знання, а й емпіричний, життєвий і професійний досвід; проблемні ситуації використовуються не просто для розвитку теоретичного мислення, а як предмет і причина для міжособистісного спілкування під час навчальної, квазіпрофесійної та навчально-професійної діяльності; контекстне розв'язання проблемних завдань передбачає можливість різних, але обґрунтованих способів і результатів індивідуальних і групових дій; оцінюється не лише академічний рівень студентів щодо оволодіння знаннями, а передусім, можливість їх практичного використання в майбутній професійній діяльності.

Впровадження навчального матеріалу в контекст професійної діяльності та «занурення» в нього у процесі навчання сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки студента, адже даний матеріал і процес його засвоєння набувають для нього особистого змісту та значення. Оволодіваючи нормами компетентних предметних дій, професійними функціями і відносинами фахівців під час навчально-професійного індивідуального і сумісного аналізу та вирішення професійних ситуацій студент удосконалюється як фахівець і соціалізується (Ребуха, 2018).

У сучасному розумінні освітньої системи контекстне навчання є особливо важливим, оскільки воно спрямоване на розвиток особистості, що трактується як внутрішньо та зовнішньо зумовлений процес становлення майбутнього вчителя як об'єкта діяльності. Цілісна побудова професійно-педагогічних знань майбутнього вчителя потребує інтегративного навчання, що орієнтована на ідеї дидактичної інтеграції та синергетики, передбачає як змістову, так і процесуальну інтеграцію. Всі складові такого навчання взаємопов'язані й утворюють чітко структуровану систему (Стратегія, 2020).

Під час проведення навчальних за контекстною технологією дисциплін відтворюються реальні професійні ситуації та фрагменти освітньої діяльності, взаємовідносини задіяних у ній учасників. Таким чином, задаються параметри професійної спрямованості викладачів. Основоположним складником роботи викладача є професійно важлива ситуація в її предметному та соціальному розрізі, із врахування неоднозначності або суперечливості. Саме під час аналізу ситуацій, ділових і навчальних ігор (ігри-комунікації, ігри для розвитку інтуїції, ігри-рефлексії тощо), проектування, організації та реалізації розвивально-виховних, професійно-педагогічних, організаційно-управлінських функцій виокремлюються вимоги не лише з розуміння дисципліни, що вивчається, а й з боку професійної діяльності, враховуючи соціальну активність педагога. Саме зазначені вимоги освітньо-професійної діяльності є системотвірними, визначальними для реалізації освітнього процесу.

На проблемній лекції, в діловій грі, на семінарі-дискусії, семінарі-дослідженні та інших навчальних заняттях контекстного типу формуються умови ефективної професійної підготовки, підкріплюючи тим самим професійно-педагогічну мотивацію. Визнаючи свій творчий потенціал і використовуючи весь досвід, накопичений у колективній діяльності, студент отримує можливість реалізувати свою потребу у визнанні та прийнятті з боку інших.

Контекстне навчання також створює сприятливі умови для формування професійно-навчальної мотивації як студентів, так і викладачів. Займаючись різноманітною індивідуальною та колективною діяльністю, студенти мають можливість повною мірою проявити себе, свій потенціал і отримати від цього задоволення, а також бути продуктивними у вирішенні проблем особистого значення, що доповнюється досвідом, який супроводжує творчу діяльність. Педагог в умовах контекстного навчання отримує унікальні можливості вдосконалення своєї викладацької діяльності, реалізації особистісного потенціалу та досягнення вагомого для нього результату (Клімова, 2013).

Проблемний вектор технології контекстного навчання, можливості взаємодії та продуктивного спілкування учасників процесу, врахування індивідуально-психологічних і особистісних якостей студентів у змодельованих предметних і соціальних ситуаціях сприяють процесам формування освітньо-професійної мотивації, професійної спрямованості та становлення особистості майбутнього фахівця. Предметні знання, вміння і навички не є самоціллю, а виступають як один із найважливіших засобів залучення до професійної діяльності.

На наше переконання, задля забезпечення цілісності використання педагогічної технології в освітній системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів доцільно забезпечити дотримання таких правил щодо її проектування та впровадження: технологічний комплекс повинен складатися з різних форм організації, вибір яких визначається цілями навчання і психолого-педагогічними вимогами навчального процесу; використовувані технології мають пов'язуватися тематично, логічно, організаційно, емоційно-особистісно; рівень складності конкретних технологій, що використовуються в педагогічній системі, має зростати поступово в міру розгортання освітнього процесу; системне впровадження інноваційних технологій зумовлює потребу розвитку та активізації традиційних технологій і методів навчання.

Висновки. Таким чином, інноваційний підхід в освіті визначається здатністю та бажанням викладачів проектувати та моделювати ефективні освітні процеси з використанням різних методик навчання, виходячи з визнання їх переваг. Саме це робить процес навчання технологічним, тобто прогнозованим, а його результат – максимально наближеним до запланованого. Не менш важливим аспектом ефективного впровадження інноваційних технологій в освітній процес є професійний рівень викладачів: педагог має бути відкритим до нових знань і альтернативних точок зору, прагнути до системності та результативності у практичній діяльності; викладач має орієнтуватися на особистість кожного студента, її самовиховання, саморозкриття, осмислення та саморозвиток; має розуміти свою відповідальність і володіти психолого-педагогічними методами налагодження співпраці, координації та узгодженості своїх дій зі студентами; професійна гідність передбачає повагу викладача до студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Алексеева Г. М., Кравченко Н. В., Антоненко О. В., Горбатюк Л. В. Використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. 2017. № 6. С. 7–13.
- Вдовиченко Р. Формування системи професійно-ціннісних орієнтацій студентів університету як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. Вип. 3. С. 24–30
- Клімова Г.П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу. URL: <https://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2013/04/Klimova.pdf>.
- Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів: моногр. За ред. С. С. Вітвицької. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.
- Надвичина Т. Л. Використання інтерактивних методів при здійсненні психопрофілактичних заходів фахівцями психологічної служби університету. *Український психолого-педагогічний збірник*. 2014. № 3. С. 147–152.
- Ребуха Л. З. Інноваційні процеси вищої школи: технологічний аспект. *Теорія і практика розвитку наукових знань (частина III)* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 груд. 2017 р.). Київ: МЦНД, 2017. С. 35–36.
- Ребуха Л. З. Характеристика засобів інноваційних технологій для фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*: зб. наук. праць. Львів, 2018. №17. С. 156–161
- Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Міністерство освіти і науки України. Київ. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoiosviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.

REFERENCES

- Alyeksyeveva H. M., Kravchenko N. V., Antonenko O. V., Horbatyuk L. V. (2017). Vykorystannya ihrovykh tekhnolohiy v protsesi profesiynoyi pidhotovky studentiv pedahohichnykh zakladiv vyshchoyi osvity [Use of game technologies in the process of professional training of students of pedagogical institutions of higher education]. The Scientific Herald of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. Collection of scientific papers, № 6. 7–13 [in Ukraine].
- Klimova H.P. (2013). Innovatsiynny rozvytok vyshchoyi osvity Ukrayiny: metodolohichnyy aspekt analizu [Innovative development of higher education in Ukraine: methodological aspect of the analysis]. Retrived from URL: <https://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2013/04/Klimova.pdf> [in Ukraine].
- Modelyuvannya profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv v umovakh yevrointehratsiynykh protsesiv [Modeling of professional training of specialists in the conditions of European integration processes]. (2019). The Monography. In S. S. Vitvytska (Eds.), Zhytomyr: Publishing House O. O. Yevenok, 304 [in Ukraine].
- Nadvynychna T. L. (2014). Vykorystannya interaktyvnykh metodiv pry zdiysnenni psykhoprofilaktychnykh zakhodiv fakhivtsyamy psykhoholohichnoyi sluzhby universytetu [The use of interactive methods in the implementation of psychoprophylactic measures by specialists of the psychological service of the university]. Psychological and Scientific collection of articles, № 3. 147-152 [in Ukraine].
- Rebukha L. Z. (2017). Innovatsiynni protsesy vyshchoyi shkoly: tekhnolohichnyy aspekt [Innovative processes of the higher school: technological aspect]. Theory and practice of the development of scientific knowledge (part III): materials of the II International. science and practice conf, pp. 35-36 Kyiv [in Ukraine].
- Rebukha L. Z. (2018). Kharakterystyka zasobiv innovatsiynykh tekhnolohiy dlya fundamentalizatsiyi profesiynoyi pidhotovky maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Characteristics of means of innovative technologies for fundamentalization of professional training of professional training of future social workers]. Bulletin of Lviv State University of Life Safety, № 17, 156-161 Lviv [in Ukraine].
- Stratehiya rozvytku vyshchoyi osvity v Ukrayini na 2021-2031 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031]. (2020). Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrived from URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoiosviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> . [in Ukraine].
- Vdovychenko R. (2019). Formuvannya systemy profesiyno-tsinnisnykh oriyentatsiy studentiv universytetu yak pedahohichna problema [Formation of the system of professional and value orientations of university students as a pedagogical problem]. The Scientific Herald of Uman State Pedagogical University, 3. 24–30 [in Ukraine].

OLENA KOLESNYK
SERHII LAVRYNENKO
KRISTINA TARANENKO

THEORETICAL CONCEPTS OF METHODOLOGICAL INNOVATIONS

IN THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Annotation. Theoretical concepts of methodological innovations in higher education institutions were comprehensively analyzed in the article. It must be stated that among the whole spectrum of pedagogical technologies, we prefer interactive ones. The implementation of these methods allows to conduct diagnostics and assessment of knowledge acquired by students as well as to conduct control of theoretical concepts of the necessary material, the result of all these must be filling of information gaps between existing and unknown knowledge for students. It must be stated that these technologies are effective both for conducting lectures and practical classes. Dialogic communication between the lecturer and the audience leads to mutual understanding, interaction, joint solution of general but significant tasks for each of the participants. At the same time, during the lecturer's dialogue with future teachers, they learn to think critically, solve complex problems, taking into account the analysis of the circumstances and the information provided.

No less important is the formation of alternative approaches, making deliberate decisions, skills of debating with the lecturer or fellow students, taking as a basis their own vision of the problem. Particular attention is paid to contextual learning, which greatly contributes to the optimization of learning. It is primarily based on students' creative and productive thinking, actions and communication, but not exclusively on the processes of perception or memory. Contextual learning is organized in such a way that knowledge, skills and abilities are not transferred as objects of student activity, but as means of solving tasks of professional activity.

We found out that interactive technologies and strategy of contextual learning contribute to the consciousness of professional position and self-actualization of the future teacher. These technologies help to level out some "problem areas" of professional training of future teachers, guarantee the achievement of the expected results of the educational process and improvement of the quality of graduates' training.

Key words: contextual methods; control of student's knowledge; interactive technologies; method "lecture for two"; method of brainstorming; method of looping.

УДК 378.011.3-051:373.2]:37:001.895

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289374>

ЛІЛІЯ ЗІМАКОВА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8066-5181>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: liliyazimakova1976@gmail.com

НАТАЛІЯ КОВАЛЕВСЬКА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1149-4109>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: kovalevska_natala@ukr.net

НАТАЛІЯ МАНЖЕЛІЙ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1030-764X>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: manzheliinata@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ВІТАГЕННОГО ПРОФЕСІЙНОГО ДОСВІДУ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі формування вітагенного професійного досвіду в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. В епоху цифровізації суспільства для набуття професійних компетентностей важливо сформувати вітагенний професійний досвід.

Авторами окреслено актуальність вітагенного досвіду взагалі та професійного зокрема. Припущено, що синтезування життєвого досвіду із професійним дозволяє привласнити будь-яку інформацію, зробити її особистісно-орієнтованою на життєві та професійні обставини, а потім актуалізувати її із довгострокових резервів пам'яті в адекватних виробничих ситуаціях.

Авторами визначено сутність поняття «вітагенний професійний досвід» майбутнього вихователя ЗДО як інтегральну характеристику індивідуально-психологічних властивостей (здатностей) та професійних компетентностей, що легко актуалізуються у виробничих ситуаціях і не потребують додаткових важких зусиль у вирішенні педагогічних задач.

У статті схарактеризовано сучасні педагогічні засоби формування вітагенного професійного досвіду майбутнього вихователя дітей дошкільного віку в умовах закладу вищої освіти.

Автори виділили шляхи формування вітагенного професійного досвіду майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, а саме: різні види практичної діяльності студентів упродовж усього терміну навчання (різновекторні навчальні та виробничі), проектування вітагенного освітнього простору в ЗВО для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта (створення в ЗВО «Навчально-наукової лабораторії кафедри дошкільної освіти»), практичні методи навчання (моделювання різних видів діяльності, дидактичні рольові ігри, розробка дидактичних засобів для дітей дошкільного віку за різними освітніми напрямками Базового компоненту дошкільної освіти (лепбуки, сенсорні книги, скрапбукінги, флаера, постери, буктрейлери, ворктрейлери), укладання конспектів занять та описів ігор тощо).

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, діти дошкільного віку, майбутні вихователі, особистісний потенціал фахівця, вітагенні методи навчання, вітагенний професійний досвід, демократизація освіти, партнерська взаємодія.

Постановка проблеми. Нові соціально-економічні та військово-політичні виклики та освітні орієнтири вимагають інноваційного педагогічного мислення. Боротьба нашого народу за європейські цінності лежить у площині демократизації освіти, партнерського педагогічного мислення та спілкування. Це зумовлює зміну та пошук нових засобів освітньої діяльності в усіх освітніх закладах. Педагогічна освіта не може стояти осторонь, адже від підготовки фахівця залежить успішність реформ. Новий підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів вимагає нового мислення викладача, пошук ним сучасних педагогічних засобів формування у здобувачів професійної освіти загальних та фахових компетентностей, творчої конкурентноздатної особистості. Нашу увагу привернули вітагенні технології з голографічними проєкціями фахового навчання, які б використовувались системно та цілісно у професійній підготовці.

Вітагенне навчання засноване на актуалізації особистісного потенціалу в освітніх цілях, оскільки стимулює розкриття внутрішніх детермінант формування, функціонування і розвитку особистості майбутнього педагога. При всьому тиску номенклатурної системи, яку відчуватиме він у майбутній професії, саме вияв особистісного потенціалу дозволить виступити як творча та автономна особистість – із самодетермінацією, саморозвитком і самореалізацією. Такий підхід до проблеми формування і розвитку особистісного потенціалу професійних компетентностей виокремлює основний вектор професійної підготовки – актуалізація та формування особистісного життєвого і професійного досвіду (вітагенного професійного досвіду). Саме синтезування життєвого досвіду із професійним дозволяє привласнити будь-яку інформацію, зробити її особистісно-орієнтованою на життєві та професійні обставини, а потім актуалізувати її із довгострокових резервів пам'яті в адекватних виробничих ситуаціях. Така інформація представлятиме собою поєднання думок, емоцій, вчинків, що прожила особистість, і вони стануть для неї самодостатньою цінністю.

Варто відрізнити «досвід життя» як вітагенну інформацію, не прожиту людиною, а пов'язану лише з її поінформованістю про ті чи інші сторони життя і професійної діяльності, але яка не має для особистості достатньої цінності. Як справедливо зазначає Т. Волобуєва, на жаль саме на цьому рівні й іде процес навчання в більшості освітніх технологій (Волобуєва, 2008). Важливо під час професійного навчання майбутніх педагогів перевести вітагенну інформацію у вітагенний професійний досвід.

Вітагенний професійний досвід дозволить сформувати такі фахові особистісні компетентності, які сприятимуть ефективному міжособистісному спілкуванню, розвитку особистісної педагогічної культури, можливості самовизначатися в просторі освітніх можливостей і обирати мету своєї педагогічної діяльності в майбутньому. Випускник педагогічного закладу вищої освіти окрім професійної установки на демократизацію освіти буде не тільки знати необхідний педагогічний інструментарій, а вже матиме сформований особистісний потенціал та володітиме ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми формування життєвого досвіду у різні періоди приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних учених. Фундаментальні проблеми особистісно-орієнтованого навчання розробляли відомі корифеї: І. Бех, Ф. А. Дістерверг, Я. Корчак, А. Макаренко, І. Огієнко, Й.-Г. Пісталлоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Теоретичні та прикладні аспекти проблеми формування вітагенного досвіду з дитячих років досліджували сучасники: Н. Гавриш, С. Козлова, О. Кононко, Т. Куликова, Л. Масол, Е. Мойсеєнко та ін. Наукові праці Т. Волобуєвої, Т. Лінійчук, М. Шостки розкривають специфіку технології вітагенного навчання у різних освітніх галузях.

Життєвий досвід студентів як джерело особистісно-орієнтованого навчання, що синтезує велику кількість освітніх стратегій, зокрема демократичного, суб'єкт-суб'єктного та партнерського навчання радять використовувати у закладах вищої освіти С. Білозерська, М. Долматова, О. Сапожнікова. Пошуком можливостей реалізації технології вітагенного навчання у закладах вищої освіти займаються сучасні вітчизняні науковці та педагоги Г. Васьківська, Г. Реброва, а у професійній підготовці майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, зокрема у формуванні професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – Л. Мороз-Рекотова.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел обґрунтувати необхідність формування вітагенного професійного досвіду у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, визначити та експериментально перевірити ефективні форми, методи та засоби його формування в умовах закладу вищої освіти.

Завдання:

- 1) визначити сутність поняття «вітагенний професійний досвід» майбутнього вихователя ЗДО;
- 2) схарактеризувати сучасні педагогічні засоби формування вітагенного професійного досвіду майбутнього вихователя дітей дошкільного віку в умовах закладу вищої освіти.

Методи дослідження. Опорними методами дослідження стали аналіз та синтез джерел із досліджуваної проблеми (наукової літератури, педагогічного досвіду тощо); визначення сутності поняття «вітагенний професійний досвід»; спостереження, анкетування, моделювання та ін.

Виклад основного матеріалу. Для підготовки конкурентноздатного фахівця сучасна вища освіта повинна звертати увагу на створення таких особистісно-орієнтованих умов, які б сприяли формуванню у нього вищого образу «Я», розвитку професійної креативності, критичності, комунікативності та самореалізації. У цьому аспекті важливо операційно-процесуальну складову освіти розглядати як накопичення суб'єктивного *досвіду* особистості з його цінностями та смислами, здібностями та здатностями, вміннями та навичками, способами соціальної поведінки та техніками спілкування (Zimakova, Kramarenko, Kovalevska, Turutsya, Mokhirieva, 2021), а також акумулювання професійних компетентностей – партнерської взаємодії (Zimakova, Turutsya, Zhdaniuk, 2022) в умовах соціальних викликів, мобільних знань, гнучких способів професійної діяльності й саморефлексії тощо.

С. Білозерська визначає особистісний потенціал як інтегральну характеристику індивідуально-психологічних властивостей педагога, що включає в себе потенціал свободи і відповідальності (характеризує екзистенціальну життєву позицію педагога); здатність до рефлексії (забезпечує здатність співвідносити і координувати свої дії залежно від навколишнього оточення); здатність до емпатії (прагнення до системних, стабільних, продуктивних контактів на основі розуміння емоційного стану іншої людини); здатність до децентрації (забезпечує ефективне міжособистісне спілкування); здатність до самовдосконалення (передбачає самоусвідомлення та ціннісне ставлення до власного «Я»); здатність формувати свою життєву позицію (допомагає спрямовувати інших на шлях особистісного зростання).

Розвиток і формування вказаних особистісних здатностей забезпечать створення реальних умов для збагачення соціально-психологічного, психофізіологічного, професійно-педагогічного та аксіологічного потенціалів особистості; стимулюватимуть прагнення реалізувати себе та розширювати межі саморозвитку і самореалізації в педагогічній діяльності (Білозерська, 2021, с.87). На нашу думку, в основу вітагенного професійного досвіду входить особистісний потенціал.

Семантичний аналіз базового поняття нашого дослідження у наукових працях Т. Волобуєвої, Е. Мойсеєнко, С. Білозерської, М. Долматової дав можливість сформулювати сутність поняття **вітагенний професійний досвід** майбутнього вихователя дітей дошкільного віку – це інтегральна характеристика індивідуально-психологічних властивостей (здатностей) та професійних компетентностей, що легко актуалізуються у виробничих ситуаціях і не потребують додаткових важких зусиль у вирішенні педагогічних задач (Мойсеєнко, 2008; Долматова 2014). Вітагенний професійний досвід іншими словами корелюється зі словами «можу і дію», а не «знаю, але треба підготуватись». Вітагенний професійний досвід дозволяє діяти експромтом, без надмірної підготовки, крім того це той варіант, коли у педагога є готовність організувати дитячу діяльність згідно їхніх бажань, інтересів та намірів: діти як суб'єкти освітнього процесу висловлюють бажання щось робити, у щось грати, а педагог психологічно і професійно до цього готовий, він легко стає на позицію дітей, дозволяє їм діяти вільно та обирати, а сам лише координує, спрямовує, передбачає, комунікує, має усі необхідні засоби або їхні замітники (за технологією М. Монтесорі «допоможи мені зробити це самому»).

Законо України «Про освіту», «Про вищу освіту», Стандарти вищої освіти визначають пріоритети на особистісний підхід, студентоцентрованість та практико-орієнтованість у професійній освіті. Вихідною умовою оновлення системи вищої освіти є організація педагогічного процесу, в основі якого лежить ідея розвитку особистісного потенціалу майбутнього фахівця, а оновлені зміст, форми і методи навчання гуманізують цінність і сенс його буття.

Сучасні соціальні виклики індивідуалізували освіту – практика дистанційного навчання сприяла та стимулювала до самоорганізації освітньої діяльності, вибору мети, задач, незвичайних засобів їх досягнення і виконання, прояви нестандартності у здійсненні дій, учинків, поведінці, відсутність тиску сприяли виробленню індивідуального стилю життя і діяльності студента і викладача. У цьому смислі заклад вищої освіти став дороговказом, орієнтиром, освітнім сенсом, який вказує напрям і визначає простір, а студент, маючи і всотуючи в себе весь життєвий досвід (інформаційний вітагенний), здобуває власний вітагенний професійний досвід. Отже, в умовах інформаційно орієнтованого суспільства, коли однією із цінностей є інформація, організувати освітній процес необхідно з позиції самого студента, його життєвого досвіду.

Одночасно необхідно враховувати високий рівень соціальності педагогічної професії. Досвід спілкування із соціумом, його таким чином активне пізнання – це важлива складова вищої педагогічної освіти. Комунікативне пізнання суспільно-історичного досвіду освітньої діяльності дає можливість ефективніше оволодіти педагогічною культурою, засвоїти освітні надбання, виробити психічні якості, які характерні педагогові. І знову зрозуміло, що студент самотужки неспроможний засвоїти досягнення педагогічної культури. Він робить це при постійній допомозі та керівництві з боку професіоналів – викладачів ЗВО та стейкхолдерів. Умовами засвоєння вітагенного професійного досвіду є активна виробнича діяльність майбутнього педагога та спілкування з професіоналами. Тому кожен задіяний у

фаховій підготовці майбутнього вихователя дітей дошкільного віку професіонал повинен чітко усвідомлювати свій внесок у палітру його вітагенного професійного досвіду.

Реформування вищої освіти стимулювало у 2019-2023 роках професорсько-викладацький склад кафедри дошкільної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка на чолі із завідувачем, доктором педагогічних наук, професором О. А. Гнізділовою до впровадження технології вітагенного навчання у професійну підготовку майбутніх педагогів за освітніми програмами «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання» (першого бакалаврського освітнього рівня).

Важливим рушієм до освітніх змін стало також щорічне опитування студентів вищезазначених освітніх програм щодо якості освіти у ПНПУ імені В. Г. Короленка, яке при загальній високій оцінці професійної практичної підготовки (середня оцінка якості практики за всіма критеріями становила у 2020 році – 4,7) містило таку особливу думку та пропозицію від студента: «На мою думку, недостатньо часу було виділено на практичне застосування знань. Якщо можливо, то хотілося б більш тісної взаємодії між викладачами, студентами та садочками. Не лише у формі виробничої практики, а й у формі екскурсії чи майстер-класу з проведення занять, особливо на перших курсах. Загалом, хотілося б висловити подяку викладачам та колективу психолого-педагогічного факультету» (Опитування бакалаврів, 2020).

Науковими підходами, що були покладені в основу реалізації технології вітагенного навчання, стали практико-орієнтоване навчання, діяльнісний, інтегрований, комунікативний, синергетичний, особистісно-орієнтований. Із 2020 року основними напрямками реалізації технології вітагенного навчання стало – зміна змістової та операційної компонентів моделі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. У зміст професійної підготовки бакалаврів дошкільної освіти було включено різні види практичної діяльності студентів упродовж усього терміну навчання – суттєво збільшено відсоток практик у загальному освітньому часі та суттєво урізноманітнено їх залежно від етапу навчання. Нині студенти спеціальності 012 Дошкільна освіта щосеместрово мають в індивідуальному плані практичну підготовку. Наведемо перелік видів практик для здобувачів освітньої програми «Дошкільна освіта» (2021 р.) (першого бакалаврського освітнього рівня):

1. Навчальна безвідривна практика (I курс, I семестр, 3 кредити).
2. Навчальна безвідривна практика (I курс, II семестр, 3 кредити).
3. Навчальна психолого-педагогічна практика у ЗДО (II курс, III семестр, 4 тижні, 6 кредитів).
4. Виробнича педагогічна практика у групах раннього віку (II курс, IV семестр, 6 тижнів, 9 кредитів).
5. Виробнича педагогічна практика у групах дошкільного віку (III курс, V семестр, 4 тижні, 6 кредитів).
6. Виробнича методична практика у ЗДО (III курс, VI семестр, 4 тижнів, 6 кредитів).
7. Виробнича педагогічна практика у ЗДО (літня) (III курс, VI семестр, 2 тижні, 3 кредити).
8. Виробнича педагогічна практика у ЗДО (IV курс, VII семестр, 4 тижні, 6 кредитів).
9. Виробнича організаційно-методична практика у ЗДО (IV курс, VIII семестр, 4 тижні, 6 кредитів).

Наступним суттєвим кроком до впровадження технології вітагенного навчання стало проектування вітагенного освітнього простору в ЗВО для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта. За сприяння ректорату університету та адміністрації психолого-педагогічного факультету кафедрою дошкільної освіти у 2020 р. було створено «Навчально-наукову лабораторію кафедри дошкільної освіти», ідейним натхненником і керівником якої став завідувач кафедри дошкільної освіти, доктор педагогічних наук, професор О. А. Гнізділова. Мета лабораторії – це науково-методичне забезпечення навчальних дисциплін професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти сучасним обладнанням освітнього середовища, що сприяє гармонійному розвитку дітей раннього та дошкільного віку; створення оптимальних умов для опанування студентами практичними вміннями та навичками проведення занять із різних методик із дітьми раннього та дошкільного віку; впровадження результатів наукових досліджень і розробок студентів у виховний процес ЗДО. Важливими функціями лабораторії, які спрямовані на отримання майбутніми вихователями ЗДО вітагенного професійного досвіду, стали аналітична – проведення наукових досліджень студентів на базі лабораторії, апробація новітніх освітніх технологій у галузі дошкільної освіти, сприяння у підготовці студентських наукових робіт, аналіз емпіричних досліджень у галузі дошкільної освіти, та освітня – вправління здобувачів вищої освіти в ефективному застосуванні сучасних дидактичних засобів, які використовуються в закладах дошкільної освіти тощо. (Положення про навчально-наукову лабораторію кафедри дошкільної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022). При визначенні осередків викладачі кафедри дошкільної освіти передовсім керувалися змістовими блоками чинних освітніх програм та напрямками освітньої роботи в закладах дошкільної освіти. Також був використаний міжпредметний інтегрований підхід у зонуванні освітнього простору науково-навчальної лабораторії. Нині предметно-розвивальне середовище лабораторії складається з таких осередків: нормативно-правовий; осередок раннього

розвитку дітей; осередок когнітивного розвитку; осередок національно-патріотичного виховання; осередок художньо-естетичного виховання. У цих осередках студенти мають можливість розширювати, збагачувати, систематизувати вітагенний професійний досвід. Саме в стінах лабораторії окремий студент усю сукупність знань, почуттів, вчинків трансформує в особистий світогляд, що відображає рівень його свідомлення (освіченості) не тільки в професійній діяльності, а й в різних галузях знань. Рівень його вітагенної професійної інформованості формується у соціокультурному та професійному оточенні, а вітагенний професійний досвід буде складатись з досвіду дій, з досвіду почуттів, досвіду розумових операцій та комунікацій, які студент виконує в стінах лабораторії. На нашу думку, характер вітагенної інформації визначає її ставлення до різних предметів, явищ, тобто в умовах лабораторії виробляється суб'єктивне ставлення майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти до предмета своєї професійної діяльності. Сучасне естетичне обладнання лабораторії закладає досвід моделювання освітнього середовища, який у майбутньому студент зможе легко зреалізувати у власній професійній діяльності в ЗДО. Саме в лабораторії майбутній вихователь сприймає цікаві виробничі рішення – у лабораторії представлено традиційний дидактичний матеріал та інноваційні технології дошкільної освіти: розвивальний матеріал Монтессорі, кубики Зайцева, блоки Дьєниша, палички Кьюізенера, ігри Воскобовича і Нікітіних. Є також унікальні винаходи та педагогічні рішення – мобільна дослідна станція – розробка викладачів кафедри (проф. Гнізділова О.А., доц. Карапузова І.В.), яка використовується під час викладання дисципліни «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі» і дозволяє студентам проводити експерименти з водою, повітрям, ґрунтом, рослинами, отримати сенсорні враження, дає можливість краще зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки у довкіллі і захоплено-чуттєво пізнати світ природи. Мобільний театр (розробка проф. Гнізділової О.А.) дає можливість студенту опанувати різними видами театру, перевтілитися в героїв казок, розробити сценарій вистави та виготовити до нього героїв і декорації. А найкращі студентські роботи та винагороди, розміщені в лабораторії, надихають майбутніх вихователів на академічні та виробничі активності, оскільки власний вітагенний досвід набуває освітньої цінності тільки у співставленні з вітагенним професійним досвідом інших студентів. У процесі обміну досвідом окремої особистості і колективу студент отримує можливість усвідомити джерело власних досягнень або невдач. Тільки опертя на досвід як чужий, так і власний дозволить виробити власний педагогічний стиль, педагогічну культуру, збагатить особистісний потенціал тощо.

Існування лабораторії підвищило практико-орієнтований підхід до професійної підготовки і у викладанні навчальних дисциплін освітніх програм «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання». Викладачі надають перевагу практичним методам навчання, що формує вітагенний професійний досвід, а саме: моделювання різних видів діяльностей, дидактичні рольові ігри, розробка дидактичних засобів для дітей дошкільного віку за різними освітніми напрямками Базового компоненту дошкільної освіти (лепбуків, сенсорних книг, скрапбукінгів, флаєрів, постерів, буктрейлерів, ворктрейлерів), укладання конспектів занять та описів ігор тощо. Цінним надбанням лабораторії кафедри дошкільної освіти є колекція сенсорних дитячих книг, які студенти виготовляють ще на першому курсі під час вивчення дисципліни «Дитяча психологія та психологія дитячої творчості» (доц., к. псих. н. Пасічніченко А. В.). Процес виготовлення з подальшою презентацією актуалізує попередній вітагенний досвід та спрямовує його у русло професійної діяльності. Сконцентрованість у лабораторії засобів із різних навчальних дисциплін дозволяє на наступних етапах навчання спиратись на вже здобутий вітагенний професійний досвід та розширювати його. Так, зокрема згадані вище сенсорні книги вдало використовуються на вибіркових дисциплінах «Партнерська педагогіка», «Теорія та методика організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників» та «Теорія та методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників» (доц., к. пед. н. Зімакова Л. В.), на яких студенти навчаються використовувати їх як засоби спілкування та художньо-естетичного розвитку – вони продумують дидактичні завдання на активізацію словника, формування правильної граматичної будови, аналізують архітектуру та дизайн цих книг із позиції формування мовленнєвої компетенції дітей раннього віку, налагодження партнерської взаємодії, при якій дитина є суб'єктом освітньої діяльності і, гортаючи книгу, самостійно обирає саме ті сторінки, за змістом яких хотіла б взаємодіяти із дорослим. Також в лабораторії представлено колекцію лепбуків, які студенти виготовляють під час вивчення навчальної дисципліни «Партнерська педагогіка» (доц., к. пед. н. Зімакова Л. В.). До виготовлення лепбуків студенти залучаються безпосередньо на практичному занятті, щоб отримати вітагенний професійний досвід організації освітньої діяльності на принципах партнерства та демократизації. Майбутні вихователі отримують досвід використання інтерактивних методів – мозкового штурму, полілогу, інтерв'ювання, синтезу думок, методу «Мікрофону» тощо. Найважливіше, що вони практично сприймають дві стратегії використання лепбуку як засобу партнерської взаємодії педагога і дітей: «розподілене лідерство» за готовим лепбуком та «діалог-взаємодія-взаємодопомога» під час кооперованого виготовлення лепбука. Методи моделювання та дидактичні рольові ігри, які

використовуються на практичному із формування компетентності партнерської взаємодії із виготовлення та презентації лепбуку, дозволяють студентам приміряти на себе ролі дітей різних за психофізіологічними характеристиками: вони діють як діти – наслідують їх мовлення, вирізають не по лінії, неточно приклеюють деталі, штовхають, заважають один одному, пропонують свої ідеї, обґрунтовують їх, аргументують, зацікавлено спостерігають та сумлінно виконують завдання тощо. Така палітра освітнього процесу активізує попередній досвід та через різні сенсорні канали формує наступний щабель вітагенного професійного досвіду майбутнього вихователя дітей раннього та дошкільного віку.

На практичних заняттях названих вище навчальних дисциплін доц., к. пед. н. Зімакова Л. В. залучає студентів до виготовлення скрапбукінгів, літературних постерів, до створення буктрейлерів та ворктрейлерів. Подібні завдання дають можливість навчитися співпраці як вищому рівню педагогічної взаємодії (Зімакова, Тупиця, Жданюк, 2022, с.94-95). Група студентів, об'єднана усвідомленням єдиної цілі, чітким розмежуванням функцій партнерських сторін, взаємною допомогою в реалізації завдань, – досягає спільної мети через високий ступінь довіри та делегування повноважень. Педагогічній співпраці, педагогічному партнерству необхідно вчитись ще в закладі вищої освіти, оскільки специфікою професії вихователя ЗДО є уміння співпрацювати в парі з другим вихователем, асистентом вихователя, музичним керівником, інструктором фізичної культури, логопедом та психологом. Такий вітагенний професійний досвід не сформувати одномоментно, він формується упродовж всього навчання у ЗВО – системно та послідовно.

Зміна стратегії надання освітніх послуг викладачами кафедри дошкільної освіти ПНПУ імені В.Г. Короленка на формування вітагенного професійного досвіду зумовила підвищення оцінки здобувачів практичної підготовки у 2022 році – 4,86 балів (із 5 балів), а особливі думки студентів були наступного змісту: «Практичні заняття з дисциплін дають дійсно багато практичного матеріалу, які ми можемо застосовувати в подальшій роботі», «Навчальні практики надають нам можливість здобути нові знання та збагатити наш життєвий і педагогічний досвід», «Подобається якість освіти, так як викладачі доносять інформацію, наводять багато прикладів та дають багато цікавих базових знань по дисципліні. Якщо ти навіть не зрозумів деякі фактори – то вони обов'язково знайдуть час та допоможуть розібратися з питанням!», «Всі знання, поради, лайфхаки, цікавинки, якими поділилися з нами викладачі використовую в своїй роботі!!!!» (Опитування бакалаврів, 2022).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищевикладене науково-педагогічне дослідження дозволяє стверджувати, що в освітньому процесі закладу вищої освіти необхідно систематично актуалізувати життєвий досвід майбутнього вихователя дітей раннього та дошкільного віку та сприяти його накопиченню, збагаченню, розширенню. Кожен викладач повинен використовувати технологію вітагенного навчання, яка дозволить студенту сформувати вітагенний професійний досвід та відповідно до нього збудувати особистісну професійну стратегію. У подальших дослідженнях необхідно зупинитись на пошуку та розширенні педагогічного інструментарію із формування вітагенного професійного досвіду майбутніх вихователів ЗДО під час професійного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Білозерська С. І. (2021) Особистісний потенціал у структурі особистості викладача. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Психологія Том 32 (71) № 1. С.87-92.
- Волобуєва Т. Вітагенні технології компетентісного навчання. *Освіта.UA*. 14.02.2008. [URL : <https://osvita.ua/school/method/technol/637/>].
- Долматова М.П. (2014) Життєвий досвід студентів як джерело особистісно-зорієнтованої освіти. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. Вип. №2(24). С.181-183.
- Зімакова Л., Тупиця О., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С.92-100. URL : <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/264557>
- Мойсеєнко Е. Є. (2008) Сутність поняття «життєвий досвід» та його основні характеристики. *Освітній вимір*. Т. 20. С.256–262.
- Опитування бакалаврів (2020, 2022). URL : <https://is.gd/MbNCUn>.
- Положення про навчально-наукову лабораторію кафедри дошкільної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка URL : <https://drive.google.com/file/d/1OGQM9lm327kIUcW-oXZkveNgu97iOXIG/view>.
- Zimakova, L.; Kramarenko, V.; Kovalevska, N.; Tupytsya, O.; Mokhirieva, Y. Treinamento de futuro educador de fala comunicativa para a adaptæo social de crianas de 5 a 7 anos por meio da arte moderna. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, Araraquara. 2021, v.25, n. esp.3, p. 1810–1825. Web of Science – Q4. <https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/15594>
- Liliya Zimakova, Oleksandr Tupytsya, Liudmyla Zhdaniuk, Wartime and Distance Learning for Preschool Children on the Basis of Partner Pedagogy, *American Journal of Education and Information Technology*. Volume 6, Issue 1, June 2022, pp. 53-60. <http://lpc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/259/1/3бiрник.pdf>

REFERENCES

- Bilozerska S. I. (2021) Osobystisnyi potentsial u strukturі osobystosti vykladacha. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I.Vernadskoho. Serii: Psykholohiia Tom 32 (71) № 1. S.87-92.
- Volobuieva T. Vitahenni tekhnolohii kompetentisnoho navchannia. Osvita.UA. 14.02.2008. [URL : <https://osvita.ua/school/method/technol/637/>].
- Dolmatova M.P. (2014) Zhyttievyi dosvid studentiv yak dzherelo osobystisno-zoriietovanoi osvity. Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii. Vyp. №2(24). S.181-183.
- Zimakova L., Tupytsia O., Zhdaniuk L. Dystantsiine navchannia ditei doshkilnoho viku na zasadakh partnerskoi pedahohiky pid chas voiennoho stanu. Pedahohichni nauky. 2022. № 79. S.92-100. URL : <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/264557>
- Moiseienko E. Ye. (2008) Sutnist poniattia «zhyttievyi dosvid» ta yoho osnovni kharakterystyky. Osvitnii vymir . T. 20 . S.256–262.
- Opytuvannia bakalavriv (2020, 2022). URL : <https://is.gd/MbNCUn>.
- Polozhennia pro navchalno-naukovu laboratoriiu kafedry doshkilnoi osvity PNPu imeni V. H. Korolenka URL : <https://drive.google.com/file/d/1OGQM9lm327kiUcW-oXZkveNgu97iOXIG/view>.
- Zimakova, L.; Kramarenko, V.; Kovalevska, N.; Tupytsya, O.; Mokhirieva, Y. Treinamento de futuro educador de fala comunicativa para a adaptatō social de crianas de 5 a 7 anos por meio da arte moderna. *Revista on line de Poltica e Gestāo Educacional*, Araraquara. 2021, v.25, n. esp.3, p. 1810–1825. Web of Science – Q 4. <https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/15594>
- Liliya Zimakova, Oleksandr Tupytsya, Liudmyla Zhdaniuk, Wartime and Distance Learning for Preschool Children on the Basis of Partner Pedagogy, *American Journal of Education and Information Technology*. Volume 6, Issue 1, June 2022 , pp. 53-60. <http://ipc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/259/1/Збірник.pdf>

LILIA ZIMAKOVA
NATALIA KOVALEVSKA
NATALIA MANZHELIY

VITA GENES PROFESSIONAL EXPERIENCE FORMATION IN FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL

EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation. The article is devoted to the issue of vita genes professional experience formation in future teachers of preschool educational institutions. In the era of the digitalization of society, it is crucial to form a rich professional experience for acquiring professional competencies.

The authors have outlined the relevance of vita genes experience in general and professional experience in particular. It is assumed that synthesizing life experience with professional experience allows you to appropriate any information, make it personally oriented to life and professional circumstances, and then update it from long-term memory reserves in adequate production situations.

The authors have defined the essence of the category “vita genes professional experience” of a future kindergarten teacher as an integral characteristic of individual psychological properties (abilities) and professional competencies that are easily actualized in production situations and do not require additional heavy efforts in solving pedagogical tasks.

The article characterizes modern pedagogical means of forming future kindergarten teachers' vita genes professional experience in the conditions of a higher educational institution.

The authors have singled out the ways of forming the vita genes professional experience of future educators of preschool educational institutions, namely: various types of students' practical activities throughout the entire period of study (various educational and production vectors), the design of a vita genes educational dimension in PEI for students majoring in the specialty 012 Preschool education (creation in PEI of “Educational-Scientific Laboratory of the Department of Preschool Education”), practical teaching methods (modeling of various types of activities, didactic role-playing games, development of didactic tools for preschool children in a number of educational areas of the Basic component of preschool education (lapbooks, sensory books, scrapbooking, flyers, posters, book trailers, work trailers), compiling lesson notes and game descriptions, etc.).

Key words: preschool educational institution, children of preschool age, future educators, vita genes professional experience, the democratization of education, partnership interaction, a specialist's personal potential, vita genes teaching methods.

УДК 378.046-021.66:776:331.5

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289390>

ОКСАНА КОРНОСЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9376-176X>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

ОКСАНА ДАНИСКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4040-562X>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

ВАЛЕНТИНА БОНДАРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0326-0356>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: val.vl.bond@gmail.com

ТРАНСВЕРСАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Анотація. Актуальність зумовлена потребою з'ясування факторів, які є причиною зміни фахівцями первинного вибору професії, найбільш затребуваних стейкхолдерами умінь та навичок, дослідження змісту й інструментів формування трансверсальних компетентностей у майбутніх магістрів фізичної культури і спорту. Мета дослідження – здійснити аналіз спеціальної літератури та з'ясувати зміст трансверсальних компетентностей магістрів фізичної культури і спорту необхідних для виконання основних професійних функцій, а також виявити інструменти їх розвитку в умовах університетської освіти. Уточнено сутність поняття «трансверсальність». З точки зору педагогіки це поняття розуміємо як здатність людини застосовувати уміння набуті шляхом отримання формальної, неформальної, інформальної освіти, а також досвіду діяльності в реальних професійних і життєвих ситуаціях, здатність переносити наявні компетентності діючи в непередбачених ситуаціях незалежно від професійної спеціальності. Розроблено кластер трансверсальних компетентностей магістрів фізичної культури і спорту, який містить такі компоненти: функціональний зміст діяльності магістрів фізичної культури і спорту, зокрема управлінської, організаційної, фінансово-господарської, адміністративної, формувальної, методичної; трансверсальні компетентності (етика ділового спілкування та ведення переговорів, комунікабельність, лідерські здібності, здатність працювати в міжнародному контексті, критично і креативно мислити, здатність до командної роботи, навички тайм-менеджменту, уміння активно слухати, здатність приймати відповідальні та креативні рішення, емпатія, емоційний інтелект, здатність працювати в умовах матричного робочого середовища, медіаграмотність, цифрова грамотність) та інструменти їх розвитку (оволодіння змістом компонентів освітньої програми, тренінги, семінари, вебінари, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо). З'ясовано, що розвиток трансверсальних компетентностей у майбутніх магістрів фізичної культури і спорту здійснюється через формування загальних компетентностей, пропонованих стандартом цієї спеціальності і неформальні форми освіти. Актуальним залишається питання упровадження форм підготовки, які б дозволяли закріплювати й удосконалювати уміння й навички у ході професійно-практичної діяльності, контролю за станом їх розвитку, підвищення мотивації до отримання інформальної освіти.

Ключові слова: трансверсальні компетентності; магістри фізичної культури і спорту; ринок праці.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні та глобалізаційні процеси, орієнтація на високий рівень університетської освіти європейських країн, змушують українські заклади вищої освіти переосмислити та змінити вектори підготовки майбутніх фахівців. Нині великою цінністю й попитом користуються фахівці, здатні до неперервного навчання, саморозвитку, самовдосконалення, які легко «вливаються» в колектив, уміють активно слухати, володіють емпатією, лідерськими здібностями тощо. Вирішальними факторами, що впливають на вибір професії, є врахування динаміки потреб ринку праці у фахівцях, актуальність і престижність професії, можливості працевлаштування в контексті регіонального простору тощо.

На сьогодні великою проблемою залишається зміна первинного вибору професії, що може бути спричинена переповненням ринку праці фахівцями обраної спеціальності, втратою престижності професії, заниженою заробітною платою, неможливістю реалізувати свій потенціал та отримувати задоволення від своєї діяльності, неадекватною самооцінкою та іншими факторами. Вирішення такої ситуації можливе двома способами – підготовка та перепідготовка професійних кадрів. Так, якщо підготовка передбачає оволодіння невідомими раніше професійними компетентностями, то перепідготовка – розширення й поглиблення вже існуючих, які фахівці здобули під час навчання і вдосконалили у ході професійної діяльності.

Проблема швидкого працевлаштування, стабільне, довготривале виконання професійних функцій фахівцями у сфері фізкультурно-спортивної діяльності, також є актуальною. Соціологічні дослідження доводять, що лише 48% бакалаврів фізичної культури і спорту працюють за спеціальністю, дещо краща ситуація серед магістрів, не змінюють вибір професії понад 80% випускників. Спираючись на власні спостереження можемо зауважити, що понад 40% здобувачів, які бажають навчатися за освітньою програмою «Фізична культура і спорт» магістерського рівня, вже мають вищу освіту рівня «спеціаліст» або «магістр» інших спеціальностей. Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що вибір вступників є більш свідомим, обміркованим, зваженим та підкріплений високою перспективою працевлаштуватися і можливістю розвиватися у цьому напрямі.

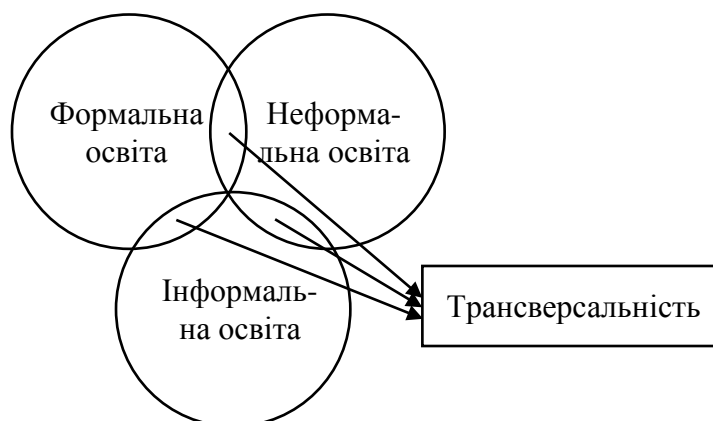
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні підходи до професійної орієнтації молоді як складової професійної адаптації в умовах ринку праці висвітлюють М. Кузів, Н. Лозинська (Лозинська, 2011) та ін.; психолого-педагогічні основи підготовки молоді до вибору професії аналізують Л. Буркова (2010), Л. Гуцан (2011), О. Мельник (2014), О. Морін (2014) та ін.; досвід зарубіжних країн щодо професійної орієнтації досліджують Ю. Грегоращук (2015), Л. Карбовська (2014) та ін.

Виділення частини загальної проблеми. Віддаючи належне науковому доробку дослідників, слід зазначити, що проблема професійної орієнтації, з'ясування факторів, які стали причиною зміни вибору професії, найбільш затребуваних стейкхолдерами умінь та навичок, визначення й удосконалення компонентів освітніх програм, що забезпечують формування загальних компетентностей, залишається недостатньо розкритою. Також на часі є потреба дослідження змісту й інструментів формування трансверсальних компетентностей, зокрема у майбутніх магістрів фізичної культури і спорту, оскільки це питання й донині не отримало належного висвітлення.

Мета дослідження – здійснити аналіз спеціальної літератури та з'ясувати зміст трансверсальних компетентностей магістрів фізичної культури і спорту, необхідних для виконання основних професійних функцій, а також виявити інструменти їх розвитку в умовах університетської освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір людиною місця роботи зазвичай залежить від рівня сформованості загальних (володіння комп'ютерними технологіями, українською та іноземною мовами тощо) та професійних (навички управління обладнанням, уміння використовувати технології тощо) умінь і навичок; можливості професійного вертикального або горизонтального кар'єрного зростання; цінностей (свобода, відкритість і демократія в суспільстві, безпека й захищеність, служіння людям, влада і вплив, популярність, автономність, незалежність тощо) та інтересів, які є пріоритетними; бажаної заробітної плати; робочого середовища (ритм, специфіка, графік роботи) тощо. Варто зазначити, що ці чинники є основоположними для рекрутингових компаній та менеджерських відділів, які здійснюють підбір персоналу в штат або на конкретну посаду. Нині рекрутинг є обов'язковим та важливим процесом у кожній організації, оскільки від його якості та ефективності залежить фінансова прибутковість, ступінь далекосяжності планів та прогресування підприємства. У фізкультурно-спортивній сфері рекрутинг можуть собі дозволити великі спортивні клуби, фітнес та велнес центри. У менших за розмірами та фінансовими прибутками закладах процесом кадрового забезпечення займаються менеджерські відділи. Керівники дрібніших комерційних фізкультурно-спортивних структур самостійно розробляють критерії відбору, здійснюють підбір та управління персоналом. У державних фізкультурно-оздоровчих і спортивних організаціях адміністративно-управлінські функції покладено на керівництво закладом. Нині управління персоналом є однією з найважливіших функцій менеджменту, оскільки від ефективності діяльності фахівців залежить успіх всієї компанії. У сучасних умовах діяльності організацій до рівня підготовленості фахівців висуваються високі вимоги, зокрема поряд з професійними знаннями та навичками попитом користуються трансверсальні компетентності.

Термін трансверсальність має математичне значення, він означає дотичні простори, які утворилися завдяки точкам перетину многовидів (Дубровин, 1979). З точки зору педагогіки трансверсальність розуміємо як здатність людини застосовувати уміння, набуті шляхом отримання формальної, неформальної, інформальної освіти, а також досвіду діяльності в реальних професійних і життєвих ситуаціях, здатність переносити наявні компетентності діючи в непередбачених ситуаціях незалежно від професійної спеціальності (Рис. 1).

Рисунок 1. Сутність поняття «трансверсальність» у педагогічному вимірі

У звіті неформальної групи «Спільна ініціатива з якості» упорядковано Дублінські дескриптори (Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, 2004) та визначено набір компетенцій, які мають набувати здобувачі вищої освіти будь-якої спеціальності: адаптація до нових умов, командна взаємодія, креативність, комунікативність. Ці ключові компетенції, посилені у Лондонському комюніке (London Communiqué, 2007), розглядаються як додатковий ресурс вирішення проблеми працевлаштування, забезпечення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці. На означення цих компетенцій у науковій літературі використовуються різні дефініції: *трансверсальні компетенції, загальні компетенції, soft skills*.

Учені Т. Борова і Т. Ведь (2020) зазначають, що трансверсальні компетентності, це такі, які були здобуті в одному контексті, або для вирішення однієї задачі чи проблеми, а можуть бути застосовані в іншому контексті.

Зміст терміну «трансверсальні уміння і навички» розкриває учена Н. Соболев (2016), яка досліджує його через призму діяльності перекладача. Вона зауважує, що такі уміння й навички можна здобути не лише в процесі професійної діяльності, а й під час відпочинку, навчання або тренування.

Детальне вивчення поняття «трансверсальні компетентності» здійснюють В. Петренко і В. Безугла (2018), учені наголошують, що вони забезпечують «трансфер навчання», тобто перенесення набутих знань, навичок і метакогнітивних здібностей особистості на вирішення ситуацій реального життя; їх формування сприяє розвитку предметних компетентностей та орієнтує студентів на навчання упродовж життя.

Американський журнал Форбс (Forbes) як один із найавторитетніших друкованих видань світу, відомий завдяки висвітленню історій кар'єрного росту відомих людей, нових підходів до управління організаціями, ідей для бізнесу та інвестицій тощо, оприлюднив дослідження Y. Lau (2021) стосовно базових навичок, потрібних фахівцям для успішної кар'єри у будь якій сфері діяльності. До soft skills, так званих «м'яких навичок», експерти віднесли: емпатію; здатність впливати на однолітків в умовах матричного робочого середовища; здатність керувати власними емоціями, вибудовувати конструктивні професійні стосунки; допитливість і позитив; уміння активно слухати та ефективно сприймати інформацію, що дозволяє оволодіти новими знаннями, переймати досвід; уміння прислухатися до думки інших, повагу, скромність; комунікативні навички, уміння вести переговори; здатність до креативного вирішення проблем і творчого розв'язування задач; цілеспрямованість та стабільність вибору траєкторії кар'єрного росту; уміння завчасно попередити виникнення проблем, до того як вони сягнуть критичної стадії; здатність до контекстуалізації, тобто уміння приймати відповідальні рішення, що матимуть широке поле дії; готовність ставити запитання, користуватися допомогою наставника, дослухатися до порад; здатність висловлювати свою думку, відстоювати власну точку зору; уміння працювати в команді; здатність до самовдосконалення. Рада експертів наголосила, що ці навички неможливо сформувати академічними інструментами, їх оволодіння здійснюється лише через власний практичний досвід діяльності, зокрема у непростих виробничих умовах, що вимагають ведення переговорів з метою порозуміння при підготовці та реалізації різних проєктів, самостійного

проведення робочих зустрічей, де активне слухання є вкрай необхідним, ситуаціях конфліктного характеру та плюралізму думок.

Давор Міскулін (2019), керівник департаменту розвитку міжнародного бізнесу Burning Glass Technologies, навів дані ринку праці 2019 року, проаналізувавши понад 56 мільйонів описів вакансій та 120 мільйонів резюме. Він виокремив базові навички, необхідні для сучасного працівника. Ці навички було поділено на три блоки: людиноцентричні (комунікабельність, уміння співпрацювати, критично і креативно мислити, здатність самостійно аналізувати ситуацію), цифрові (уміння аналізувати дані, розробляти комп'ютерні програми, знання основ кібербезпеки) та бізнес-орієнтовані (здатність оперувати бізнес-процесами, управляти проектами, знання цифрового дизайну й комунікації даних). Також управлінець класифікував уміння, отримані здобувачами освіти, на: основні (визначальні вміння для кожної професії, які повинен мати кожен здобувач); структурні (уніфіковані вміння, необхідні для багатьох професій); відмінні (унікальні вміння, властиві фахівцям конкретної спеціалізації).

Для з'ясування ступеню значущості формування трансверсальних компетентностей магістра фізичної культури і спорту звернемося до аналізу терміну компетентність. Професійну компетентність магістра фізичної культури і спорту розуміємо як інтегративну властивість особистості, засновану на взаємопов'язаних знаннях, уміннях, навичках і цінностях, що передбачає теоретичну, практичну, методичну і психологічну готовність, певний досвід практичної діяльності, особистісні та професійні якості й характеризується: конкурентоспроможністю, швидкістю оновлення знань і вмінь у відповідності до змін на ринку праці й тенденцій фізкультурно-спортивної галузі; здатністю розв'язувати задачі і практичні проблеми інноваційного та наукового характеру у сфері фізичної культури і спорту; високим рівнем технічної майстерності, що виявляється в методично-практичній грамотності; вмінням використовувати фізичні й інтелектуальні ресурси для вироблення індивідуального стилю професійної діяльності; прагненням до саморозвитку і самоосвіти впродовж життя.

Спеціальність 017 «Фізична культура і спорт» забезпечує професійну підготовку фахівців, які мають ґрунтовні знання з теорії й методики підготовки спортсменів різної кваліфікації, вмють планувати тренувальний процес та здійснювати його з використанням інноваційних методологічних підходів, методів та засобів; здатні працювати з нормативно-правовими документами, критично їх оцінювати та вдосконалювати; організовувати діяльність й забезпечувати ефективне управління суб'єктами сфери фізичної культури і спорту. Вивчення сучасних методів і технологій організації оздоровчо-рекреаційної та фізкультурно-спортивної діяльності дає можливість зrealізувати потреби рухової активності різних верств населення.

Компетентнісна модель випускника, яка передбачає оволодіння сукупністю загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, розроблена й реалізуються за допомогою освітньої програми «Фізична культура і спорт». Фахові компетентності залежать від предметної області та є важливими для успішної професійної діяльності за цією спеціальністю, а загальні – універсальні компетентності, не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку (Балуба, 2017). Відповідно до стандарту спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» другого (магістерського) рівня, здобувачі повинні оволодіти низкою загальних компетентностей, до яких належать такі здатності: діяти соціально відповідально та свідомо; до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; до адаптації та дії в новій ситуації; виявляти, ставити та вирішувати проблеми; генерувати нові ідеї (креативність); розробляти проекти та управляти ними; мотивувати людей та рухатися до спільної мети; працювати в міжнародному контексті (Наказ Міністерства освіти і науки України, 2021). Оволодіння фаховими і загальними компетентностями дозволить магістрам фізичної культури і спорту обіймати такі посади: голова клубу (спортивного); головний тренер команди (збірної, клубної); державний тренер з виду спорту (збірної); директор комплексу (оздоровчого, спортивного, туристського); директор навчального (навчально-тренувального) центру; директор школи (вищої спортивної майстерності, спеціалізованої дитячо-юнацької, спортивно-технічної і т. ін.); начальник команди з виду спорту (збірної, клубної); тренер-викладач з виду спорту (спортивної школи, секції і т. ін.); тренер з виду спорту (федерації, збірної чи клубної команди, спортивної школи і т. ін.) (Наказ Міністерства освіти і науки України, 2016).

Вивчення змісту кваліфікаційних характеристик професій працівників, спортивної діяльності, дослідження змістового наповнення поняття та класифікацій трансверсальних компетентностей, компонентів освітньої програми «Фізична культура і спорт» другого магістерського рівня, дозволило нам виявити інструменти формування трансверсальних компетентностей магістрів фізичної культури і спорту, які дозволять якісно виконувати професійні функції, бути конкурентноспроможними, затребуваними й мобільними фахівцями на ринку праці (Табл. 1.).

Таблиця 1

Кластер трансверсальних компетентностей магістрів фізичної культури і спорту

Професійні функції	Зміст діяльності	Трансверсальні компетентності	Інструменти розвитку
Управлінська	Представляє інтереси закладу в органах державної влади та управління, профспілках, громадських організаціях. Укладає договори та інші юридичні акти, забезпечує організацію роботи відповідно до укладених договорів. Сприяє розвитку міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту тощо.	Етика ділового спілкування та ведення переговорів, комунікабельність, лідерські здібності, здатність працювати в міжнародному контексті	Оволодіння змістом дисциплін «Психологія управління в спортивній організації», «Менеджмент і маркетинг у галузі фізичної культури і спорту», «Правове регулювання освітньої та наукової діяльності в Україні», тренінги, семінари, вебінари, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо.
Організаційна	Організовує роботу та ефективну взаємодію структурних одиниць закладу, спрямовує їх діяльність на розвиток і вдосконалення з урахуванням соціальних пріоритетів тощо.	Уміння співпрацювати, критично і креативно мислити, здатність до командної роботи, лідерські здібності, навички тайм-менеджменту	Оволодіння змістом дисциплін «Психологія управління в спортивній організації», «Психофізіологія професійної діяльності», «Менеджмент і маркетинг у галузі фізичної культури і спорту», «Організація діяльності фізкультурно-спортивних закладів», тренінги, семінари, вебінари, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо.
Фінансово-господарська	Здійснює керівництво господарською та фінансово-економічною діяльністю закладу. Відповідає за наслідки прийнятих рішень, фінансово-господарські результати діяльності, збереження та ефективне використання майна тощо.	Уміння активно слухати, ефективно сприймати інформацію, здатність приймати відповідальні та креативні рішення	Оволодіння змістом дисциплін «Психологія управління в спортивній організації», «Психофізіологія професійної діяльності», «Організація діяльності фізкультурно-спортивних закладів», «Працезахоронна діяльність», тренінги, семінари, вебінари, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо
Адміністративна	Забезпечує координацію діяльності кваліфікованих кадрів, ефективне використання знань та досвіду працівників, створення безпечних і сприятливих умов праці тощо.	Емпатія, емоційний інтелект, здатність працювати в умовах матричного робочого середовища, цілеспрямованість та стабільність вибору траєкторії кар'єрного росту, навички тайм-менеджменту	Оволодіння змістом дисциплін «Психологія управління в спортивній організації», «Психофізіологія професійної діяльності», «Менеджмент і маркетинг у галузі фізичної культури і спорту», тренінги, семінари, вебінари, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо.
Формувальна	Здійснює навчально-тренувальний і виховний процес відповідно до вимог навчальних програм з видів спорту тощо.	Здатність керувати власними емоціями, уміння працювати в команді, лідерські здібності, комунікативні навички, навички тайм-менеджменту	Оволодіння змістом дисциплін «Теорія і методика спортивного тренування», «Організація діяльності фізкультурно-спортивних закладів», тренінги, семінари, вебінари, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо.

Методична	Розробляє річні, поточні та індивідуальні плани підготовки, веде систематичний облік, аналіз, узагальнює результати своєї роботи з вихованцями, використовує в діяльності ефективні методи спортивної підготовки та оздоровлення тощо.	Медіаграмотність, цифрова грамотність, навички тайм-менеджменту, здатність дослухатися до порад	Оволодіння змістом дисциплін «Теорія і методика спортивного тренування», «Методика проектування оздоровчо-рекреаційних програм», «Планування і управління багаторічною підготовкою в спорті», тренінги, семінари, вебінари, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо
-----------	--	---	---

Висновки. Сучасні тенденції в галузі управління і розвитку рекрутингу персоналу доводять, що саме працівники є тим самим двигуном, який дозволяє прогресувати, рухатися вперед, розвиватися, осучаснювати сферу послуг. Не виключенням є і сфера фізкультурно-спортивної діяльності, яка також насичується новими вакансіями та вимагає від фахівців саморозвитку, самовдосконалення, вмотивованості та цілеспрямованості. Лише за останні двадцять років з'явилися або стали актуальними такі професії як: фітнес-тренер, інструктор з аеробіки, інструктор/начальник тренажерного комплексу, спортивний менеджер та ін. Роботодавці пріоритетними бачать такі вимоги до фахівців: спеціальна освіта, знання специфіки певного виду спорту, розмовна англійська мова, презентабельна зовнішність, розвинені комунікативні якості. Видозмінюються і функціональні обов'язки фахівців, з-поміж яких нині актуальними є уміння застосовувати елементарні комп'ютерні технології (комп'ютерний набір тексту, використання мобільних додатків, створення презентацій тощо); здатність керувати проектами; грамотність та мовленнєва компетентність (зокрема, іноземна); підприємницька компетентність тощо.

Гаранти освітніх програм оперативно реагують на рекомендації стейкхолдерів, студентів, абітурієнтів щодо оновлення їх змісту, відповідно до затребуваності й наповнення фахівцями ринку праці, виникнення додаткових місць працевлаштування, компетентностей, необхідних для більш якісного виконання функцій. Розвиток транверсальних компетентностей у майбутніх магістрів фізичної культури і спорту здійснюється через формування загальних компетентностей, пропонуваніх стандартом цієї спеціальності, неформальні форми освіти. Актуальним залишається питання упровадження форм підготовки, які б дозволяли закріплювати й удосконалювати уміння й навички у ході професійно-практичної діяльності, контролю за станом їх розвитку, підвищення мотивації до отримання інформальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Балуба І., Бахрушин В. [та ін.]. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. К., 2017. 32 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty> (дата звернення 03.01.2022)
- Борова Т.А., Ведь Т.М. Теоретичні основи сутності поняття «Трансверсальні компетентності» в постмодерністській освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 21 (3). С. 154–158. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-33>
- Буркова Л. В. Соціономічні професії : інноваційна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах : монограф. К. : Інформ. системи. 2010. 278 с.
- Грегоращук Ю. В. Структура системи професійної орієнтації учнів та молоді США й особливості її організації. *Молодий вчений*. 2015. № 7 (22). С. 45–49.
- Гуцан Л. А. Особливості професійного самовизначення учнівської молоді в умовах профільного навчання. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2011. № 15 (1). С. 354–359.
- Дубровин Б. А., Новиков С. П., Фоменко А. Т. Современная геометрия: методы и приложения. Москва : Наука, 1979. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
- Карбовська Л. О. Досвід зарубіжних країн щодо регулювання попиту і пропозиції на ринку праці фахівців з вищою освітою. *Наукові праці МАУП*. 2014. № 42 (3). С. 184–188.
- Лозинська Н., Кузів М. Сучасні підходи до професійної орієнтації молоді як складової профадаптації в умовах ринку праці : навчально-метод. посіб. Львів, 2011. 94 с.
- Мельник О. В. Післяіндустріальний світ : нові виклики до професійної орієнтації дітей та учнівської молоді. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 1. С. 24–31.
- Мискулин Д. О чём нам может рассказать миллиард вакансий? Данные рынка труда в реальном времени. Согласования спроса и предложения на профессиональные умения и их прогнозирования : семинар. Милан Июнь 2019. URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2019-06/Session%202%20II_Davor_Miskulin_BGT_Milan_rus_0.pdf

Морін О. Л. Аспекти забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України / за ред. О. В. Сухомлинської та ін. Івано-Франківськ : HAIP, 2014. Вип. 4. С. 379–382.

Наказ Міністерства молоді та спорту України № 4080, 28 жовтня 2016 року «Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорту. Вип. 85. Спортивна діяльність» із змінами і доповненнями [Чинний в редакції від 17 січня 2019 р.]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS27452>

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» від № 516, від 11.05.2021 р. Київ, 2021. 12 с.

Петренко В. О., Безугла І. В. Формування трансверсальних компетентностей в умовах закладу вищої освіти. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : НТМТ, 29-30 березня. 2018. С. 290–293.

Соболь Н. Трансверсальні уміння й навички в структурі професійної компетентності перекладача. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2016. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_13

Lau Y. Soft Skills Are Essential To The Future Of Work *Forbes*. Jan 20. 2021. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbeshumanresourcescouncil/2021/01/20/soft-skills-are-essential-to-the-future-of-work/?sh=608e6cd01341>

London Communiqué (2007). URL: <http://www.dcsf.gov.uk/londonbologna/uploads/documents/LC18May07.pdf>

Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards A report from a Joint Quality Initiative informal group (contributors to the document are provided in the Annex). 18 October, 2004. URL: https://www.aqu.cat/doc/doc_24496811_1.pdf

REFERENCES

Baluba I., Bakhrushyn V. [ta in.]. *Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity*. K., 2017. 32 s.

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty> (data zvernennia 03.01.2022)

Borova T.A., Ved T.M. *Teoretychni osnovy sutnosti poniattia «Transversalni kompetentnosti» v postmodernistskii osvity*. *Innovatsiina pedahohika*. 2020. № 21 (3). S. 154–158. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-33>

Burkova L. V. *Sotsionomichni profesii : innovatsiina pidhotovka fakhivtsiv u vyshchych navchalnykh zakladakh : monohraf.* K. : Inform. systemy. 2010. 278 s.

Hrehorashchuk Yu. V. *Struktura systemy profesiinnoi oriantatsii uchniv ta molodi SShA u osoblyvosti yii orhanizatsii. Molodyi vchenyi*. 2015. № 7 (22). S. 45–49.

Hutsan L. A. *Osoblyvosti profesiinoho samovyznachennia uchnivskoi molodi v umovakh profilnoho navchannia. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. 2011. № 15 (1). S. 354–359.

Dubrovyn B. A., Novykov S. P., Fomenko A. T. *Sovremennaia heometryia: metody u prylozhenyia*. Moskva : Nauka, 1979. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Karbovska L. O. *Dosvid zarubizhnykh krain shchodo rehuliuвання popytu i propozytsii na rynku pratsi fakhivtsiv zvyshchoiu osvitoiu*. *Naukovi pratsi MAUP*. 2014. № 42 (3). S. 184–188.

Lozynska N., Kuziv M. *Suchasni pidkhody do profesiinnoi oriantatsii molodi yak skladovoi profadaptatsii v umovakh rynku pratsi : navchalno-metod. posib.* Lviv, 2011. 94 s.

Melnyk O. V. *Pisliaindustrialnyi svit : novi vyklyky do profesiinnoi oriantatsii ditei ta uchnivskoi molodi. Pedahohika i psykhohiia*. 2014. № 1. S. 24–31.

Myskulyn D. *O chêm nam mozhet rasskazat myllyard vakansyi? Dannye rynka truda v realnom vremeni. Sohlasovanyia sprosa u predlozhenyia na professyonalnye umenyia u ykh prohnozyrovanyia : semynar*. Mylan Yiun URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2019-06/Session%20%20II_Davor_Miskulin_BGT_Milan_rus_0.pdf

Myskulyn D. *O chêm nam mozhet rasskazat myllyard vakansyi? Dannye rynka truda v realnom vremeni. Sohlasovanyia sprosa u predlozhenyia na professyonalnye umenyia u ykh prohnozyrovanyia : semynar*. Mylan Yiun 2019. URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2019-06/Session%20%20II_Davor_Miskulin_BGT_Milan_rus_0.pdf

Morin O. L. *Aspekty zabezpechennia profesiinoho samovyznachennia uchnivskoi molodi v umovakh osvitnoho okruhu*. Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial : materialy zvit. nauk.-prakt. konf. In-tu problem vykhovannia NAPN Ukrainy / za red. O. V. Sukhomlynskoï ta in. Ivano-Frankivsk : HAIP, 2014. Vyp. 4. S. 379–382.

Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial : materialy zvit. nauk.-prakt. konf. In-tu problem vykhovannia NAPN Ukrainy / za red. O. V. Sukhomlynskoï ta in. Ivano-Frankivsk : HAIP, 2014. Vyp. 4. S. 379–382.

Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial : materialy zvit. nauk.-prakt. konf. In-tu problem vykhovannia NAPN Ukrainy / za red. O. V. Sukhomlynskoï ta in. Ivano-Frankivsk : HAIP, 2014. Vyp. 4. S. 379–382.

Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy № 4080, 28 zhovtnia 2016 roku «Pro zatverdzhennia Dovidnyka kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii pratsivnykiv sfery fizychnoi kultury i sportu. Vyp. 85. Sportyvnyadiialnist» iz zminamy i dopovnenniamy [Chynnyi v redaktsii vid 17 sichnia 2019 r.]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS27452>

Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 017«Fizychna kultura i sport» haluzi znan 01 «Osvita/Pedahohika» dlia druhoho (mahistersko) rivnia vyshchoi osvity» vid № 516, vid 11.05.2021 r. Kyiv, 2021. 12 s.

Petrenko V. O., Bezuhla I. V. Formuvannia transversalnykh kompetentnosti v umovakh zakladu vyshchoi osvity. Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka : materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii. Kharkiv : NTMT, 29-30 bereznia. 2018. S. 290–293.

Sobol N. Transversalni uminnia y navychky v strukturi profesiinoi kompetentnosti perekladacha. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. 2016. Vyp. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_13

Lau Y. Soft Skills Are Essential To The Future Of Work Forbes. Jan 20. 2021. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbeshumanresourcescouncil/2021/01/20/soft-skills-are-essential-to-the-future-ofwork/?sh=608e6cd01341> London Communiqué (2007). URL: <http://www.dcsf.gov.uk/londonbologna/uploads/documents/LC18May07.pdf>

Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards A report from a Joint Quality Initiative informal group (contributors to the document are provided in the Annex). 18 October, 2004. URL: https://www.aqu.cat/doc/doc_24496811_1.pdf

OKSANA KORNOSENKO
OKSANA DANISKO
VALENTINA BONDARENKO

TRANSVERSAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE MASTER'S PROGRAMS AS A DEMAND OF THE MODERN LABOR MARKET

Annotation. The urgency of the research is conditioned by the need of clarification of factors that cause the change of primary choice of profession, the most demanded by stakeholders skills and abilities, research of the content and tools of formation of the transversal competencies of students in the master's programs in physical training and sports. The purpose of the study is to analyze the special literature and find out the content of the transversal competencies of students in the master's programs in physical training and sports required to perform basic professional functions, as well as to identify the tools for their development in the system of higher education. The essence of the concept "transversality" is specified. From a pedagogical point of view we understand this concept as the ability to apply skills acquired through formal, non-formal and informal education, as well as experience in real-life and professional situations, the ability to transfer existing competencies acting in unpredictable situations regardless of professional specialization. A cluster of transversal competencies of students in the master's programs in physical training and sports has been developed. It contains the following components: functional content of activity of students in the master's programs in physical training and sports, in particular managerial, organizational, financial and economic, administrative, formative, and methodical; transversal competencies (ethics of business communication and negotiation, sociability, leadership skills, ability to work in an international context, critical and creative thinking, ability to work in a team, time management skills, active listening skills, ability to make responsible and creative decisions, empathy, emotional intelligence, ability to work in a matrix working environment, media literacy, digital literacy) and tools for their development (mastering the content of the components of the educational program, trainings, seminars, webinars, online courses, refresher courses, study of special literature, etc.). It was found that the development of transversal competencies of students in the master's programs in physical training and sports is carried out through the formation of general competencies offered by the standard of the specialty and non-formal forms of education. The issue of introducing forms of training that would allow consolidating and improving skills and abilities in the course of professional and practical activities, control over the state of their development, and increase of motivation to informal education remains relevant.

Key words: transversal competencies; students in the master's programs in physical training and sports; labor market.

УДК 378.016:796.344]:37.091.315.7

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289391>

ОЛЕНА МОМОТ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9187-1036>

(ПОЛТАВА)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: tmovsd@ukr.net

СЕРГІЙ НОВІК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8718-6271>

(ПОЛТАВА)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: novik.s1983@gmail.com

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ БАДМІНТОНУ»

Анотація. У статті розкрито зміст і структуру програми навчальної дисципліни «Теорія і методика викладання бадмінтону», відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура), яку впроваджено в освітній процес факультету фізичного виховання та спорту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленко, мета полягає у формуванні у студентів знань щодо вивчення історії, теорії і методики викладання бадмінтону, оволодіння технічними прийомами та тактичними діями гри, набуття необхідних знань, вмінь і навичок для самостійної педагогічної та організаційної роботи в різних ланках фізкультурно-спортивної діяльності.

Зміст матеріалу з навчальної дисципліни «Теорія і методика викладання бадмінтону» включає як практичні заняття, так і теоретичні розділи, направлені на формування фізичної культури здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, заснованого на глибоких знаннях та переконаннях, прагнення до досягнення гармонійної єдності фізичного і духовного в людині, звичці самостійно піклуватися про своє здоров'я і фізичне вдосконалення.

Очікуваними результатами навчання з дисципліни є відтворити термінологію з бадмінтону; знати історію розвитку бадмінтону у світі і в Україні; основні прийоми техніки і тактики гри, методика їх навчання; правила гри; види робочої документації під час проведення змагань, жести судді; назвати загальні положення гри, назви ліній, розміри майданчика; продемонструвати виконання основних технічних прийомів і тактичних дій гри у бадмінтон; застосовувати на практиці основні прийоми техніки і тактики; судити гру, показуючи суддівські жести; оцінювати рівень виконання технічних елементів та тактичних прийомів у бадмінтоні.

Проаналізовано наукові дослідження, які присвячені проблемі розвитку виду спорту – бадмінтон.

Ключові слова: бадмінтон, майбутній учитель фізичної культури, фізична культура, заклад вищої освіти, навчальна дисципліна.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На теперішній час, актуальним залишається питання формування у студентів компетенцій зберігати та приумножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку фізичної культури та спорту, використання різних видів та форм рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. Вирішити це питання можливо за допомогою гри в бадмінтон як засобу фізичного розвитку та зміцнення фізичного здоров'я молодого покоління, універсального виду спорту, мотиватора до занять фізкультурно-спортивною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою до проведених у цьому напрямі досліджень стали розробки побудови методичних систем В.П. Беспалько, Т.А. Бороненко, В.В.

Краєвського, зокрема в системі професійної освіти С. С. Вітвицької, Г. І. Ковальова, Т. М. Петрова, у сфері фізичної культури і спорту В.І. Авдеєнко, В.Г. Ареф'єва, О.С. Гончаренко, В.М. Пристинський, М.В. Дутчака, Т.Ю. Круцевич, М.О. Носко, О.В. Тимошенко та інші.

Мета статті. Розкрити та охарактеризувати програму навчальної дисципліни «Теорія і методика викладання бадмінтону».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Бадмінтон – це досить проста і доступна спортивна гра, що не потребує великих стадіонів, а також складного обладнання, являє, на відміну від великого і настільного тенісу, чисту гру з льоту. У бадмінтон можна грати всюди, і він доступний людям будь-якого віку, але потрібно відзначити, що багато хто з нас знайомиться з бадмінтоном, а точніше з тим, що вони вважають бадмінтоном, як з веселою розвагою в умовах відпочинку на природі, мета якого – якомога довше утримати волан в повітрі. Справжній же бадмінтон настільки динамічний, що може витрусити з вас пару кілограмів за якихось годину-півтори, а від самого спортсмена при цьому потрібне поєднання цілого набору фізичних якостей, таких як: витривалість, швидкість, спритність, гнучкість, точність реакції, а також спеціальних спортивно-технічних навиків – високої техніки ударів, тактичної підготовки. Завдяки цьому бадмінтон є одним із засобів оздоровлення і розвитку психофізичних здібностей молоді, що вчить [3, с. 7]. Для гри потрібні лише невеликий чотирикутний майданчик, обладнаний на подвір'ї, в парку, на пляжі, поблизу студентського гуртожитку тощо.

Гра передбачає удари ракетками по м'ячу, що по черзі наносять суперники. М'яч (волан) має вигляд воронки з пір'ям. Після кожного удару він повинен перелітати через сітку і, не торкаючись поверхні майданчика, знову потрапляти під удар [1].

Бадмінтон не випадково привертає увагу людей різного віку, адже він сприяє розвитку таких життєво важливих фізичних якостей як швидкість, спритність, гнучкість, формує орієнтування та добру реакцію. Участь у грі спонукає до рішучих дій, що сприяє прояву сили волі, витримки, ініціативи, а у парних іграх – почуття товарищескості, тісної взаємодії тощо.

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура) розроблено програму навчальної дисципліни, яка впроваджена в освітній процес факультету фізичного виховання та спорту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленко як складова змісту професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і побудована на відповідних наукових, педагогічних та методичних засадах із практично професійним спрямуванням.

Під час розробки навчальної дисципліни нами було використано загальнонауковий метод дослідження, який об'єднує широкий метод як теоретичних, так і практичних [4, с. 407-408]:

– аналіз полягає у тому, що предмет вивчення умовно або практично поділяється на складові елементи, тобто на частини об'єкта, певні ознаки, властивості. Кожна частина досліджується як частина цілого;

– синтез дозволяє поєднати розчленовані та дослідженні у процесі аналізу частини, встановити зв'язок між ними і пізнати предмет як єдине ціле. Вже на початку аналізу ми маємо певну уяву про предмет і процес. Тому, вже на перших стадіях, отримавши якісь дані, ми їх оцінюємо, тобто застосовуємо синтез. Отже, аналіз і синтез ми використовуємо паралельно.

Зміст матеріалу з навчальної дисципліни «Теорія і методика викладання бадмінтону» включає як практичні заняття, так і теоретичні розділи, направлені на формування фізичної культури здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Виховання різнобічно розвиненої особи має на увазі розвиток і вдосконалення усвідомленого, заснованого на глибоких знаннях та переконаннях, прагнення до досягнення гармонійної єдності фізичного і духовного в людині, звичці самостійно піклуватися про своє здоров'я і фізичне вдосконалення.

Дисципліна має міждисциплінарний характер. Вона інтегрує, відповідно до свого предмету, знання з медико-біологічних, психолого-педагогічних та інших наук, які сприяють підвищенню рівня фізичного розвитку, функціональному удосконаленню систем організму, набуттю основних життєво важливих рухових навичок, вмінь для подальшої професійної діяльності.

Мета вивчення навчальної дисципліни: сформувати у студентів знання щодо вивчення історії, теорії і методики викладання бадмінтону, оволодіти технічними прийомами та тактичними діями бадмінтону, набути необхідні знання, вміння і навички для самостійної педагогічної і організаційної роботи в різних ланках фізкультурно-спортивної діяльності.

Очікувані результати навчання з дисципліни:

– відтворити термінологію з бадмінтону;

– знати історію розвитку бадмінтону у світі та в Україні; основні прийоми техніки і тактики гри, методику їх навчання; основні правила гри; види робочої документації під час проведення змагань, жести судді під час гри;

- назвати загальні положення гри, назви ліній, розміри майданчика;
- продемонструвати виконання основних технічних прийомів і тактичних дій гри у бадмінтон;
- застосовувати на практиці основні прийоми техніки і тактики гри у бадмінтон;
- судити гру, показуючи суддівські жести;
- оцінювати рівень виконання технічних елементів та тактичних прийомів у бадмінтоні.

Програма навчальної дисципліни:

Змістовий модуль 1. Онови теорії і методика гри у бадмінтон

Тема 1. Історія виникнення і розвиток гри у бадмінтон.

(Короткий історичний огляд. Характеристика гри у бадмінтон. Техніка безпеки гри у бадмінтон)

Тема 2. Характеристика бадмінтону як виду спорту і засобу фізичного виховання.

(Майданчик для гри. Ракетки, волани, спортивний одяг. Способи тримання (хвату) ракетки.

Основні терміни та поняття)

Тема 3. Правила гри у бадмінтон

(Основні правила гри. Помилки під час виконання подачі. Проведення змагань)

Тема 4. Основи техніки і тактики гри у бадмінтон.

(Подачі в гри у бадмінтон. Удари в гри у бадмінтон. Пересування по майданчику. Тактика гри у бадмінтон. Техніко-тактичні комбінації)

Тема 5. Методика розвитку рухових якостей спортсмена. (Особливості розвитку витривалості (Сенсорне стомлення. Емоційне стомлення. Фізичне стомлення. Розвиток аеробної витривалості. Розвиток анаеробної витривалості. Розумове стомлення). Особливості розвитку швидко-силових якостей, координаційних здібностей, гнучкості (Швидкість пересування. Швидкість виконання ударів. Вдосконалення силових можливостей. Розвиток гнучкості. Розвиток спритності).

Засоби діагностики результатів навчання:

- 1) традиційні та тестові контрольні роботи;
- 2) усне опитування під час практичних занять;
- 3) самостійна робота.

Висновки з даного дослідження. З метою підготовки висококваліфікованих фахівців, пошуку нових підходів до організації освітнього процесу, формування, розширення й поглиблення теоретичних знань та практичних умінь, необхідних для організаторської, методичної та виховної роботи у галузі фізичної культури розроблено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура) навчального курсу «Теорія і методика викладання бадмінтону», який спрямовано на здобуття та розвиток достатнього для продуктивної професійної діяльності рівня компетентності у процесі навчання у закладі вищої освіти і практичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Авдеєнко В.І. *Бадмінтон як спортивний і фізкультурно-оздоровчий продукт розвитку людства*. К. : Олімпійська література, 2006. 320 с.
- Медведева І.М. Комплексна програма навчання основам гри в бадмінтон студентів педагогічного профілю з ослабленим здоров'ям. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 12 (158) 2022. С. 71-76.
- Методичні рекомендації «Теоретико-методичні основи підготовки бадмінтоніста в умовах вузу»* (для студентів денної форми навчання усіх спеціальностей Академії з дисциплін «Фізичне виховання», «Фізична культура») / Харк. нац.акад. міськ. госп-ва; уклад.: О. К. Камаєва. Х.: ХНАМГ, 2011. 68 с.
- Момот О. О. Програмне забезпечення курсу «Технології створення здоров'язбережувального середовища у вищих навчальних закладах». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 406-411.
- Пристинський В.М., Гончаренко О.С. *Бадмінтон як засіб фізичного виховання студентів* : методичні рекомендації. Слов'янськ : ДВНЗ «ДДПУ», 2013. 43 с.
- Пристинський В.М. *Ігровий метод у фізичному вихованні оздоровчої і реабілітаційної спрямованості* : посібник /за заг. ред. В.М. Пристинського, Т.М. Пристинської. – Слов'янськ; Донецьк : ДонІЗТ, 2006. – 69 с.

REFERENCES

- Avdeienko V.I. *Badminton yak sportyvnyi i fizkulturno-ozdorovchyi produkt rozvytku liudstva*. K.: Olympic Literature, 2006. 320 p.
- Medvedeva I.M. *Kompleksna prohrama navchannia osnovam hry v badminton studentiv pedahohichnoho profilu z oslablenym zdorovia*. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Vypusk 12 (158) 2022. S. 71-76.
- Metodychni rekomendatsii «Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky badmintonista v umovakh vuzu»* (dlia studentiv dennoi formy navchannia usikh spetsialnostei Akademii z dystsyplin «Fizyczne vykhovannia», «Fizyczna kultura») / Khark. nats.akad. misk. hosp-va; ukklad.: O. K. Kamaieva. Kh.: KhNAMH, 2011. 68 s.
- Momot O. O. *Prohramne zabezpechennia kursu «Tekhnolohii stvorennia zdoroviazberezhuvального seredovishcha u vyshchikh navchalnykh zakladakh»*. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. 2016. № 3 (57). S. 406-411.

Prystynskiy V.M., Honcharenko O.S. Badminton yak zasib fizychnoho vykhovannia studentiv : metodychni rekomendatsii. Sloviansk : DVNZ «DDPU», 2013. 43 s.

Prystynskiy V.M. Ihrovyi metod u fizychnomu vykhovanni ozdorovchoi i reabilitatsiinoi spriamovanosti : posibnyk /za zah. red. V.M. Prystynskoho, T.M. Prystynskoi. – Sloviansk; Donetsk : DonIZT, 2006. – 69 s.

OLENA MOMOT

SERHII NOVIK

COURSE SOFTWARE «THEORY AND METHODS OF TEACHING BADMINTON»

Annotation. The article reveals the content and structure of the program of the academic discipline «Theory and methods of

teaching badminton», in accordance with the educational and professional training program for applicants of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 014 Secondary Education (Physical Culture), which is implemented in the educational process of the Faculty of Physical Education and Sports of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, the goal is to form students' knowledge of the history, theory and methodology of badminton teaching, mastering the technical techniques and tactical actions of the game, acquiring the necessary knowledge, abilities and skills for independent pedagogical and organizational work in various branches of physical culture and sports activities.

The content of the material from the educational discipline «Theory and methods of teaching badminton» includes both practical classes and theoretical sections aimed at the formation of physical culture of students of the first (bachelor) level of higher education, based on deep knowledge and beliefs, striving to achieve a harmonious unity of physical and spiritual in a person, the habit of independently taking care of one's health and physical improvement.

The expected learning outcomes of the discipline are to reproduce badminton terminology; to know the history of the development of badminton in the world and in Ukraine; the main techniques and tactics of the game, the methodology of their training; game rules; types of working documentation during competitions, gestures of the judge; name the general provisions of the game, the names of the lines, the dimensions of the court; demonstrate the performance of basic technical techniques and tactical actions of badminton; apply in practice the main methods of technique and tactics; judge the game by showing referee gestures; evaluate the level of execution of technical elements and tactics in badminton.

Scientific studies devoted to the problem of the development of the sport - badminton have been analyzed.

Key words: badminton, future teacher of physical culture, physical culture, high school, educational discipline.

УДК 378.147:577.3

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289392>

СЕРГІЙ САМОЙЛЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5204-9071>

(Полтава)

Work place: Poltava State Medical University Country: Ukraine

E-mail: samoilenko_pp@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МЕТОДІВ ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ І БІОЛОГІЧНОЇ ФІЗИКИ

Анотація. Вища медична освіта стикається і з новими викликами системи охорони здоров'я, що передбачають, у свою чергу, внесення змін до освітніх програм і бакалаврату, і магістратури. При всьому різноманітті сучасних програм медичних закладів, об'єднує їх зміщення акцентів з традиційних дидактичних методів на проблемно-орієнтовані форми організації освітньої діяльності. Проблемно-орієнтовані методи спрямовані на досягнення цілей навчання через міждисциплінарну взаємодію.

Мета дослідження – вивчити ефективність проблемно-орієнтованого навчання у процес вивчення медичної і біологічної фізики медичного закладу вищої освіти.

У дослідженні взяли участь 70 здобувачів другого рівня вищої освіти Полтавського державного медичного університету під час вивчення дисципліни «Медична і біологічна фізика». Для організації підготовки до практичних занять і для самостійної роботи над окремими темами було розроблено комплекс вправ та запитань, що базувався на принципах проблемно-орієнтованого навчання. Було розроблено опитувальник із 14 запитань, що мав на меті визначити рівень задоволеності викладання дисципліни та оволодіння ними практично-орієнтованими навичками.

Загалом, користь від використання у навчальному процесі під час вивчення дисципліни практично-орієнтованого матеріалу респонденти оцінили у середньому на 4,6 бали, досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами на заняттях – на 4,8, попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами – 4,1. Студенти відмітили, що заняття з дисципліни були добре організовані та актуальні, сприяли оволодінню практичними навичками (4,9 бали); виявлено, що практичні заняття з медичної і біологічної фізики сприяли розумінню клінічних аспектів дисципліни на 4,5 бали; на інтерес до клінічних дисциплін досвід роботи на практичних заняттях з медичної і біологічної фізики вплинув у середньому на 3,8 бали. За результатами аналізу відкритих запитань було виявлено, що найкориснішими студенти вважають, серед іншого, фото- та відео контент.

Ключові слова: *проблемно-орієнтоване навчання; медична і біологічна фізика; дослідницька діяльність; освітня діяльність; шкали Лайкерта; самостійна підготовка; коефіцієнт α -Кронбаха.*

Вступ. Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна на території України поставили під загрозу безперервне навчання у медичних університетах. Крім того, вища медична освіта стикається і з новими викликами системи охорони здоров'я, що передбачають, у свою чергу, внесення змін до освітніх програм і бакалаврату, і магістратури. Так, у більшості розвинених країн освітні програми передбачають зміщення акцентів з традиційних дидактичних методів на проблемно-орієнтовані форми організації освітньої діяльності. Велика увага у таких програмах приділена самостійній роботі здобувачів над навчальним матеріалом та керівництву викладача таким видом освітньої діяльності. Проблемно-орієнтоване навчання тривалий час розглядається у розрізі цілей навчання, які не ставляться традиційними його формами (Barrows, 1996). Проблемно-орієнтовані методи, здебільшого, спрямовані на досягнення цілей навчання через міждисциплінарну взаємодію, зосереджуючись як на теоретичних, так і на методологічних аспектах медичних досліджень. Такі методи базуються на твердженнях, що здобувачі мають бути активними учасниками освітнього процесу, активно залучатися до самостійної дослідницької діяльності та, обов'язково, використовувати при цьому міждисциплінарний досвід навчання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемно-орієнтоване навчання об'єднує у собі кілька методів навчання, можливості використання яких обумовлюються досвідом викладача і «дизайном» дисципліни (Improta, Simone and Bracale, 2009; Saaty, 2008). Тривалий час термін «професійно-орієнтоване навчання» використовувався у неспецифічному розумінні – як група підходів до організації навчання, і як наслідок – ці методи активно використовувалися через свою недорогу вартість та умовну легкість використання, при цьому часто не враховуються логічні зв'язки між ціллю навчання та методом, що забезпечує її досягнення (Barrows, 1986). Використання сукупності методів проблемно-орієнтованого навчання дозволяє досягти позитивних результатів навчання (Berkson, 1993). Для полегшення усвідомлення відмінностей у цій групі методів і полегшення вибору методу викладачем застосовують таксономічні підходи (Barrows, 1986). Попри відмінності у цілях і формах використання, спільним у цих методів є використання проблемних завдань. Ці завдання, у свою чергу, можуть варіюватися від проблемної лекції до ситуаційних завдань, ділових ігор, навчання на основі клінічних випадків, інтегрованого навчання. Вважають, що поставлена проблема має базуватися на попередньому досвіді здобувачів, щоб викликати інтерес до неї та спонукати до дослідницької діяльності. Таким чином, проблемно-орієнтоване навчання має спрямовуватися на активацію пізнавальної діяльності, розвиток творчих якостей кожного студента за допомогою заданої викладачем проблеми (Buch, Chandanwale and Bamnikar 2014; Kaur, Singh, Seema et al, 2011).

Мета дослідження – вивчити ефективність проблемно-орієнтованого навчання у процесі вивчення медичної і біологічної фізики медичного закладу вищої освіти.

Робота виконана у рамках ініціативної науково-дослідної роботи Полтавського державного медичного університету «Вища освіта в умовах розвитку дистанційних форм навчання: теоретико-методологічне та науково-методичне забезпечення в період пандемії Covid-19 та воєнного стану» (№ державної реєстрації – 0122U201335, 2022-2026 рр.).

На проведення дослідження надано дозвіл комісії з етичних питань та біомедичної етики Полтавського державного медичного університету від 20.04.23 року № 215.

Нами проаналізовано результати опитування 70 здобувачів другого рівня вищої освіти Полтавського державного медичного університету під час вивчення дисципліни «Медична і біологічна фізика» (35, які навчаються за спеціальністю 221 – Стоматологія, 35, які навчаються за спеціальністю 222 – Медицина). Для цього було розроблено опитувальник із 14 запитань, що мав на меті визначити рівень задоволеності викладання дисципліни та оволодіння ними практично-орієнтованими навичками, визначеними освітньою програмою. Розроблений опитувальник містив n-бальну шкалу (від -7 до +7 з нульовим показником у центрі). Валідність опитувальника визначали у вибірці 30 здобувачів другого рівня вищої освіти Полтавського державного медичного університету під час вивчення дисципліни «Медична і біологічна фізика» з допомогою психометричної шкали Лайкерта (Board, 2009; Tijnstra, Bolsinova and Jeon, 2018; Aller, Vargas, Waibel et al., 2013; Bruijn-Geraets, Daisy, Eijk-Hustings et al., 2014; Kersnik, 2000; Abbad, Borges-Andrade, Henriques Sallorenzo, 2004; Bertram, 2007). Для проведення опитування нами використовувався сервіс Google Forms <https://docs.google.com/forms>.

Опрацювання результатів опитування проводилося з допомогою сервісу Google Tables та пакету MS Office 2010.

Для оцінки нормальності розподілу використовували тест Д'Агостіно-Пірсона. Тісноту кореляційних зв'язків між показниками визначали з допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена (R). Надійність/узгодженість шкали опитувальника перевіряли за допомогою коефіцієнта α -Кронбаха.

Відмінності вважали статистично значимими при $p < 0,05$.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті вивчення медичної і біологічної фізики здобувачі мають знати загальні фізичні та біофізичні закономірності, що лежать в основі процесів, які відбуваються в організмі людини; характеристики фізичних зовнішніх факторів, що впливають на організм людини, та біофізичні механізми цих впливів; призначення та принципи роботи електронної медичної апаратури. Передбачено освітньо-професійною програмою і набір практичних умінь, зокрема вміння користуватися медичною апаратурою, що застосовується у діагностиці та лікуванні (при проведенні електрокардіографії, реографії, аудіометрії, при роботі з оптичними та квантово-механічними приладами). Загалом такі навички формуються при проведенні лабораторних робіт та на практичних заняттях. При проведенні лабораторних робіт досягається оволодіння конкретним методом лабораторного дослідження, проте необхідно, виявляється і інтеграція отриманих знань, закладення основ для вивчення нормальної фізіології, гігієни та екології, патофізіології, рентгенології. Забезпечуватися це може, зокрема, і під час самостійної підготовки здобувачів. Так, для організації підготовки до практичних занять і безпосередньо для самостійної роботи над окремими темами було розроблено комплекс вправ та запитань, що базувався на принципах проблемно-орієнтованого навчання.

Розробка цього комплексу враховувала досвід низки закордонних авторів (Hassoulas, Forty, Hoskins et al., 2017; Albanese and Mitchell, 1993; Bleakley and Bligh, 2008; Roberts, Lawson, Newble et al., 2005; Srinivasan, Wilkes, Stevenson et al., 2007) та власні навчально-методичні напрацювання (Самойленко, 2023).

Вправи і запитання, розроблені на основі методів проблемно-орієнтованого навчання, умовно можна розділити на групи:

- завдання, що передбачають вивчення взаємозв'язку між біофізичними явищами і процесами та клінічним їх застосуванням (рис. 1 А);
- завдання на детальне опрацювання матеріалу теми (рис. 1 Б);
- завдання, що передбачають опрацювання наукової літератури з теми та аналіз її відповідно до основних понять теми (рис. 1 В);
- завдання на систематизацію матеріалу теми з допомогою структурно-логічних схем (рис. 1 А, Б).

А

1. Для яких за діаметром судин характерний ефект Вареуса-Ліндквіста?
2. Відновіть пропущену інформацію у схемі «Класифікація кровоносних судин за морфофункціональними характеристиками»:

3. Ознайомтеся із публікацією, поданою у файлі, та вкажіть захворювання, які можуть спричинювати синдром гіперв'язкості. Якою є залежність між недостатністю мікроциркуляції у пацієнтів з COVID-19 та збільшенням у них в'язкості крові.

• [Changes in the Blood Viscosity in Patients With SARS-CoV-2 Infection\).pdf \(New Window\)](#)

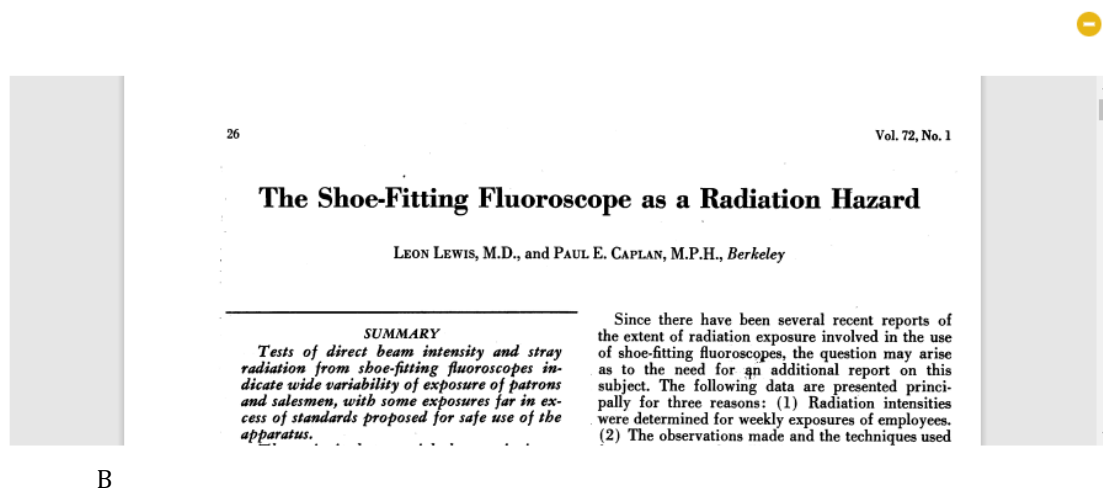
1. За рисунком заповніть пропуски:

2. Які дві сторони проблеми має фізичний підхід до електрографії біологічних тканин?
3. У скількох відведеннях ЕКГ є найдетальнішою?
4. Станом яких основних функцій міокарда визначається робота серця?
5. За яких умов у векторкардіографії реєструється результуюче складне коливання – фігура Ліссажу?
6. Яка суть методики вентрикулографії?

Б

1. Види взаємодії рентгенівського фотона з атомами речовини.
2. Поясніть схему досліджу Комптона.
3. Ознайомтеся із публікацією, поданою за посиланням та опишіть фізичні параметри приладу, описаного у ній.

В

Рисунок 1. Приклади вправ і запитань, розроблених на основі методів проблемно-орієнтованого навчання

При проведенні пілотного дослідження було проаналізовано 30 відповідей респондентів – здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Полтавського державного медичного університету, які навчаються за спеціальностями 222 – Медицина та 221 – Стоматологія. Оскільки опитувальник було побудовано на основі порядкової шкали Лайкерта з великою кількістю позицій (від -7 до +7), то надійність/узгодженість її перевіряли з допомогою коефіцієнта α -Кронбаха.

Отримані дані (табл. 1) свідчать про надійність запитань опитувальника та узгодженість між запитаннями ($\alpha \geq 0,6$).

Таблиця 1

Надійність запитань опитувальника та узгодженість між запитаннями

	№ запитання										
	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
α -Кронбаха	0,807	0,675	0,695	0,713	0,666	0,789	0,824	0,768	0,827	0,838	0,72

Загалом, користь від використання у навчальному процесі під час вивчення медичної і біологічної фізики практично-орієнтованого матеріалу респонденти оцінили у середньому на 4,6 бали, досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами на заняттях – на 4,8 бали, попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами – 4,1 бали. Студенти відмітили, що заняття з медичної і біологічної фізики були добре організовані та актуальні, сприяли оволодінню практичними навичками (4,9 бали); виявлено, що практичні заняття з медичної і біологічної фізики сприяли розумінню клінічних аспектів дисципліни на 4,5 бали; на інтерес до клінічних дисциплін досвід роботи на практичних заняттях з медичної і біологічної фізики вплинув у середньому на 3,8 бали. Виявили тісні кореляційні зв'язки між результатами відповідей за питаннями 3. *Оцініть свій попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами* та 9. *Матеріали для самостійного опрацювання тем з медичної і біологічної фізики були легкими для сприйняття* ($R=0,61$; $p<0,0001$); 3. *Оцініть свій попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами* та 10. *Оцініть свій попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами* ($R=0,42$; $p=0,0002$); 3. *Оцініть свій попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами* та 12. *Досвід роботи на заняттях з медичної і біологічної фізики вплину на вибір майбутньої лікарської спеціальності* ($R=0,49$; $p<0,0001$).

Завершення навчання з використанням методів проблемно-орієнтованого навчання, показало, що респонденти оцінили найвищим балом запитання опитувальника від 21,1 до 46,4 % (табл. 2).

Таблиця 2

Узагальнені результати аналізу опитувальника

№ питань	Повністю згоден	Повністю незгоден	Нейтрально відносяться
1. Як Ви оцінюєте користь від використання у навчальному процесі під час вивчення медичної і біологічної фізики практично-орієнтованого матеріалу (фото- та відео контенту, наукових статей, презентацій, роздаткового матеріалу)?	45,1	2,8	7,1
2. Досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами загалом сподобався.	33,8	1,4	14
3. Оцініть свій попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами.	22,5	2,8	12,6
4. Фото- та відео контент був цінним ресурсом під час вивчення медичної і біологічної фізики.	33,6	2,8	2,8
5. Мультимедійні презентації були цінним ресурсом під час вивчення медичної і біологічної фізики.	39,4	4,2	4,2
6. Наукові статті були цінним ресурсом під час вивчення медичної і біологічної фізики.	32,4	4,2	12,6
7. Практичні заняття з медичної і біологічної фізики були добре організовані та актуальні, сприяли оволодінню практичними навичками.	46,4	2,8	2,8
8. Практичні заняття з медичної і біологічної фізики сприяли розумінню клінічних аспектів дисципліни.	33,8	5,6	7
9. Матеріали для самостійного опрацювання тем з медичної і біологічної були легкими для сприйняття.	29,5	7	8,4
10. Матеріали для роботи на заняттях з медичної і біологічної були легкими для сприйняття.	28,1	2,8	9,8
11. Досвід роботи на заняттях з медичної і біологічної вплинув на інтерес до клінічних дисциплін.	29,5	4,2	15,4
12. Досвід роботи на заняттях з медичної і біологічної фізики вплинув на вибір майбутньої лікарської спеціальності.	21,1	14	16,9

На рис. 2 наведено результати оцінки студентами окремих елементів проблемно-орієнтованого навчання.

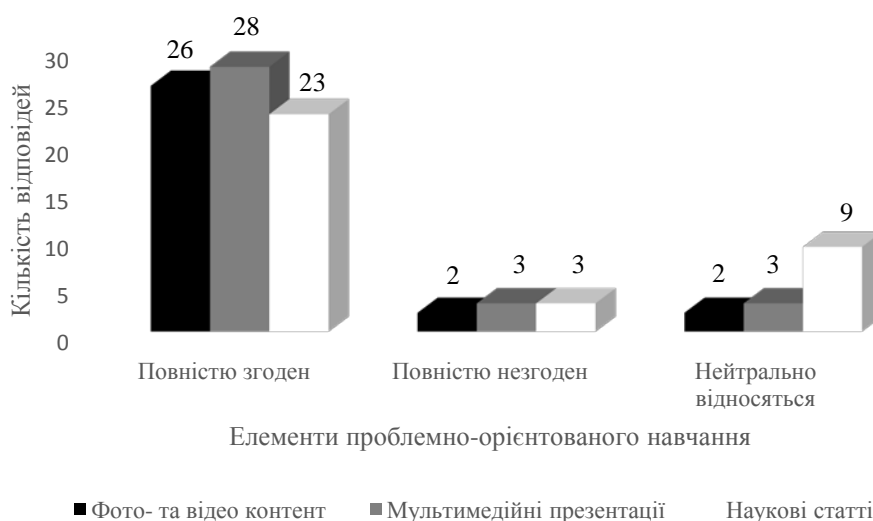
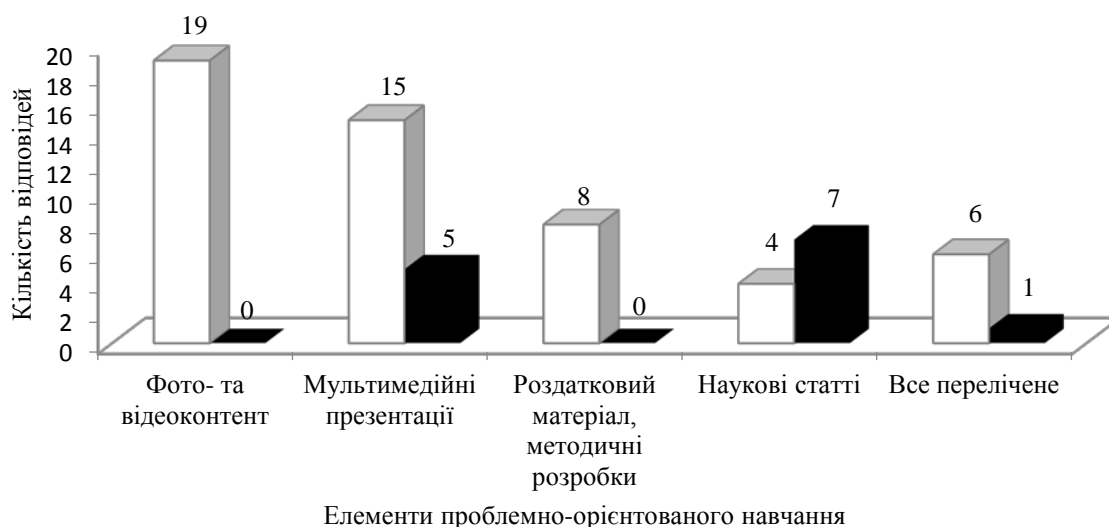

Рис. 2. Оцінка студентами окремих елементів проблемно-орієнтованого навчання

За результатами аналізу відкритих запитань було виявлено, що найкориснішими студенти вважають, серед іншого, фото- та відеоконтент (19 відповідей) (рис. 3).

Рис. 3. Результати опитування за відкритими питаннями

Завершення навчання з використанням методів проблемно-орієнтованого навчання, показало, що респонденти оцінили найвищим балом запитання опитувальника від 21,1 до 46,4 % (табл. 2).

Загалом, користь від використання у навчальному процесі під час вивчення медичної і біологічної фізики практично-орієнтованого матеріалу респонденти оцінили у середньому на 4,6 бали, досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами на заняттях – на 4,8 бали, попередній досвід роботи з практично-орієнтованими матеріалами – 4,1 бали. Студенти відмітили, що заняття з медичної і біологічної фізики були добре організовані та актуальні, сприяли оволодінню практичними навичками (4,9 бали); виявлено, що практичні заняття з медичної і біологічної фізики сприяли розумінню клінічних аспектів дисципліни на 4,5 бали; на інтерес до клінічних дисциплін досвід роботи на практичних заняттях з медичної і біологічної фізики вплинув у середньому на 3,8 бали.

Тісні кореляційні зв'язки між результатами відповідей за питаннями 3 та 9 свідчать про ефективність проблемно орієнтованих завдань у процесі самостійної підготовки здобувачів; 3 та 10 – говорять про те, що попередній досвід роботи з проблемно орієнтованими завданнями полегшує сприйняття матеріалу у подальшому; 3 та 12 – свідчить про те, що міждисциплінарний досвід використання вправ, побудованих на принципах проблемно-орієнтованого навчання, позитивно впливає на розуміння професійної складової програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Barrows, H. S. (1996). Problem-Based Learning in Medicine and Beyond: A Brief Overview. *New Directions for Teaching and Learning*, 1996, 3-12. <http://dx.doi.org/10.1002/tl.37219966804>
- Improta G, Simone T, Bracale M. WorldCongress on Medical Physics and Biomedical Engineering. 2009. HTA (health Technology assessment): a means to reach governance goals and to guide health politics on the topic of clinical risk management.
- Saaty Thomas L. Decision making with the analytic hierarchy process. *International Journal of Services Sciences*. 2008;1(1):83. doi: 10.1504/IJSSCI.2008.017590
- Barrows, H. S. (1986). *A taxonomy of problem-based learning methods*. *Medical Education*, 20(6), 481-486. doi:10.1111/j.1365-2923.1986.tb01386.x 10.1111/j.1365-2923.1986.tb01386.x
- Berkson L. Problem based learning: have the expectations been met? *Acad Med* 1993;68:579-88.
- Buch A.C., Chandanwale S.S., Bamnikar S.A. Interactive teaching: Understanding perspectives of II MBBS students in Pathology. *Med. J. DY Patil Univ.* 2014. Vol. 7. P. 693-695.
- Role of interactive teaching in medical education / D. Kaur, J. Singh, Seema et al. *Intern. J. Basic Appl. Med. Sci.* 2011. Vol. 1, № 1. P. 54-60.
- Board S. Preferences and utility. UCLA, Oct.6, 2009
- Tijmstra J, Bolsinova M, Jeon M. General mixture item response models with different item response structures: Exposition with an application to Likert scales. *Behav Res Methods*. 2018 Dec;50(6):2325-2344. doi: 10.3758/s13428-017-0997-0
- Aller M.-B., Vargas I., Waibel S., Coderch J., Sanchez-Perez I., Colomes L., Llopart J. R., Ferran M., Vazquez M. L. A comprehensive analysis of patients' perceptions of continuity of care and their associated factors. *International Journal for Quality in Health Care*. 2013;25(3):291-299. doi: 10.1093/intqhc/mzt010

Bruijn-Geraets D, Daisy P, Eijk-Hustings V, Yvonne J, Vrijhoef H. Evaluating newly acquired authority of nurse practitioners and physician assistants for reserved medical procedures in the Netherlands: a study protocol. *J Adv Nurs*. 2014;70(11):2673–2682. doi: 10.1111/jan.12396

Kersnik J. An evaluation of patient satisfaction with family practice care in Slovenia. *Int J Qual Health Care*. 2000;12(2):143–147. doi: 10.1093/intqhc/12.2.143

Abbad G, Borges-Andrade J, Henriques Sallorenzo L. Self-assessment of training impact at work: validation of a measurement scale. *Int J Psychol*. 2004;38:277–284

Bertram D. Likert Scales... are the meaning of life: CPSC 681–Topic Report. 2007. Available from: <http://poincare.matf.bg.ac.rs/~kristina/topic-dane-likert.pdf>. Accessed 15 June 2019.

Hassoulas, A., Forty, E., Hoskins, M., Walters, J., & Riley, S. (2017). A case-based medical curriculum for the 21st century: The use of innovative approaches in designing and developing a case on mental health. *Medical Teacher*, 39(5), 505–511. doi:10.1080/0142159x.2017.1296564

Albanese MA, Mitchell S. 1993. Problem-based learning: a review of literature on its outcomes and implementation issues. *Acad Med*. 68:52–81.

Bleakley A, Bligh J. 2008. Students learning from patients: let's get real in medical education. *Adv Health Sci Educ Theory Pract*. 13:89–107.

Roberts C, Lawson M, Newble D, Self A, Chan P. 2005. The introduction of large class problem-based learning into an undergraduate medical curriculum: an evaluation. *Medical Teacher*. 27:527–533.

Srinivasan M, Wilkes M, Stevenson F, Nguyen T, Slavin S. 2007. Comparing problem-based learning with case-based learning: effects of a major curricular shift at two institutions. *Acad Med*. 82:74–82.

Самойленко С.О. Медична і біологічна фізика. Збірник запитань та завдань для проведення поточного контролю: електронний навчальний посібник / Самойленко С.О., Мороховець Г.Ю., Стеценко С.А. – Полтава : ПДМУ, 2023. – 130 с. URL:

Morokhovets, H., Lysanets, Y., Bieliaieva, O., Stetsenko, S., Shlykova, O. (2022). A STUDY OF THE EFFECTIVENESS OF DISTANCE LEARNING AT A MEDICAL UNIVERSITY IN UKRAINE. *The Medical and Ecological Problems*, 26(3-4), 34-39. <https://doi.org/10.31718/mep.2022.26.3-4.05>

Morokhovets H., Lysanets Y., Purdenko T., Ostrovska L., Pushko O. (2020) USING STRUCTURE GENERALIZATION SCHEMES IN THE TRAINING PROCESS AT HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Current Issues of Social Studies and History of Medicine : Joint Ukrainian-Romanian Scientific Journal*, 3 (27), 52-54.

REFERENCES

Barrows, H. S. (1996). Problem-Based Learning in Medicine and Beyond: A Brief Overview. *New Directions for Teaching and Learning*, 1996, 3-12. <http://dx.doi.org/10.1002/tl.37219966804>

Improta G., Simone T., Bracale M. (2009). WorldCongress on Medical Physics and Biomedical Engineering. HTA (health Technology assessment): a means to reach governance goals and to guide health politics on the topic of clinical risk management.

Saaty, Thomas L. (2008). Decision making with the analytic hierarchy process. *International Journal of Services Sciences*; 1(1):83. doi: 10.1504/IJSSCI.2008.017590

Barrows, H. S. (1986). *A taxonomy of problem-based learning methods*. *Medical Education*, 20(6), 481–486. doi:10.1111/j.1365-923.1986.tb01386.x 10.1111/j.1365-2923.1986.tb01386.x

Berkson, L. (1993). Problem based learning: have the expectations been met? *Acad Med*; 68:579-88

Buch A.C., Chandanwale S.S., Bannikar S.A., (2014). Interactive teaching: Understanding perspectives of II MBBS students in Pathology. *Med. J. DY Patil Univ*. Vol. 7. P. 693-695.

Kaur D., Singh J., Seema et al. (2011). Role of interactive teaching in medical education /. *Intern. J. Basic Appl. Med. Sci*. Vol. 1, № 1. P. 54-60.

Board, S. (2009). Preferences and utility. UCLA, Oct.6.

Tijmstra J, Bolsinova M, Jeon M. (2018). General mixture item response models with different item response structures: Exposition with an application to Likert scales. *Behav Res Methods*. Dec; 50(6):2325-2344. doi: 10.3758/s13428-017-0997-0. PMID: 29322400; PMCID: PMC6267524

Aller M.-B., Vargas I., Waibel S., et al. (2013). A comprehensive analysis of patients' perceptions of continuity of care and their associated factors. *International Journal for Quality in Health Care*; 25(3):291–299. doi: 10.1093/intqhc/mzt010

Bruijn-Geraets D, Daisy P, Eijk-Hustings V. et al. (2014). Evaluating newly acquired authority of nurse practitioners and physician assistants for reserved medical procedures in the Netherlands: a study protocol. *J Adv Nurs*. 2014;70(11):2673–2682. doi: 10.1111/jan.12396

Kersnik, J. (200). An evaluation of patient satisfaction with family practice care in Slovenia. *Int J Qual Health Care*; 12(2):143–147. doi: 10.1093/intqhc/12.2.143

Abbad G, Borges-Andrade J, Henriques Sallorenzo L. (2004). Self-assessment of training impact at work: validation of a measurement scale. *Int J Psychol*. 2004;38:277–284.

Bertram, D. (2019). Likert Scales... are the meaning of life: CPSC 681–Topic Report. 2007. Retrieved from: <http://poincare.matf.bg.ac.rs/~kristina/topic-dane-likert.pdf>. Accessed 15 June.

Hassoulas, A., Forty, E., Hoskins, M., Walters, J., & Riley, S. (2017). A case-based medical curriculum for the 21st century: The use of innovative approaches in designing and developing a case on mental health. *Medical Teacher*, 39(5), 505–511. doi:10.1080/0142159x.2017.1296564

Albanese, M.A. and Mitchell, S. (1993). Problem-based learning: a review of literature on its outcomes and implementation issues. *Acad Med*. 68:52–81.

Bleakley A, Bligh J. (2008). Students learning from patients: let's get real in medical education. *Adv Health Sci Educ Theory Pract.*13:89–107.

Roberts, C., Lawson, M., Newble, D., Self, A., Chan, P. (2005). The introduction of large class problem-based learning into an undergraduate medical curriculum: an evaluation. *Med Teach.* 27:527–533.

Srinivasan M, Wilkes M, Stevenson F, Nguyen T, Slavin S. (2007). Comparing problem-based learning with case-based learning: effects of a major curricular shift at two institutions. *Acad Med.*82:74–82.

Samoilenko S.O. *Medychna i biolohichna fizyka. Zbirnyk zapytan' ta zavdan' dlya provedennya potочноho kontrolyu: elektronnyy navchal'nyy posibnyk [Medical and biological physics. Collection of questions and tasks for current control: an electronic textbook] / Samoilenko S.O., Morokhovets' H.YU., Stetsenko S.A. – Poltava : PDMU, 2023. – 130 s. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1RgHzTmmqHfoKvPUMBMCgH8NszlOIdb4V/view> [in Ukrainian].*

Morokhovets, H., Lysanets, Y., Bieliaieva, O., Stetsenko, S., & Shlykova, O. (2022). A STUDY OF THE EFFECTIVENESS OF DISTANCE LEARNING AT A MEDICAL UNIVERSITY IN UKRAINE. *The Medical and Ecological Problems*, 26(3-4), 34-39. <https://doi.org/10.31718/mep.2022.26.3-4.05>

Morokhovets H., Lysanets Y., Purdenko T., Ostrovska L., Pushko O. (2020) USING STRUCTURE GENERALIZATION SCHEMES IN THE TRAINING PROCESS AT HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Current Issues of Social Studies and History of Medicine : Joint Ukrainian-Romanian Scientific Journal*, 3 (27), 52-54.

SAMOILENKO S. O.

IMPLEMENTATION OF CERTAIN METHODS OF PROBLEM-ORIENTED LEARNING IN THE PROCESS OF STUDYING MEDICAL AND BIOLOGICAL PHYSICS

Annotation. Higher medical education is also facing new challenges of the healthcare system, which, in turn, require changes to

the educational programs of both bachelor's and master's degrees. For all the diversity of modern medical school programs, they are united by a shift in emphasis from traditional didactic methods to problem-based learning. Problem-based methods are aimed at achieving learning goals through interdisciplinary interaction.

The purpose of the study is to investigate the effectiveness of problem-based learning in the process of studying medical and biological physics at a medical institution of higher education.

The study involved 70 second-level higher education students of Poltava State Medical University studying the discipline "Medical and Biological Physics". A set of exercises and questions based on the principles of problem-based learning was developed to organize preparation for practical classes and for independent work on individual topics. A 14-question questionnaire was developed to determine the level of satisfaction with the teaching of the discipline and the students' mastery of practice-oriented skills.

In general, the respondents rated the benefits of using practice-oriented materials in the educational process by an average of 4.6 points, the experience of working with practice-oriented materials in the classroom by 4.8 points, and the previous experience of working with practice-oriented materials by 4.1 points. Students noted that classes in the discipline were well organized and relevant, contributed to the acquisition of practical skills (4.9 points); it was found that practical classes in medical and biological physics contributed to the understanding of the clinical aspects of the discipline by 4.5 points; the experience of working in practical classes in medical and biological physics influenced the interest in clinical disciplines by an average of 3.8 points. The analysis of open-ended questions revealed that students consider photo and video content, among other things, to be the most useful.

Key words: *problem-oriented learning; medical and biological physics; research activity; educational activity; Likert scales; independent training; α -Cronbach coefficient.*

УДК 378.04:34]:378.035:316.772.4

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289393>

ЛЮДМИЛА ГОРЛОВА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8130-3385>

(Полтава)

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: Milla.Roden@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Охарактеризовано інтерактивні методи та форми підвищення культури мовлення майбутніх юристів під час професійної підготовки у ВНЗ. До продуктивних форм підвищення мовленнєвої культури спеціалістів належать заняття-диспути, заняття-дослідження, заняття-дискусії, бінарні заняття, які формують комунікативну компетентність студентів, проявляють їх ініціативу, створюють ситуацію довіри, інтелектуальної відкритості та реалізують педагогіку співробітництва. Серед методів підвищення мовленнєвої культури майбутніх юристів чільне місце посідають рольові та ділові ігри, театральні прийоми та драматургічні прийоми, які сприяють не лише підвищенню культури мовлення фахівців юридичної галузі, а й сприяють формуванню мовленнєвої культури спеціалістів правового профілю. Особливу увагу приділено методу проєктів, а саме: уточнено його роль у підвищенні мовленнєвої культури майбутніх юристів, висвітлено етапи реалізації.

Ключові слова: комунікативна компетентність; майбутній юрист; інтерактивні форми і методи; метод проєктів, рольові ігри.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ще під час професійної підготовки в навчальному закладі майбутні спеціалісти правового профілю повинні навчитися виступати в ролі доповідача, опонента, володіти необхідними вміннями та навичками створювати та вирішувати проблемні ситуації, доводити свою думку чи спростовувати певне твердження, переконувати, викликати довіру, підтримувати увагу тощо. Колективні інтерактивні форми взаємодії та спілкування вчать юристів формулювати думки рідною мовою, дотримуючись норм літературної мови, володіти усною та письмовою формами мовлення, слухати та чути, розуміти інших, аналізувати власну мову та інших виступів, коректно й аргументовано вести дискусію. На цих курсах забезпечується формування дисциплінарних і соціальних якостей професіонала, розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації та професійного застосування знань в умовах навчання. Беручи участь у колективній діяльності, студент займає діалогічну позицію щодо інших студентів і викладача, засвоює норми професійних дій, норми відносин у професійній діяльності.

Поширення інноваційних методів і процесів вивчення дисциплін активізує пізнання дисциплін, спрямоване на формування творчої та гармонійної особистості, яка може ефективно володіти доброзичливим словом, народною культурою, етичними нормами. Використання інноваційних методів у процесі навчання активізує інтерес до дисциплін, спрямованих на формування творчої гармонійної особистості, яка може ефективно володіти переконуючим словом, риторичною культурою, етичними нормами.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сьогодні у вітчизняній та зарубіжній науці існує значна кількість робіт, присвячених застосуванню інтерактивних методів і форм навчання. Так, теоретико-методологічні основи зазначеної проблеми розкрито в працях О. Пометун та Л. Пироженко. Проблему діалогічної взаємодії учасників комунікативної діяльності в процесі інтерактивного навчання досліджували в працях О. Семенов та Л. Насіленко. Праця Т. Окуневича присвячена колективним інтерактивним методам і формам підвищення культури мовлення. Питанням організації контекстного навчання майбутніх правоохоронців за допомогою інтерактивних методів присвячено дисертацію О. Мамонової. Дослідження О. Калити присвячені застосуванню інтерактивних методів навчання майбутніх юристів. Проте проблема використання інтерактивних методів і форм

удосконалення комунікативної компетентності майбутніх юристів під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі є недостатньо дослідженою.

Мета та завдання. дослідити Мета статті полягає у дослідженні інноваційних методів вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед форм інтерактивної колективної взаємодії під час підготовки майбутніх юристів чільне місце посідають диспути, дослідження, дискусії. На практичних заняттях, які проводяться в груповій формі, можуть бути запропоновані ролі: ведучий, опонент або рецензент, логік, експерт тощо залежно від тематики та мети викладача. На таких заняттях виявляється ініціатива тих, хто навчається, створюється ситуація довіри, інтелектуальної свободи та реалізується педагогіка співробітництва. У всіх видах колективної роботи студенти на практиці вправляються у формуванні і відстоюванні своєї думки, в розумінні системи аргументації, тобто в перетворенні інформації в знання, а знання в переконання і думки. Дуже корисними для формування культури мовлення можуть бути бінарні курси, які викладають лектори у співпраці з фахівцями-практиками, наприклад, психологами, юристами, адвокатами, представниками національної поліції тощо. Останні на конкретних прикладах можуть проілюструвати студентам важливість мовної підготовки для майбутньої професії (Бобко, 2020, с. 288-289).

Досить продуктивним методом виховання мовленнєвої культури є ігровий (рольовий і діловий), який дозволяє змодельювати реальні ситуації спілкування, в які ймовірно потраплять спеціалісти. Рольові та ділові ігри – це метод, основною метою якого є спілкування, а саме рольова гра дозволяє усвідомити, що мова – це не лише засіб поширення інформації, а й спосіб побудови міжособистісних стосунків. Рольові та ділові ігри сприяють збагаченню мови, створюють стимул до участі в спілкуванні, вдосконалюють навички співпраці, допомагають сором'язливим студентам відкритися і вільно висловлювати свої думки; розвивати уяву та творчі здібності, сприяти соціалізації особистості.

Основним завданням рольової гри (РГ) як форми контекстного (професійно-орієнтованого) навчання є розвиток навичок міжособистісного спілкування та взаємодії майбутніх спеціалістів на професійно-орієнтованому матеріалі. РГ створює максимально сприятливі умови для формування комунікативних умінь майбутніх фахівців, оскільки вони мають багато можливостей для практичного використання мови як засобу формування власних думок про професійний зміст гри, обміну цими міркуваннями з іншими учасниками та організувати взаємодію з ними. У процесі РГ формується цілий комплекс мовних умінь і навичок, а також загальнокультурних і професійних якостей: вміння приймати і виконувати роль, орієнтуватися в ролях партнерів, вибирати мовні засоби в залежності від ситуації, висловлювати та відстоювати свою думку, принципи, знаходити компроміс, передбачати конфлікт та знаходити шляхи його вирішення, знімати психологічну напругу, бачити проблему та пропонувати шляхи її вирішення, формулювати гіпотезу, гнучко змінювати тактику своєї поведінки, правильно застосовувати мовні формули, оволодіти стратегією спілкування, розуміти правильність висловлювання партнера, оцінювати поведінку партнера, правильно розуміти невербальні знаки партнерського спілкування тощо. У рольовій грі можна виділити наступні фази: 1) етап підготовки до гри (поява ігрового сюжету, поділ ролей, підбір учасників гри, підготовка місця); 2) етапи гри, що включає підготовку ролей і ситуацій кожним учасником; 3) фази гри, які прогнозують мислення, аналіз гри, що проводиться студентами (Мамонова, 2015, с. 36-37).

Ділова гра (ДГ) – це квазіпрофесійна діяльність, яка має як навчальні, так і трудові характеристики та дозволяє закріпити в навчанні предметний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності (Мамонова, 2015). Ділова гра сприяє розвитку професійних навичок, формує вміння взаємодіяти з партнерами, ділові якості та риси характеру майбутніх спеціалістів, викликає позитивні емоції, стимулює розумову діяльність, розвиває нестандартне мислення (Башкир, 2018, с. 37-38).

За допомогою театральної техніки вдосконалюється комунікативна майстерність майбутнього фахівця, а разом з тим і його психічний стан (створюється відчуття спокою та легкості, підвищується самооцінка, здатність вирішувати проблеми, розвивається уникнення безвихідних ситуацій тощо). Студент розвивається як цілісна особистість, яка розуміє себе та свій зв'язок зі світом, розуміє свою культурну ідентичність і готова до міжкультурного діалогу. Зокрема, можна використовувати такі вправи: вправи на відпрацювання техніки мовлення: вправи на дихання, постановка голосу (зміна темпу, тембру голосу, копіювання різних звуків: кашель, позіхання, свист, рев тощо); копіювати рухи, які щось означають; непередбачений випадок: спонуканням до дії може стати певний випадок у аудиторії, рух (наприклад, хтось із студентів загубив якусь річ, і вчитель пропонує уявити, як її можна знайти: напишіть оголошення в студентській газеті, звернення до бюро знахідок тощо); пантоміма: студент без слів представляє певну ситуацію, сценарій, характерне обличчя, а інші мають вгадати, що саме воно собою представляє; драматизація (міфів, казок, пісень тощо); читання театральних творів; підготовка театралізованих вистав; написання та режисура власних театральних творів; рольова гра,

модельовання. Дуже близькою до техніки театру є методика театральної акторської гри, яка також сприяє як розвитку комунікативної компетентності, так і духовному розвитку особистості студента (Бобко, 2020, с. 290).

Театральна гра є універсальним методом навчання, який можна використовувати для будь-якої вікової категорії студентів і дорослих без будь-якого рівня володіння мовою. Культуру мовлення юристів забезпечує проєктний метод, який відкриває величезні можливості для емоційно-особистісного розвитку студентів, навчання та вдосконалення їх комунікативних навичок, інтелектуальних здібностей, розвитку їх самостійності, реалізації міжкультурної освіти, встановлення зв'язку навчання з дійсністю, відмова від підручника як єдиного джерела знань тощо. Крім того, метод проєктів сприяє розвитку навичок співпраці та реалізації міжпредметних зв'язків. Е. Контос визначив умови успішної реалізації методу проєктів: адекватна підготовка педагога до організації та управління проєктом; пошуково-практичний характер, досяжні цілі та завдання проєктної роботи; необхідне обладнання; об'єктивне оцінювання поточної діяльності студента та кінцевого результату (Шестакова, 2020, с. 95-96).

Алгоритм роботи над проєктом: 1) визначення проблеми, предмета, мети; 2) формулювання завдань; 3) формування груп; 4) розробка ходу діяльності, варіанти дослідження; 5) розподіл завдань; 6) зведення результатів пошуку; 7) підготовка презентації; 8) оприлюднення результатів; 9) оцінка, взаємооцінка, самооцінка; 10) рефлексія.

Висновки. Для ефективної підготовки та підвищення мовленнєвої культури юриста необхідно доцільно використовувати все багатство інтерактивних методів і форм навчання, до яких належать: диспути, дослідження, заняття-дискусії, рольові ігри та ділові ігри, театральна техніка, метод проєктів тощо. Вони покликані не тільки підвищити культуру мовлення майбутнього юриста, але й допомогти йому розвинути важливі професійні та соціальні навички. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі передбачають вивчення педагогічно цінного зарубіжного досвіду формування комунікативної компетентності юристів для їх творчого впровадження в освітню практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Башкір О. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 60. С. 33 – 44.
- Бобко Л. О. Хомутецький Д. С., Бойда А. В. Комунікативний аспект професійної діяльності юриста. *Молодий вчений*. 2020. № 3. С.287 – 290.
- Мамонова, О. І. Контекстна модель професійно спрямованої мовної підготовки майбутніх правоохоронців. (Дис. канд пед. наук). Старобільськ, Україна: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2015. С. 35 – 39.
- Шестакова С. О. Щодо важливості формування риторичної компетентності юриста. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний і практичний виміри*: матер.ІІІ Міжнар.наук.- практ. конф., (м. Суми, 23 квітня 2020 р.). Суми, 2020. С. 94– 96.

REFERENCES

- Bashkir O. (2018) Active and interactive methods of learning in higher education. *Pedagogy and psychology*. No. 60. P. 33-44. [in Ukrainian].
- Bobko, L. O. Khomutetskyi D. S., Boyda A. V. (2020). Communicative aspect of the professional activity of a lawyer. *A young scientist*. 2020. No. 3. P.287 – 290. [in Ukrainian].
- Mamonova, O. I. (2015). Contextual model of professionally oriented language training of future law enforcement officers. (Diss. candidate of pedagogic sciences). Starobilsk, Ukraine: "Luhansk National University named after Taras Shevchenko". P. 35 – 39. [in Ukrainian].
- Shestakova, S. O. (2020). Regarding the importance of forming the rhetorical competence of a lawyer. *Current issues of jurisprudence: theoretical and practical dimensions: material III International science and practice. conference*, (Sumy, April 23, 2020). Sumy. P. 94– 96. [in Ukrainian].

LYUDMYLA GORLOVA

INNOVATIVE METHODS OF IMPROVING THE COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE LAWYERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Annotation. Interactive methods and forms of improving speech culture of future lawyers during professional training at universities are characterized. The productive forms of improving the speech culture of specialists include debate classes, research classes, discussion classes, binary classes, which form students' communicative competence, show their initiative, create a situation of trust, intellectual openness, and implement the pedagogy of cooperation. Among the methods of improving the speech culture of future lawyers, role-playing and business games, theatrical techniques, and dramaturgical techniques occupy a prominent place, which contribute not only to the improvement of the speech culture of specialists in the legal field, but also to the formation of the speech culture of legal specialists. Special attention is paid to the project method, namely: its role in improving the speech culture of future lawyers is clarified, the stages of implementation are highlighted.

Key words: *communicative competence; future lawyer; interactive forms and methods; project method, role-playing games.*

УДК 378.011.3-051:9+378.6:37(477.53)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289397>

АНЖЕЛА ШУКАНОВА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9520-713X>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: shukanova0707@gmail.com

ПАВЛО ШУКАНОВ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7973-3973>

(Полтава)

Work place: Poltava University of Economics and Trade;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: parus2133@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА)

Анотація. В статті обґрунтовано доцільність, розкрито зміст, проаналізовано методи та досвід формування професійної компетентності майбутнього викладача у процесі вивчення дисципліни «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі» на прикладі підготовки магістрів освітньої програми «Середня освіта (Географія)». У засвоєнні програмного змісту дисципліни провідна роль відводиться виконанню компетентісно-орієнтованих завдань. При проведенні практичних занять доцільним є використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема цифрових інструментів для розробки інтерактивного навчального контенту (ментальних карт, хмар слів, інфографіки, презентацій) із дотриманням принципу академічної свободи здобувачів у доборі різноманітних додатків та онлайн застосунків. Специфікою вивчення географічних дисциплін є використанням геосервісів, які озброюють викладача новим дидактичним інструментом – інтерактивними картами. Для формування індивідуального стилю викладання використовуються інтерактивні форми навчання (дебати, дискусії, майстер-класи). Проаналізувавши підходи до розкриття структури професійної компетентності викладача вищої школи, з'ясовано, що у викладачів ЗВО України домінують функції викладання над дослідженням, тому потрібно націлювати студентів, як майбутніх викладачів географічних дисциплін, на самовдосконалення у функціональних напрямках, які прийняті в Європейському освітньому просторі: розвиток профілю науковця через посилення наукової роботи і публікаційної активності, здатність залучати зовнішнє фінансування наукових досліджень, здійснювати популяризацію власних наукових досліджень, володіти навичками самоменеджменту та керівництва дослідницькими проектами.

Ключові слова: професійна компетентність викладача, заклад вищої освіти, географічні дисципліни, методи викладання, цифрові інструменти навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Система вищої освіти України, яка функціонує в умовах глобальних викликів і потрясінь, пов'язаних із процесами уніфікації освітньої діяльності та євроінтеграційної спрямованості розвитку української вищої школи, в останні десятиліття адекватно реагує на кадрові потреби підготовки професіоналів в галузі освіти через відповідні зміни нормативно-правової бази, зокрема шляхом внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти та змін до національного класифікатора професій. Здобуття вищої освіти на другому (магістерському) рівні розширює можливості працевлаштування

випускників у сфері вищої та фахової передвищої освіти. За результатами реєстру суб'єктів освітньої діяльності, розміщеному на сайті ЄДЕБО, в Україні 85 ЗВО здійснюють підготовку фахівців зі спеціальності 014 Середня освіта, у тому числі 30 з них – за предметною спеціалізацією «Географія», що спонукає до дослідження питання формування професійної компетентності майбутнього викладача географічних дисциплін в умовах магістратури.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Особливості професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури розкрито в публікаціях Вайнтрауб М. А. (2019), Огієнко О. І. (2015), Лебедик Л. В. (2019), Лебедик Л. В., Стрельнікова В. Ю. та Стрельнікова М. В. (2020) та інших вітчизняних науковців. Особливості організації наукового та навчального процесу при підготовці географів за кордоном висвітлено в працях Смаль В. В. (2013), Зубика А. І. і Лозинського Р. М. (2022) та ін. Компетентнісному навчанню та викладанню географії у системі неперервної педагогічної освіти присвячене дослідження Вішнікіної Л. П., Шуканової А. А., Шуканова П. В., Федія О. А. та ін. (Вішнікіна та ін., 2022). Дидактичні проблеми викладання окремих суспільно-географічних дисциплін у вищій школі розглянуто в публікаціях Білецького М. І., Ванди І. В., Котик Л. І. (2014), Мамчур О. І., Ванди І. В. і Котик Л. І. (2015), Ровенчака І. і Котик Л. (2021), Клименко В. Г. (2013 р.), Немець Л. М. і Сегіди К. Ю. (2013), а фізико-географічних дисциплін – в праці Денисика Г., Лаврик О. і Цимбалюк В. (2022). Професійній підготовці в системі вищої освіти майбутніх вчителів географії присвячені дисертаційні дослідження Криловця М. Г. (2009), Тімець О. В. (2011), публікації Яворської В. В., Чубрей О. С., Підгірної В. Н., Ємчук Т. В., Ячнюк М. О. (2021), Романькової К. О. (2021), Мальчикової Д. С. (2018), Шоробури І. М. і Чубрей О. С. (2019) та інших дослідників.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема професійної підготовки майбутніх учителів географії більш повно розкрита в педагогічній теорії та практиці, порівняно із станом висвітлення проблеми підготовки викладача географічних дисциплін. Отже, в сучасних умовах реформування вищої географічної освіти з'являється потреба у дослідженнях, спрямованих на пошук шляхів удосконалення професійної компетентності майбутнього викладача географічних дисциплін, готового до роботи в міжнародному контексті, насамперед в Європейському просторі вищої освіти.

Метою дослідження є обґрунтувати доцільність, окреслити зміст, проаналізувати методи та досвід формування професійної компетентності майбутнього викладача у процесі вивчення дисципліни «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі» на прикладі підготовки магістрів освітньої програми «Середня освіта (Географія)» у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до затвердженої у 2021 р. Зміни № 10 до національного класифікатора професій ДК 003:2010 здобуття освітньої кваліфікації за другим (магістерським) рівнем вищої освіти дає доступ до професій кваліфікаційного угруповання «2310 Викладачі закладів вищої освіти» та «232 Викладачі закладів фахової передвищої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти та вчителі закладів загальної середньої освіти». У зв'язку з цим виникла потреба у формуванні професійної компетентності не лише майбутнього вчителя географії, а й викладача географічних дисциплін в закладах фахової передвищої та вищої освіти. У процесі оновлення освітньої програми підготовки магістрів спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка до циклу дисциплін професійної підготовки було введено «Методику викладання географічних дисциплін у вищій школі» з метою формування у здобувачів вищої освіти компетентностей, необхідних для розробки та проведення всіх видів занять з викладання географічних дисциплін у закладі вищої освіти на основі поєднання традиційних та новітніх педагогічних технологій навчання в освітньому процесі у вищій школі. Отримані в результаті вивчення теоретичні знання і практичні навички здобувачі застосовують в подальшому навчанні під час опанування освітньої компоненти «Виробнича педагогічна практика в ЗВО», яка продовжує формування професійних компетентностей викладача закладів вищої освіти.

Впровадження компетентісного підходу зумовлює кореляцію програмних результатів навчання освітньої програми «Середня освіта (Географія)» підготовки магістрів із результатами навчання з дисципліни «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі» та їх конкретизацію. Приклад узгодження результатів навчання наведено в таблиці 1 (Табл. 1).

Таблиця 1.

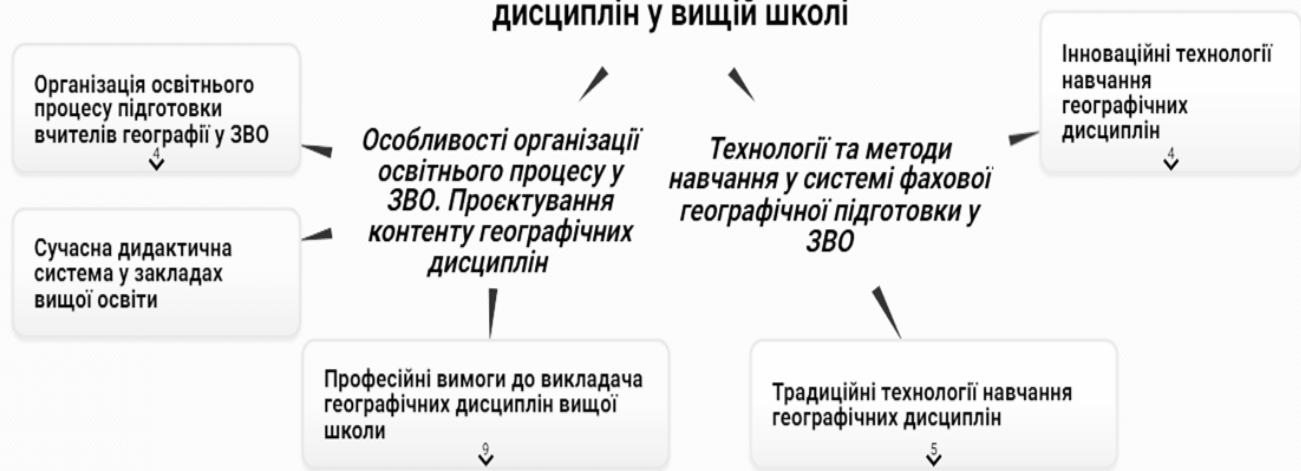
Приклади співвідношення програмних результатів навчання освітньої програми «Середня освіта (Географія)» із результатами навчання з дисципліни «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі»

Програмні результати навчання (ПРН) освітньої програми «Середня освіта (Географія)»	Результати навчання з дисципліни (РНД) «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі»
ПРН 1 Володіти концептуальними засадами	1) знати науково-термінологічний апарат

географічних і психолого-педагогічних наук, методологією наукових досліджень.	методики викладання у вищій школі, основні принципи організації освітнього процесу за Болонською системою, методику розроблення стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої освіти;
ПРН 3 Знати вимоги до результатів навчання за державними стандартами освіти, типовими освітніми програмами і визначати на їхній основі зміст предметних географічних компетентностей, контролювати й оцінювати рівень їх досягнення.	2) знати основні нормативи діяльності ЗВО, структури і зміст стандартів вищої освіти України, освітньо-професійних програм, навчальних планів з освітніх програм першого і другого рівнів вищої освіти спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія);
ПРН 11 Демонструвати вміння створювати безпечне освітнє, у тому числі електронне, середовище для організації та управління освітнім процесом.	8) знати і дотримуватися протоколів безпеки проведення занять, правил роботи на електронних освітніх платформах, антибулінгової політики

Зміст навчальної дисципліни поділено на два змістових модуля: ЗМ 1. Особливості організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Проектування контенту географічних дисциплін. ЗМ 2. Технології та методи навчання у системі фахової географічної підготовки у закладах вищої освіти. З метою візуалізації змістового наповнення курсу розроблено ментальну карту, яка розкриває логіку і послідовність вивчення тем курсу, фрагмент якої наведено на рисунку (Рис. 1)

Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі

Рис. 1 Фрагмент ментальної карти «Зміст курсу «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі»»

Засвоєння теоретичного матеріалу під час лекцій ґрунтується на потужному базисі психолого-педагогічних і географічних дисциплін, які вивчалися на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, а також дисциплін магістратури, що вивчаються у попередньому семестрі: Психологія старшої та вищої школи, Педагогіка старшої та вищої школи, Закономірності розвитку географічної оболонки, Суспільно-географічні закономірності світу, Географічні інформаційні технології в освіті.

Як зазначає Топузов О.М. (2022), в методиці географії актуалізується проблема організації навчання на засадах дослідницького, проблемного й системного підходів у контексті компетентнісного підходу (с. 143). Діяльнісний підхід у курсі «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі» реалізується в різноманітних компетентісно-орієнтованих практичних завданнях і завданнях для самостійної роботи, результати виконання яких обговорюються на практичних заняттях. До прикладу, у форматі майстер-класу відбувається демонстрація розроблених фрагментів лекцій, практичних занять із географічних дисциплін, методичних розробок пізнавальних екскурсій та гугл-класів для організації змішаного навчання.

На розвиток базових компетентностей здобувачів спрямовано використання інтерактивних форм, а саме дебати на тему: «Студенти зараз можуть навчатись самі, адже все, що їм потрібно, є в Інтернеті. Чи згодні ви з цим твердженням?», дискусій на тему: «Переваги і недоліки лекції у викладанні географічних дисциплін», «Переваги і недоліки дистанційного вивчення географічних дисциплін», виконання групового проекту «Трудові функції і професійні компетентності викладача географічних дисциплін».

Процес входження України в Європейський простір вищої освіти вимагає включення завдань на визначення сумісності і порівнянності вітчизняної системи вищої освіти із європейською. В цьому аспекті доцільним і цікавим для студентів є дослідження на порівняння складових професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти, прийняті в Україні і одній із країн Європейського Союзу. Розглянемо це на прикладі вимог до викладачів вищої школи, що висувуються претендентам на роботу в Копенгагенському університеті в Данії. Там основою для загальної оцінки кандидатів є шість загальних критеріїв, прийнятих в Університеті, які потім конкретизуються відповідно до посади і специфіки роботи кафедри. Наприклад, на кафедрі наук про Землю та управління природними ресурсами у 2023 р. відкрита вакансія для досліджень поєднання геонауки і штучного інтелекту (ШІ) та для навчання майбутніх науковців і геофізиків, тому висувуються вимоги – інноваційний склад розуму та інтелектуальна допитливість для розробки та використання ШІ для вирішення проблем у геонауці та дистанційному зондуванні Землі в академічних колах і на виробництві. Для загальної оцінки кандидатів при призначенні на посаду викладача у Копенгагенському університеті застосовуються шість загальних критеріїв:

1. Дослідження – претенденти демонструють інтелектуальну оригінальність, розвивають свій дослідницький профіль і вносять цінний внесок у наукові знання;
2. Викладання – претенденти забезпечують наукове навчання в одній або кількох предметних областях;
3. Вплив на суспільство – претенденти здатні поставити свої дослідження та викладання в суспільну перспективу;
4. Організаційний внесок – сприяють активному академічному середовищу;
5. Зовнішнє фінансування – беруть участь у грантових заходах щодо фінансування наукових досліджень;
6. Лідерство – мають навички самоменеджменту, в тому числі управління власними проектами (*Criteria for recognizing ...*).

У вітчизняному професійному стандарті на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» професійні компетенції розкриваються за трудовими діями, яких виокремлено у загальній кількості 8-ми (*Професійний стандарт...*, 2021). Після порівнянь структури професійної діяльності викладача в українському ЗВО і закордонному, зокрема на прикладі Копенгагенського університету, доходимо до висновку про домінування у викладачів ЗВО України функцій викладання (5 трудових функцій із 8-ми) над дослідженням (1 трудова функція), а участь в грантових заявках на наукові фонди і грантових заходах щодо фінансування наукових досліджень не є обов'язковою складовою трудової діяльності викладача вітчизняного ЗВО (у відповідності до професійного стандарту). Кластер співвідношення вимог до професійної компетентності викладача за професійним стандартом України і критеріїв Копенгагенського університету наведено на рис. 2. З аналізу рис. 2 можна сформулювати напрямки вдосконалення професійної підготовки викладача ЗВО у європейському контексті: посилення наукової роботи і публікаційної активності (*розвиток профілю науковця*), здатність залучати зовнішнє фінансування наукових досліджень (*грантова діяльність*), популяризація власних наукових досліджень та їх суспільна корисність (*вплив на суспільство*), формування навичок самоменеджменту та керівництва дослідницькими проектами (*лідерство*).

Рис 2. Кластер співвідношення вимог до професійної компетентності викладача за професійним стандартом України (обведено пунктиром) і критеріїв Копенгагенського університету (обведено суцільною лінією).

Продуктивними також є виконання завдань на контент-аналіз освітніх програм «Середня освіта (Географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, по яким зараз навчаються студенти із 1-го по 4 курс, та пошук відповіді на питання: «Які зміни відбулися? Що є базисом (незмінним ядром) ОП?» Порівняння освітніх програм групи спеціальності «014. Середня освіта» різних предметних спеціальностей спрямоване на визначення спільного/подібного у наведених компетентностях.

Оскільки практики є обов'язковою складовою географічної вищої освіти як у вітчизняних, так і в закордонних університетах, формуванню в майбутніх викладачів здатності переглядати і оновлювати освітню програму спрямоване завдання на порівняння видів, змісту і обсягів практики зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у ПНПУ імені В. Г. Короленка і двох вітчизняних ЗВО (класичного університету і педагогічного), після виконання якого здобувачі дають контент-оцінку системи практичної підготовки майбутніх учителів географії у ПНПУ імені В. Г. Короленка та формують пропозиції по її удосконаленню.

В сучасних умовах глобального тренду цифровізації освітнього процесу виникає проблема інтеграції цифрових додатків у процес навчання та розробка на їх основі інтерактивних дидактичних засобів. Наприклад, з досвіду Ровенчака І. і Котик Л. (2021) при вивченні дисципліни «Геокультура і геоосвіта України» студенти здобувають досвід використання інформаційних сервісів для укладання тегових карт («Word It Out», «Word Art» та ін.), карти знань (англ. mind map) з тематики дисципліни, навички створення медіа контенту та інтерактивної стрічки часу у середовищі Time.Graphics тощо, а також приймають участь у семінарському занятті нетрадиційної форми як «TED-виступ на тему геокультури і геоосвіти» (с. 74).

Дотримуючись принципу академічної свободи, у процесі вивчення дисципліни «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі», студенти знайомляться із роботою різноманітних додатків та онлайн застосунків (applications), обираючи найбільш доцільні для вирішення конкретних

завдань і формуючи свій індивідуальний стиль викладання. Наприклад, для розробки ментальної карти (або карти знань) «Форми організації освітнього процесу у ЗВО» пропонується використати один із цифрових інструментів візуалізації Draw.io, Canva, XMind, Mind Mapping, Bubbl.us, Coggle.it; для створення «хмар слів» онлайн – інструменти Word It Out, Word Art, WordClouds, Answergarden; для розробки інфографіки до вивчення теоретичних питань дисципліни – цифрові інструменти Genially, Canva, Piktochart, Crello тощо; для розробки інтерактивного навчального контенту – сервіси H5P, Thinglink, LearningApps, CANVA, інструменти Google Jamboard та ін.

Серед стратегічних цілей розвитку освіти визначено її переорієнтацію на цілі сталого розвитку. Наводимо на рис. 3. приклад розроблених студентами хмар слів до поняття «сталий розвиток» з використанням цифрових інструментів візуалізації.

Рис. 3. Хмара слів до поняття «Сталий розвиток», розроблена студентами магістратури при вивченні дисципліни «Глобальна стратегія сталого розвитку»

Універсальними для використання в освітньому процесі та досить поширеними у вищій освіті є цифрові інструменти, розроблені американською публічною транснаціональною корпорацією Google, зокрема для організації групової роботи та змішаного навчання пропонується набір безпечних додатків Google Workspace. Вивчення географічних дисциплін має особливості, пов'язані із використанням спеціальних застосунків – географічних сервісів (геосервісів), які озброюють викладача новим дидактичним інструментом – інтерактивними картами. Найбільшу популярність в освітній діяльності здобули Google Sky (Google небо), Google Maps (Google карти) і Google Earth (віртуальний глобус – Google Планета Земля). При проведенні польових географічних практик корисним є використання інструменту «Google об'єкти», що дозволяє за фото визначати об'єкти, наприклад, види рослин.

Одним із новітніх трендів 2023 року, який вже починає формуватися і в один із напрямків методики викладання є використання технологій штучного інтелекту, зокрема чат-боту ChatGPT, розробленого лабораторією OpenAI. Як зазначають розробники, можливості застосування ChatGPT в

освіті сприяє покращенню залученості студентів та результатів навчання (Документація OpenAI...). На рис. 4 наведено ментальні карти, згенеровані ChatGPT в онлайн застосунку Bubbl.us.

Рис. 4. Ментальна карта «Методи навчання географії», створена генератором ідей штучного інтелекту ChatGPT в онлайн застосунку Bubbl.us

Використання технологій штучного інтелекту значно скорочує час на пошук і огляд інформації з теми, але потребує перевірки та опрацювання створеного штучним інтелектом контенту та осучаснення наведених ним даних.

Висновки. Отже, актуальність підготовки викладачів закладів вищої освіти в умовах магістратури зумовлена змінами у вітчизняній нормативно-правовій базі, зокрема запровадженням у 2021 р. змін у «Класифікаторі професій» ДК 003:2010 та прийнятті нового професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти».

У системі формування професійної компетентності викладача географічних дисциплін провідну роль відіграють нормативні дисципліни професійної підготовки – психолого-педагогічні і географічні. Водночас доцільним є включення до освітніх програм підготовки магістрів спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) спеціальної фахової дисципліни «Методика викладання географічних дисциплін у вищій школі», під час вивчення якої студенти опановують особливості організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, технології та методи навчання у системі фахової географічної підготовки у закладах вищої освіти, вчать проєктувати контент географічних дисциплін. Засвоєння програмного змісту дисципліни відбувається під час виконання компетентісно-орієнтованих завдань для практичних занять і самостійної роботи. При проведенні практичних занять широко використовуються інформаційно-комунікаційні технології, зокрема цифрові інструменти для розробки інтерактивного навчального контенту (ментальних карт, хмар слів, інфографіки, презентацій, інтерактивних карт) та інтерактивні форми навчання (дебати, дискусії, майстер-класи, TED-виступи).

Проаналізувавши підходи до розкриття структури професійної компетентності викладача у практиці вищої школи, з'ясовано, що у викладачів ЗВО України домінують функції викладання над дослідженням, тому потрібно націлювати студентів, як майбутніх викладачів географічних дисциплін, на самовдосконалення у функціональних напрямках і трудових функціях, які прийняті в Європейському освітньому просторі: розвиток профілю науковця через посилення наукової роботи і публікаційної активності, здатність залучати зовнішнє фінансування наукових досліджень, здійснювати популяризацію власних наукових досліджень, володіти навичками самоменеджменту та керівництва дослідницькими проєктами.

Подальших досліджень потребує проблема єдності теоретичної і практичної готовності до здійснення науково-педагогічної діяльності у ЗВО в умовах євроінтеграційної спрямованості розвитку української вищої школи та перевірка ефективності залучення технологій штучного інтелекту у формування професійної компетентності викладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Білецький М. І., Ванда І. В., Котик Л. І. (2014) Сучасні особливості викладання дисципліни «Соціальна географія» у вищій школі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 4 : Географія і сучасність*. 2014. №20. С. 173- 180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_4_2014_20_27
- Вайнтрауб, М. А. Професійна підготовка викладача вищої школи в контексті інтернаціоналізації освітнього простору. *Науковий вісник Льотної академії*. Серія: Педагогічні науки, Вип. 6. 2019. С. 36-41. DOI: <https://doi.org/10.33251/2522-1477-2019-6-36-41>
- Вішнікіна, Л. П., Шуканова, А. А., Федій О. А., та ін. *Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти*: колективна монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2022. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19702>
- Денисик Г., Лаврик О., Цимбалюк В. Географічна освіта в Україні: Q U O V A D I S ? *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук. 2022. № 2. С. 18-32. DOI: <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2022-2-18-32> Документація OpenAI. Переклад офіційної документації. *Спільнота ChatGPT*: сайт. URL: <https://chatgpt.com.ua/docs>
- Зубик А. І., Лозинський Р. М. *Сучасна географічна освіта і наука*: навчально-методичний посібник для аудиторної та самостійної роботи студентів. Львів, 2022. 383 с.
- Клименко В. Г. Сучасні моделі вивчення курсу «Фізична географія України» у вищій школі. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2013. № 18. С. 77-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2013_18_24
- Криловець М.Г. Система методичної підготовки майбутніх учителів географії: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009. 40 с.
- Лебедик Л. В. Теоретичні засади підготовки викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2019. 473 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/7981>
- Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навчально-методичний посібник. Полтава : АСМІ, 2020. 303.
- Лозинський Р. М. Географічна освіта у вищих навчальних закладах України. *Географія та туризм* 2012. №19. С. 298-305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_19_50
- Мальчикова Д. С. Професійна підготовка вчителів географії у контексті освітніх реформ і викликів глобалізації. *Географічна наука та освіта: від констатації до конструктивізму*: Збірник наукових праць. Київ, 2018. С. 225-2 27.
- Мамчур О. І., Ванда І. В., Котик Л. І. Суспільно-географічні дисципліни: роль у формуванні професійних компетентностей. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2015. № 2. С. 73-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2015_2_15
- Немець Л. М., Сегіда К. Ю. Особливості викладання дисципліни «Основи соціальної географії». *Наукові пошуки географічної громадськості : минуле, сьогодення, майбуття*: матеріали конф. Луганськ: ДЗ ЛНУ ім. Т. Шевченка. 2013. С. 287-293. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/9866>
- Огієнко О. І. Підготовка викладача вищої школи в умовах магістратури: андрагогічний підхід. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6 (50). С. 336-342. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_6_44
- Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 р. № 610. URL: <https://cutt.ly/z0DOXPI>
- Ровенчак І., Котик Л. Актуальність викладання навчальної дисципліни «Геокультура і геоосвіта України» у вищій школі. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2021. № 33. С. 69-77. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-33-08>
- Романькова К. О. Професійні компетенції майбутніх вчителів у сфері географічної освіти: сутність, специфіка, технологія формування. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Випуск 80. Том 2. С. 106-110. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.22>
- Смаль В. В. Західні географи про вищу географічну освіту: досвід для України. *Український географічний журнал*. 2013. № 2, 67-72.
- Тимець О. В. Теорія і практика формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2011.
- Топузов О.М. Актуальні проблеми шкільної географічної освіти *Географічна наука та освіта: перспективи й інновації* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 19-20 жовт. 2022 р. С. 142-145.
- Шоробура І. М., Чубрей О. С. Соціально-педагогічні структурні складники підготовки майбутніх учителів географії. *Імідж сучасного педагога*. 2019. №5 (188). С. 75-78. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-5\(188\)-75-78](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-5(188)-75-78)
- Яворська, В. В., Чубрей, О. С., Підгірна, В. Н., Ємчук Т. В., Ячнюк, М. О. Професійна підготовка майбутніх учителів географії в педагогічній теорії і практиці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 3, 160-164. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.31>
- Criteria for recognizing merit. *University of Copenhagen*: сайт. URL: <https://employment.ku.dk/faculty/criteria-for-recognising-merit>

REFERENCES

- Biletskyi, M. I., Vanda, I. V. & Kotyk, L. I. (2014). Suchasni osoblyvosti vykladannia dystsypliny «Sotsialna heohrafiia» u vyshchii shkoli [Modern features of teaching the discipline «Social geography» in high school]. *Naukovyi chasopys NPU meni M. P. Drahomanova. Seria 4 : Heohrafiia i suchasnist* [Scientific Journal of NPU by M.P. Drahomanov.

Series: *Geography and Modernity*, 20 (32), 173-180 [in Ukrainian].

Vaintraub, M. (2019). Profesiina pidhotovka vykladacha vyshchoi shkoly v konteksti internatsionalizatsii osvitnoho prostoru [Professional preparation for higher school teacher in the context of educational space internationalisation]. *Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Seriya: Pedahohichni nauky* [Scientific Bulletin of Flight Academy. Section: Pedagogical Sciences]. Issue 6, 36-41. doi: 10.33251/2522-1477-2019-6-36-41 [in Ukrainian].

Vishnikina, L. P., Shukanov, P. V., Shukanova, A. A., Fedii, O. A., Sarnavskiy, S. P., Yermakov, V. V. ... Halushka, L. (2022). Kompetentnisne navchannia ta vykladannia heohrafii u systemi neperervnoi pedahohichnoi osvity [Competency of studies and teaching of geography in the system of continuous pedagogical education]: kolektyvna monohrafiia. Poltava. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19702> [in Ukrainian].

Denysyk, Hr. I., Lavryk, O. D. & Tsybaliuk, V. V. (2022). Heohrafichna osvita v Ukraini: QUO VADIS? [Geographical education in Ukraine: QUO VADIS?]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Teoriia ta metodyka navchannia pryrodnychkh nauk* [Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky. Section: Theory and methods of teaching natural sciences]. 2, 18-32. doi: 10.31652/2786-5754-2022-2-18-32 [in Ukrainian].

Dokumentatsiia OpenAI. Pereklad ofitsiinoi dokumentatsii [OpenAI documentation. Translation of official documentation] *Spilnota ChatGPT*. [ChatGPT Community]. Retrieved from <https://chatgpt.com.ua/doc> [in Ukrainian].

Zubyk, A. I. & Lozinsky, R. M. (2022). Suchasna heohrafichna osvita i nauka [Modern geographic education and science]. Lviv [in Ukrainian].

Klymenko, V. (2013). Suchasni modeli vyvchennia kursu «Fizychna heohrafiia Ukrainy» u vyshchii shkoli [Modern models to study the course «Physical geography of Ukraine» in high school]. *Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii* [The Problems of Continuing Geographical Education and Cartography: Collection of scientific works]. Issue 18, 77-80 [in Ukrainian].

Krylovets, M. H. (2009). System of methodical preparation of future teachers of geography (Extended abstract of D diss.). Kyiv. [in Ukrainian].

Lebedyk, L. V. (2019). Teoretychni zasady pidhotovky vykladachiv vyshchoi shkoly do proektuvannia dydaktychnykh system v umovakh mahistratury [Theoretical foundations of higher education lecturers training for didactic systems designing in the conditions of Master's Degree programme]. (D diss.). Poltava. Retrieved from <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/7981> [in Ukrainian].

Lebedyk, L. V., Strelnikov, V. Yu. & Strelnikov, M. V. (2020). Suchasni tekhnologii navchannia i metodyky vykladannia dystsyplin [Modern learning technologies and methods of teaching disciplines]. Poltava: ASMI, 2020 [in Ukrainian].

Lozynskyy, R. M. (2012). Heohrafichna osvita u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Geographical education in higher educational institutions of Ukraine]. *Heohrafiia ta turyzm* [Geography and Tourism]. 2012. 19, 298-305. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_19_50 [in Ukrainian].

Malchikova, D. S. (2018). Profesiina pidhotovka vchyteliv heohrafii u konteksti osvitnikh reform i vyklykiv hlobalizatsii [Professional training of geography teachers in the context of educational reforms and challenges of globalization]. In *Heohrafichna nauka ta osvita: vid konstatatsii do konstruktyvizmu* [Geographical science and education: from ascertainment to constructivism]: Collection of scientific works. (pp. 225-227). Kyiv [in Ukrainian].

Mamchur, O., Vanda I. & Kotyk, L. (2015). Suspilno-heohrafichni dystsypliny: rol u formuvanni profesiynykh kompetentnosti [Human-geographical disciplines: role in subject specific competencies formation]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Heohrafiia* [Scientific Notes Ternopil National Volodymyr Hnatiuk Pedagogical University. Series: Geography.] Ternopil. 2, 73-81. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUG_2015_2_15 [in Ukrainian].

Niemets, L. M. & Sehida, K. Yu. (2013). Osoblyvosti vykladannia dystsypliny «Osnovy sotsialnoi heohrafii» [Peculiarities of teaching the discipline «Fundamentals of social geography»]. *Naukovi poshuky heohrafichnoi hromadskosti : mynule, sohodennia, maibuttia* [Scientific searches of the geographic public: past, present, future]: materialy konf. (pp. 289-293). Luhansk. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/9866> [in Ukrainian].

Ogienko, O. (2015). Pidhotovka vykladacha vyshchoi shkoly v umovakh mahistratury: andrahohichni pidkhid [Preparation of future university teachers in conditions of Master's degree programme: andragogical approach]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 6 (50), 336-342 Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_6_44 [in Ukrainian].

Profesiinyi standart na hrupu profesii «Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity» [Professional standard for the group of professions "Teachers of higher education institutions": Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.03.2021 r. № 610 [Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine dated March 23, 2021. №610]. Retrieved from: <https://cutt.ly/z0DOXPI> [in Ukrainian].

Rovenchak, I. & Kotyk L. (2021). Aktualnist vykladannia navchalnoi dystsypliny «Heokultura i heoosvita Ukrainy» u vyshchii shkoli [Actuality of teaching the course «Geoculture and geoeducation of Ukraine» in higher education]. *Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii* [The problems of continuous geographical education and cartography], 33, 69-77. doi: 10.26565/2075-1893-2021-33-08 [in Ukrainian].

Romankova, K. O. (2021). Profesiini kompetentsii maibutnikh vchyteliv u sferi heohrafichnoi osvity: sutnist, spetsyfika, tekhnologii formuvannia [Professional competencies of future teachers in the field geographical education: essence, specifics, technology formation]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy* [Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects], 80 (Vol. 6), 106-110. doi 10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.22 [in Ukrainian].

Smal, V. V. (2013). Zakhidni heohrafy pro vyshchu heohrafichnu osvitu: dosvid dlia Ukrainy [Western geographers about higher geographical education: Experience for Ukraine]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal [Ukrainian Geographical Journal]*, 2, 67-72 [in Ukrainian].

Timets', O. V. (2011). Theory and practice of forming professional competence in future teacher of geography in the process of professional preparation (D diss.). Cherkasy [in Ukrainian].

Topuzov, O. (2022). Aktualni problemy shkilnoi heohrafichnoi osvity [Actual problems of school geographical education]. In *Heohrafichna nauka ta osvita: perspektyvy y innovatsii [Geographical Science and Education: Prospects and Innovations]*: Coll. Materials II International Scientific-Practical Conf. (pp. 142-145). Pereiaslav, October 19-20, 2022 [in Ukrainian].

Shorobura, I. M., & Chubrei, O. S. (2019). Sotsialno-pedahohichni strukturni skladnyky pidhotovky maibutnikh uchyteliv heohrafii [Social and Pedagogical Structural Components of Preparation of Future Geography Teachers]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of modern teacher]*, 5 (188), 75-78 [in Ukrainian].

Yavorska V., Chubrei O., Pidgirna V., Yemchuk T. & Yachniuk M. (2021). Profesiyna pidhotovka maibutnikh uchyteliv heohrafii v pedahohichniy teorii i praktytsi. [Professional training of future geography teachers in pedagogical theory and practice]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitniy shkolakh [Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools]*, 75 (Vol. 6), 160-164. doi 10.32840/1992-5786.2021.75-3.31 [in Ukrainian].

Criteria for recognizing merit. University of Copenhagen. Retrieved from <https://employment.ku.dk/faculty/criteria-for-recognising-merit> [in English].

SHUKANOVA ANZHELA

SHUKANOV PAVLO

FUTURE TEACHER'S OF GEOGRAPHICAL DISCIPLINES FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE MASTER'S PROGRAM (BASED ON THE EXPERIENCE OF POLTAVA V. G. KOROLENKO NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY)

Annotation. The relevance of training teachers of higher education institutions in the conditions of the master's degree is due to changes in the national regulatory framework aimed at harmonizing with the European higher education system and expanding the scope of employment of graduates of specialty 014 "Secondary Education".

The article substantiates the expediency, reveals the content, analyzes the methods and experience of forming the professional competence of a future teacher in the process of studying the discipline "Methods of teaching geographical disciplines in higher education" on the example of training masters of the educational program "Secondary Education (Geography)" at the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University.

It is proposed to divide the content of the discipline into two content modules: 1. Features of the organization of the educational process in higher education institutions. Designing the content of geographical disciplines. 2. Technologies and methods of teaching in the system of professional geographical training in higher education institutions. In mastering the program content of the discipline, the leading role is given to the implementation of competence-based practical tasks and tasks for independent work.

When conducting practical classes, it is advisable to use information and communication technologies, in particular digital tools for developing interactive learning content (mind maps, word clouds, infographics, presentations), while respecting the principle of academic freedom of students in the selection of various applications and online applications. The specificity of studying geographical disciplines is the use of geoservices, which equip the teacher with a new didactic tool - interactive maps. Interactive forms of learning (debates, discussions, master classes) are used to form an individual teaching style.

Having analyzed the approaches to revealing the structure of the professional competence of a higher education teacher, it has been found that the functions of teaching over research dominate among the teachers of Ukrainian higher education institutions, so it is necessary to aim students, as future teachers of geographical disciplines, at self-improvement in the functional areas that are accepted in the European educational space: development of the profile of a scientist through strengthening scientific work and publication activity, the ability to attract external funding for research, to popularize their own.

Key words: *professional competence of the teacher, higher education institution, geographical disciplines, teaching methods, digital learning tools.*

УДК 378.011.3-05]:37.015.31:613/614
DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289399>

БЄЛЯЄВА НАТАЛІЯ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2987-8423>

(Полтава)

Work place: Poltava University of Economics and Trade;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті розглянуто шляхи підвищення обізнаності майбутніх учителів у питаннях безпечної поведінки учасників освітнього процесу в навчальних закладах та їхньої здатності до прогнозування й вибору адекватних способів дій у разі виникнення небезпечних ситуацій. Встановлено, що здійснення аналізу нормативно-правових актів, дає змогу майбутнім учителям планувати діяльність щодо здійснення якісної освіти, попередження та вчасного внесення коректив у освітню діяльність у випадках виникнення надзвичайних ситуацій. Обґрунтовано, що тематика проведення навчальних занять із професійно-орієнтованих дисциплін (лекції, практичні, індивідуальні, семінарські заняття та консультації), має передбачати опанування студентами знаннями емоційного, психофізіологічного, духовно-морального здоров'я учасників освітнього процесу. Актуалізовано необхідність формування у майбутніх учителів взаємоособистісних почуттів до учнів у поєднанні із набуттям здатності до виконання нормативно-правових вимог щодо власної професійно-педагогічної діяльності. Рекомендовано, під час підготовки майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища на заняттях із професійно-орієнтованих дисциплін, розглядати питання опанування стресовою тактикою педагогічного впливу на здоров'я дитини, способами створення психо-емоційного комфорту учнів в навчанні, профілактики неврозів, особливостей спілкування з дітьми з нервово-психічними розладами, подолання тривожності дитини, тактики її психолого-педагогічної підтримки, методами та прийомами психолого-педагогічної корекції станів учасників освітнього процесу. Здійснення підготовки майбутніх учителів до організації безпечної життєдіяльності учнів освітніх закладів пов'язується зі створенням мотиваційно-інноваційного освітнього середовища шляхом набуття знань із формування безпечної поведінки учнів засобами педагогічних інновацій (навчання в малих групах, робота в парах та ін.) та інтенсифікації накопичення студентами знань.

Ключові слова: підготовка, майбутні вчителі, безпека, освітнє середовище, учасники освітнього процесу

Постановка проблеми в загальному вигляді. Військові дії на території України сьогодні є визначальним чинником в організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО). Безпека учнів під час їхнього знаходження в освітньому закладі набула сьогодні пріоритетної актуальності. В умовах воєнного стану в країні питання безпеки ЗЗСО щодо формування здорового і безпечного середовища є визначальною умовою реалізації фізичного, інтелектуального, емоційного та соціального розвитку учнів, важливим чинником впливу на стан громадянського здоров'я, демографії та економіки України в цілому. Тому вивчення досвіду підготовки майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу потребує аналізу нормативно-правових засад формування освітнього середовища, яке забезпечує максимальну захищеність, зручність перебування всіх учасників освітнього процесу на їх території та в приміщеннях ЗЗСО, безпеку здоров'я та життя в умовах воєнних дій та післявоєнної відбудови.

Аналіз основних досліджень і публікацій. З метою формування у педагогічних працівників навичок роботи з дітьми під час війни, надання психоемоційної підтримки учасникам освітнього процесу в Україні розроблено наскрізну навчальну програму з позашкільної освіти та методичні

рекомендації «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» (2022). Для підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану поширено ряд практик психолого-педагогічного супроводу: «Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум» (2022), «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» (2022), «Особливості організації роботи вчителів в умовах воєнного стану» (2022) та ін. (Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність, 2022, с. 8).

Зазначені навчальні програми, методичні рекомендації та практики психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу в умовах воєнного стану доцільно використовувати під час навчання майбутніх учителів професійно-орієнтованих дисциплін, передбачених освітньо-професійною програмою.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз організаційних форм підготовки майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно статті 50 Закону України «Про вищу освіту» (2014), навчальний процес у ЗВО здійснюється за такими організаційними формами: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка та контрольні заходи.

Необхідною складовою кожного заняття та вивчення тем робочої програми в ЗВО виступає усвідомлення студентами актуальності створення в ЗЗСО безпечного освітнього середовища для навчання школярів. Використовуючи методичні прийоми вступної бесіди або розповіді, викладачі повідомляють, що актуальним завданням нинішньої вітчизняної освіти є створенню безпечних умов для здійснення навчального процесу в закладах освіти, формування у учнів та персоналу закладу освіти правильних дій із безпечної поведінки в разі настання надзвичайних ситуацій, вжиття профілактичних заходів щодо запобігання травматизму в умовах військових дій та збереження життя та здоров'я учнів (Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти, 2022; Концепція «Безпечна школа Полтавської області», 2022).

Це обумовлено тими змінами, які відбулися на законодавчому рівні, оскільки надання якісних освітніх послуг освітніми закладами в умовах воєнного стану, коли значна кількість учасників освітнього процесу вимушено змінили місце проживання та навчання, перебувають за межами України, потребує організації здобуття освіти, працевлаштування педагогічних працівників за будь-якими формами, які можуть забезпечити заклади освіти та є для них найбільш безпечними (Наказ МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», 2022).

То ж в сучасних умовах значна увага викладачів у викладанні професійно орієнтованих дисциплін зорієнтована на навчання майбутніх учителів створенню безпечних умов для здійснення навчального процесу в закладах освіти. Студенти мають пройти підготовку з проектування та реалізації безпечного освітнього середовища для всіх різновікових груп учасників освітньої діяльності, у яких це має свої специфічні особливості.

Як зазначає К. Варивода (2017, с. 18), у професійній підготовці майбутніх учителів до організації безпечного освітнього середовища необхідно враховувати психолого-педагогічне протиріччя між потребою впровадження ідей гуманізації освіти, як провідного чинника у взаєминах учасників освітнього процесу та необхідністю опори на нормативно-правові документи та педагогічні технології, якими алгоритмічно регламентується технологічна послідовність їхньої взаємодії. Розв'язання цього протиріччя вбачається в формуванні у майбутніх учителів взаємоособистісних почуттів до учнів у поєднанні із набуттям здатності до виконання технологічно-уніфікованих вимог щодо власної професійно-педагогічної діяльності (Мешко, 2011).

Ненасильницьку парадигму та гуманістичні цінності дитиноцентризму О. Кізь (2014, с. 189) характеризує як визначальні орієнтири для вчителів та розробників навчально-нормативних документів, підготовки викладачами педагогічного ЗВО лекційних, практичних занять, організації самостійної та дослідницької роботи майбутніх учителів.

В ході підготовки майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища на заняттях із педагогіки, психології, культури здоров'я особистості (Інформаційний пакет освітньо-професійної програми «Початкова освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 2023) традиційно розглядаються питання професійної стресостійкості учителя, акцентується увага на ролі педагога не лише як вихователя, вчителя, партнера по спілкуванню, а й своєрідного психотерапевта, який допомагає дитині жити у злагоді із довкіллям та у згоді з собою, володіючи питаннями стресової тактики педагогічного впливу на здоров'я дитини, способами створення психо-емоційного комфорту учнів в навчанні, профілактики неврозів, особливостей спілкування з дітьми з нервово-психічними розладами, подолання тривожності дитини, тактики її психолого-педагогічної підтримки методами та прийомами психолого-педагогічної корекції станів учасників освітнього процесу (Мешко, 2015, с. 114).

Саме вчитель як та особа, що проєктує та створює безпечне освітнє середовище, має бути здатним до прогнозування, які індивідуальні особливості учнів потребують виховних впливів, що захищатимуть дитину від проявів дії небезпечних чинників фізичного, психологічного та іншого характеру. Корисними для роботи майбутнього вчителя є заняття з розвитку та корекції різних сторін психо-фізіологічного розвитку дитини, прояву уваги до її внутрішнього світу, її переживань та почуттів, ставлення до оточення та суспільних подій. З боку вчителя діти повинні бути оточені достатньою емпатією, отримувати від нього належну емоційну опору. Тому на плечі сучасного вітчизняного вчителя лягає складне завдання допомоги школярам у гуманістичній взаємодії з оточуючими людьми в умовах воєнного стану в Україні.

Психолого-педагогічні знання повинні сприяти здатності майбутніх учителів до емпатійного ставлення до школярів, не залишати їх наодинці зі своїми побоюваннями, тривогами, горем, викликаних воєнним станом. Вчитель має бути підготовлений до підтримки дітей ту такий час, надання емоційної допомоги, до того, щоб стати надійним помічником дитини в ситуаціях емоційного напруження. Сформованість у студентської молоді готовності до оберігаючого, чуйного ставлення до дитини, здатності до її підтримки у ціннісно-смысловому розвитку сприятиме самоповазі, усвідомленню майбутніми вчителями власної цінності та прийняття себе, віри в успіх та формуванню оптимістичного ставлення до професійно-педагогічної діяльності. Прийшовши у недалекому майбутньому до ЗЗСО, такий молодий педагог здійснюватиме проєктування та реалізацію безпечного освітнього середовища, що буде відповідати психофізіологічним особливостям школярів та сприятиме найповнішому розвитку їхнього особистісного, інтелектуального та творчого потенціалу.

В дослідженні О.Кропивки (2019) обґрунтовано педагогічна умова підготовки майбутніх учителів до організації безпечної життєдіяльності учнів ЗЗСО, яка визначає необхідність створення мотиваційно-інноваційного освітнього середовища шляхом набуття майбутніми вчителями знань із формування безпечної поведінки учнів засобами педагогічних інновацій та інтенсифікації накопичення студентами знань. Ці засоби підсилюють мотиваційну складову підготовки майбутніх учителів до організації безпечного освітнього середовища учнів, спонукають їх до опанування знаннями і способами формування в учнів безпечної поведінки, стимулюють прагнення щодо подолання труднощів у практичному опануванні організацією безпечної життєдіяльності учнів.

Потреба у відчутті безпеки належить, за О.Ярошинською (2015, с. 128), до соціально орієнтованих потреб суб'єктів у складі соціокультурного компоненту освітнього середовища. Дослідження науковиці показали, що оцінки педагогічних працівників та здобувачів освіти стосовно того, що освітнє середовище закладу освіти функціонує за принципами відкритості, створення атмосфери поваги та психологічної безпеки різняться майже в 2,5 рази (Ярошинська, 2015, с. 235). Для подолання цього потириччя О.Ярошинською та О.Пометун пропонується ширше використовувати інтерактивні методи формування в учнів ставлення до конкретних життєвих ситуацій, набуття досвіду та переживань щодо безпечної поведінки в них. Це допомагає виробленню власного ставлення дітей до особистої безпеки та безпеки інших, сприяє набуттю навичок співпраці та критичного мислення (Пометун, 2004, с. 62; Ярошинська, 2015, с. 237).

Підвищенню рівня загальної безпекової культури студентства вважаємо сприятиме також широке використання висловлювань відомих політиків, освітян, громадських діячів та ін. Надаючи варіанти висловлювань або здійснюючи їхній вибір самими студентами, можна запропонувати обрати одне з висловлювань та пояснити з власних позицій його зміст, знайти підтвердження, або спростувати зміст суджень за нормативно-правовими документами «Особливостей організації роботи вчителів в умовах воєнного стану» (2022). Зазначаємо актуальність опрацювання підзаконних актів Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього процесу в умовах воєнних дій. Такий підхід сприяє вивченню правових засад, які регулюють освітню діяльність ЗЗСО в умовах воєнного стану, відслідковуючи динаміку змін у вітчизняному освітньому законодавстві. Результатом такої професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів повинно стати формування в них безпекових компетентностей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Як бачимо в практиці сучасної вітчизняної освіти відбувається становлення правил щодо здійснення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів в умовах воєнного стану:

- підвищення обізнаності майбутніх учителів у питаннях культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу в навчальних закладах та їхньої здатності до прогнозування й вибору адекватних способів дій у разі виникнення небезпечних ситуацій;

- здійснення аналізу нормативно-правових актів, які дають змогу майбутнім учителям планувати діяльність щодо здійснення якісної освіти, попереджувати та вчасно вносити корективи в освітню діяльність у випадках виникнення надзвичайних ситуацій;

- проведення навчальних занять із професійно-орієнтованих дисципліни (лекції, практичні, індивідуальні, семінарські заняття та консультації), тематика яких визначається навчальними програмами та передбачає опанування студентами знаннями емоційного, психофізіологічного, духовно-морального здоров'я учасників освітнього процесу;

- використання методичних прийомів вступної бесіди або розповіді під час проведення занять для усвідомлення студентами актуального завдання нинішньої вітчизняної освіти зі створення безпечних умов для здійснення навчального процесу в закладах освіти, формування у учасників освітнього процесу правильних дій із безпечної поведінки в разі настання надзвичайних ситуацій, вжиття профілактичних заходів щодо запобігання травматизму в умовах військових дій та збереження життя та здоров'я учнів;

- формування у майбутніх учителів взаємоособистісних почуттів до учнів у поєднанні із набуттям здатності до виконання нормативно-правових вимог щодо власної професійно-педагогічної діяльності;

- під час підготовки майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища на заняттях із професійно-орієнтованих дисциплін розглядати питання опанування стресовою тактикою педагогічного впливу на здоров'я дитини, способами створення психо-емоційного комфорту учнів в навчанні, профілактики неврозів, особливостей спілкування з дітьми з нервово-психічними розладами, подолання тривожності дитини, тактики її психолого-педагогічної підтримки, методами та прийомами психолого-педагогічної корекції станів учасників освітнього процесу;

- здійснення підготовки майбутніх учителів до організації безпечної життєдіяльності учнів ЗЗСО, створюючи мотиваційно-інноваційне освітнє середовище шляхом набуття знань із формування безпечної поведінки учнів засобами педагогічних інновацій (навчання в малих групах, робота в парах та ін.) та інтенсифікації накопичення студентами знань.

Як бачимо, в сучасних реаліях проектування та реалізація безпечного освітнього середовища учнів в умовах воєнного стану є актуальною проблемою. Вбачаємо перспективним напрямом подальших наукових розвідок обґрунтування організаційно-педагогічних чинників формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Варивода К. С. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища. *Молодий вчений*. 2017, вересень. № 9.1 (49.1). С. 17–20.
- Інформаційний пакет освітньо-професійної програми «Початкова освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: https://pf.udu.edu.ua/images/Programy/_2023.pdf (дата звернення 12.05.2023).
- Кізь О. Початкова школа – простір без насилля: психологічна підготовка майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*. 2014. С. 188–191.
- Концепція «Безпечна школа Полтавської області» / Л. В. Литвинюк (кер. роб. групи) / ПАНО ім. М. В. Остроградського, ГУ ДСНС України у Полт. обл., ГУ НП в Полт. обл., УПО в Полт. обл., ГУ Держпродспоживслужби в Полт. обл. Полтава : ПАНО, 2022. 51 с.
- Кропивка О. Мотиваційно-інноваційне середовище інтенсивного навчання майбутніх учителів природничих наук з формування безпечної поведінки старшокласників. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 5 (188). С. 79–83.
- Методичні рекомендації до наскрізної навчальної програми з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій». Київ: ІПВ НАПН України, 2022. 70 с.
- Мешко Г. М., О. І. Мешко. Формування психотерапевтичної позиції майбутнього вчителя як основи реалізації валеологічних технологій педагогічної взаємодії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. Вип. 37. С. 113–116.
- Мешко Г. М. Підготовка майбутніх учителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища у школі в контексті завдань педагогіки здоров'я. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. Збірник наукових праць*. 2011. № 2(5). С. 290–296.
- Наказ МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення 10.03.2023). Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці: «Букрек». 2022. 140 с.
- Особливості організації роботи вчителів в умовах воєнного стану. URL: <https://osvita.ua/school/87894/> (дата звернення 09.12.2022).
- Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за заг. ред. О. І. Пометун. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
- Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року : електрон. навч.-метод. посіб. / уклад.: С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко. Полтава : ПАНО, 2022. 34 с.
- Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: дис... докт. пед. наук: 13.00.04. Умань : УДПУ імені Павла Тичини, 2015. 544 с.

REFERENCES

Varyvoda K. S. (2017). Psykholoho-pedahohichni aspekty pidhotovky maybutnikh vchyteliv do stvorennya psykholohichno bezpechnoho osvित'oho seredovshcha. *Molodyy vchenyy*. Veresen'. № 9.1 (49.1). S. 17–20 [in Ukrainian].

Informatsiynyy paket osvित'no-profesiynoyi prohramy «Pochatkova osvita» spetsial'nosti 013 «Pochatkova osvita» pershoho (bakalavrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity. URL: https://pf.edu.edu.ua/images/Programy/_2023.pdf (data zvernennya 12.05.2023) [in Ukrainian].

Kiz' O. (2014). Pochatkova shkola – prostir bez nasylyya: psykholohichna pidhotovka maybutnikh uchyteliv do stvorennya bezpechnoho osvित'oho seredovshcha. *Dytynstvo bez nasylyya: suspil'stvo, shkola i sim'ya na zakhysti prav ditey*. S. 188–191 [in Ukrainian].

Kontsepsiya «Bezpechna shkola Poltavs'koyi oblasti» (2022) / L. V. Lytvynuk (ker. rob. hrupy) / PANO im. M. V. Ostrohrads'koho, HU DSNS Ukrayiny u Polt. obl., HU NP v Polt. obl., UPO v Polt. obl., HU Derzhprodsposhyvsluzhby v Polt. obl. Poltava: PANO. 51 s. [in Ukrainian].

Kropyvka O. (2019). Motyvatsiyno-innovatsiyne seredovshche intensyvnoho navchannya maybutnikh uchyteliv pryrodnychkh nauk z formuvannya bezpechnoyi povedinky starshoklasnykiv. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. № 5 (188). S. 79–83 [in Ukrainian].

Metodychni rekomendatsiyi do naskriznoyi navchal'noyi prohramy z pozashkil'noyi osvity ozdorovchoho napryamu «Osnovy bezpeky zhyttyediyal'nosti v umovakh boyovykh diy». (2022). Kyiv: IPV NAPN Ukrayiny. 70 s. [in Ukrainian].

Meshko H. M., O. I. Meshko. (2015). Formuvannya psykhoterapevtychnoyi pozytsiyi maybutn'oho vchytelya yak osnovy realizatsiyi valeolohichnykh tekhnolohiy pedahohichnoyi vzayemodiyi. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya «Pedahohika, sotsial'na robota»*. Vyp. 37. S. 113–116 [in Ukrainian].

Meshko H. M. (2011). Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do stvorennya psykholohichno bezpechnoho osvित'oho seredovshcha u shkoli v konteksti zavdan' pedahohiky zdorov'ya. *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya, pedahohiky ta psykholohiyi. Zbirnyk naukovykh prats'*. № 2(5). S. 290–296 [in Ukrainian].

Nakaz MON Ukrayiny «Pro deyaki pytannya orhanizatsiyi zdobuttya zahal'noyi seredn'oyi osvity ta osvित'oho protsesu v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini» (2022). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizatsiyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (data zvernennya 10.03.2023) [in Ukrainian].

Osvita Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu. Innovatsiyna ta proyektna diyal'nist': naukovo-metodychnyy zbirnyk (2022) / za zahal'noyu red. S. M. Shkarleta. Kyiv-Chernivtsi: «Bukrek». 140 s. [in Ukrainian].

Osoblyvosti orhanizatsiyi roboty vchyteliv v umovakh voyennoho stanu. URL: <https://osvita.ua/school/87894/> (data zvernennya 09.12.2022) [in Ukrainian].

Pometun O. I. (2004). Suchasnyy urok. Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya: nauk.-metod. posibn. / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko; za zah. red. O. I. Pometun. Kyiv: A.S.K. 192 s. [in Ukrainian].

Uroky bezpeky v zakladakh zahal'noyi seredn'oyi osvity: porady vchytelyu do 2022/23 navchal'noho roku: elektron. navch.-metod. posib. (2022) / uklad.: S. H. Dudko, L. O. Zhdanyuk, T. I. Yaroshenko. Poltava: PANO. 34 s. [in Ukrainian].

Yaroshyn'ska O. O. (2015). Teoretychni i metodychni zasady proyektuvannya osvित'oho seredovshcha profesiynoi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly: dys... dokt. ped. nauk: 13.00.04. Uman': UDPU imeni Pavla Tychyny. 544 s. [in Ukrainian].

BELYAEVA N. P.

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE DESIGN AND IMPLEMENTATION OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Annotation. The article examines ways to increase the awareness of future teachers in the issues of safe behavior of participants in the educational process in educational institutions and their ability to predict and choose adequate methods of action in case of dangerous situations. It has been established that the analysis of normative legal acts enables future teachers to plan activities related to the implementation of quality education, prevention and timely corrections in educational activities in cases of emergency situations. It is well-founded that the subject of educational classes in professionally oriented disciplines (lectures, practical, individual, seminar classes and consultations) should provide students with knowledge of emotional, psychophysiological, spiritual and moral health of participants in the educational process. The necessity of forming mutual personal feelings towards students in future teachers in combination with acquiring the ability to fulfill regulatory and legal requirements regarding their own professional and pedagogical activity has been updated. It is recommended that, during the preparation of future teachers to create a safe educational environment in classes in professionally oriented disciplines, consider the issue of mastering the pedagogical impact of stressful tactics on the child's health, methods of creating psycho-emotional comfort of students in learning, prevention of neuroses, peculiarities of communication with children with neuropsychological disorders, overcoming the child's anxiety, tactics of psychological and pedagogical support, methods and techniques of psychological and pedagogical correction of the conditions of participants in the educational process. Training of future teachers to organize the safe life of students in educational institutions is connected with the creation of a motivational and innovative educational environment by acquiring knowledge on the formation of safe behavior of students by means of pedagogical innovations (studying in small groups, working in pairs, etc.) and intensifying the accumulation of knowledge by students.

Key words: training, future teachers, safety, educational environment, participants in the educational process.

УДК 378.016:376056.26

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289400>

ANNA FASTIVETS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6333-5519>

Place of work: Poltava Business Institute of Higher Educational Establishment
"International Academician Y. Bugay Scientific and Technical University"

Country: Ukraine

Email: anna_fast@ukr.net

CHARACTERISTICS OF DIAGNOSTIC INSTRUMENTARIUM OF THE FORMATION OF NATURAL AND SCIENTIFIC COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY

Анотація. У статті наведено характеристику критеріїв, показників і рівнів сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх фахівців із фізичної терапії й ерготерапії у процесі професійної підготовки у сучасному ЗВО. Запропоновано низку критеріїв, серед яких: особистісно-мотиваційний, когнітивний, інтеграційно-змістовий, інформаційно-комунікативний, операційно-діяльнісний, здоров'язберігальний і професійно-рефлексивний. Для кожного критерію виокремлено низку показників та рівнів (елементарний, базовий, достатній і творчий) сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх фахівців. Особистісно-мотиваційний критерій оцінює сформованість мотивів вивчення природничо-наукових дисциплін, ставлення до них, наявність мотиваційної установки на професійну реабілітаційну діяльність. Інтеграційно-змістовий критерій спрямований на оцінювання ступеня володіння міжпредметними і транспредметними знаннями в галузі природничо-наукових дисциплін, а також сформованості інтегральних знань про сутність і зміст професійної природничо-наукової діяльності майбутнього фахівця з фізичної терапії й ерготерапії. Операційно-діяльнісний критерій характеризують такі показники, як сформованість умінь і навичок виконання професійних завдань з використанням природничо-наукових знань та здатність до самоосвіти. Інформаційно-комунікативний критерій передбачає оволодіння методами отримання інформації відповідно до гіпотез, розвиток умінь розробляти й використовувати сучасні апаратно-програмні засоби в процесі виконання професійних функцій, створювати масиви емпіричних даних, опрацьовувати різноманітні інформаційні джерела, а також здатність працювати з респондентами і співпрацювати з колегами, здійснюючи професійну діяльність. Здоров'язберігальний критерій застосовується з метою оцінки спрямованості професійної діяльності майбутнього фахівця на дотримання здорового способу життя, збереження й відновлення здоров'я інших людей, наявного рівня володіння здобувачем освіти технологіями здоров'язбереження і формування здоров'язберігального професійного середовища. Професійно-рефлексивний критерій дає змогу оцінити здатність майбутніх фахівців усвідомлювати й визначати рівень та результативність власної природничо-наукової підготовки, здатність до саморегуляції, саморозвитку і самовдосконалення, вміння свідомо контролювати результати своєї діяльності, визначати рівень власного розвитку й динаміку особистісного зростання.

Ключові слова: майбутній фахівець з фізичної терапії та ерготерапії, природничо-наукова підготовка, природничо-наукова компетентність, критерії сформованості, показники сформованості, рівні сформованості.

Formulation of the problem. For the creation and implementation of an effective relevant system of the development of natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy, a topical task is to measure the dynamics of the progress of such development and to clarify the nature of changes in the levels of development of the components of this competence at various stages of the pedagogical experiment. At the same time, it should be taken into account that pedagogical diagnostics aims to study the effectiveness of the natural and scientific training process with the help of a scientifically based

instrumentarium basing on the assessment of level changes in the criteria of the formation of competence of the studied category of specialists.

Analysis of recent publications and research. The issue of training of future specialists in physical therapy (rehabilitation) and ergotherapy for professional activity is described in the scientific works of N. Bielikova, A. Hertsyk, O. Dubohai, T. Diachenko, V. Zavatskyi, V. Kuksa, Y. Liannoi, M. Romanyshyna, L. Sushchenko, P. Khomenko. Peculiarities of natural and scientific training of specialists were studied by A. Antonets, H. Biletska, V. Bilyk, A. Drobin, V. Makarenko, S. Naumenko, M. Paikush, L. Rybalko, T. Temerivska, I. Tkachenko, and others. At the same time, the criteria, indicators and levels of formation of natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy in the process of professional training in modern higher education institutions are actually not studied.

The purpose of the article is to develop a diagnostic instrumentarium for assessing the level of formation of natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy.

Presentation of the main material. Scientists identify measurement as an algorithmic operation aimed at assigning certain objects (subjects, processes or states) with defined numerical equivalents in accordance with the pre-formulated rules. At the same time, the measurement process is conducted by establishing a quantitative relationship between a certain characteristic of the object and the value that is taken as a standard (Fediienko, 2009). In pedagogical research such a standard is traditionally considered to be the criteria of formation.

On the basis of existing definitions and characteristics, we interpret the criteria of the formation of natural and scientific competence as a set of objective signs that make it possible to determine the state and level of effectiveness of the natural and scientific training of a future specialist in physical therapy and ergotherapy using a set of specific indicators and characteristics.

By the indicator we understand the description of the characteristics of the object, which is essential and relevant in the process of evaluation. This is primarily a value that characterizes the quantitative characteristics of a phenomenon or a component of the development process. Determining the criteria and indicators of the formation of natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy, we are inclined to interpret the ratio of criteria and indicators as general, specific and special, for which we consider a criterion as an existing property of an object or phenomenon that unites the totality of empirical indicators of its formation, while the parameter reflects certain specific qualitative aspects of their study (Huzii, 2007).

Analysis of the experience of professional training of specialists in physical therapy and ergotherapy, study of a set of scientific sources, analysis of the standard of training of future specialists and the educational and professional program allowed us to distinguish a system of criteria of the formation of natural and scientific competence, which includes the following criteria: personal and motivational, cognitive, integrative and substantial, operational and activity orientated, informational and communicative, health-keeping, and professional and reflexive.

The personal and motivational criterion is a set of motives and personal attitudes that encourage the future specialist in physical therapy and ergotherapy to develop natural and scientific competence. The personal and motivational criterion reflects the axiological and stimulating functions of the natural and scientific activity of the future specialist and includes a system of motives and needs, personal values and beliefs that regulate the professional activity of a physiotherapist and an occupational therapist. The indicators of this criterion are focused on the quantitative and qualitative assessment of the formation of motives of natural and scientific knowledge acquiring, abilities and skills, among which the motive for achieving success and a positive attitude towards the chosen profession dominates. We proposed as such indicators: 1) awareness of the social order for the formation of natural and scientific competence of a specialist in the field of rehabilitation and personal focus on its formation and improvement; 2) understanding of the personal value of natural and scientific training; 3) the ability for self-realization and self-improvement in the professional area.

The cognitive criterion determines the level of mastery of higher education applicants of theoretical natural and scientific knowledge and practical skills, which are the basis of professional growth in rehabilitation and health-improving activities. Justifying the volume of natural and scientific knowledge, we consider it expedient to take into account the dynamics of learning of professional concepts, the degree and nature of their content revealing, as well as the skills of establishing hierarchical, structural and functional dependencies between them. Achieving the appropriate level of theoretical training of higher education applicants is primarily necessary for future specialists to be able to rationally apply the acquired knowledge and skills for effective and high-quality performance of professional tasks. The main indicators of this criterion include the level of mastering of basic knowledge from natural and scientific disciplines and the critical thinking formation.

Integrative and substantial criterion is a system of integrated natural and scientific knowledge, knowledge about the subject and methods of rehabilitation and health-improving activities, as well as

professional natural and scientific thinking, directing attention, perception, memory, actions and operations, which are necessary for the successful implementation of professional activity. The integrative and substantial criterion provides an opportunity to evaluate the future rehabilitators' knowledge of the types of scientific biological knowledge, understanding of their structural and logical subordination caused by the genetic connection with biological science, knowledge of the main natural and scientific hypotheses, laws, regularities, principles, theories and basic methods of biological research.

Among the indicators of the formation of this criterion, we include the following: 1) possession of interdisciplinary and transdisciplinary knowledge in the field of natural and scientific disciplines; 2) formation of integral knowledge about the essence and content of the professional natural and scientific activity of the future specialist in physical therapy and ergotherapy.

Operational and activity orientated criterion is the ability to establish structural and logical connections between the main types of scientific natural and scientific knowledge, to explain the stages of their assimilation in the system of professional training of a specialist in physical therapy and ergotherapy; the ability to solve typical situational practice-oriented problems, to use methods of biological research during laboratory and practical works performing, in biological experimentation and during production practices. The operational and activity orientated criterion is focused on the assessment of the ability to make effective decisions independently, to develop and justify one's own approaches to professional tasks solving using natural and scientific knowledge, and to evaluate the effectiveness of the used approach.

We determined the indicators of the operational and activity orientated criterion of the formation of the natural and scientific competence of a future specialist in physical therapy and ergotherapy: 1) the ability to make effective decisions independently, develop and justify one's own approaches to professional tasks solving using natural and scientific knowledge; 2) the ability to perform typical situational practice-oriented tasks, to use methods of biological research; 3) mastering the methods, ways and experience of independent performance of professional and practical tasks.

The informational and communicative criterion makes it possible to assess the level of formation of knowledge about types of information search, information and bibliographic resources, search for necessary information in the Internet, methods and means of information search, sources of information, search systems, principles of information selection, technologies of its preservation, methods of analysis and processing, as well as types of information synthesis. The informational and communication criterion was evaluated by us according to the following indicators: 1) knowledge of the theory of informational and communicative technologies (ICT) and methods of their use during the study of natural and scientific disciplines; 2) the ability to develop and use modern hardware and software means in the process of professional functions performing; 3) knowledge of the norms of verbal and non-verbal communicative behavior, which are necessary for professional and everyday communication.

The health-keeping criterion is used to conduct a quantitative and qualitative assessment of the level of formation of knowledge about health and the impact of negative environmental factors on it, mastery of the basics of health-keeping technologies, which is a determining factor in the process of the health-keeping activities of a specialist in physical therapy and ergotherapy, as well as the higher education applicant's awareness of the importance of such knowledge for his or her future development as a specialist. Health-keeping indicators determination requires a preliminary identification of the level of awareness of the future specialist in physical therapy and ergotherapy of the importance of natural and scientific training in the process of forming a culture of health-keeping, assimilation of new knowledge about a healthy lifestyle by education applicants, the formation of a motivational and valuable attitude towards keeping and strengthening of one's own health and the health of other people, as well as mastering modern methods and means of diagnosis, keeping, strengthening and restoration of health.

Thus, the indicators of the health-keeping criterion of the formation of the natural and scientific competence of the future physiotherapist and ergotherapist include: 1) orientation of the professional activity of the specialist at maintaining a healthy lifestyle and preserving and restoring the health of others; 2) mastering of modern health-keeping technologies and principles of health care professional environment formation.

The professional and reflexive criterion evaluates the ability of the future specialist in physical therapy and ergotherapy for self-control and self-evaluation, his or her focus on self-improvement of professional and personal qualities in the process of natural and scientific training. It also provides that the higher education applicant should have an ecological awareness. In addition, value orientations and the level of formation of the professional consciousness of the future specialist are systematically evaluated. The indicators of this criterion reflect the efficiency and effectiveness of the practical application of natural and scientific knowledge and skills acquired by education applicants in the process of self-education, their ability to use this knowledge while solving productive and professional tasks, as well as to navigate the variety of social rehabilitation requests that can be solved with the help of self-education.

Indicators of the professional and reflexive criterion of the formation of natural and scientific competence of a future specialist in physical therapy and ergotherapy are: 1) the formation of the ability for self-control, self-analysis and self-evaluation of the results of natural and scientific training; 2) the desire to increase the level of natural and scientific competence, self-improvement and self-development.

The next step of the research is the differentiation of the criteria and indicators developed by us at the level of formation. We propose to evaluate the formation of criteria and indicators of natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy at the following levels: elementary, basic, sufficient and creative. In our opinion, this scale is the most relevant to the specifics of the object we research.

The elementary level is characterized with the absent or temporary motivation for natural and scientific training and professional development, cognitive inertia. A higher education applicant is not yet able to master new biological concepts and terms independently. He or she partially performs reproductive actions, shows episodic interest in learning and performs minimal independent activities. This level is characterized with the situational nature and lack of purposefulness of all natural and scientific training. Professionally important (legal, documentological, managerial, psychological and pedagogical, methodical, communicative, informational and technological, analytical and statistical, health-keeping) knowledge, in particular about the organization of the health-keeping process, is chaotic, superficial, unstable and unsystematized. At the same time, there is an inadequate, as a rule, overestimated self-assessment of the level of one's own professional competence. Respondents with an elementary level do not show interest in professional activity and do not realize its significance, do not see the need for professional growth, self-improvement and self-development, and their cognitive interest is weakly expressed. Professionally important personal qualities, in particular endurance, poise, self-control in professional activities, the ability to resist negative emotional influences, observe the established order and maintain discipline, are insufficiently developed.

The basic level is characterized with the fact that a future specialist in physical therapy and ergotherapy begins to form a motivational and valuable attitude to natural and scientific training, but the motivation is not stable and has an episodic character. The applicant is not able to apply the acquired natural and scientific knowledge independently while performing new practice-oriented tasks, focuses on typical tasks, sometimes performs tasks according to an algorithm, is able to master new educational material only under the guidance of a lecturer. A superficial awareness of the content, methods and ways of performing professional tasks leads to a significant number of drawbacks in their performance. Inadequate development of professional (informational and technological, organizational and managerial, communicative, legal, social and psychological) skills is inherent to the basic level of formation of natural and scientific competence. Thus, self-control, correction of one's own activities, ability to self-organize and plan one's professional activities are practically absent. There is also a lack of willingness to take responsibility for the quality and results of the work performed.

A sufficient level presupposes that the education applicant has value orientations and motives of natural and scientific training and a developed emotional and volitional mechanism for difficulties overcoming during self-education. He or she performs typical practice-oriented tasks independently, has the ability to self-assess his or her own capabilities in the self-educational activities performing and strives to work on himself or herself constantly in the process of natural and scientific training. Professionally important (documentological, legal, managerial, communicative, methodical, psychological and pedagogical, informational and technological, analytical and statistical, health-keeping) knowledge is systematized partially. At the same time, there is superficial understanding of the need to use them when performing professional tasks. Incomplete familiarity with the content, methods and ways of performing professional tasks leads to insufficient accuracy and the presence of a small number of drawbacks in their performance. Future specialists in physical therapy and ergotherapy with a sufficient level of formation of natural and scientific competence have a limited ability to self-organize and plan their professional activities. They have not fully formed skills of self-control and self-analysis of their own activities. Self-assessment of the level of professional competence is not always adequate (underestimated or overestimated). Respondents with this level of competence formation demonstrate the ability to act according to a model, that is, to reproduce a certain sequence or system of actions in typical professionally-oriented situations. Interest in professional activity is situational, incomplete awareness of its importance and contradictory attitude is manifested. Strives for professional growth, self-improvement and self-development are insufficiently developed and unsystematic, cognitive interest is unstable.

The creative level is characterized with the formed need of future specialists for natural and scientific training, the desire to master new knowledge, abilities and skills, conscious planning of actions for the implementation of practically-oriented tasks and their solution in the most rational way. The motivational component is based on the internal motives of the personality. Applicants show cognitive motivation and strive to conduct the self-educational activities constantly. Psychological and pedagogical, methodical, communicative, informational and technological, analytical and statistical, and health-keeping knowledge are stable and systematized. Stable accuracy in the performance of professional tasks and an insignificant number

of drawbacks are due to full awareness of the content, methods and ways of their implementation, as well as the ability to apply professionally important knowledge into professional activities. In typical and atypical production situations, the applicant demonstrates the ability to reproduce a certain sequence of actions independently. Creation of own methods is observed in performing professional tasks. A high level of self-organization and the ability to plan, control, regulate and analyze one's own activities is inherent. A sufficient level of formation of natural and scientific competence is characterized with a willingness to take responsibility for the quality and results of the work performed, to assess one's own level of competence formation adequately. The creative level of formation of the natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy is manifested in a positive attitude to professional activity, the presence of a stable motivation to improve competence, a constant desire for self-improvement and self-development. Future specialists have a desire to achieve high professional results and constant career growth. They have fully formed professionally important personal qualities, in particular, the desire to spread new knowledge and skills among colleagues, readiness for cooperation and mutual assistance, the ability to realistically assess the situation and adapt to production circumstances.

Conclusions. The theoretical analysis of studies on the problem of the formation of natural and scientific competence of future physical therapists and ergotherapists, taking into account the requirements of the educational and qualification characteristics and the results of the survey of independent experts made it possible to distinguish a number of criteria and levels of formation of the studied competence of future specialists. For each criterion of the natural and scientific competence of a future specialist in physical therapy and ergotherapy, we determined the indicators that characterize its formation. The substantiation of the pedagogical essence, components, criteria, indicators and levels of formation of the natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy is laid as the basis of predictions diagnostic and is summarized at the stages of ascertaining and forming experiments.

The article describes the criteria, indicators and levels of formation of natural and scientific competence of future specialists in physical therapy and ergotherapy in the process of professional training in modern higher education institutions. A number of criteria are proposed, including: personal and motivational, cognitive, integrative and substantial, informational and communicative, operational and activity orientated, health-keeping, professional and reflexive. For each criterion, a number of indicators and levels (elementary, basic, sufficient and creative) of the formation of natural and scientific competence of future specialists are distinguished. The personal and motivational criterion assesses the formation of motives for studying natural and scientific disciplines, the attitude towards them, the presence of a motivational attitude towards professional rehabilitation activities. The integrative and substantial criterion is aimed at assessing the degree of possession of interdisciplinary and transdisciplinary knowledge in the field of natural and scientific disciplines, as well as the formation of integral knowledge about the essence and content of professional natural and scientific activity of the future specialist in physical therapy and ergotherapy. The operational and activity orientated criterion is characterized with such indicators as the formation of skills and abilities to perform professional tasks using natural and scientific knowledge and the ability to self-education. The informational and communicative criterion involves mastering the methods of obtaining information in accordance with hypotheses, developing the ability to create and use modern hardware and software means in the process of professional functions performing, creating arrays of empirical data, processing various information sources, as well as the ability to work with respondents and cooperate with colleagues, conducting professional activities. The health-keeping criterion is used to assess the orientation of the professional activity of the future specialist for maintaining a healthy lifestyle, keeping and restoring the health of other people, the existing level of knowledge of the education applicant of health-keeping technologies and the formation of health-keeping professional environment. The professional and reflexive criterion makes it possible to assess the ability of future specialists to realize and determine the level and effectiveness of their own natural and scientific training, the ability to self-regulation, self-development and self-improvement, the ability to control the results of their activities consciously, to determine the level of their own development and the dynamics of personal growth.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Білецька Г. Природничо-наукова підготовка майбутніх екологів: сутність та стан проблеми у педагогічних дослідженнях. *Вища освіта України*. 2014. №1. С. 60–65.
- Білик В. Г. Понятійно-термінологічний аспект природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у вищих навчальних закладах. *Наукові записки [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. статей*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2017. Вип. СХХV (135). С. 13–21.
- Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога: дис...д-ра пед.наук: спец.13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ. 2007. 488 с.
- Дробін А. А. Технологія відбору структурних елементів знань когнітивного компонента природничо-наукової компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. №72. Т. 1. С. 116–119.

Макаренко В. І. Специфіка організації процесу природничо-наукової підготовки майбутніх лікарів. *Імідж сучасного педагога*. 2017. №1 (170). С. 29–32.

Науменко С. О. Природничо-наукова компетентність як об'єкт моніторингу якості загальної середньої освіти. *Педагогічна освіта : теорія і практика*. 2017. Т. 1. №22. С. 310–319.

Пайкуш М. А. Природничонаукова складова в контексті формування цілісної системи знань майбутнього лікаря. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 58–59. С. 438–447.

Рибалко Л. М. Сучасні підходи до розв'язання проблеми інтеграції змісту природничо-наукової освіти. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. №5 (23). С. 105–110.

Темерівська Т. Г. Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль. 2004. 20 с.

Ткаченко І. А. Актуальність природничо-наукових дисциплін у інтеграційному розрізі компетентнісної парадигми освіти / Ткаченко І. А., Краснобокий Ю. М. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2013. Вип. 19. С. 57–60.

Федієнко В. В. Моделі кваліметрії і порівняння рівнів навчальних досягнень студентів у різних оціночних системах : дис...канд. пед. наук: спец.13.00.09 «Теорія навчання». Кіровоград. 2009. 212 с.

REFERENCES

Biletska H. (2014). Pryrodnycho-naukova pidhotovka maibutnikh ekolohiv: sutnist ta stan problemy u pedahohichnykh doslidzhenniakh. *Vyshcha osvita Ukrainy*. №1. С. 60–65 [in Ukrainian].

Bilyk V. H. (2017). Poniatiino-terminolohichni aspekt pryrodnycho-naukovoї pidhotovky maibutnikh psykhologiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova]. Seriya : Pedahohichni nauky : zb. nauk. statei*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. SXKKhV (135). S. 13–21 [in Ukrainian].

Huzii N.V. (2007). Kateriia profesionalizmu v teorii i praktysi pidhotovky maibutnoho pedahoha: dys...d-ra ped.nauk: spets.13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoї osvity». Kyiv. 488 s [in Ukrainian].

Drobin A. A. (2020). Tekhnolohiia vidboru strukturnykh elementiv znan kohnityvnoho komponenta pryrodnycho-naukovoї kompetentnosti. *Pedahohika formuvannia tvorchoї osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. №72. T. 1. S. 116–119 [in Ukrainian].

Makarenko V. I. Spetsyfika orhanizatsii protsesu pryrodnycho-naukovoї pidhotovky maibutnikh likariv. *Imidzh sучasnoho pedahoha*. 2017. №1 (170). S. 29–32.

Naumenko S. O. Pryrodnycho-naukova kompetentnist yak obiekt monitorynhu yakosti zahalnoi serednoi osvity. *Pedahohichna osvita : teoriia i praktyka*. T. 1. №22. S. 310–319 [in Ukrainian].

Paikush M. A. (2018). Pryrodnychonaukova skladova v konteksti formuvannia tsilisnoi systemy znan maibutnoho likaria. *Pedahohika formuvannia tvorchoї osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. Vyp. 58–59. S. 438–447 [in Ukrainian].

Rybalco L. M. (2012). Suchasni pidkhody do rozv'iazannia problemy intehratsii zmistu pryrodnycho-naukovoї osvity. *Pedahohichni nauky : teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. №5 (23). S. 105–110 [in Ukrainian].

Temerivska T. H. (2004). Formuvannia piznavalnoi aktyvnosti studentiv medychnoho koledzhu v protsesi vyvchennia pryrodnycho-naukovykh dystsyplin : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Ternopil. 20 s [in Ukrainian].

Tkachenko I. A. (2013). Aktualnist pryrodnycho-naukovykh dystsyplin u intehratsiinomu rozrizi kompetentnisnoi paradyhmy osvity / Tkachenko I. A., Krasnobokyi Yu. M. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho derzhavnoho universytetu. Seriya pedahohichna*. Kamianets-Podilskyi : Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka. Vyp. 19. S. 57–60 [in Ukrainian].

Fediienko V. V. (2009). Modeli kvalimetrii i porivniannia rivniv navchalnykh dosiahnen studentiv u riznykh otsinohnykh systemakh : dys...kand. ped.nauk: spets.13.00.09 «Teoriia navchannia». Kirovohrad. 212 s [in Ukrainian].

ANNA FASTIVETS

CHARACTERISTICS OF DIAGNOSTIC INSTRUMENTARIUM

OF THE FORMATION OF NATURAL AND SCIENTIFIC COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY

Annotation. The article describes the criteria, indicators and levels formation of natural and scientific competence of future specialists from of physical therapy and occupational therapy in the process of professional training in modern higher education institutions. A number of criteria are proposed, including: personal and motivational, cognitive, integration-content, information-communicative, operational, health-care and professional-reflective. For a number of indicators and levels are distinguished for each criterion (elementary, basic, sufficient and creative) formation of natural and scientific competence of future specialists. The personal and motivational criterion evaluates the formation of motives for studying natural and scientific disciplines, attitudes towards them, the presence of a motivational attitude towards professional rehabilitation activities. The integration-content criterion is aimed at evaluating the degree possession of interdisciplinary and transsubjective knowledge in the field of natural sciences, as well as the formation of integral knowledge about the essence and the content of the professional natural and scientific activity of the future specialist physical therapy and occupational therapy.

Key words: future specialist in physical therapy and ergotherapy, natural and scientific training, natural and scientific competence, criteria of formation, indicators of formation, levels of formation.

УДК 378.011.3-051:796]:37.043.2-056.2/.3

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289401>

DEMUS YANA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2100-695X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: yanadobrosol1992@gmail.com

THEORETICAL AND PRACTICAL ANALYSIS OF THE PREPARATION OF PHYSICAL CULTURE BACHELORS FOR INCLUSIVE EDUCATION IN MODERN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation. Pedagogical training of future specialists is closely related to pedagogical conditions. In order to determine the pedagogical conditions aimed at the preparation of bachelors of physical education for pedagogical activities in the conditions of inclusive education, it is necessary to define the very concept of "pedagogical conditions". In the definition of V. Muravyov, the concept of "conditions" is given a pedagogical orientation. In connection with this, conditions are understood as requirements and recommendations for the organization of pedagogical activity, subject to the general principles of the pedagogical process. The study was based on the definition of Yu. K. Babansky, who defines pedagogical conditions as an environment where the components of the educational process are presented in the best interaction and which enables the teacher to work fruitfully, manage the educational process, and the students to work successfully

Key words: *inclusive education, professional training, physic*

Statement of the problem in a general form. Today, the development of education puts the training of teachers in various fields as one of the important state priorities. The professional training of future specialists is at the basis of the modernization of modern education, therefore the higher school has before itself the task of fundamentally improving the quality of specialist training. One of the important steps on the path of reforming education is the introduction of an inclusive form of education. Now, children with special educational needs can be students of general secondary education institutions. According to the Law of Ukraine "On Education", a child with disabilities is "a person who needs additional permanent or temporary support in the educational process in order to ensure his right to education." Inclusive education enables children with disabilities to receive additional educational services. These include corrective and developmental tasks, including speech development, social and everyday orientation, behavior correction, socialization, sensory integration, physical therapy, etc. Such classes are conducted by a speech therapist, a defectologist, an ABA therapist, and a psychologist. Physical therapy classes are important in the physical development of children with disabilities. Therefore, the professional training of highly qualified specialists with a sufficient level of knowledge and mastery of the forms and methods of work in an inclusive educational environment occupies an important place.

Analysis of basic research and publications. In the studies of E. Danilavichyutye, A. Kolupaeva, S. Lytovchenko, the methodical basis for the implementation of the integrated education system and the didactic foundation of correctional pedagogy were developed. In his writings, Tim Lorman described the benefits of inclusive education in the "diversity is a value" paradigm. Z. Shevtsiv chose the training of future primary school teachers to work in an inclusive environment as a subject of scientific interest. N. Kichuk focused her research on the concept of "inclusive culture", and G. Belenka, T. Zubareva, N. Kalinichenko, I. Kuzava, V. Shishenko - on the definition of "inclusive educational environment". In the studies of M. Malik, the subject of scientific research was the specificity of the functioning of a modern general educational institution in the conditions of inclusion. Work with children with disabilities, their educational activities were also outlined by foreign scientists. Scientists such as Wayne Sailor, Keith J. Topping, Sheelagh Maloney, Harry Daniels, Philip Garner, Jonathan Rix, Melanie Nind, Kieron Sheehy have published a number of educational and methodological publications on the problem of filling inclusive policies in education in the USA, Canada, Australia and European countries union.

Presenting main material. At the current stage of the formation of the higher education system in Ukraine, the training of bachelors of physical culture, education and sports is carried out in three specialties: 014 Secondary education (Physical culture); 017 Physical culture and sports; 016 Special education.

We will give an example of the "basic" list of specialties of a pedagogical institution of higher education. Yes, the Poltava Korolenko National Pedagogical University, specialists are trained in the specialty — 017 Physical culture and sports. During the course of study, graduates of this educational program receive a bachelor's degree and a professional qualification of "Physical Culture and Sports Specialist" specializing in "Coaching in the chosen sport" or "Fitness and Recreation". Specialists who have a bachelor's degree can enter the master's program in the specialty 017 Physical culture and sports. Under the conditions of study under the master's program (1 year and 4 months), graduates will receive a master's degree and the qualification: "Coach-teacher of the chosen sport. Teacher of physical education". Also, recruitment is carried out in the specialty 014.11 Secondary education (Physical culture), where applicants receive the professional qualification of bachelor of secondary education (Physical culture) - physical culture teacher. Specialists with a bachelor's degree can enroll in a master's program in the specialty: 014.11 Secondary education (Physical culture) and receive a master's degree and the qualification: "Teacher of physical education. Teacher of physical education".

On the basis of complete secondary education, training is carried out in the specialty 016.01 Special education. Speech therapy. After completing their studies, graduates receive a bachelor's degree and qualification: Bachelor of Special Education. Special education teacher. Educator of children with disorders of psychophysical development. Teacher's assistant with inclusive and integrated education. Practical psychologist (specialist). Specialists with a bachelor's degree can enter the master's program in specialty 016 "Special education" and receive a master's degree and the qualification: Master of special education Speech therapist. The teacher is a defectologist. Psychologist (specialist) of preschool, general education and rehabilitation institutions.

As you can see, physical education teacher training is carried out within the scope of specialty 014 Secondary education (physical education). However, the preparation of a teacher's assistant to work in an inclusive educational environment is also covered by specialty 016 Special education.

In our opinion, this situation was the result of non-systematic actions on the part of the State regarding the development of normative support for the professional activity of educators, who are entrusted with the main function of preserving the health of the young generation. This opinion can be confirmed by the fact that in various specialties the phrases "physical culture" and "physical education" are used in parallel, which leads to some confusion in terms of content: "physical culture teacher" and, at the same time, physical education teacher.

In order to reveal the essence of the training of bachelors of physical education, it is necessary to conduct analytical work on the analysis of the "training" category, because it is the training of future teachers of physical education that is the object of research. Since we are talking about the training of future specialists in institutions of higher education, the concept of "training" is sometimes legitimately added to the characteristic "professional".

The concept of "preparation" is most often interpreted as an action aimed at ensuring, carrying out, carrying out, performing something (N. Volkova, L. Trotsko, L. Khomych). In turn, the professional training of a teacher is a system of organizational and pedagogical measures that ensure the formation of a professional orientation in an individual, a system of knowledge, skills, abilities and value attitudes towards the profession (N. Kuzmina, V. Slastyonin).

Studying the research of Valentina Motorina (2010) it can be said that the functions of modern professional training of the future teacher are as follows: social-humanitarian, psychological-pedagogical, professional, personally-oriented, practical.

Scientists in various contexts investigate the problems of training future teachers of physical education and fix causal and generic relationships between concepts, subordinate them.

According to Anatoly Konokh, professional training of future bachelors should be considered as a complete system, which is built on the basis of the organic unity of the general, special and individual.

Preparation of future bachelors of physical culture to work with students in conditions of inclusion as a general component of professional training of future specialists in physical culture, sports and education; as special - it has its own specificity due to the peculiarities of the professional training of future physical education teachers; as individual - reflects the dependence of training effectiveness on the personal qualities of the future specialist, his psychological disposition to work in conditions of inclusion, the ability to use the arsenal of individualization and differentiation in physical education lessons.

In the context of optimizing the professional training of future bachelors of physical culture, sports and education, Oleksiy Tymoshenko carried out a study [136, p.425]. By the optimization of professional training, O. Tymoshenko understands the purposeful choice by teachers of the best version of the construction of the process, which provides the maximum result in a certain time, which meets the needs of society in relation to the training of specialists.

That is, the professional training of future physical education teachers can be improved (optimized) by supplementing it with elements of training for a specific type of activity - working with students by highlighting the inclusive content of professional training.

In 2004, Lyudmila Sushchenko carried out a fundamental study of the problem of professional training of future specialists in physical culture, sports and education. In the dissertation of L. Sushchenko, the future specialist in physical education and sports is considered as a person who purposefully acquires qualifications in higher educational institutions in accordance with a certain educational and qualification level in the process of specially organized educational and educational activities aimed at preparing for further professional activities to maintain the appropriate level physical culture of the population or achieving higher sports results in the Olympic, world or regional arenas in team or individual dimensions.

Professional training of future specialists in physical education and sports is considered by L. Sushchenko as a process that reflects scientifically and methodically based measures of higher educational institutions, aimed at forming during the period of study the level of professional competence of the individual, sufficient for the organization of physical education of different strata of the population of the region and successful work in all links of the sports movement, taking into account the modern requirements of the labor market. As we can see, as a result of training, L. Sushchenko chooses competence, not readiness or preparedness for activity.

According to O. Kotova, the result of training future teachers of physical education for specialized training is the readiness of students to implement a physical education program for students of 10-11 grades of a sports profile, which is ensured by the assimilation of theoretical and methodological knowledge by future teachers of physical education, the formation of motor skills, mastery design and career guidance skills.

In the dissertation of Z. Shevtsiv, it is determined that the professional training of future primary school teachers to work in the inclusive environment of a general educational institution can be interpreted as a purposeful, controlled process of specially organized training in a higher pedagogical educational institution, which takes place on the basis of systemic, acmeological, axiological, competence, activity approaches, requires an adequate selection of the socio-inclusive content of the educational material of the disciplines, the use of a complex of forms, methods, means and technologies, the final result of which is the formed socio-pedagogical competence of primary school teachers to work in an inclusive environment of a general educational institution.

The result of such training, according to Z. Shevtsiv, is readiness for professional activity, the development of a humanistic position, internal culture and professional behavior, which will provide them with the ability to perceive and understand a child with special educational needs and qualitatively build multi-functional activities in an inclusive environment of a general educational institution.

Therefore, we define the preparation of the future bachelor of physical culture to work with students in the conditions of inclusion as a pedagogical process, which is a structural component of the integral professional training of the future teacher, aimed at making future teachers aware of the importance and necessity of creating a barrier-free health-preserving environment in the future profession, forming knowledge, abilities and skills of individualization and differentiation in the physical education of children with special educational needs and the development of qualities that will contribute to the success of the teacher's implementation of an individual approach in the physical education of schoolchildren, taking into account the principles of the ideology of inclusion.

Pedagogical training of future specialists is closely related to pedagogical conditions. In order to determine the pedagogical conditions aimed at the preparation of bachelors of physical education for pedagogical activities in the conditions of inclusive education, it is necessary to define the very concept of "pedagogical conditions". In the definition of V. Muravyov, the concept of "conditions" is given a pedagogical orientation. In connection with this, conditions are understood as requirements and recommendations for the organization of pedagogical activity, subject to the general principles of the pedagogical process. The study was based on the definition of Yu.K. Babansky, who defines pedagogical conditions as an environment where the components of the educational process are presented in the best interaction and which enables the teacher to work fruitfully, manage the educational process, and the students to work successfully.

The theoretical analysis of psychological and pedagogical literature allowed us to formulate the following pedagogical conditions, which are aimed at preparing bachelors of physical education for pedagogical activity:

- 1) organization of trainings aimed at forming the personal qualities of the future teacher, necessary for work in the conditions of inclusive education;
- 2) building an educational process based on personally oriented learning;
- 3) formation of the motivational component of the educational environment, aimed at the emergence of permanent interest and the need for self-improvement in educational and professional activities;
- 4) building an educational process based on a close connection between theoretical material and practical activities.

Unlike an ordinary teacher, a teacher of inclusive education needs to have a number of qualities, among which tolerance, tact, empathy, responsibility, etc. can be highlighted.

Inclusive education, like no other, includes the professional humanistic orientation of the individual, which is manifested in the teacher's awareness of the humanistic values of professional activity, satisfaction with it.

Preparing a future teacher for professional activity is a complex issue for which there is no clear solution. Let's consider the experience of teacher-researchers during the training of graduates of pedagogical fields.

In the studies of the American scientist J.R. Kim analyzes the peculiarities of the modification of professional education programs in higher educational institutions. Thus, the author singles out three types of programs - combined, separate and general professional. It is worth noting that only in combined and separate programs are provided special blocks for learning the theory and practice of inclusion. While the separate type of programs is devoted to the study of general and special pedagogy within the framework of training on the course with a corrective focus, the combined type combines both of these courses. Research by scientists has confirmed that studying on a combined program contributes to the formation of not only a positive attitude towards inclusive education, but also contributes to a deeper assimilation of both theoretical knowledge and practical skills and abilities.

Supporting the variation of educational programs in higher education, K. Skorji recommends using an interactive complex of exercises in order to increase the level of training. This complex allows students to create and experience various real-life situations [1]. This technology opens up endless possibilities. This complex will be very useful for future teachers who act as parents of a disabled child, it will allow them to analyze specific situations and experience the physical and mental characteristics of children studying in the framework of inclusive education. Such a strategy of immersion in learning contributes to the acquisition of deep knowledge, as well as understanding of the problems of families raising a child with a disability, which in the future will ensure their support.

Domestic researchers of the problems of inclusive education A. Kolupaeva and N. Shchekotylna developed a model for training future teachers as a team that designs future professional activities within the framework of inclusion [2]. This model promotes the development of the ability to analyze one's practical skills, identify problems, find solutions, and reflect on one's activities. The authors of this technology argue their position by the fact that, despite the presence of a common team of teachers, they often work disjointedly. Most often, this causes difficulties for the child, because due to the inconsistency of the actions of different teachers, their efforts can be mutually equalizing.

Swedish scientists O.M. Mattson and A.M. Hansen devoted their research to the study of the role of mentors during the training of future teachers [Mattson E.-H., Hansen A.-M. Inclusive and exclusive education in Sweden: principals' opinions and experiences // European Journal of Special Needs Education. 2009. Vol. 24, №. 4.]. Scientists have noticed that a united pedagogical team, which focuses on inclusive education on the basis of mentoring, will easily solve the pedagogical problems that arise. In their opinion, educational institutions with a developed mentoring system show more flexibility during the transition to inclusive education than other schools.

In order to carry out high-quality training of future teachers for activities in the conditions of inclusion, L.Loshakova offers a technology for organizing an internship site. The main advantage of using this pedagogical technology is the development of design skills of future teachers. In the course of this internship, teachers learn to draw up inclusive lesson plans, develop individual educational routes for disabled children, and learn about differentiated approaches to teaching children with disabilities. This technology not only promotes the dissemination of experience in the field of inclusive education, but also carries out internal school monitoring.

Another method of training organization, which contributes to the development of professional training of physical culture bachelors for activities in conditions of inclusion, is a reflexive approach to training. A reflective approach creates a favorable learning environment, the future teacher goes from a simple recognition of the diversity of people to a firm conviction in the importance of an inclusive approach in education both for an individual and for society.

V.Wozniak emphasizes the emotional and intellectual motivation of educators for professional development. During the seminar, students together with the teacher watch fragments of films about the problems of people with disabilities, about the peculiarities of their education and adaptation, and getting to know the complex inner world. The discussion based on the results of the review, according to the author, contributes to emotional and personal immersion in the problem of inclusion, understanding and acceptance of the ideas of inclusive education, understanding the need to work in a team of specialists (specialists, psychologists, speech therapists, etc.) in active interaction with the parent community.

In her dissertation research, O. Kuzmina solves the problem of training future educators through the implementation of humanitarian technologies.

This technology is presented in the form of a set of technologies that contribute to the professional and personal development of the teacher and are aimed at forming a valuable attitude towards children with disabilities.

At the Poltava Korolenko National Pedagogical University training of bachelors of physical culture in the specialties 014.11 Secondary education (Physical culture) and 017 Physical culture and sport. According to the curriculum for 2020, students of the specialty 014.11 Secondary Education (Physical Culture) study the following disciplines: "Fundamentals of Inclusive Education" as a mandatory component of the educational program, and the disciplines "Special Pedagogy in Physical Education" and "Inclusive Physical Education", as a selective cycle. While students of the specialty 017 Physical culture and sports study only "Fundamentals of inclusive education".

We believe that this is not enough for a full-fledged preparation of the future teacher of physical culture to work in the conditions of inclusive education. Therefore, in our research, we aim to develop a set of practical exercises aimed at professional training of physical education teachers for pedagogical activity in the conditions of inclusive education.

So, the theoretical analysis of psychological and pedagogical literature allowed us to formulate the following pedagogical conditions aimed at the implementation of professional training of bachelors of physical education for pedagogical activities:

- 1) organization of trainings aimed at forming the personal qualities of the future teacher, necessary for work in the conditions of inclusive education;
- 2) building an educational process based on personally oriented learning;
- 3) formation of the motivational component of the educational environment, aimed at the emergence of permanent interest and the need for self-improvement in educational and professional activities;
- 4) building an educational process based on a close connection between theoretical material and practical activities.

REFERENCES

- Motorina V.H. Tekhnolohii navchannia matematyky v suchasni shkoli. Monohrafiia. – Kh.: Leminy, 2001. – 262 s.
- Konokh A.P. Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv iz sportyvno- ozdorovchoho turizmu u vyshchomu navchalnomu zakladi: Monohrafiia. – Zaporizhzhia: ZDU, 2006. – 494 s.
- Tymoshenko O.V. Optymizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury: monohrafiia / Oleksii Valeriiovych Tymoshenko. – K.: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2008. – 420 s.
- Kim Dzh.-R. Vplyv prohram profesiinoi pidhotovky pedahohiv na hotovnist do inkliuzii studentiv-praktykantiv // InternationalJournalofInclusiveEducation, 2011. Vyp. 15. №3.
- Skordzhi K. Korotke ta efektyvne zanurennia v batkivstvo: rozdumy pro virtualnu prohramu pidhotovky inkliuzyvnykh pedahohiv// Mizhnarodnyi zhurnal inkliuzyvnoi osvity. Vyp. 14 № 7. S. 697-708.
- Kolupaieva A.A. Prohrama kursu «Osnovy inkliuzyvnoi osvity» dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv, yaki zdiisniuiut pidhotovku fakhivtsiv za osvitno- kvalifikatsiinym rivnem bakalavra (spetsialista, mahistra pedahohichnoho spriamuvannia). – K.: «A.S.K.», 2012. – 31 s
- Mattson E.-H., Hansen A.-M. Inclusive and exclusive education in Sweden: principals opinions and experiences // European Journal of Special Needs Education. 2009. Vol. 24, №. 4

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 37(091)(494)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289403>

ВАСИЛЬ ФАЗАН

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

(Полтава)

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine

Country: Ukraine

Email: Fazanvv@gmail.com

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9881-7307>

(Полтава)

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine

Country: Ukraine

Email: larysasemenovskaya@gmail.com

ІННА ВАЖЕНІНА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5428-0675>

(Полтава)

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine

Country: Ukraine

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ШВЕЙЦАРІЇ

Анотація. У статті подано аналіз актуальних проблем освіти Швейцарії. На основі опрацювання нормативних матеріалів (загальнодержавного та кантонального рівнів), наукових досліджень зарубіжних учених (U. Bekolli, X. Bueler, U. Fredriksson, B. Getto, A. Gretler, T. Holzer, M. Keim, K. Maag-Merki, J. Zulliger) та узагальнення освітньої діяльності педагогів-практиків (N. Boruvka, K. Kirg, R. Stuber) схарактеризовано систему освіти Швейцарії, висвітлено новітні тенденції та суперечності її розвитку.

Ключові слова: система освіти Швейцарії, заклади освіти, рівні освіти, децентралізація, цифровізація, полікультурне та багатомовне навчальне середовище, професійний розвиток вчителів.

Постановка проблеми. Актуальність порівняльних педагогічних досліджень полягає у важливості обґрунтування інноваційних наукових підходів та ефективних освітніх практик в контексті сучасних освітніх документів: Ініціатива ЮНЕСКО «Майбутнє освіти» (2019), «Освіта у світі після COVID» (2020), Законів України «Про вищу освіту (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.) тощо. Порівняльні дослідження дають змогу зрозуміти, яким чином функціонують у країнах світу системи освіти, які методи та стратегії використовуються для досягнення педагогічних цілей, які результати досягаються в різних контекстах.

Назвемо ключові позиції щодо актуальності порівняльних досліджень. По-перше, вони допомагають виявити успішні стратегії та методи, які можуть бути застосовані в різних системах освіти. Це дозволяє педагогам, громадським діячам та політикам вдосконалювати методологічні підходи до навчання та досягати кращих результатів. По-друге, порівняльні дослідження допомагають зрозуміти взаємозв'язки між освітніми системами та культурним контекстом. Вони дозволяють виявити, які педагогічні моделі і механізми найкраще працюють у різних культурних середовищах, і сприяють адаптації цих практик до потреб конкретних громад. По-третє, порівняльні дослідження надають об'єктивну інформацію, яка може використовуватися для прийняття політичних рішень у сфері освіти. Вони допомагають ухвалити

обґрунтовані рішення щодо реформ, розвитку та управління системою освіти. По-четверте, порівняльні дослідження з педагогіки сприяють обміну знаннями та досвідом між різними країнами. Це спонукає до розширення глобального співробітництва та розвитку кращих практик у всьому світі.

За даними міжнародних рейтингів та організаційних звітів, які порівнюють освітні системи різних країн, однією з найбільш конкурентоспроможних в Європі є система освіти Швейцарії. Швейцарія відома своєю системою професійної освіти та навчання. Вона надає широкий спектр можливостей для отримання практичних навичок і стажувань у різних сферах. Швейцарські університети відзначаються високою якістю досліджень і інновацій. Щорічно державний сектор Швейцарії витрачає близько 38 мільярдів швейцарських франків на освіту, що відповідає 5,7% ВВП (Education – facts and figures).

Program for International Student Assessment (PISA), який організує Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), проводить оцінку знань та навичок учнів у різних країнах. За результатами PISA, Швейцарські школярі виявляють високі досягнення у таких областях, як математика, наука та читання. Також Швейцарія є активним учасником Болонського процесу, що є міжнародною ініціативою для гармонізації вищої освіти в Європі. В рамках Болонського процесу Швейцарія здійснює реформи вищої освіти, спрямовані на поліпшення якості та міжнародну визнаність своїх університетів і закладів вищої освіти. Важливо зазначити, що конкретні деталі про високий рівень освіти в Швейцарії можна знайти в офіційних звітах, що надаються швейцарськими урядовими органами та міжнародними освітніми організаціями, такими як ЮНЕСКО або ОЕСР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції та суперечності розвитку освіти Швейцарії висвітлено в дослідженнях Ю. Беколлі (U. Bekolli), М. Кайм (M. Keim), У. Фредріксона (U. Fredriksson), Т. Хольцер (T. Holzer), Ю. Зуллігера (Jü. Zulliger) тощо. Історико-педагогічні аспекти швейцарської освіти розкрито в наукових студіях Х. Бюелера (X. Büeler), А. Гретлера (A. Gretler), К. Мааг-Мерки (K. Maag-Merki) та ін. Теоретико-методологічні засади порівняльного дослідження обґрунтовано в працях М. Драгоманова, І. Зязюна, С. Гончаренка та ін. Серед сучасних наукових порівняльно-педагогічних студій варто виокремити дослідження таких українських вчених, як О. Горбатенка, А. Загородньої, В. Кременя, Л. Лук'янової, А. Сбруєвої та ін. Безумовно, зазначені розробки свідчать про значний науковий інтерес до проблем порівняльної педагогіки, проте варто зазначити, що особливості розвитку системи освіти Швейцарії у вітчизняному історико-педагогічному дискурсі розкрито не повною мірою.

Отже, **мета статті** полягає в загальній характеристиці швейцарської системи освіти, висвітленні новітніх тенденцій та суперечностей її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Передовсім маємо зазначити, що Швейцарія має фундаментальні педагогічні традиції. Вона дала світу багатьох видатних мислителів, які зробили вагомий внесок у педагогічне знання. Йоганн Генріх Песталоцці (1746-1827) вважається одним з батьків сучасної шкільної педагогіки. Він пропагував ідеї індивідуального навчання, вважав, що воно має базуватися на спостереженні та дослідженні. Адольф Фер'є (1841-1919) відомий своїми дослідженнями та теоріями про розвиток дитини. Він переконував, що дитина повинна бути активним учасником свого власного навчання, в основі якого лежить природний розвиток дитини. Жан-Жак Руссо (1712-1778) вважав, що дитина повинна мати можливість розвиватися відповідно до своїх природних здібностей та інтересів на основі забезпечення для неї свободи дослідження та самовираження. Едуард Клавіус (1837-1906) розробив методи навчання математики, які спрямовані на формування логічного мислення, зокрема засобом використання геометричних моделей.

Сучасна освіта в Швейцарії є децентралізованою і лежить в площині відповідальності кантонів (адміністративних одиниць), тому певні особливості можуть існувати в різних регіонах країни. Однак, загальні принципи організації системи освіти швейцарських кантонів подібні. Кожен кантон встановлює свій шкільний календар, навчальну програму та критерії. Ця система контролюється Державним секретаріатом з питань освіти, досліджень та інновацій (Staatssekretariat für Bildung, Forschung und Innovation (SBFI)). Ця інституція відповідає за формування та реалізацію політики в галузі освіти, наукових досліджень та інновацій в Швейцарії. Робота здійснюється шляхом координації програм, фінансування досліджень і співпраці з закладами вищої освіти та іншими відповідними організаціями. Децентралізація має свої переваги, хоча люди нерідко відчувають складнощі щодо переведення дітей з одного кантону в інший.

Переважає більшість дітей і молоді в Швейцарії (понад 95 відсотків) відвідує державні школи (Юрг Зуллігер, 2021). До основних документів, які унормовують швейцарську освіту, варто віднести:

– «Федеральна конституція Швейцарської Конфедерації (Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft)» (1848). Це найвищий рівень законодавства в Швейцарії. Він визначає загальні принципи стосовно освіти та роль федерального уряду у сфері освіти;

– «Федеральний закон про освіту та науку (Bundesgesetz über die Förderung der Bildung, Forschung und Innovation)» (2014). Цей закон регулює фінансування та підтримку освітніх, наукових та інноваційних проєктів у країні. Спрямований на сприяння розвитку освіти, науки та інновацій для зміцнення конкурентоспроможності Швейцарії у світовому контексті. Цей закон встановлює загальні принципи стосовно системи освіти та науки в Швейцарії. Він охоплює різні рівні освіти, включаючи початкову, середню, вищу освіту та професійну освіту;

– «Федеральний закон про професійну освіту та навчання (Bundesgesetz über die Berufsbildung)» (2002). Цей закон регулює систему професійної освіти та навчання в Швейцарії. Він встановлює стандарти і вимоги щодо навчання в професійних школах та підприємствах;

– Конференція кантонів з питань освіти (Konferenz der Kantonalen Erziehungsdirektoren) (EDK). EDK є організацією, в якій представлені кантони Швейцарії. Вона сприяє співпраці між кантонами з питань освіти, розробці спільних стратегій та визначенню нормативних основ освітніх процесів. Засідання цієї конференції проводяться регулярно залежно від внутрішніх організаційних засад конференції;

– офіційні розпорядження та настанови кантонів. Кожен кантон має свої власні нормативні документи, які регулюють систему освіти в своєму регіоні. Ці документи можуть включати закони, розпорядження, настанови та програми стосовно навчальних планів, оцінювання, фінансування та інших аспектів освітнього процесу.

Основна структура швейцарської освіти включає такі рівні:

1. Дошкільна освіта (Kindergarten). Дошкільна освіта є необов'язковою, але широко поширеною в Швейцарії. Це попередня освіта для дітей віком від 4 до 6 років, яка передує загальній освіті. Kindergarten в Швейцарії зазвичай не є обов'язковим, але багато дітей відвідують його для підготовки до школи та соціального розвитку через ігрові та навчальні заняття.

2. Початкова освіта (Primarschule). Початкова освіта у Швейцарії починається з 1-го класу і триває протягом 6 років. Учні отримують загальну освіту, включаючи мови, математику, науку, мистецтво та фізичну культуру. Заняття проводяться мовою кантону, де знаходиться школа. У німецькомовних кантонах дитячий садок і два роки початкової освіти об'єднані в перший навчальний цикл, і учні віком від чотирьох до восьми років навчаються в одному класі (Grundstufe або Basisstufe).

3. Середня освіта (Sekundarschule). Цей рівень поділяється на дві частини: нижня середня освіта (Sekundarschule) і вища середня освіта (Gymnasium). Нижня середня освіта є обов'язковою і може бути загальною або професійною. Вища середня освіта (не є обов'язковою) готує учнів до вищої освіти та університету. Більш ніж 90% молодих людей отримують кваліфікацію на рівні середньої освіти. Це дозволяє їм далі безпосередньо здобувати професію, переходити до вищої технічної школи або для продовження навчання у закладах вищої освіти (Education – facts and figures, 2021). Результатом закінчення середньої школи є сертифікат про отримання повної середньої освіти, відомий як Matura (еквівалент «Abitur» у Німеччині). Swiss Matura дає випускникам практично вільний доступ до всіх кантональних університетів і двох федеральних технологічних інститутів (ETH) у Цюріху та Лозанні.

4. Професійна освіта (Berufsbildung). Учні, які вибирають професійну освіту, вступають на програму навчання практичного спрямування, яка комбінує теоретичне навчання в професійній школі з практичним навчанням на підприємствах. Фактично це учнівство в тренінговій компанії у поєднанні з одним або двома днями навчання на тиждень у професійно-технічній школі. Цей шлях орієнтований на практику і розглядається як безпосередня підготовка до успішного початку кар'єри. У деяких випадках учні залишаються на підприємстві після закінчення навчання.

5. Вища освіта. Швейцарія має велику кількість закладів вищої освіти, включаючи університети, федеральні інститути технологій, вищі школи прикладних наук та вищі професійні школи. Вища освіта надає можливість отримати академічні ступені, такі як бакалавр, магістр або доктор наук. Вищу освіту здобувають близько 45% випускників шкіл, серед них: дві третини припадає на університетські дипломи, а приблизно одна третина – на вищу професійну кваліфікацію (Зуллігер, 2021).

Однією з особливостей системи освіти в Швейцарії є багатомовність. У країні офіційно визнано чотири мови: німецька, французька, італійська та ретороманська. Залежно від регіону, мова викладання може відрізнитися. У швейцарській системі освіти іноземні мови надзвичайно цінуються. Більшість дітей та молоді вивчають англійську та принаймні другу національну мову. Також варто зазначити, що система освіти в Швейцарії досить гнучка, існують різні шляхи та програми, які відповідають потребам учнів та студентів з різними освітніми цілями та інтересами.

Проблеми освіти Швейцарії вивчаються багатьма науковцями, які спеціалізуються в галузі освіти, психології та соціології. Серед головних установ і дослідницьких груп, які досліджують педагогічну тематику, варто назвати:

1. Швейцарський інститут для дослідження освіти (Schweizerisches Institut für Bildungsforschung). Цей інститут зосереджується на дослідженні професійної освіти та навчання в Швейцарії. Вони

проводять дослідження з питань професійного навчання, розвитку робочої сили та педагогічних методів.

2. Швейцарський центр досліджень у сфері освіти (Schweizerisches Zentrum für Bildungsforschung). Цей центр займається науковими дослідженнями в галузі освіти в Швейцарії. Науковці проводять дослідження з питань освітньої політики, оцінки учнів, викладання та інших аспектів освітнього процесу.

3. Університет Цюріха. Ця престижна університетська установа має декілька факультетів, включаючи факультет педагогіки та психології. Науковці з цього університету вивчають різні аспекти освіти в Швейцарії, включаючи розвиток дитини, навчання та виховання.

4. Інститут дослідження освіти в швейцарських містах (Institut für Bildungsforschung in den Schweizer Städten). Цей інститут спеціалізується на дослідженні освіти в міських середовищах Швейцарії. Вони проводять дослідження з питань шкільної політики, інклюзивної освіти та різних аспектів управління школами.

5. Вища педагогічна школа, Цюріх (Pädagogischen Hochschule, Zürich) здійснює різноманітні напрями досліджень у сфері педагогіки і виховання, зокрема: педагогічні технології; інклюзивна освіта; управління освітою; професійний розвиток вчителів; соціальна педагогіка.

Крім названих інституцій, існує багато інших університетів, дослідницьких центрів та організацій, які здійснюють наукові дослідження в галузі освіти й виховання.

Які ж педагогічні проблеми є актуальними для науковців Швейцарії? Серед ключових проблем – діджиталізація освіти та вплив цього процесу на трансформацію навчальної взаємодії педагога і учня, викладача і студента. Швейцарські вчені, аналізуючи сучасні тенденції цифровізації та наслідки пандемії, зауважують, що педагогічна громадськість має задуматися над питанням: на якому етапі цифровізації знаходиться система освіти, які перспективи цього процесу? Учені зауважують, що «...діджиталізація є проникливим і динамічним явищем. Освіта буде розвиватися лише за умови врахування соціальних наслідків цих цифрових змін». Б. Гетто (B. Getto) наголошує, що пріоритетним фактором трансформації є те, яким чином сучасні інформаційні технології змінюють наше мислення і дії. Педагог переконує, що «важливо усвідомлювати різницю між технічним прогресом і тим специфічним, що відрізняє феномен цифровізації. Комп'ютерні програми, які замінили кишенькові калькулятори, полегшили освітній процес, але принципово його не змінили. Інноваційна педагогічна реальність з'явилася тоді, коли об'єднані в мережу комп'ютери почали застосовуватися педагогами для навчання. Саме тому професійна компетентність педагога, яка відповідає сучасним тенденціям цифровізації, має відбивати всі наслідки цифрових змін, навіть і ті, які безпосередньо не пов'язані з упровадженням в освітню практику сучасних гаджетів. Отже, такі поняття як «творчість» і «співпраця» стають дедалі важливішими» (Keim, 2022).

Попри те, що Швейцарія відома своєю високою якістю освіти і дотриманням професійних стандартів, вчені констатують важливість вирішення питання щодо професійного розвитку вчителів. Науковці виокремлюють такі актуальні аспекти: брак підтримки інновацій (деякі вчителі відчувають складнощі впровадження новітніх педагогічних методик або використання технологій у навчальному процесі, тому вони потребують дидактичної підтримки з цих питань; недостатня доступність навчання з метою підвищення професійної кваліфікації (вчителям іноді може бути складно мати доступ до навчальних курсів або курсів професійного розвитку через обмежений вибір або фінансові проблеми); завищені очікування суспільства (багато вчителів Швейцарії надзвичайно гостро відчувають високі очікування суспільства щодо якості освіти та успішності учнів, що створює високий рівень стресу та надмірну вимогливість до вчителів, які потребують підтримки і зваженості); нестабільність зайнятості (в окремих регіонах Швейцарії може бути конкуренція за робочі місця, особливо в міських районах, що призводить до нестабільності зайнятості вчителів та ускладнює їх професійний розвиток і планування кар'єри); недостатня оплата (інколи вчителі можуть відчувати, що їх оплата не відповідає їхнім зусиллям і кваліфікації). Для вирішення цих проблем на державному рівні впроваджуються політики підтримки вчителів, які включають доступ до навчання та розвитку, фінансову підтримку для участі у професійних програмах, створення стабільних робочих місць та справедливую оплату праці. Також науковці констатують про важливість забезпечення підтримки та менторства для вчителів, що у перспективі допоможе їм впроваджувати нові педагогічні практики (Keim, 2022).

Вивчення та узагальнення практичного досвіду діяльності педагогів Швейцарії також має важливе значення для аналізу сучасного стану розвитку освіти в країні. Педагог Р. Штубер (R. Stuber), яка працює в кантоні Берн (Schule Niederbipp) зауважує, що надзвичайно актуальним є питання організації педагогічної комунікації в полікультурному та багатомовному навчальному середовищі, адже приблизно 25% населення Швейцарії складають іноземці. Під час інтерв'ю Р. Штубер зазначила, що працювати в класі, де є багато емігрантів, може бути викликом з різних причин, але важливо зрозуміти, що це залежить від конкретної ситуації та контексту. Педагог визначає можливі причини,

чому працювати в такому класі може бути складно, серед них: а) мовний бар'єр — діти емігрантів, які тільки починають вивчати мову кантону, можуть мати труднощі зі сприйняттям, розумінням та використанням мови, якою викладається предмет (це може ускладнити зрозуміння дидактичного матеріалу, спілкування з однокласниками та активну участь у заняттях); б) культурна різниця— емігранти з інших країн можуть мати різні культурні норми, цінності та очікування, що може призводити до конфліктів у спілкуванні, несприйняття навчальних методів або підходів до навчання (учителю може знадобитись додатковий час і ресурси, щоб розуміти та враховувати цю різницю); в) соціальна адаптація — діти можуть мати складнощі з соціальною адаптацією до нового середовища, особливо якщо вони ще не мають друзів або сімей в Швейцарії (це може негативно вплинути на їх самопочуття, мотивацію та участь у навчальному процесі); г) різний рівень підготовки — діти емігрантів можуть мати різний рівень освіти та підготовки, що може призвести до розбіжностей у знаннях та навичках (учителю може бути складно забезпечити вивчення матеріалу, який відповідає потребам різних рівнів учнів).

На думку Р. Штубер важливо пам'ятати, що означені виклики можуть бути подолані шляхом налагодження відповідного комунікаційного процесу, використання різноманітних методів навчання, врахування індивідуальних потреб учнів та створення сприятливої атмосфери в класі. Швейцарська викладачка підкреслює, що розуміння та повага до особистості школяра є передумовою ефективного навчання та спілкування в класі, де є багато вихідців з різних країн.

Педагог Н. Борувка (N. Boruvka), яка викладає в інклюзивному освітньому закладі Zentrum für Kinder mit Sinnes-und Körperbeeinträchtigung ZKSK AG (кантон Золотурн), підкреслює значення трудового виховання та продуктивної праці в організації навчально-виховного процесу. Учні з особливими потребами мають можливість отримати необхідні навички та знання, які допоможуть їм успішно інтегруватися до ринку праці в майбутньому. Викладачка зауважує, що учням пропонуються різноманітні програми і проекти, спрямовані на розвиток навичок, які стимулюють їх трудову активність і самостійність на ринку праці, а також передбачають здійснення практичної підготовки, навчання професійним умінням. У ході інтерв'ювання швейцарська викладачка Н. Борувка підкреслила, у навчально-виховному процесі педагоги враховують потреби кожного учня з особливими потребами і надають необхідну підтримку та забезпечують його адаптацію. Це реалізується засобом індивідуальних навчальних планів, додаткової підтримки вчителя або спеціалістів із супроводу. Н. Борувка зазначила, що залежно від можливостей і цілей, співвідношення навчання та практичної роботи може варіюватися: від 80% навчання і 20% продуктивної, суспільно корисної та самообслуговуючої праці (високий когнітивний потенціал особистості) до 20% і 80% відповідно (нижчий когнітивний потенціал особистості). Крім того, у швейцарських закладах інклюзивної освіти важливу роль відіграє партнерство з місцевими підприємствами та організаціями. Це дозволяє учням з особливими потребами отримати реальний досвід роботи та практичні навички в різних галузях праці.

Висновки. Світова економічний поступ доводить, що стратегічним ресурсом інноваційного розвитку суспільства є освіта та наука. Упровадження сучасних технологій, глобалізація, загроза ескалації військових конфліктів, процеси зміни економічних ринків, інтеграція освітніх, соціальних, виробничих і природних систем висувають нові пріоритети реформування освіти України. Важливо при цьому зберігати вітчизняні педагогічні надбання та розвивати прогресивні тенденції європейських систем освіти, такі як децентралізація управління та міцний зв'язок з громадськістю, фундаментальне партнерство з промисловістю, забезпечення широких можливостей для побудови індивідуальної траєкторії навчання; багатомовність освіти та полікультурне виховання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Bekolli U. Education in Switzerland: Here's What You Need To Know. URL: <https://studyinginswitzerland.com/switzerland-education>.

Büeler X., Maag-Merki K. Schulentwicklung in der Schweiz. Pädagogik. 2002. № 5. S. 43–47. Education – facts and figures. URL: <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/bildung-wissenschaft/bildung/bildung---fakten-und-zahlen.html> (дата звернення: 10.4.2023).

Fredriksson U. Holzer T. Strengths and Weaknesses in the Swedish and Swiss Education Systems: A Comparative Analysis Based on PISA Data 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/234633085_Strengths_and_Weaknesses_in_the_Swedish_and_Swiss_Education_Systems_A_Comparative_Analysis_Based_on_PISA_Data (дата звернення: 12.04.2023).

Gretler A. Schweiz. Die Schulsysteme Europas / H. Döbert, W. Hörner, W. Mitter (Hrsg.). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren, 2004. S. 470–485.

Keim M. Digitaler Wandel findet auch offline statt. Akzente. Das Magazin der Pädagogischen Hochschule Zürich. 2022. № 4. S. 10–18.

Keim M. Wer heute in die Schule kommt. Das Magazin der Pädagogischen Hochschule Zürich. 2023. № 1. S. 9–13. Konferenz der Kantonalen Erziehungsdirektoren. EDK. Schule und Bildung in der Schweiz 2020. <https://www.edk.ch/de/bildungssystem/beschreibung> (дата звернення: 12.04.2023).

Zulliger Jü. The Swiss education system in a nutshell (2021). URL: <https://www.newhome.ch/blog/en/emigrating-ch/the-swiss-education-system-in-a-nutshell> (дата звернення: 12.04.2023).

REFERENCES

- Bekolli, U. Education in Switzerland: Here's What You Need To Know. Retrieved from <https://studyinginswitzerland.com/switzerland-education> [in English].
- Büeler, X., Maag-Merki, K. (2002). Schulentwicklung in der Schweiz. *Pädagogik*, 5, 43–47 [in German].
- Education – facts and figures. Retrieved from <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/bildung-wissenschaft/bildung/bildung---fakten-und-zahlen.html> [in English].
- Fredriksson, U., Holzer, T. Strengths and Weaknesses in the Swedish and Swiss Education Systems: A Comparative Analysis Based on PISA Data 2009. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/234633085_Strengths_and_Weaknesses_in_the_Swedish_and_Swiss_Education_Systems_A_Comparative_Analysis_Based_on_PISA_Data [in English].
- Gretler, A. (2004). Schweiz. Die Schulsysteme Europas. H. Döbert, W. Hörner, W. Mitter (Hrsg.). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren, 470–485 [in German].
- Keim, M. (2022). Digitaler Wandel findet auch offline statt. Akzente. Das Magazin der Pädagogischen Hochschule Zürich, 4, 10–18 [in German].
- Keim, M. (2023) Wer heute in die Schule kommt. Akzente. Das Magazin der Pädagogischen Hochschule Zürich, 1, 9–13 [in German].
- Konferenz der Kantonalen Erziehungsdirektoren. EDK. Schule und Bildung in der Schweiz 2020. Retrieved from <https://www.edk.ch/de/bildungssystem/beschreibung> [in German].
- Zulliger, Jü. (2021). The Swiss education system in a nutshell. Retrieved from <https://www.newhome.ch/blog/en/emigrating-ch/the-swiss-education-system-in-a-nutshell> [in German].

VASYL FAZAN,
LARYSA SEMENOVSKA,
INNA VAZHENINA

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN SWITZERLAND

Annotation. The article provides an analysis of the current problems of education in Switzerland. Based on the development of normative materials (national and cantonal levels), scientific research by foreign scientists (U. Bekolli, X. Bueler, U. Fredriksson, B. Getto, A. Gretler, T. Holzer, M. Keim, K. Maag-Merki, J. Zulliger) and generalization of the educational activities of practicing teachers (N. Boruvka, K. Kirr, R. Stuber) the Swiss education system is characterized, the latest trends and contradictions in its development are highlighted.

In the course of the general historical and pedagogical discourse, it was emphasized that Switzerland has fundamental pedagogical traditions, which are reflected in the works of J. Pestalozzi (1746-1827), A. Ferrier (1841-1919), J.-Zh. Rousseau (1712-1778), E. Clavius (1837-1906). It has been established that modern education in Switzerland is decentralized and lies within the responsibility of cantons (administrative units), so certain features may exist in different regions of the country. However, the general principles of organizing the education system of the Swiss cantons are similar. Each canton establishes its own educational calendar, curriculum and didactic criteria.

The basic structure of Swiss education includes the following levels: preschool education, primary education, secondary education (lower secondary education and upper secondary education), vocational education, higher education. One of the features of the education system in Switzerland is multilingualism. Four languages are officially recognized in the country: German, French, Italian and Romansh. Depending on the region, the language of instruction may differ. Foreign languages are highly valued in the Swiss education system. Most children and young people learn English and at least a second national language. It is also worth noting that the education system in Switzerland is quite flexible, there are different paths and programs that meet the needs of pupils and students with different educational goals and interests.

It was found that the problems of education in Switzerland are studied by many scientists who specialize in the field of education, psychology and sociology. Among the most urgent problems of Swiss pedagogy, it is appropriate to single out the following aspects: digitalization of education and the impact of this process on the transformation of educational interaction between teacher and student, teacher and student (pedagogical creativity and cooperation in conditions of digitalization); organization of didactic communication in a multicultural and multilingual educational environment (approximately 25% of the population of Switzerland is made up of foreigners); professional development of teachers (lack of support for innovation, inflated expectations of society, instability of employment, etc.); application of labor education and productive work in the educational process; improvement of ties between educational institutions and basic enterprises, etc.

Key words: *Swiss education system, educational institutions, education levels, decentralization, digitalization, multicultural and multilingual learning environment, professional development of teachers.*

УДК 379.8.07(477)«1991/2022»

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289404>

ВОЛОДИМИР МОКЛЯК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-7667>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: vovchik01071981@gmail.com

ОКСАНА МОКЛЯК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1883-1593>

(Полтава)

Place of work: Poltava State Agrarian Academy

Country: Ukraine

Email: oxana.mokliak@gmail.com

ТЕТЯНА БОНДАРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1200-5824>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: taniabond2016@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1991–2022 РР.)

Анотація. У статті схарактеризовано основні нормативно-правові акти періоду незалежності України, що врегульовують питання функціонування закладів позашкільної освіти. Виявлено, що існує кілька рівнів інституцій, на які покладаються задачі опікування закладами позашкільної освіти. Це зокрема національний (центральні органи виконавчої влади, державні заклади позашкільної освіти); обласний (органи місцевого самоврядування (обласні, районні, сільські, селищні комітети), місцеві державні адміністрації, органи громади об'єднаних територій та суміжні структурні підрозділи); місцевий (обов'язки покладаються безпосередньо на директора, а освітня діяльність забезпечується педагогічною радою, методистами, педагогами-організаторами, керівниками гуртків тощо).

Узагальнено, що на усіх рівнях відбувається злагоджена, скоординована робота усіх інституцій, котрі доповнюють діяльність одна одної, втілюючи системний та компетентнісний підхід

Аналізуючи діяльність окреслених інституцій у період незалежності України, нами виявлено певні тенденції в розвитку дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми проблемами, пропонуваної цими закладами.

Особливу увагу звернуто на визнання інклюзії на законному рівні, що посприяло реалізації моделі інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

Ключові слова: позашкільна освіта, заклади позашкільної освіти, діти з особливими освітніми потребами, дозвілєва діяльність, нормативно-правові документи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Позашкільна освіта є невід'ємною частиною системи освіти, яка регулюється Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту» і спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді в галузі освіти, науки, культури, фізичної культури та спортивні, технологічні та інші творчі сили, вони набувають первинних знань, компетенцій та навичок, необхідних для соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності. Позашкільня відіграє важливу роль у формуванні вихованого громадянина України; інтелектуально, фізично та духовно розвиненої, соціально відповідальної особистості – патріота своєї країни. Позашкільна освіта також задовольняє потреби держави загалом та кожного

вихованця зокрема у професійному самовизначенні і творчій самореалізації; розвитку первинних професійних навичок і вмінь, необхідних для їхньої соціалізації, подальшої взаємодії зі світом.

Однією з передових функцій закладів цього типу є розвиток дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Поєднання вільного часу та дозвілля для таких дітей є одним із важливих чинників їх соціалізації загалом та соціальної адаптації осіб. Дозвілля, як одна з найкращих сфер життя дитини, розкриває її інтереси до спілкування, саморозвитку, розваг, удосконалення власного здоров'я тощо.

Проблема зайнятості дітей з особливими освітніми потребами поза навчанням повсякчас була актуальною, а українські реалії сьогодення ще більше спонукають педагогів таких закладів відволікати вихованців від страшних подій в країні, реабілітовувати після здобутих травм (фізичних та духовних), котрі в дітей цієї групи виявляються з ще більшою силою.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окремі питання організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти висвітлено у роботах таких науковців як: О. Андреева, М. Аріарський, Ю. Бардашевська, Ю. Баранецька, В. Балахтар, О. Безпалько, І. Белецька, О. Гончарук, І. Каташинська, І. Петрова, Є. Чугунова, Т. Ярошевич тощо. На наше глибоке переконання, окреслене питання потребує проведення постійних досліджень, оскільки спостерігається постійне еволюціонування форм та різновидів дозвілєвої діяльності, спричинене різними чинниками (як зовнішніми, так і внутрішніми).

Мета статті – висвітлити основні закономірності розвитку дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми проблемами в закладах позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність організації дозвілля дітей з особливими освітніми проблемами в позаурочний час є очевидним. Більше того, навчально-виховний процес в закладах позашкільної освіти має бути чітко організованим і регламентованим низкою нормативно-правових актів. Проте аналіз результатів останніх опублікованих наукових досліджень доводить, що сфера позашкільної освіти характеризується відсутністю освітніх стандартів як таких. Виявлено, що її зміст формується відповідно до інтересів та запитів дітей, батьків, педагогів, самих установ, що провадять таку діяльність, тощо. Тому позашкільні навчальні заклади всіх рівнів і напрямів формують і реалізують навчальні плани, де конкретизують реалізацію власних стандартів розвитку. Ця методика забезпечує диференційоване та диверсифіковане навчання для навчальних закладів окресленого типу, а розроблений персоналізований навчальний маршрут дозволяє дітям з особливими освітніми потребами самостійно обирати вид діяльності, який їм найбільше цікавий (Мосякова, 2019b, с. 15). Подібний підхід дає можливість вирішувати, який спектр знань та в якому обсязі необхідно використовувати в процесі створення програми. Принагідно зазначимо, що оновленню змісту та підвищенню якості сприяє системна модернізація позашкільної освіти, під час якої освітній процес переорієнтовується на особистісно-орієнтований розвиток через самостійну діяльність та індивідуальну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами (Мосякова, 2019a, с. 16; Литовченко, 2012, с. 46–47).

Аналіз нормативно-правової бази, що врегульовує перелік та функційні обов'язки інституцій, на які покладаються задачі опікування закладами позашкільної освіти, дав можливість виокремити кілька їх рівнів.

Найвищим вважаємо **національний рівень**, серед інституцій якого – центральні органи виконавчої влади. Вони беруть участь у формуванні державної політики України у сфері позашкільної освіти; регламентують діяльність позашкільної освіти через створення нормативно-законодавчої бази (законів, указів, постанов, положень, розпоряджень та інших документів); генерують програми розвитку сфери позашкільної освіти; розробляють нормативи щодо матеріального, технічного, інформаційного, фінансового забезпечення позашкільної освіти; здійснюють керівництво, нагляд (контроль) та державне інспектування сфери позашкільної освіти (Мелентьев, 2013, с. 24–25). Говорячи про заклади національного рівня, маємо на увазі Національну академію педагогічних наук України, котра займається науковим забезпеченням позашкільної освіти. Окрему позицію в окресленому рівні займають державні центри позашкільної освіти України, що здійснюють формування державної політики України за напрямками позашкільної освіти та безпосередньо підпорядковані Міністерству освіти і науки України. Серед яких:

- Національний центр Мала академія наук України (МАН);
- Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (НЕНЦ);
- Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді (УДЦНПВКТУМ);
- Український державний центр позашкільної освіти (УДЦПО).

Керівництво діяльністю позашкільних навчальних закладів **обласного рівня** здійснюють органи місцевого самоврядування (обласні, районні, сільські, селищні комітети), місцеві державні

адміністрації, органи громади об'єднаних територій та суміжні структурні підрозділи (департамент освіти і науки; департамент культури і туризму; управління у справах сім'ї, молоді та спорту тощо). В умовах міських громад розробляються відповідні методичні документи, здійснюється науково-структурована інформаційно-фінансова підтримка закладів сфери позашкільної освіти, проводиться діагностика проблемних ситуацій, пов'язаних з освітнім процесом дітей з особливими освітніми потребами, приймаються рішення щодо вирішення цих питань, здійснюється контроль за виконанням рішень органів місцевого самоврядування суб'єктами соціально-виховної роботи дітей з особливими освітніми потребами тощо (Безпалько, 2006, с. 222–223). Відповідно до Стратегії розвитку позашкільної освіти обласні заклади позашкільної освіти (науково-технічні, еколого-натуралістичні, туристсько-краєзнавчі центри, палаци дітей та молоді) координують роботу позашкільної освіти за її різними напрямками (Стратегія розвитку позашкільної освіти, 2018, с. 17–18).

Управління закладом позашкільної освіти на *місцевому рівні* здійснюється безпосередньо директором, а освітня діяльність забезпечується колегіальним органом управління закладу позашкільної освіти (педагогічною радою), методистами, педагогами-організаторами, керівниками гуртків тощо (Про позашкільну освіту, 2021, ст. 11).

Зазначимо, що на усіх рівнях (національному, обласному та місцевому) відбувається злагоджена, скоординована робота усіх інституцій, котрі доповнюють діяльність одна одної, втілюючи системний та компетентнісний підхід.

Аналізуючи діяльність окреслених інституцій у період незалежності України, можемо говорити про певні тенденції в розвитку дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми проблемами, пропонованої цими закладами.

Першим важливим документом, що врегулював на законному рівні розвиток дозвілєвої діяльності дітей окресленої категорії в позашкільлі, вважаємо Закон УРСР «Про освіту» (1991 р.). Саме його називаємо першоосновою і від нього починаємо вести хронометраж досліджуваного питання. У цьому законі позашкільна освіта визначається як «<...> частина структури освіти і спрямовується на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні» (стаття 38). Статтею 51 цього нормативно-правового акту регламентується право вихованців та організація дозвілля (Про освіту, 1991, с.38; 51).

Важливі завдання та напрями реформування позашкільної освіти було окреслено в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.). Так, у переліку заходів щодо реалізації окресленої програми, знаходимо ряд важливих завдань у контексті нашого предмета дослідження, зокрема:

- «Створити інтегративні навчально-розвиткові програми і навчально-методичні посібники з проблем позакласної і позашкільної виховної роботи». Його виконання покладалося на Міносвіти, Мінкультури, Мінмолодьспорту, Академію педагогічних наук та Держкомвидав, а часовими межами для реалізації визначалися 1993–1996 роки.

- «Розробити та реалізувати план створення лабораторій та кафедр позашкільного навчання і виховання на базі науково-дослідних установ Академії педагогічних наук та педагогічних інститутів» (відповідальні за виконання – Міносвіти, Мінфін, Академія педагогічних наук. Період втілення: 1996 рік).

- У період з 1993 р. до 1995 р. розробити концепцію позашкільної освіти (виконання покладалося на Міносвіти, Мінмолодьспорту, МОЗ, Мінсоцзахист, Академію наук, Академію педагогічних наук, інші зацікавлені міністерства і відомства).

1993 рік ознаменувався підписанням ще одного важливого документа в контексті розвитку позашкільної освіти – Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.). Відповідно до статті 11 цього нормативно-правового акту фіксувалося, що «...органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування разом із підприємствами, організаціями, науковими установами, закладами вищої освіти, об'єднаннями громадян можуть створювати навчально-виховні заклади, які сприяють поглибленню знань, задоволенню творчих інтересів, розвитку здібностей, організації змістовного дозвілля та відпочинку молоді, а також заклади, що забезпечують пошук, підтримку та розвиток талановитої молоді у різних сферах життя» (Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні, 1993, ст. 11).

Значний внесок у розбудову сфери позашкільної освіти зроблено Національною програмою «Діти України» (1996 р.).

До важливих перших кроків становлення позашкільної освіти в незалежній Україні відносимо і розробку Концепції позашкільної освіти та виховання (1996 р.). Її реалізація, зокрема, сприяло становлення нової галузі педагогічної науки – позашкільної педагогіки.

Перше десятиліття третього тисячоліття характеризується активним розвитком нормативно-правової бази у сфері позашкільного навчання та виховання на теренах України. Серед найважливіших документів цього періоду, що окреслювали ключові аспекти розвитку дозвілєвої діяльності дітей (у

т.ч. у закладах позашкільної освіти), розвитку та підтримки обдарованої молоді вважаємо (подаємо в хронометражі набуття чинності):

- Закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад» (2001 р.);
- Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.);
- Указ Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти» (2002 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 роки» (2002 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення системи організації роботи із виховання дітей та молоді в позашкільних навчальних закладах» (2003 р.);
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах» (2004 р.);
- Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007–2011 роки» (2006 р.);
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006–2010 роки» (2006 р.);
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затверджене Положення про малу академію наук учнівської молоді» (2006 р.);
- Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» (2009 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року» (2010 р.).

Важливим етапом у розвитку дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти стало визнання інклюзії, підтримка принципів розвитку такого типу освіти, що сприяло реалізації моделі інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах; удосконалило законодавчу базу із забезпечення наукового супроводу таких учнів; сприяло створенню освітніх програм, навчально-методичного забезпечення тощо. Осібно 1 жовтня 2010 р. Наказом Міністерства освіти і науки України № 912 було прийнято Концепцію розвитку інклюзивного навчання, котра потверджувала ідею реалізації державної політики щодо забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття якісної освіти, інтеграції їх у суспільство (Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання, 2010).

Період 2010–2019 років ознаменувався підписанням ряду важливих нормативно-правових актів, серед яких маємо виокремити наступні:

- Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2011 р.);
- Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.);
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної і середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (2016 р.);
- Закон України «Про освіту» (2017 р.);
- Закон України «Про позашкільну освіту» (2018 р.);
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (2018 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» (2019 р.).

З початку 2020 року, коли світ охопила вірусна пандемія, особливо гостро постало питання організації змістовного дозвілля дітей з особливими освітніми потребами у вільний від навчання час. Якщо раніше вільний час та дозвілля переважно проходили в оффлайн режимі, то в епідеміологічних умовах провадження такої діяльності змушено стало зреалізовуватися у віртуальному просторі. Це зумовило прискорення процесу діджиталізації всієї системи освіти, зокрема й закладів позашкільної освіти.

Сьогодні завдяки дистанційним технологіям заклади позашкільної освіти не тільки організують освітній процес, але й урізноманітнюють дозвілєву діяльність дітей з особливими освітніми потребами.

Війна в Україні, активна фаза якої розпочата країною-агресоркою 24 лютого 2022 року, теж спровокувала необхідність онлайн навчання, у тому числі провадження освіти в позашкільлі.

Принагідно зазначимо, що 9 травня 2022 р. МОН презентувало проєктні пропозиції для розв'язання нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. Тодішній міністр освіти Сергій Шкарлет зазначив незмінні пріоритети у сфері навчання й виховання здобувачів, серед яких: забезпечення сталості та безперервності освіти; створення безпечних умов для навчання та викладання; психологічна підтримка учасників освітнього процесу; відновлення освітньої інфраструктури в найближчому майбутньому; продовження реформ та якісних трансформацій на всіх рівнях освіти (сайт Міністерства освіти і науки України).

10 серпня 2022 р. за сприяння Києво-Могилянської академії спільно з Українським католицьким університетом було проведено Відкриту дискусію «Освіта: обговорення візій післявоєнного розвитку галузі». Учасники конференції представили своє бачення певних змін у навчальному процесі. Осібно ексміністерка освіти і науки Лілія Гриневич вказала на те, що й за умови припинення повномасштабної війни навчання в Україні залишиться змішаним – компіляцією дистанційного та очного (Відкрита дискусія: українська освіта у післявоєнний період). Окреслені чинники слід враховувати під час розробки програм на рівні закладів позашкільної освіти.

Актуальним на часі ми вважаємо реабілітаційний напрямок взаємодії з дітьми, особливо з категорією, якій присвячена наша розвідка. Ми також глибоко переконані, що позашкільля має підлаштовуватися під реалії сьогодення та максимально продумувати умови якісної взаємодії з дітьми в подальшому поствоєнному періоді.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. На підставі проведеного аналізу нормативно-правових документів часів незалежності України з окресленого питання можемо стверджувати, що в державі створено єдине законодавче поле, сформовано низку законів, наказів, розпоряджень, затверджено низку концепцій, стратегій, програм щодо розвитку та функціонування дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в системі позашкільної освіти.

Подальшого дослідження вимагають технології дистанційного навчання та їхнє якісне впровадження в позашкільлі, а також поствоєнний етап функціонування закладів позашкільної освіти, основні напрями яких мають виформовуватися вже зараз.

Публікація підготовлена в рамках реалізації проєкту Erasmus+ Capacity Building of Higher Education «TEACHERS' CERTIFICATION CENTRES: INNOVATIVE APPROACH TO PROMOTION TEACHING EXCELLENCE» / UTTERLY (619227-EPP-1-2020-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP).

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія. Київ, 2006. 408с.

Відкрита дискусія: українська освіта у післявоєнний період. YouTube. Espresso.TV. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=D1bhYLjqK4I>

Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань : АЛМІ, 2013. 182 с.

МОН презентувало проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та поствоєнний періоди. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentuvalo-proyektni-propozitsiyi-dlya-virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoyi-osviti-u-voeyennij-ta-pislyavoyennij-periodi>

Мосякова І. Ю. Аналіз та узагальнення результатів апробації моделі системи управління багатoproфільним закладом позашкільної освіти. *Development of modern technologies and scientific potential of the world*. London, 2019a. Vol. 4. P. 18–21. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717808/1/Електронний%20збірник%20-%20Том%204_19-22_.pdf

Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти : практико орієнтований посібник. Київ : Пед. думка, 2019b. Ч. 2. 713 с.

Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колект. монографія / за ред. О. В. Литовченко. Київ : Пед. думка, 2012. 191 с.

Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text>

Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

Про освіту: Закон УРСР від 23.05.1991 № 1060-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>

Про позашкільну освіту: Закон України № 1841-III від 22.05.2021 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text

Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 16, ст. 167 із наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>
Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. О. В. Биковської. Київ : ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с.

REFERENCES

Bezpalcko O. V. (2006). *Orhanizatsiia sotsialno-pedahohichnoi roboty z ditmy ta moloddu u terytorialnii hromadi: teoretyko-metodychni osnovy [Organization of socio-pedagogical work with children and youth in the territorial community: theoretical and methodological foundations].*: monograph. Kyiv, 408 p. [in Ukrainian].

Bykovska O. V. (2018). *Stratehiia rozvytku pozashkilnoi osvity [Strategy for the development of extracurricular education]*. Kyiv, 96 p. [in Ukrainian].

Melentiev O. B. (2013). *Teoriia imetodyka pozashkilnoi osvity [Theory and methodology of extracurricular education]*. Uman, 182 p. [in Ukrainian].

MON prezentovalo proiektni propozyzii dlia vyrishennia nahalnykh problem ukrainskoi osvity u voiennyi ta postvoiennyi periody [The Ministry of Education and Culture presented project proposals for solving urgent problems of Ukrainian education in the war and post-war periods.]. (2022). The Ministry of Education and Culture. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektnei-propozyciyi-dlya-virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoi-osvity-u-voyennij-ta-pislyavoyennij-periodi> [in Ukrainian].

Mosiakova I. Yu. (2019a). Analiz ta uzahalennia rezultativ aprobaty modeli systemy upravlinnia bahatoprofilnym zakladompozashkilnoi osvity [Analysis and generalization of the results of the approval of the management system model of a multidisciplinary institution of extracurricular education]. *Development of modern technologies and scientific potential of the world*. London. Vol. 4. P. 18–21. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/717808/1/Електронний%20збірник%20-%20Том%204_19-22_.pdf [in Ukrainian].

Mosiakova I. Yu. (2019b). *Kontseptualni osnovy modernizatsii zmistu pozashkilnoi osvity: praktyko oriietovanyi posibnyk [Conceptual foundations of modernization of the content of extracurricular education: a practically oriented guide]*. Kyiv, Chapter 2. 713 p. [in Ukrainian].

Lutovchenko O. V. and others. (2012). *Optymizatsiia vykhovnoho potentsialu pozashkilnoho navchalnoho zakladu [Optimizing the educational potential of an extracurricular educational institution]* : collective monograph. Kyiv. 191 p. [in Ukrainian].

Pro Derzhavnu natsionalnu programu "Osvita" ("Ukraina XXI stolittia") [About the State National Program "Education" ("Ukraine of the 21st century")]. No. 896. (1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> [in Ukrainian].

Pro osvitu [About education]. No. 1060-XII. (1991). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text> [in Ukrainian].

Pro pozashkilnu osvitu [About out-of-school education]. No. 1841-III. (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].

Pro spryannia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytku molodi v Ukraini [About promoting the social formation and development of youth in Ukraine]. No. 16. (1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku inkluzyvnoho navchannia [On approval of the Concept of development of inclusive learning]. No. 912. (2010). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inkluzyvnoho-navchannya> [in Ukrainian].

Vidkryta dyskusii: ukrainska osvita u pisliavoiennui period [Open discussion: Ukrainian education in the post-war period]. (2022). YouTube. Espresso.TV. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=D1bhYLjqK4I> [in Ukrainian].

VOLODYMYR MOKLYAK

OKSANA MOKLYAK

TETIANA BONDARENKO

REGULATORY AND LEGAL ENSURING OF OUT-OF-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS FUNCTIONING IN UKRAINE (1991-2022)

Annotation. The article characterizes the main normative legal acts of the period of independence of Ukraine, which regulate the functioning of out-of-school education institutions. It was revealed that there are several levels of institutions that are entrusted with the tasks of care for extracurricular education institutions. This is, in particular, national (central bodies of executive power, state institutions of out-of-school education); regional (bodies of local self-government (regional, district, village, settlement committees), local state administrations, community bodies of united territories and adjacent structural subdivisions); local (responsibilities fall directly on the director, and educational activities are provided by the pedagogical council, methodologists, teacher-organizers, group leaders, etc.).

It is summarized that at all levels there is a coordinated, coordinated work of all institutions that complement each other's activities, embodying a systematic and competent approach

Analyzing the activities of the outlined institutions during the period of Ukraine's independence, we identified certain trends in the development of leisure activities for children with special educational problems offered by these institutions.

Special attention was paid to the recognition of inclusion at the legal level, which contributed to the implementation of the model of integrated and inclusive education of children with special educational needs in general and extra-curricular educational institutions.

Key words: out-of-school education, out-of-school education institutions, children with special educational needs, leisure activities, regulatory and legal documents.

УДК 746.33.03(477.53)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289406>

КОНДРАТЕНКО МАРИНА

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5641-9238>

(Полтава)

Work place: head of the scientific-research exposition department exhibition work of the Poltava regional historian museum named after Vasyl Krychevskiy Country: Ukraine

E-mail: marinakondratenkosp@gmail.com

ТИТАРЕНКО ВАЛЕНТИНА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0553-4277>

(Полтава)

Work place: doctor of pedagogical sciences, professor department of theory and methods of technological education Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: pnpu22@gmail.com

З ІСТОРІЇ ВИШИВКИ «БІЛИМ ПО БІЛОМУ» НА ПОЛТАВЩИНІ

Анотація. У статті розповідається про історію вишивального мистецтва «білим по білому» на Полтавщині, роботу профільних артілей, кооперативів та фабрик. Розкриваються неповторні технічні особливості виконання вишивки, художньо-виражальні засоби орнаментальних композицій. Про те, як вишивання «біллю» знайшло відображення в українських народних піснях. Загальне визнання здобула творчість вишивальниць, що працювали на Решетилівщині, також розповідається про сучасних носіїв технології виконання вишивки «білим по білому». У роботі майстрині використовують традиційні техніки й сучасні мотиви, звертаються до народних джерел, наголошуючи на тому, що і зараз вишивка «білим по білому» не втратила своєї актуальності.

Акцентовано на питанні проблеми продовження традиції молодими майстрами та на шляхах її вирішення, що передбачає здійснення заходів з охорони вишивки. Підкреслено втілення додаткових заходів щодо охорони та популяризації решетилівської вишивки – передачі її майбутнім поколінням.

Ключові слова: вишивка, «білим по білому», лиштвa, бiль, коноплі, артіль, фабрика.

Незважаючи на достатню кількість наукових праць присвячених історії вишивки «білим по білому» на Полтавщині, актуальним постає питання охорони та популяризації вишивки, збереження традицій, важливість передачі цієї неповторної технології від покоління до покоління.

Мета дослідження – аналіз історії та технології виконання вишивки «білим по білому» на Полтавщині, характеристика заходів щодо охорони та популяризації вишивки та творчості вишивальниць «біллю», що працювали та працюють на Решетилівщині.

Аналіз наукової літератури з теми свідчить про глибоке вивчення історії цього виду вишивки. Різні теоретичні та практичні аспекти вишивки знайшли відображення у працях українських учених Т. В. Кари-Васильєвої (1983, 1993, 1999, 2001), В. М. Василенко (1900), В. П. Титаренко (2000, 2008, 2021), Є. А. Антоновича (1993), Р. В. Захарчук-Чугай (1993) та ін.

Історія розвитку вишивального промислу на Полтавщині нараховує декілька віків. У XIX ст. вишивка набула масового поширення на всій території України, стала одним із провідних видів народного мистецтва. У вишивальницьких майстернях виготовляли одяг, скатертини, рушники, наволоки тощо. Вироби слугували для власних потреб і йшли на продаж, перевагу мали традиційні зразки, створені у сфері домашнього виробництва. Серед технік і композицій своєю довершеністю й унікальністю вирізняється вишивання «біллю» (Кара-Васильєва Т. В., 1983).

Вишивкою «білим по білому», що на Полтавщині, славиться здавна. Це ремесло стало популярним після скасування кріпацтва у 1861 році. Люди почали розвивати власну справу. Її напрямком визначився сам собою: уздовж річки Говтва добре росли льон і коноплі. З них пряли нитки й ткали полотно. Нитки для швів висмикували з тієї ж матерії, а потім ще й декорували шви майстерними стібками, що

надавало виробу рельєфу й особливої краси. На грубій тканині малюнки нитками давали світлотіньовий ефект і мали витончений вигляд (Волкова Г., 2017).

Поступово відбувалось перетворення вишивання у промисел. У другій половині XIX – на поч. XX ст. народними промислами цікавилися історики, етнографи, художники. Почалося вивчення і колекціонування народної вишивки, організовувалися земські школи інструкторів вишивки, курси, склади вишивальних виробів (Антонович Є. А., 1993).

Наприкінці XIX ст. Решетилівка офіційно стала одним із центрів-осередків народного ткацтва, килимарства та вишивання в Україні. У 1905 році губернатор і земство заснували тут артіль з вишивання та гобеленства – Решетилівський ткацький навчально-показовий пункт. Полтавське земство видавало альбоми вишивок XVIII – XIX ст.

У 1922 році на Полтавщині було створено Союз кустарно-промислових кооперативів «Союз-кустар», який у центрах традиційних ремесел, часто на ґрунті колишніх земських майстерень, почав об'єднання кустарів в художньо-промислові артілі. У Решетилівці ткацька майстерня була перетворена на промислову артіль «Троянда» з двома цехами – ткацьким і вишивальним. У 1926 році артілі присвоєно ім'я Клари Цеткін (Кара-Васильєва Т. В., 1983).

Ще у 1920-х роках містечко здобуло світову славу на виставках українського мистецтва в Мюнхені, Парижі, Марселі, Брюсселі. Цікаво, що одного разу письменниці, етнографу Олені Пчілці довелося представляти на конкурсі в Парижі вишивку «біллю» майстрів Решетилівщини. Коли їй не повірили, що це робота людських рук, то О. Пчілка привезла туди майстринь, які просто вразили журі (Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області).

У 60-х роках XX ст. артілі були реорганізовані у фабрики. З 1960-го року у Решетилівці працювала фабрика мистецьких виробів зі школою майстрів. Саме решетилівські майстри у 1969 році виготовили сукню «білим по білому» для всесвітньо відомої італійської акторки Софі Лорен для зйомок фільму «Соняшники» (1970 рік), що проходили в селі Чернечий Яр, біля Диканьки на Полтавщині. Потім цю сукню акторка демонструвала на подіумі в Римі. Нині копію сорочки Софі Лорен зберігають у Решетилівському краєзнавчому музеї.

Білий колір – це своєрідний естетичний еталон традиційної української сорочки, він є загальнослов'янською традицією, що сягає сивої давнини. Але у решетилівській вишивки є свої неповторні технічні особливості виконання.

Традиційно «біллю» вишивали рушники, святкові, весільні чоловічі та жіночі сорочки. Сьогодні їх продовжують виготовляти з тонких прозорих тканин – льону, маркізету, батисту, шовку.

Решетилівська «біль» вирізняється чіткістю композиційної побудови, характером орнаменту і кольором. Особливістю решетилівської вишивки є поєднання рослинного та геометричного орнаментів – «барвінок», «хмелик», «морока», «курячий брід», «зозулька», найулюбленіші – «гілка», «ламане дерево». Геометричний орнамент складають найпростіші фігури: скісний і прямий хрест, квадрат, ромб, трикутник, зірчасті мотиви.

Особливістю є й одночасне поєднання п'яти-семи технік, які збагачують художньо-виражальні засоби орнаментальних композицій: «лишва» (класична техніка, яка при виконанні вимагає точного розрахунку ниток, за її допомогою створюють геометризовані рослинні мотиви, поєднуючи їх з іншими техніками), різні види «мережок», «вирізування», «виколювання», «солов'їні вічка», «зерновий вивід». Для контрастності майстри додають небілені нитки або ж підфарбовані в попелясті тони («куниці»). При вишиванні біллю утворюється рельєфний малюнок зі світлотіньовим ефектом. Залежно від напрямку вишивальної нитки, покладеної на тканину по горизонталі чи вертикалі, узор по-різному виглядає на світлі. Решетилівська вишивка «білим по білому» – своєрідний художній засіб, який у багатьох асоціюється з красою морозних візерунків (Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області).

Існує чимало мережок для оформлення вишитих сорочок: «стовпчик», «гречечка», «вівсяночка», «лучка», «ляхівка», «прутик з настилом», «чисна мережка», «безчисна мережка», «прорізний пруттик». Для рослинно-геометричних мотивів мережки характерна звивиста гілка з листочками та квітами. Мережка створює художній контраст ажурних узорів із полотном та рельєфною вишивкою.

Ще однією поширеною технікою є вирізування. Узор щільно обшивається нитками, потім середина вирізається і на полотні утворюються чіткі ажурні квадратики. Ця техніка найчастіше поєднується з іншими.

У давнину майстрині, щоб отримати якісні білі нитки, скручували їх пасмами та клали в діжку, пересипали попелом із берези або вільхи, заливали гарячою водою і добу настоювали. Потім ретельно їх виполіскували й висушували. Таку процедуру повторювали кілька разів (Волкова Г., 2017).

Кожне традиційне українське свято чи важлива подія в житті української сім'ї були наповнені особливим змістом, великою кількістю обрядів, частиною яких були вишиті сорочки «білим по білому».

Особливо це стосується обряду весілля. Підготовка до цієї важливої події в житті української родини розпочиналася ще задовго навіть до сватання, адже кожна дівчина готувала вишиті рушники та сорочки ще змалку, навчаючись майстерності вишивання у своєї матері чи бабусі. Це були не просто рушники і сорочки, хоч і весільні, а обереги для майбутньої сім'ї.

Вишивання «біллю» знайшло відображення в українських народних піснях:

По білому білим шила,

Інеєм рубила

Сорочечку чумаченьку

Що вірно любила (Титаренко В. П., 2021).

Загальне визнання здобула творчість вишивальниць «біллю», що працювали на Решетилівщині:

Зленко Ганна Кузьмівна (1894–1949) – майстриня художньої вишивки. Майстер народного мистецтва УРСР (1936). Вироби експонувалися на виставці українського народного мистецтва в Києві. Працювала вишивальницею Решетилівської земської майстерні (1910–1922) та артлі «Троянда» (1922–1926), інструктором Решетилівської артлі (1926–1941, 1944–1948). Вишивала традиційні ужиткові речі, в яких збережено стилістику народної орнаменталії, колористику, техніки виконання (Ханко В. М., 2002).

Маляренко Марфа Йосипівна (1912–1995) – майстриня художньої вишивки. Член Національної спілки майстрів народного мистецтва (1991). Працювала викладачем школи майстрів народного мистецтва у Решетилівці (1951–1995). Учасниця всеукраїнських та зарубіжних мистецьких виставок. Вишивала рушники, чоловіче та жіноче вбрання, використовуючи традиційні техніки та колористику, типову для Полтавщини та інших регіонів України (Ханко В. М., 2002).

Бодня Явдоха Степанівна (1916–1981) – українська народна вишивальниця. Народилася у с. Бодні (тепер у межах с. М'якеньківка Решетилівського району). Жила у Решетилівці, працювала в артлі, на фабриці художніх виробів ім. Клари Цеткін (1933–1972). Вишивала блузи жіночі, сорочки чоловічі, покривала, скатерті з використанням традиційних українських орнаментальних мотивів, класичних технік і колористики, здебільшого, біле по білому. Її вироби експонувалися на багатьох виставках, у тому числі – на першій українського народного мистецтва 1936 р. у Києві, міжнародній виставці 1937 р. в Парижі, «Експо-67» у Монреалі, виставках-ярмарках у Лейпцігу. Твори Я. Бодні зберігаються у музеях Полтави, Києва (Ханко В. М., 2002).

Юзефович Мотрона Марківна (1920–1996) – вишивальниця. З 1946 р. мешкала в Решетилівці, викладала у школі та профтехучилищі ручну вишивку. Вишивала народне вбрання, рушники, ужиткові вироби у класичних техніках (лиштва, вирізування, зерновий вивід, штапівка тощо). Експонент виставок у Полтаві та Києві (1960, 1963, 1970). Твори зберігаються в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва, Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

Куян Ніна Мусіївна (1925–1995) – майстриня художньої вишивки Решетилівської фабрики художніх виробів. Вишивала народне вбрання, рушники, ужиткові вироби у класичних техніках (лиштва, вирізування, зерновий вивід, штапівка тощо). Експонент виставок у Полтаві та Києві (1957), Москві (1960), Марселі (Франція) та Монреалі (Канада, 1967) (Енциклопедія Сучасної України, 2016).

Василенко Олена Михайлівна (1930–2021) – майстриня художньої вишивки, заслужений майстер народної творчості УРСР (1976), член Національної спілки майстрів народного мистецтва (1971). Закінчила Решетилівське профтехучилище. Відтоді працювала на Решетилівській фабриці художніх виробів: вишивальниця, бригадир, начальник цеху, провідний творчий майстер та головний художник. Учасниця обласних, всеукраїнських, міжнародних мистецьких виставок. Авторка понад 400 малюнків (зразків) для виробів ручної вишивки. Створила високохудожні вироби у кращих традиціях української народної творчості, зокрема жіночі блузи, чоловічі сорочки, скатертини, покривала тощо. Основні техніки вишивання – листва, напівхрестик, хрестик, зерновий вивід, вирізування. Твори зберігаються в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва, Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського (Ханко В. М., 2002).

Голуб Ольга Ігорівна (1943 р. н.) – майстриня художньої вишивки. Член Національної спілки майстрів народного мистецтва. Закінчила Решетилівське середнє профтехучилище № 28 (Полтавська область). Працювала на фабриці художніх виробів, вишивала за ескізами творів майстрів (наприклад Я. Бодні) жіночі блузки, сукні, чоловічі сорочки з традиційними візерунками і техніками (Ханко В. М., 2002).

Сьогодні носіями технології виконання вишивки «білим по білому» є майстри Всеукраїнського центру вишивки і килимарства, майстри та викладачі Решетилівського художнього професійного ліцею, вишивальниці приватної майстерні «Соломія», вчителі Решетилівської дитячої школи мистецтв, Решетилівської гімназії ім. І. Л. Олійника, майстрині, які проживали або навчалися у Решетилівці. У місті працює близько десяти приватних майстерень, працюють творчі родини Пілюгіних, Іпатій, Вакуленко та окремі майстри: Кісь А. В., Коршунова О. В., Москівець Т. О., Коваленко С. А., Шаратіна Т. І., Зобенько Л.

П., Таранець К. К., Голуб О. Є. та інші.

Також, носіями технології вишивки «білим по білому» уже більше трьох десятиліть виступають викладачі та студенти факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Студенти під керівництвом талановитих викладачів-майстрів опановують велику кількість технік вишивки, в тому числі й «білим по білому».

Сучасні вишивальниці стверджують, що вишивати білими нитками по білому полотну дуже складно, насамперед, для очей. Через таку складну працю на один виріб витрачається від двох до шести місяців (Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області).

Надія Вакуленко (1962 р. н.) – майстер художньої вишивки, заслужений майстер народної творчості УРСР (1969), член Національної спілки майстрів народного мистецтва. Створює композиції для українських традиційних рушників, сорочок, серветок, скатертин, використовуючи народні техніки орнаментування, зокрема вирізування, рахункову гладь, мережки, зерновий вивід, «солов'їні вічка», хрестик. Вироби майстрині-вишивальниці зберігаються в Києві – у Національному музеї народної архітектури та побуту України (с. Пирогове), Національному музеї народного декоративного мистецтва, Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського, Решетилівському музеї художнього професійного ліцею, у приватних колекціях (Ханко В. М., 2002; Титаренко В. П., 2021).

Лариса Пілюгіна (1949 р. н.) – майстриня художньої вишивки, член Національної спілки майстрів народного мистецтва, є постійною учасницею Всеукраїнських художніх виставок, створила понад 300 вишиванок, які знаходяться у музеях Запоріжжя, Полтави, Києва, Опішні, Решетилівки (Ханко В. М., 2002; Титаренко В. П., 2021).

Ніна Іпатій (1957 р. н.) – майстриня художньої вишивки, заслужений майстер народної творчості (2007), член Національної спілки майстрів народного мистецтва (1991). Вишиває «білим по білому» жіночі блузи, чоловічі сорочки за традиційними полтавськими народними візерунками. Розробляє ескізи, створює орнаменти вишивок для оздоблення виробів (Ханко В. М., 2002; Титаренко В. П., 2021).

Алла Кісь (1969 р. н.) – майстриня художньої вишивки, член Національної спілки майстрів народного мистецтва (2010). Учасниця обласних і всеукраїнських мистецьких виставок. Вишиває рушники, жіночі та чоловічі сорочки. Основні техніки – мережка, лиштва, низинка. Окремі вироби зберігаються у Національному музеї народної архітектури та побуту України (Київ).

Олена Коршунова (1971 р. н.) – майстриня художньої вишивки, член Національної спілки майстрів народного мистецтва (2010). Створює блузи, чоловічі сорочки, скатертини, серветки, рушники. Основні техніки: художня гладь, зерновий вивід, лиштва, вирізування, ретязь, мережки.

Сьогодні вишивка «білим по білому» розглядається як важлива художня цінність, що виконує естетичну, пізнавальну, комунікативну функції. Решетилівщина, регіон, який зберіг, доніс до нас і стверджує подальший розвиток орнаментальної, графічної, живописної культури цього виду вишивки.

Але поряд зі славою Решетилівки гостро постає проблема продовження традиції молодими майстрами. Тому у 2017 році технологію виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області було включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, що передбачає здійснення заходів з її охорони (Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області).

У Решетилівці створено відділ вишивки і ткацтва при районному краєзнавчому музеї, де зібрана велика кількість робіт, оздоблених вишивкою «білим по білому» та здійснено перелік технологічних прийомів, які використані у цих виробках. У навчальних закладах розроблено технологічні карти та описи, відзнято відео з технології виконання різних технік вишивки, видано книги, в яких описані дослідження з даного елемента.

Починаючи з 1992 року і дотепер проводиться щорічний обласний фестиваль «Решетилівська весна», на якому майстри вишивки діляться своїми практичними навичками з молоддю та широким колом аматорів. Постійно проводяться майстер-класи і семінари, в яких беруть участь всі бажаючі. Майстри є постійними учасниками закордонних, міжнародних, всеукраїнських виставок, конкурсів, симпозіумів, фестивалів та ярмарків: I–V Міжнародних конгресів з етнодизайну, «Барвіста Україна», «Зрима пісня України» м. Одеса, «Міжнародний туристичний салон», Всесвітній «Майстер фестиваль» м. Сеул, Корея, «Неділя культури в Туркменістані», «Неділя культури в Угорщині», «Ягелонський мистецький ярмарок» м. Люблін, Польща, «Дні України в Лондоні», родинні виставки в посольстві України у Парижі (Франція), Софії (Болгарія), Міжнародний фестиваль фольклорного мистецтва у Туреччині, Міжнародний фестиваль фольклорного мистецтва «Родослав» у м. Івано-Франківськ, Міжнародний фестиваль «Етностиль» у м. Києві, Мистецький Арсенал [Віртуальний музей Нематеріальної культурної спадщини України].

Сьогодні на Полтавщині втілюються додаткові заходи щодо охорони та популяризації

решетилівської вишивки – передачі її майбутнім поколінням. У

м. Решетилівка, в загальноосвітніх школах проводяться відкриті уроки на тему решетилівської вишивки, конкурси, виставки, майстер-класи, екскурсії у місцеві музеї та у майстерні вишивальниць (Віртуальний музей Нематеріальної культурної спадщини України).

У Полтавському краєзнавчому музею імені Василя Кричевського також проводяться виставки, тематичні екскурсії. Зокрема, за останні роки: виставка «Великдень», «Русії нашої духовності» (рушники з фондової колекції музею) у етнографічному відділі музею та щорічні звітні виставки Національної спілки майстрів народного мистецтва України (полтавського осередку), проводяться

тематичні екскурсії «Полтавська вишивка», в яких чільне місце посідають твори народного мистецтва, прикрашені вишивкою «білим по білому».

Зараз Полтавщина, а особливо Решетилівщина, продовжує створювати неповторні вироби, зберігаючи традиції народної вишивки. У роботі майстри використовують традиційні техніки й сучасні мотиви, звертаються до народних джерел, наголошуючи на тому, що і зараз вишивка «білим по білому» не втратила своєї актуальності. А головне, не порушено передачі цієї неповторної технології виконання більше, ніж протягом 150-ти років від майстра до учня, від покоління до покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. С. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.

Василенко В. И. Очерки кустарных промыслов Полтавской губернии. Полтава, 1900. Вып. I. 111 с.

Віртуальний музей Нематеріальної культурної спадщини України. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/7>

Волкова Г. А над світом, гляньте, а над світом українська вишивка цвіте: вишивку «білим по білому» включили до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини. Це означає, що відтепер це справжнє диво наших майстринь перебуває під захистом держави. *Зоря Полтавщини*. 2017. 15 жовтня. С. 13.

Історія декоративного мистецтва України: У 5 т. Т. 4 / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2011. 512 с.

Кара-Васильєва Т. В. Народне мистецтво і художники авангарду. *Народне мистецтво*. 2001. № 15-16. С. 64.

Кара-Васильєва Т. В. Полтавська народна вишивка. Київ: Наукова думка, 1983. 136 с.

Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка. Київ: Либідь, 1993. 420 с.

Кара-Васильєва Т. В. Вишивка. *Українці: історико-етнографічна монографія*: у 2 кн. Опішне: Українське народознавство, 1999. Кн. 2. С. 223–233.

Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/tehnologia-vikonanna-visivki-bilim-po-bilomu-dopracovaniy>

Титаренко В. П. Вишивальне мистецтво Полтавщини: науково-популярне видання. Полтава: Полтавський літератор, 2021. 404 с.

Титаренко В. П. Полтавська традиційна вишивка: минуле і сучасне (виховний аспект): навчально-методичний посібник. Полтава: Верстка, 2000. 136 с.

Титаренко В. П. Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь. Полтава: Інарт, 2008. 212 с.

Ханко В. М. Словник мистців Полтавщини. Полтава: ВАТ «Видавництво «Полтава», 2002. 232 с.

Ханко В. М. Куян Ніна Мусіївна. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-52631>

REFERENCES

Antonovych Ye. A., Zakharchuk-Chuhai R. V., Stankevych M. Ye. (1993). Dekorativno-prykladne mystetstvo [Arts and crafts]. Lviv: Svit. 272 s. [in Ukrainian]

Vasylenko V. Y. (1900). Ocherky kustarnykh promyslov Poltavskoi hubernyy [Essays on handicrafts of the Poltava province]. Poltava. Vup. I. 111 s. [in Russian]

Virtualnyi muzei Nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Virtual Museum of Intangible Cultural Heritage of Ukraine]. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/7> [in Ukrainian]

Volkova H. (2017). A nad svitom, hliante, a nad svitom ukrainska vyshyvka tsvite: vyshyvku «bilym po bilomu» vkluchyly do Natsionalnogo pereliku nematerialnoi kulturnoi spadshchyny. Tse oznachaie, shcho vidteper tse spravzhnie dyvo nashykh maistryn perebuvaie pid zakhystom derzhavy [And over the world, look, over the world, Ukrainian embroidery is blooming: "white on white" embroidery was included in the National List of Intangible Cultural Heritage. This means that from now on this real miracle of our craftsmen is under the protection of the state]. *Zoria Poltavshchyny*. 15 zhovtnia. S. 13. [in Ukrainian]

Istoriia dekorativnoho mystetstva Ukrainy [History of decorative art of Ukraine]: U 5 t. T. 4 (2011) / [holov. red. H. Skrypnyk]; NAN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho. Kyiv. 512 s. [in Ukrainian]

Kara-Vasyliieva T. V. (2001). Narodne mystetstvo i khudozhnyky avanhardu [Folk art and avant-garde artists]. *Narodne mystetstvo*. № 15-16. S. 64. [in Ukrainian]

Kara-Vasyliieva T. V. (1983). Poltavska narodna vyshyvka [Poltava folk embroidery]. Kyiv: Naukova dumka. 136 s. [in Ukrainian]

Kara-Vasyliieva T. V. (1993). Ukrainska vyshyvka [Ukrainian embroidery]. Kyiv: Lybid. 420 s. [in Ukrainian]

- Kara-Vasylieva T. V. (1999). Vyshyvka [Embroidery]. *Ukrainci: istoriko-etnografichna monohrafiia*: u 2 kn. Opishne: Ukrainske narodoznavstvo. Kn. 2. S. 223–233. [in Ukrainian]
- Tekhnolohiia vykonannia vyshyvky «bilym po bilomu» selyshcha Reshetylivka Reshetylivskoho raionu Poltavskoi oblasti [The technology of "white on white" embroidery in the village of Reshetylivka, Reshetylivka district, Poltava region]. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/tehnologia-vikonanna-visivki-bilim-po-bilomu-dopracovaniij> [in Ukrainian]
- Tytarenko V. P. (2021). Vyshyvalne mystetstvo Poltavshchyny [Embroidery art of Poltava region]: naukovopopularne vydannia. Poltava: Poltavskiy literator. 404 s. [in Ukrainian]
- Tytarenko V. P. (2000). Poltavska tradytsiina vyshyvka: mynule i suchasne (vykhovnyi aspekt) [Poltava traditional embroidery: past and present (educational aspect)]: navchalno-metodychniy posibnyk. Poltava: Verstka. 136 s. [in Ukrainian]
- Tytarenko V. P. (2008). Ukrainska narodna vyshyvka u tvorakh poltavskykh maistryn [Ukrainian folk embroidery in the works of Poltava craftsmen]. Poltava: Inart. 212 s. [in Ukrainian]
- Khanko V. M. (2002). Slovyk mysttsiv Poltavshchyny [Dictionary of artists of Poltava region]. Poltava: VAT «Vydavnytstvo «Poltava». 232 s. [in Ukrainian]
- Khanko V. M. (2016). Kuian Nina Musiivna [Kuyan Nina Musiivna]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. H. Zhelezniak [ta in.] ; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: <https://esu.com.ua/article-52631> [in Ukrainian]

MARYNA KONDRATENKO

VALENTYNA TYTARENKO

FROM THE HISTORY OF «WHITE ON WHITE» EMBROIDERY IN POLTAV REGION

Annotation. The article tells about the history of embroidery art «white on white» in the Poltava region, the work of specialized artisans, cooperatives and factories. Unrepeatable technical features of embroidery, artistic and expressive means of ornamental compositions are revealed. About how embroidery with «ball» was reflected in Ukrainian folk songs. The creativity of the embroiderers who worked in the Reshetyliv region gained general recognition, and the modern carriers of the «white on white» embroidery technology are also discussed. In her work, the craftswomen use traditional techniques and modern motifs, refer to folk sources, emphasizing that even now «white on white» embroidery has not lost its relevance.

Emphasis is placed on the issue of the continuation of the tradition by young craftsmen and ways to solve it, which involves the implementation of measures to protect embroidery. Implementation of additional measures for the protection and popularization of Reshetiliv embroidery – its transmission to future generations is emphasized.

Key words: embroidery, «white on white», molding, pain, hemp, artil, factory.

УДК 37.001.895:62](4/9)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289407>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

Місце роботи: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Країна: Україна

E-mail: petrenko13333@gmail.com

АНАСТАСІЯ КОКАРЕВА

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9279-3413>

(ПОЛТАВА)

Місце роботи: аспірантка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Країна: Україна

E-mail: anastasiakokareva653@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ STEM-ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті досліджено особливості становлення STEM-освіти у зарубіжних освітніх закладах та основні шляхи її впровадження. Визначено, що цей напрям є актуальним та перспективним на сьогодні, оскільки вибудовується якісна командна та дослідницька робота в навчанні, що позитивно впливає на формування у майбутніх фахівців здатності продуктивно використовувати набуті знання на практиці. Проаналізовано зарубіжні курси, що викладаються в провідних ЗВО та орієнтовані на впровадження STEM-технологій, а також розкрито інноваційний підхід до освіти. Виокремлено особливості впровадження STEM-освіти за кордоном.

Ключові слова: STEM-освіта, технології, викладач, учень, інновації, навички, мислення, дослідження, розвиток, суспільство, досвід.

Постановка проблеми. Сьогодні інноваційні технології проникають до всіх сфер життя: медицина, транспорт, розваги. Дедалі більш потрібними на ринку праці є фахівці, які використовують сучасні технології, розуміють складні технічні проблеми, розробляють нові рішення та володіють навичками універсальності.

Сучасний етап розвитку міжнародної системи освіти визначається інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого та розвитку сучасних концепцій відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури та соціальної практики. Така діяльність у науковій сфері є досить важливою в умовах сьогодення, адже робить вагомий внесок у розвиток інноваційної особистості, що, у свою чергу, допоможе покращити якість життя та рівень освіченості суспільства в майбутньому. STEM-освіта – найкращий спосіб виховати суспільство майбутнього: учні зможуть з легкістю стати цілеспрямованими, освіченими та надійними ланками суспільства. Саме тому зарубіжний досвід є дуже актуальним для модернізації освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій засвідчив, що питаннями STEM-освіти займаються різноманітні організації, як: Міністерство освіти США, Комітет зі STEM-освіти Національної наукової та технологічної ради, Національний науковий Фонд тощо.

Підходи щодо STEM-освіти знайшли своє відображення у публікаціях вітчизняних та зарубіжних науковців, як: М. Джон, А. Ніколас, В. Рохлов, С. Сосновський, Ф. Хеес, Г. Флейшман, А. Фролов, Р. Флоріда, В. Андрієвська, Н. Морзе, О. Стрижак розглядали теоретичні основи; Й. Герлах, О. Патрикеева, І. Сліпухіна, В. Чорноморець, Г. Якман у своїх працях з'ясували зміст впровадження STEM-технологій; М. Гаррісон, Е. Клімова, Дж. Конфрі, Д. Лендгон, Н. Морзе, Р. Норчевський, В. Осадчий, М. Попова, розкрили основні положення інноваційного мислення викладачів.

Мета статті. Вважаємо за необхідне в умовах прогресивного розвитку та модернізації освіти проаналізувати особливості становлення STEM-освіти на основі зарубіжного досвіду. Завдання роботи полягає у з'ясуванні позитивного досвіду впровадження STEM-освіти поза межами України.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувались такі методи: науковий аналіз матеріалів з педагогіки та психології; систематизація та узагальнення зарубіжного досвіду; пошук

релевантної інформації та аналіз теоретичних джерел; узагальнення світового досвіду та формування лаконічного висновку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах стрімкого інноваційного прогресу, що відбувається в усіх сферах життєдіяльності суспільства, слід визначити основні пріоритети освітньої галузі, актуальних аксіологічних векторів та стратегії розвитку. STEM-технології є важливою складовою модернізації системи освіти у будь-якій країні, оскільки вони забезпечують підготовку студентів до роботи в галузях, пов'язаних із наукою, технікою, інженерією та математикою, а також допомагають покращити конкурентоспроможність економіки країни. Так, шведський економіст Г. Мюрдаль зазначив, що низький рівень економічного розвитку країни прямим і безпосереднім чином пов'язаний із недостатнім розвитком її системи освіти. Вчений наголошує, що таке становище потребує серйозних інституціональних реформ, ефективності яких заважає те що населення не готове до подібного роду перетворень, тому перед освітою постають ще більш складні завдання (Матюк, 2013).

Вперше у 2009 р. адміністрацією США на національному рівні було оголошено курс на впровадження STEM-освіти під лозунгом «Educate to Innovate» («Освіта для інновацій»), для мотивації та успішності школярів у вивченні природничих дисциплін, які на той час втратили популярність. Саме тому очікувалось, що відбудеться підвищення зацікавленості даними науками. У 2013 р. Президент США Барак Обама підкреслював, що потужне навчання є ключовою складовою успіху будь-якої дитини, і в галузях STEM надзвичайно важливо створити освітній досвід, який базується на проектах та формує любов до навчання впродовж життя (Educate to Innovate, 2009).

Стратегія розвитку STEM-освіти передбачає створення міцних засад для формування фізико-математичної грамотності учнів, що поєднується з креативним мисленням; забезпечення рівності для всіх учнів, які матимуть змогу отримувати інноваційні навички незалежно від статі, національності або матеріального стану; підготовку учнів до професій майбутнього.

Дедалі частіше в країнах ЄС та США висвітлюють тему дефіциту кваліфікованих STEM-працівників, який найближчими роками ще збільшуватиметься. Потреби освітніх фахівців зростають у 2 рази швидше, ніж в інших професіях, оскільки STEM розвиває здібності до дослідницької та креативної діяльності, експериментування; уміння працювати в команді над спільними проектами, в тому числі з використанням ІКТ; сприяє формуванню аналітичного, критичного та інноваційного мислення (STEM-освіта). Крім того, прогнозується, що для 75% професій, що виникають та розвиваються, буде потрібне володіння навичками STEM.

Згідно з дослідженням Міністерства підприємництва, інновацій та ремесел Великої Британії, молоді фахівці просто не розуміють концепції STEM-освіти, вважають її занадто важкою та немодною. Такі упередження формуються внаслідок банальної необізнаності та побоювань перед прийняттям рішень щодо кар'єри. На жаль, сучасна освіта на перше місце ставить відмінні результати іспитів та високі оцінки, через що інтерес та зацікавленість учнів до навчального процесу зникає.

Сучасна система освіти США ґрунтується на об'єднаній співпраці багатьох організацій – агентств, департаментів, підприємств, благодійних ініціатив, університетів та вищих шкіл. Так, Департамент енергетики США реалізує програму «STEM-rising», де пропонуються готові розробки різноманітних проектів, що зорієнтовані на учнів, студентів та вчителів, які зацікавлені у новітньому освітньому напрямку, тим самим є можливість участі у реальних наукових дослідженнях, експериментах.

Підтримує STEM-технології і Національне управління з аеронавтики та дослідження космічного простору. На їхньому сайті можна побачити різноманітні розробки та матеріали для всіх бажаючих, від освітян до сімейних досліджень. Мета такої програми – надати людям з усього світу доступ до провідних досягнень у STEM-спеціальностях. Актуально, що всі проекти пов'язані саме з космічними дослідженнями, а дослідження планет, сузір'їв та ракет буде не тільки дієвим, а й цікавим через свою інтерактивну форму: учасникам надаються відеоресурси, 3D-моделі, що обертаються на 360 градусів, головоломки та цікаві досліди. На основі тривимірної графіки можна навчитися створювати точні копії об'єкта, які допоможуть детально вивчити його, оцінити та змінювати.

Програми, що пов'язані з 3D-моделюванням, допоможуть не тільки розвинути творчу уяву, а й зробити свій старт у сучасній професії. Так, у Варшаві є прогресивна Польсько-Японська Академія комп'ютерних технологій, що займається високоякісною підготовкою майбутніх експертів з інформаційних технологій. Навчальна програма побудована лаконічно, опирається на європейські стандарти академічного викладання та враховує особливості науково-технічного прогресу. Основною дисципліною тут є інформатика, що вдало поєднується з іншими дисциплінами; також навчальний заклад підтримує цікаві проекти студентів та акцентує увагу на практичних навичках.

Говорячи про якісну інформаційну освіту, не можна не згадати про Нижньосілезький Університет у Вроцлаві. У навчальному закладі активно впроваджуються STEM-технології. Викладачі університету – провідні експерти, які вміють вдало поєднувати теорію та практику: предмети, що

пов'язані з графічним дизайном проходять із застосуванням 3D-анімацій та спецефектів, що робить навчання більш цікавим та захоплюючим. У Польщі існує значна кількість компаній, що пов'язані зі створенням комп'ютерних ігор, тому університет обіцяє забезпечити не тільки міцну базу знань та вмінь, а й гарантоване працевлаштування в майбутньому.

У 2011 році було створено Washington STEM – незалежна організація, що зосереджена на просуванні інновацій у STEM-освіті для всіх студентів, особливо тих, хто недостатньо розуміє нову систему. Організація надає ресурси та підтримку викладачам, школам і громадським діячам для розширення можливостей навчання за STEM-технологіями, включаючи такі програми, як підвищення кваліфікації вчителів, розробка навчальних програм, а також наставництво та збагачення студентів. Washington STEM має на меті сформувані у кожного школяра вміння для реалізації своїх задумів в обраній професії. Також ініціатива сприяє розвитку міцного математичного фундаменту, який в майбутньому підвищить не тільки успішність, а й забезпечить здатність до логічного та критичного мислення. Таким чином, ми виділяємо першу особливість STEM-освіти – впровадження робототехніки в навчальний процес.

Цікаво, що зарубіжні освітні заклади намагаються активно впроваджувати предмети, пов'язані з робототехнікою, яка є ефективним методом інженерної обізнаності. Європейський проєкт TERECOP, проведений у 2006–2009 рр. між університетами Франції, Італії, Греції, Чехії, Румунії та Іспанії з метою розробки курсів для підготовки вчителів шляхом надання їм можливостей впровадження ідей конструктивістського навчання через освітню робототехніку показав, що у європейських країнах не існує систематичного впровадження робототехніки у шкільні навчальні програми.

З упевненістю можна зазначити, що освітній потенціал робототехніки є надзвичайно великим, оскільки вже зараз існує нагальна потреба у фахівцях для розробки, конструювання та програмування інноваційних машин. Залучення молоді до навчання робототехніки також є надзвичайно важливим для подальшого розвитку технологій в будь-якій прогресивній державі, а, отже, актуальність впровадження освітньої робототехніки є безсумнівною.

Датська приватна компанія The Lego Group ще в 1980 році створила підрозділ «Education» для діяльності в освітній галузі з метою розробки більш сучасних технологій навчання. Протягом 30 років активних розробок та досліджень була створена комплексна та повна концепція навчання, яка зміцнює впевненість і розвиває навички, які допоможуть учням досягти успіху в школі та за її межами, включаючи співпрацю, вирішення проблем і комп'ютерне мислення. З середини 1990-х років роботи Lego Mindstorm створювалися у співробітництві з лабораторією MediaLab Массачусетського технологічного інституту (MIT) в США для навчання та тренінгів. Попередні дослідження проводив професор С. Пейперт, співзасновник лабораторії штучного інтелекту MIT. Дослідження науковця та його співробітників показали, що у навчальних програмах з використанням роботів учні не тільки набувають багатьох ключових навичок, особливо в галузі креативного та критичного мислення, а й «метакогнітивних навичок», вчать вчитися. Крім того, в них формуються такі необхідні якості сучасного фахівця, як здатність до спілкування і кооперації. Така концепція навчання називається конструкціонізмом (Струтинська, 2019). На думку засновників організації, мета Lego Education полягає не тільки в отриманні учнями відмінних знань, а й здобуття навичок, необхідних для успіху в майбутньому, зокрема, логічне мислення, впевненість у власних діях, креативність, soft-skills, емоційний інтелект та гнучкість. Саме через надання можливостей досліджувати, відкривати, створювати, дитина зможе навчитися вчитися.

За даними Міжнародної федерації робототехніки (IFR – International Federation of Robotics), загальний обсяг продажів промислових роботів подвоївся з 2013 по 2017 рр. (Морзе, Струтинська, Умрик, 2018), а щорічна зацікавленість найбільших світових компаній до робототехнічних стартапів тільки зростає. Так, на початку 2014 року американська публічна транснаціональна корпорація Google придбала вісім компаній, що спеціалізуються на штучному інтелекті, у 2018 році було оголошено про впровадження платформи Google Cloud Robotics, де будуть поєднуватися різноманітні технології, робототехніка та штучний інтелект. Це свідчить про підвищення популярності міждисциплінарної освіти та високим попитом STEM-викладачів.

У контексті глобалізаційних тенденцій та нових викликів, додаткова оновлена освіта допоможе учням забезпечити адаптацію до реалій, професійну орієнтацію та міцну базу знань для сучасних STEM-професій. Такий міждисциплінарний підхід допоможе не тільки поєднати природничі науки з математикою, технічну творчість із технологіями, а й створити оновлений навчальний план з великою кількістю цікавої практики.

В інженерній та природничій галузі освіти спостерігаються невтішні зміни: відсоток передчасного припинення навчання значно зріс. В американських університетах та інститутах близько 40% студентів змінюють напрями своєї спеціальності на нетехнічні. У Європі ситуація не є кращою. Наприклад, у Німеччині кількість студентів, які припиняють здобувати вищу освіту за більшістю

інженерних напрямів, зростає за останні 15 років у середньому на 10% і нині складає 25–35% від загальної чисельності, а за спеціальностями з посиленими вимогами до математичної підготовки – до 40% (Kerr, 2001).

Такі зміни були зумовлені неналежною якістю освіти: студенти не мали змоги тривалий час відчувати себе інженерами, адже перші два роки навчання їм подавався теоретичний матеріал з фізики та математики за традиційною системою. Саме тому розвиток якісних STEM-технологій є надзвичайно актуальним та важливим, адже він допоможе забезпечити фундаментальну основу знань, прогрес у сфері освіти та в майбутньому підвищення освіченості громадян. На жаль, нестача студентів на інженерних спеціальностях зумовлює зниження рівня знань через послаблення вимог до вступу.

Повернемося до історії: Адміністрацією Президента США 2009 рік було оголошено Роком Освіти для інновацій (Educate to Innovate). Ключовою ідеєю було не лише залучення дітей до вивчення синтезованих дисциплін, а й формування зацікавленості, розуміння та бажання розробляти власні проекти та наукові роботи. Задля досягнення таких цілей було ухвалено рішення щодо проведення масштабного проекту з підвищення кваліфікованості викладачів, які в майбутньому зможуть зробити вагомий внесок у розвиток якісної системи STEM-освіти. Втім, слід зазначити, що організація не припиняє свою діяльність та вдосконалює програми й досі, зокрема, у 2014 році на розвиток проекту було виділено 3,1 мільярда доларів США. Освітній план передбачає залучення STEM-освіти не тільки до середньої та старшої школи, а навіть до початкової.

Динаміка змін національних стандартів США призвела до активного розвитку творчих напрямів STEM-технологій. До основних мистецтв зараховують: танці, музику, медіамистецтво, театр та візуальне мистецтво. Згідно з переліком, наведеним Національною асоціацією Art-освіти, напрямом Visual Arts містить: образотворчі мистецтва – рисунок, живопис, естамп, скульптуру та фотографію; медіамистецтва, зокрема кіно, графічні (візуальні) комунікації (графічний дизайн), анімацію, новітні комп'ютерні та інтернет-технології (у сфері мистецтва); архітектуру, Environmental Art та промислові мистецтва. Такий інноваційний підхід до творчих предметів є неабияк важливим, адже допомагає розвивати креативність, образність, оригінальність та гнучкість, а також дивергентне мислення. Як зазначає американський психолог Джо Гілфорд (1897–1987) у своїй книзі «Природа людського інтелекту», конвергентне мислення спрямоване на вирішення завдань за допомогою чіткого алгоритму дій, а дивергентне передбачає саме широкий спектр варіантів дій у процесі пошуку вирішення завдання. Людина, яка володіє навичками дивергентного мислення, зможе знайти безліч різноманітних шляхів розв'язання певних проблем, вигадувати цікаві та нестандартні ідеї та працювати в різних напрямках, а технології візуального мистецтва допоможуть вдало впоратись із розвитком нових умінь. Отже, ми виокремлюємо другу особливість, яка полягає у використанні організаційних та інтерактивних форм роботи в навчальному процесі.

Основна мета STEM-освіти у початковій школі – створення оптимального середовища для розвитку креативного та наукового потенціалу учнів, формування зацікавленості до математики та природознавства, розвиток комунікативних навичок, набуття знань у сфері робототехніки та конструювання. Що ж стосується етапу середньої та старшої школи, то тут слід зазначити особливості психології підлітків. У цей період відбувається ускладнення змістовного боку знань, що вимагає від учнів досконаліших способів їх здобуття. Зростає рівень абстрагування і узагальнення, формуються системи прямих і зворотних логічних операцій, міркувань і умовиводів, які стають більш усвідомленими, обґрунтованими й логічно досконалішими. Змінюється співвідношення зовнішніх і внутрішніх дій на користь останніх (Дуткевич, 2012). Саме тому в цей період навчання слід акцентувати увагу на практичному застосуванні отриманих знань та вмінь. Розробляючи власні проекти та дослідження, в учнів формується ґрунтовна основа, яка стане надійною опорою для здобуття вищої освіти. Прикладом американських корпорацій, що сприяють розвитку STEM-освіти є Rossier School of Education, Intel та Northeastern University. Основна місія полягає в тому, щоб підготувати майбутніх фахівців до досягнення успіхів через практику та власні дослідження. Вони працюють над покращенням можливостей, результатів навчання, навчають студентів цінувати та поважати культуру, досліджувати системи влади, а також завдяки інноваційному мисленню та дослідженням вирішувати найскладніші освітні проблеми. Таким чином, впровадження групової, індивідуальної роботи, створення проектів з кількох предметів одночасно та практична робота – є основою впровадження STEM-освіти в країнах ЄС, США, зокрема і в Україні. Оскільки учні повинні навчитися працювати колективно та творчо, розкривати потенціал, щоб в майбутньому зосередитися та майбутній професії та вміти мислити творчо.

Третьою особливістю ми вважаємо – європейське партнерство. STEM-освіта стає все більш популярною у багатьох країнах світу. Це пов'язано з тим, що у сучасному світі наука, технологія, інженерія та математика є ключовими галузями, що розвиваються дуже швидко і мають значний вплив на соціально-економічний розвиток країн. У країнах Європи та США такі технології активно

висвітлюються у мережі задля просування найвдаліших проєктів, а також поширення досвіду та обміну набутими знаннями. Зокрема, STEM Alliance – це зростаюча мережа у галузі освіти, що працює над тим, щоб заохочувати та надихати людей шукати кар'єру в галузі STEM. Мережа об'єднує 33 європейські міністерства освіти. Альянс був створений, аби подолати нестачу навичок STEM у Європі. Низька зацікавленість до роботи в галузі STEM, зниження успішності навчання та цифрової грамотності призводять до дедалі меншої кількості випускників STEM, що обмежує не лише інновації, але й здатність вирішувати глобальні виклики. Саме тому робота Альянсу зосереджена на трьох напрямках: розвиток навичок вчителів шляхом вивчення та просування інноваційних практик у викладанні STEM, сприяння залученню до STEM, допомагаючи галузевим партнерам розробляти та проводити шкільні заходи та конкурси та керування освітньою політикою STEM шляхом координації порядку денного між освітою, промисловістю та європейськими політиками. У 2021 році Альянс та його партнери провели понад 2000 заходів у понад 9000 школах, охопивши понад 22 000 вчителів і 122 000 учнів по всій Європі (Kovac, Benito, 2022). Цікаво, що STEM Alliance надає серію онлайн-семінарів з питань STEM-освіти. Науковці, викладачі та освітні фахівці мають вільний доступ до усіх ресурсів та матеріалів, які допоможуть проводити якісні та результативні заняття за інноваційною технологією. Такі знання допоможуть викладачам забезпечити розвиток навчання, зацікавити інноваційним підходом, передати практичні навички та стимулювати розвиток логічного мислення. Таким чином, створення альянсів, компаній, волонтерських організацій та діяльність урядів націлені на розвиток STEM-освіти та її напрямків, а також забезпечують її впровадження у школах, коледжах та університетах є однією з особливостей впровадження зарубіжного досвіду STEM-освіти.

Нами була виділена четверта особливість – створення нових навчальних програм, їх варіювання, зміна та удосконалення раніше затверджених. У країнах ЄС STEM-освіта вдосконалюється відповідно до етапів розвитку суспільства та в напрямку світових вимог до інновацій, комп'ютеризації, демократизації та децентралізації. Так, у Швеції внаслідок прогресивного розвитку було диверсифіковано більшість предметів: програма «Природничі науки» змінилась на більш сучасну та стала називатись «Природничі, технічні науки та інженерія», а програма «Суспільні науки» розширилась до «Бізнес-адміністрування, гуманітарні і суспільні дисципліни». Професійні програми мають широкий спектр підготовки, вони включають не тільки корисну теорію, а й територіально спрямовану практику. Складовою частиною цих програм є шведська та англійська мови, математика, природничі та суспільні науки, спорт, мистецтво, а також релігія. Як відомо у Швеції панує свобода віросповідання, проте іноді ці канони порушуються через певні упередження, саме тому освіта допомагає зрозуміти, що кожна людина має право на те, щоб її вибір визнавали і приймали у суспільстві. Міжпредметні зв'язки реалізуються за допомогою балансу тем з різних дисциплін, а оцінюються не лише знання, а й творчі здібності, практичні навички, критичне та логічне мислення, здатність до результативної співпраці та комунікації. З вище зазначеного випливає, що створення, удосконалення нових програм, поєднання предметів за напрямками впроваджується з метою покращення рівня засвоєння фахових дисциплін в коледжах, університетах та створення циклів предметів у школах. Як результат – особистість оволодіває новими знаннями, вчиться мислити багатогранно.

П'ятою особливістю ми виділяємо рівневе навчання: науки запроваджуються в освітній процес порівнево, але не усі програми охоплені STEM-технологіями однаково:

STEM1 – це 3–4-річна програма навчання за теоретичними програмами «Наука, технологія та інженерія» та «Міжнародний бакалаврат».

STEM2 – це STEM1 та 2–3 роки професійно орієнтованої освіти із застосуванням прикладної біології (сільське господарство, лісівництво, садівництво та догляд за тваринами) та охорони здоров'я.

STEM3 охоплює здобутий рівень STEM2 та 2–3-річну професійно-орієнтовану освіту в із застосуванням технологій та інженерії (прикладної інженерії, електроенергетики та енергетики, експлуатації, технічного обслуговування тощо) (Mellander, 2016). Яскравим прикладом дворічної вищої STEM-освіти є США. Таким чином, ми виокремили ще одну особливість STEM-освіти закордоном, такий спосіб допоможе підготувати більш кваліфікованих фахівців певної професії з напрямком STEM, як наслідок підвищення виробництва продукції, створення нових об'єктів і т.д.

Шостою особливістю, ми вважаємо, впровадження гендерного навчання. Оскільки, говорячи про рівні STEM-освіти, варто зазначити, що у STEM2 та STEM3 приділяється особлива увага темі гендерної рівності у навчальних закладах. Як свідчить аналіз, завдяки впровадженню інноваційних технологій у навчальний процес, на сьогоднішній день значно розширились можливості для осіб жіночої статі вступати на різні спеціальності. На думку фахівців, освіта має транслувати не тільки нові навички та знання, а й моделі гуманності, зокрема культурний досвід та стандарти правильної поведінки. У сучасному світі гендерна рівність є фундаментом соціальної єдності та демократії. Саме тому модель гендерно-чутливої освіти допоможе забезпечити плідне навчання в освітньому процесі,

оскільки не тільки учні, а й викладачі навчаються використовувати психологічні методики, розвінчувати стереотипи, упередження та здійснювати психокорекційну роботу щодо піднесення гендерної культури, забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок для особистісного розвитку в різних сферах людського буття.

Європейський інститут гендерної рівності визнає гендерну рівність як таку, що стосується рівних прав, обов'язків чоловіків і жінок, хлопчиків і дівчаток. Гендерна рівність означає, що враховуються інтереси, потреби та пріоритети як жінок, так і чоловіків, визнаючи різноманіття різних груп чоловіків і жінок. Рівність між жінками і чоловіками розглядається як рівність прав людини, передумова та показник сталого розвитку, орієнтованого на людей (Грицай, 2018).

Таким чином, упровадження «гендерного переосмислення» до STEM-технологій забезпечить викорінення стереотипів, формування толерантного ставлення, взаємоповаги та рівності між дівчатами та хлопцями, що в майбутньому забезпечить конкурентоспроможність країн з гендерно збалансованим суспільством.

Висновки з проведеного дослідження. Без перебільшення можна стверджувати, що завдяки розвитку технологій та науки, STEM-освіта набирає все більшої популярності у сучасному світі. Орієнтуючись на інноваційні педагогічні підходи, сучасні європейські та американські навчальні заклади вже мають компетентних фахівців, які вміють вибудовувати результативний діалог з учнями за допомогою нових методик викладання.

Здійснене дослідження показало, що сьогодні освіта перебуває під широким спектром змін у сучасному суспільстві. По-перше, на це вплинули суспільні інтеграційні процеси, демократизація, глобалізація, розширення інформаційного простору тощо. Такі зміни привели до потреб розвитку та вдосконалення освіти згідно з новітніми стандартами. Саме тому навчання здібних та науково грамотних громадян – пріоритетний орієнтир розвитку освіти. По-друге, з'ясовано, що додаткова оновлена освіта допоможе учням забезпечити адаптацію до реалій, професійну орієнтацію та міцну базу знань для сучасних STEM-професій. По-третє, проаналізовано велику роль робототехніки, оскільки вже зараз існує нагальна потреба у фахівцях для розробки, конструювання та програмування інноваційних машин. По-четверте, у матеріалі також розглянуто низку проблем, які гальмують процес модернізації освіти, зокрема, сучасна освіта на перше місце ставить вдалі результати іспитів та високі оцінки, через що інтерес та зацікавленість учнів до навчального процесу зникає. По-п'яте, наведено приклади запровадження STEM-освіти в європейських навчальних закладах, а також цікаві завдання та перспективи студентів у майбутньому. Також виділено шість особливостей впровадження STEM-освіти за кордоном: впровадження робототехніки; використання викладачами організаційних та інтерактивних форм роботи; європейське партнерство; створення навчальних програм; впровадження рівневого та гендерного навчання.

Викладач XXI століття вміє знаходити нестандартні рішення, передбачати та прогнозувати результати своєї роботи, ефективно взаємодіяти, творчо реагувати, креативно мислити та постійно вдосконалюватися. Досвід впровадження STEM-технологій в освітній процес країн США та ЄС показує, що виховання сучасних та інтелектуально обдарованих дітей – наш орієнтир на майбутнє, адже рівень освіченості суспільства – запорука прогресивного розвитку та конкурентоспроможності для країни. Впроваджуючи нові технології на уроках, ключовим моментом є об'єктивна оцінка прогресу учня, а не стосунки з викладачем. Отримуючи більше автономності, дитина не буде поділяти предмети на «цікаві» та «нецікаві». Навички критичного мислення, самоконтролю, творчого бачення та навчальної взаємодії допоможуть дитині вирости справжнім двигуном розвитку людства. У процесі навчання учень зможе самостійно опрацьовувати матеріали, застосовуючи можливості сучасної комп'ютерної техніки, навчальних ресурсів та веб-джерел.

Проведене дослідження не охопило всіх аспектів виявлених особливостей, тому потребує детальнішого аналізу системи STEM-освіти, форм, методів та програм за кордоном та в Україні.

Публікація підготовлена в рамках реалізації проекту Erasmus+ Capacity Building of Higher Education «TEACHERS' CERTIFICATION CENTRES: INNOVATIVE APPROACH TO PROMOTION TEACHING EXCELLENCE» / UTTERLY (619227-EPP-1-2020-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP).

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Матюк Т. В. Роль освіти в економічному розвитку суспільства. *Економічний вісник*. 2013. №3 URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2013/3/EV20133_021-030.pdf
- Educate to Innovate. EDUCATION. Knowledge and Skills for the Jobs of the Future. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/education/k-12/educate-innovate>
- STEM-освіта – Інститут модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita>

Струтинська О.В. Зарубіжний досвід навчання освітньої робототехніки. *Фізико-математична освіта*. 2019. Випуск 3(21). С. 140–149

Морзе Н. В., Струтинська О. В., Умрик Н. А. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, №5. (2018). С. 178–187.

Kerr C. The Uses of the University: The Godkin Lectures of the Essentials of Free Government and the Duties of the Citizen Book. *Harvard University Press*, 2001. 288p.

Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

Kovac I., Rocio Benito. About STEM Alliance. URL : <http://www.stemalliance.eu/about>

Mellander E. «Upper secondary school in Sweden with a STEM focus : Curricula, educational choices, and attainments 1986–2016». *Royal Society project Broadening the curriculum*. URL : <https://royalsociety.org/topicspolicy/education-skills/broadening-the-curriculum>

Грицай І. О. Принцип гендерної рівності у соціально-економічній сфері на місцевому рівні: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 3–7. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2018_2_3.

REFERENCES

Matiuk, T. V. (2013, 3). Rol osvity v ekonomichnomu rozvytku suspilstva [The role of education in the economic development of society]. *Ekonomichni visnyk [Economic Herald]*. Retrieved from : https://ev.nmu.org.ua/docs/2013/3/EV20133_021-030.pdf [in Ukrainian].

Educate to Innovate. EDUCATION. Knowledge and Skills for the Jobs of the Future. Retrieved from : <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/education/k-12/educate-innovate> [in English].

Institute of Education Content Modernization. *STEM-osvita [STEM-education]*. Retrieved from : <https://imzo.gov.ua/stem-osvita> [in Ukrainian].

Strutynska, O. V. (2019, 3(21)). Zarubizhnyi dosvid navchannia osvitnoi robototekhniki [Foreign experience of teaching educational robotics]. *Fizyko-matematychna osvita [Physical and mathematical education]*, 140–149 [in Ukrainian].

Morze, N. V., Strutynska, O. V., Umryk, N. A. (2018, 5). Osvitnia robototekhnika yak perspektyvnyi napriam rozvytku STEM-osvity [Educational robotics as a promising direction for the development of STEM education]. *Vidkryte osvittne e-sередovyshe suchasnoho universytetu [Open educational e-environment of a modern university]*, 178–187. [in Ukrainian].

Kerr, C. (2001). The Uses of the University: The Godkin Lectures of the Essentials of Free Government and the Duties of the Citizen Book. *Harvard University Press*. 288p. [in English].

Dutkevych, T. V. (2012). Dytiacha psykholohiia [Child psychology]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 424 p. [in Ukrainian].

Kovac, I., Benito, R. About STEM Alliance. Retrieved from : <http://www.stemalliance.eu/about> [in English].

Mellander, E. «Upper secondary school in Sweden with a STEM focus : Curricula, educational choices, and attainments 1986–2016». *Royal Society project Broadening the curriculum*. Retrieved from : <https://royalsociety.org/topicspolicy/education-skills/broadening-the-curriculum> [in English].

Hrytsai, I. O. (2018, 2). Pryntsyp hendernoї rivnosti u sotsialno-ekonomichnii sferi na mistsevinu rivni: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [The principle of gender equality in the socio-economic sphere at the local level: domestic and foreign experience]. *Pryvatne ta publichne pravo [Private and public law]*, 3–7. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2018_2_3. [in Ukrainian].

LESIA PETRENKO
NASTIA KOKARIEVA

FEATURES OF THE STEM-EDUCATION FORMATION: FOREIGN EXPERIENCE

Annotation. Today, innovative technologies get into all spheres of life: medicine, transport,

entertainment, education.

Specialists who use modern technologies, understand complex technical problems, develop new solutions and possess universal skills are increasingly needed on the labor market.

The modern stage of development of the international education system is determined by innovations. Such activity in the scientific field is quite important in today's conditions, because it makes a significant contribution to the development of an innovative person. STEM-education is the best way to educate the society of the future: students can easily become goal-oriented, educated and reliable members of society. That is why foreign experience is very relevant for the modernization of education.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the formation of STEM education based on foreign experience. The scientific novelty of this work is that it singles out the peculiarities of the implementation of STEM-education abroad and in Ukraine. The scientific novelty consists in structuring and highlighting the peculiarities of the implementation of STEM-education abroad and in Ukraine.

The analysis of scientific publications proved that the theoretical foundations of STEM education were considered by M. John, A. Nicholas, V. Rokhlov, H. Fleischman, A. Frolov. The implementation of STEM-technologies and their research was carried out by J. Gerlach, O. Patrykeieva, I. Slipukhina, V. Chornomorets, G. Yakman.

It was found that the strategy for the development of STEM-education involves the creation of solid foundations for the formation of physical and mathematical literacy of educators, which is combined with creative thinking; ensuring

equality for all students who will be able to acquire innovative skills regardless of gender, nationality or financial status; preparing students for future professions.

Bright example of institutions implementing STEM-education is the University of Lower Silesia in Wrocław. In the world, there is an increase in federations, organizations that help in the development of STEM: Washington STEM (provides resources and support to teachers and students to improve knowledge in this subject), companies (Danish private company The Lego Group) and corporations (USC Rossier School of Education, Intel and Northeastern University).

The article examines the peculiarities of the introduction of STEM-education in Ukraine and abroad: the using of organizational and interactive forms of learning: individual, group work, creating projects, combining several subjects for better learning and focusing on students. The next feature is partnership between countries. Cooperation of organizations, help with tools for work, holding webinars. The next feature that we have highlighted is the creation and improvement of new programs, the combination of subjects by direction is implemented in order to improve the level of assimilation of professional disciplines in colleges and universities and the creation of subject cycles in schools. Level education should also be singled out, for example abroad there are 3 levels: STEM1 theoretical programs "Science, Technology and Engineering" and "International Baccalaureate"; STEM2 – STEM1 and 2–3 years of professionally oriented education with the application of biology; STEM3 – STEM2 and 2-3-year professionally oriented education with the application of technology and engineering.

Attention was also paid to the gender education. Gender equality means that the interests, needs and priorities of both women and men are taken into account, recognizing the diversity of different groups of men and women. the using of specialized programs, applications, methods, work in groups or individually, all this creates conditions for training, development, creativity of future specialists. The use of robotics in educational institutions is considered, as there is already an urgent need for specialists for the development, design and programming of innovative machines. Attracting young people to learn robotics is also extremely important for the further development of technology in any progressive nation. S. Papert's research showed that with the use of robots, pupils and students not only acquire many key skills, especially in the field of creative and critical thinking, but also "metacognitive skills", learn to learn, communicate.

It also highlights the problems that hinder the process of education modernization, possible ways to overcome them, describes a number of European institutions and methods of implementing STEM-education in them.

Thus, STEM-education is gaining more and more popularity in today's world. Focusing on innovative pedagogical approaches, modern European and American educational institutions already have competent specialists who know how to build an effective dialogue with students using new teaching methods. The experience of introducing STEM-technologies into the educational process of the USA and the EU shows that the upbringing of modern and intellectually gifted children is our guide for the future, because the level of education of society is the key to progressive development and competitiveness for the country. The key point in the implementation of new technologies in the classroom is the objective assessment of the student's progress, not the relationship with the teacher.

The conducted research did not cover all aspects of the identified features, therefore it requires a more detailed analysis of the STEM-education system.

Key words: *STEM-education, technology, teacher, student, innovation, skills, thinking, research, development, society, experience.*

УДК 37.001.895:62](4/9)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289409>

ВОЛОДИМИР МОКЛЯК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-7667>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: vovchik01071981@gmail.com

СТАНІСЛАВ ТАРЕЛКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1694-6293>

(Полтава)

Place of study: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: stas.legeust@gmail.com

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. Визначено, що освітня парадигма є фундаментальним аспектом освітньої практики, який формує спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання. Дослідження показали, що різні парадигми мають значний вплив на результати навчання учнів, підкреслюючи важливість прийняття більш орієнтованого на учня та конструктивістського підходу в освіті.

Встановлено, що закріплення освітніх парадигм у законах має важливе значення для забезпечення того, щоб освіта відповідала бажаним цілям і результатам. Впровадивши бажану парадигму в навчальну програму, підготовку та розвиток вчителів, оцінювання та надання ресурсів, законодавці можуть створити більш ефективний і змістовний освітній досвід для учнів.

Наведено аргументи на користь того, що розробка навчальних програм є одним із способів впровадження освітніх парадигм у закони. Навчальна програма є основою освіти, і вона визначає, що учні вивчають і як вони це вивчають. Включивши певну освітню парадигму в навчальну програму, законодавці можуть гарантувати, що вчителі надають освіту, яка відповідає бажаній парадигмі.

Розглянуто поточну освітню парадигму в Європейському Союзі, яка наголошує на важливості надання високоякісної, актуальної та інклюзивної освіти та навчання, яке готує учнів до активної участі в житті суспільства та робочої сили. Зосередженість ЄС на ключових компетенціях і навчанні впродовж життя відображає ширшу зміну освітніх парадигм у бік більш орієнтованих на учня, гнучких і персоналізованих підходів до навчання, які наголошують на розвитку навичок 21-го століття.

Проаналізовано зв'язок між освітніми парадигмами та освітніми програмами. Встановлено, що вони є тісно пов'язаними поняттями, які разом формують спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання. Освітня парадигма визначає цілі та результати, зміст, структуру, а також методи і стратегії, що використовуються в освітній програмі. Розуміючи зв'язок між цими двома поняттями, педагоги можуть розробляти більш ефективні та змістовні освітні програми, які відповідають їхній освітній парадигмі.

Ключові слова: освіта, освітня парадигма, освітня програма, законодавство про освіту, розвиток освіти, біхевіористська парадигма освіти, конструктивістська парадигма освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному світі, що стрімко розвивається, у світі, де все більшу вагу має інтелектуальна праця, результати розумової діяльності, все більшого значення набуває інформація, а також сфери людської життєдіяльності, з нею пов'язані, наприклад, комунікації, які служать для передачі певної інформації. У цьому контексті система освіти відіграє значну роль, оскільки завдяки ній стає можливим збереження та примноження існуючих знань, забезпечується еволюційна поступальність розвитку людства. В основі формування системи освіти, зокрема правовими, законодавчими методами лежить освітня парадигма.

М. Батечко та М. Михайличенко вважають, що освітня парадигма завжди, в будь-яку історичну епоху виступає в ролі парадигмальної ідеї розвитку освіти. Місія педагогіки полягає в зміні та динаміці освітньої парадигми, як такої, що надає підґрунтя інноваційним підходам щодо розвитку освітньої

галузі, змісту та організації навчання і взаємодії основних суб'єктів освіти (Батечко, Михайличенко, 2020, с. 29).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Варто зазначити, що питаннями освітніх парадигм займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких варто відзначити Baker L., Wright S., Myloropoulos M., Kulasegaram M., М. Батечко, М. Михайличенко, С. Толочко, О. Войтовську та інші. Разом з тим, слід зазначити, що розвиток педагогічної науки, яка і стоїть як один із стовпів освітньої парадигми, неможлива без дискусії та обговорення її основних категорій та їхнього змісту. Тому для відправної точки нашого дослідження ми виберемо питання поняття освітньої парадигми та її змісту, смислового навантаження цієї категорії.

Метою дослідження варто визначити узагальнення вже існуючих понять освітньої парадигми, вже запропонованих науковою спільнотою, аналіз їх складових та синтез отриманих даних у власне визначення освітньої парадигми та її змістовної складової задля подальшого розвитку поняття освітньої парадигми.

Методами дослідження служить сукупність загальнофілософських і спеціально-наукових методів, таких як діалектичний метод, який застосовується для визначення елементів парадигми, що суперечать, метод аналізу служить для виділення окремих елементів парадигми для їх дослідження як «речі в собі», метод синтезу служить сполучним фактором для визначення поняття освітньої парадигми із ключових її елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для визначення сутності поняття освітньої парадигми слід навести найбільш поширені підходи до розуміння поняття власне парадигми, що існують у науковій літературі.

Зокрема, І. Зязюн зазначає, що парадигма означає найбільш загальні принципи розуміння та інтерпретації об'єкта дослідження, прийняті в певному науковому співтоваристві (Зязюн, 2011, с. 22). Слід звернути увагу на вказане визначення у контексті його структурних елементів. Перш за все слід відмітити окресленість парадигми межами певної академічної спільноти, що відкидає інших потенційних стейкхолдерів, наприклад, органи публічної влади громадянське суспільство тощо. Другою важливою особливістю вказаного визначення є те, що парадигма називається системою принципів. Важливо відзначити, що термін «принцип» має певну кількість підходів до його тлумачення.

С. Прийма вважає, що при більш послідовному дослідженні принципу його можна розглядати в трьох значеннях: 1) як основне вихідне положення якоїсь теорії, вчення, науки, світогляду, теоретичної програми; 2) як переконання, погляд на речі; 3) як основну особливість в улаштуванні чого-небудь (Прийма, 2014, с. 48). Не даючи оцінки змісту принципу як категорії, можливо визначити таку його ознаку як фундаментальність, оскільки він визначає основу певного явища. Таким чином, принцип як елемент парадигми освіти має визначати її фундаментальні погляди та положення, які відображають становище освіти як сфери суспільних відносин, у яких вони існують та спрямовують її розвиток.

Парадигми освіти постійно розвиваються. У даний час ми схильні бачити більше освітніх зусиль, заснованих на трьох парадигмах: біхевіоризм, когнітивізм і конструктивізм. У деяких професіях ми бачимо збільшення включення гуманістичних і трансформаційних парадигм освіти (Baker, Wright, Myloropoulos, Kulasegaram, 2019; Baker, Phelan, Woods, Boyd, Rowland, 2021).

Освітня парадигма відноситься до системи вірувань, припущень, цінностей і практик, які спрямовують розробку та реалізацію освітніх програм. Вона охоплює ряд освітніх теорій, філософій і підходів, які формують спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання.

Одним із прикладів освітньої парадигми є традиційна або біхевіористська парадигма, яка наголошує на ролі вчителя як передавача знань і використання винагород і покарань для формування поведінки учнів. Іншим прикладом є конструктивістська парадигма, яка робить більший акцент на активній участі учнів у створенні власних знань і розумінні світу.

Дослідження показали, що різні освітні парадигми мають значний вплив на результати навчання учнів. Наприклад, дослідження Хетті та Тімперлі показало, що конструктивістські підходи були більш ефективними у сприянні глибокому розумінню та передачі знань порівняно з традиційними підходами (Hattie, Timperley, 2007).

Подібним чином дослідження Дарлінг-Хаммонда та Бренсфорда показало, що підходи, орієнтовані на учня, та підходи, що базуються на дослідженні, були більш ефективними у сприянні критичному мисленню, розв'язанню проблем і когнітивним навичкам вищого рівня, ніж традиційні підходи (Darling-Hammond, Bransford, 2005).

Таким чином, педагогам важливо критично розмірковувати над власною освітньою парадигмою та враховувати потреби та стилі навчання своїх учнів під час розробки та реалізації освітніх програм. Приймаючи більш орієнтовану на учня та конструктивістську парадигму, викладачі можуть сприяти більш привабливому, змістовному та ефективнішому навчальному середовищу для своїх студентів.

Освітня парадигма є фундаментальним аспектом освітньої практики, який формує спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання. Дослідження показали, що різні парадигми мають значний вплив на результати навчання учнів, підкреслюючи важливість прийняття більш орієнтованого на учня та конструктивістського підходу в освіті.

Освітні парадигми, які охоплюють переконання, припущення, цінності та практики, які керують освітніми програмами, можуть бути вбудовані в ці закони для формування та покращення якості освіти.

Одним із способів впровадження освітніх парадигм у закони є розробка навчальних програм. Навчальна програма є основою освіти, і вона визначає, що учні вивчають і як вони це вивчають. Включивши певну освітню парадигму в навчальну програму, законодавці можуть гарантувати, що вчителі надають освіту, яка відповідає бажаній парадигмі. Наприклад, якщо потрібна конструктивістська парадигма, навчальну програму можна розробити таким чином, щоб включити проектне навчання, навчання на основі запитів та інші конструктивістські підходи.

Ще один спосіб, за допомогою якого освітні парадигми можуть бути вбудовані в закони, – це навчання та розвиток учителів. Закони можуть вимагати проходження вчителями програм професійного розвитку, які відповідають бажаній освітній парадигмі. Це гарантує, що вчителі мають необхідні навички та знання для ефективного впровадження парадигми в класі.

Крім того, закони також можуть вимагати використання оцінок, які відповідають освітній парадигмі. Наприклад, якщо потрібна конструктивістська парадигма, оцінювання можна розробити для вимірювання здатності студентів створювати власні знання та розуміння, а не покладатися на традиційні методи оцінювання, які вимірюють лише заучування.

Нарешті, закони також можуть вимагати від шкіл і навчальних закладів надання ресурсів, які відповідають освітній парадигмі. Це включає надання доступу до технологій, обладнання та матеріалів, які підтримують реалізацію бажаної парадигми.

Наведемо приклад із права Європейського Союзу. Наразі, Європейський Союз не має єдиної уніфікованої освітньої парадигми, оскільки освітня політика та практика різняться між державами-членами. Однак ЄС встановив низку всеосяжних цілей і цінностей для освіти, якими керується розробка та реалізація політики на національному рівні.

Стратегічні рамки ЄС для освіти та навчання, відомі як ET 2020, встановлюють низку пріоритетів та цілей для освіти та навчання в Європі. До них належать сприяння рівності, соціальній єдності та активній громадянській позиції; підвищення якості та актуальності освіти та професійної підготовки; підвищення мобільності та працевлаштування учнів; та сприяння творчості, інноваціям та підприємництву.

На додаток до цих широких цілей, ЄС також встановив набір ключових компетенцій для навчання впродовж життя, які покликані забезпечити основу для розробки освітньої політики та практики в країнах-членах. Ці ключові компетенції включають грамотність, вміння рахувати та цифрову компетентність; навички спілкування та співпраці; критичне мислення та вирішення проблем; креативність та інноваційність; а також соціальні та громадянські компетентності.

Загалом, поточна освітня парадигма в Європейському Союзі наголошує на важливості надання високоякісної, актуальної та інклюзивної освіти та навчання, яке готує учнів до активної участі в житті суспільства та робочої сили. Зосередженість ЄС на ключових компетенціях і навчанні впродовж життя відображає ширшу зміну освітніх парадигм у бік більш орієнтованих на учня, гнучких і персоналізованих підходів до навчання, які наголошують на розвитку навичок 21-го століття.

Закріплення освітніх парадигм у законах має важливе значення для забезпечення того, щоб освіта відповідала бажаним цілям і результатам. Впровадивши бажану парадигму в навчальну програму, підготовку та розвиток вчителів, оцінювання та надання ресурсів, законодавці можуть створити більш ефективний і змістовний освітній досвід для учнів.

Освітні парадигми та освітні програми є двома ключовими компонентами системи освіти, які тісно пов'язані між собою. Освітня парадигма – це набір вірувань, припущень, цінностей і практик, які спрямовують розробку та реалізацію освітніх програм. З іншого боку, освітні програми – це структуровані набори курсів, заходів і досвіду, призначені для полегшення навчання в певному предметі чи галузі.

Освітні парадигми відіграють вирішальну роль у формуванні освітніх програм. Згідно з дослідженнями, вибір освітньої парадигми має значні наслідки для розробки та реалізації освітніх програм. Різні парадигми мають різні цілі та результати, зміст, структуру, а також методи та стратегії викладання та навчання (Kantek, 2015). Наприклад, біхевіористська парадигма зосереджується на досягненні оволодіння конкретними навичками та знаннями, тоді як конструктивістська парадигма наголошує на розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем (Driver, Asoko, Leach, Mortimer, Scott, 1994, с. 8).

Освітня парадигма також впливає на навчальний план освітніх програм. Навчальна програма є основою освіти, і вона визначає, що учні вивчають і як вони це вивчають. Включаючи певну освітню парадигму в навчальний план, педагоги можуть переконатися, що програма узгоджується з бажаною парадигмою. Наприклад, якщо потрібна конструктивістська парадигма, навчальну програму можна розробити таким чином, щоб включити проектне навчання, навчання на основі запитів та інші конструктивістські підходи.

Крім того, освітні парадигми впливають на методи та стратегії, які використовуються в освітніх програмах. Методи та стратегії, які використовуються для полегшення навчання, є ключовим аспектом освітньої програми. Різні освітні парадигми мають різні уявлення про найбільш ефективні способи полегшення навчання. Наприклад, біхевіористська парадигма може наголошувати на використанні вправ і повторення, тоді як конструктивістська парадигма може наголошувати на практичному досвіді та дослідженні (Prawat, 1992, с. 347-351).

Підсумовуючи, освітні парадигми та освітні програми є тісно пов'язаними поняттями, які разом формують спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання. Освітня парадигма визначає цілі та результати, зміст, структуру, а також методи і стратегії, що використовуються в освітній програмі. Розуміючи зв'язок між цими двома поняттями, педагоги можуть розробляти більш ефективні та змістовні освітні програми, які відповідають їхній освітній парадигмі.

Освітні парадигми та освітні програми – це тісно пов'язані поняття, які разом формують спосіб задуму, структурування й оцінювання навчання. Освітня парадигма відноситься до системи вірувань, припущень, цінностей і практик, які спрямовують розробку та реалізацію освітніх програм. Вона охоплює низку освітніх теорій, філософій та підходів, які формують спосіб концептуалізації та реалізації навчання.

З іншого боку, освітня програма відноситься до структурованого набору курсів, заходів і досвіду, які розроблені, щоб полегшити навчання в певному предметі або галузі. Він є конкретним вираженням освітньої парадигми та відображає цінності та переконання, які лежать в її основі.

Освітня програма формується освітньою парадигмою кількома способами. По-перше, **освітня парадигма визначає цілі та результати програми**. Наприклад, біхевіористська парадигма може зосереджуватися на досягненні оволодіння конкретними навичками та знаннями, тоді як конструктивістська парадигма може зосереджуватися на розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем.

По-друге, **освітня парадигма впливає на зміст і структуру програми**. Різні освітні парадигми мають різні уявлення про найбільш ефективні способи організації та представлення інформації. Наприклад, біхевіористська парадигма може наголошувати на використанні вправ і повторення, тоді як конструктивістська парадигма може наголошувати на практичному досвіді та дослідженні.

Нарешті, **освітня парадигма впливає на методи та стратегії, які використовуються в програмі**. Різні освітні парадигми мають різні уявлення про найбільш ефективні способи полегшення навчання. Наприклад, біхевіористська парадигма може наголошувати на використанні винагород і покарань для формування поведінки, тоді як конструктивістська парадигма може наголошувати на використанні відкритих запитань і групових дискусій для сприяння критичному мисленню та самостійному навчанню (Duffy, Jonassen, 1992).

Підсумовуючи, освітні парадигми та освітні програми є тісно пов'язаними поняттями, які разом формують спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання. Освітня програма є конкретним вираженням освітньої парадигми та відображає цінності та переконання, які лежать в її основі. Розуміючи зв'язок між цими двома поняттями, педагоги можуть розробляти більш ефективні та змістовні освітні програми, які відповідають їхній освітній парадигмі.

Щоб проілюструвати, як освітня парадигма визначає цілі та результати освітньої програми, розглянемо приклад двох різних освітніх парадигм – біхевіоризму та конструктивізму – і як вони впливають на цілі та результати освітньої програми. Щоб побачити, як ці різні парадигми можуть впливати на цілі та результати освітньої програми, давайте розглянемо програму з навчання студентів циклу води. У біхевіористській парадигмі цілями програми було б навчити студентів конкретним фактам про кругообіг води, таким як різні задіяні етапи та ключові особливості кожного етапу. Результати цієї програми вимірюватимуться з точки зору того, наскільки добре студенти можуть згадати та відтворити ці факти, а також їхньої здатності застосовувати свої знання в подібних ситуаціях (Skinner, 1954, с. 90). Однак у конструктивістській парадигмі цілі програми були б зовсім іншими. Замість того, щоб зосереджуватися на запам'ятовуванні фактів, програма мала б заохотити студентів досліджувати та відкривати кругообіг води за допомогою практичних експериментів, групових обговорень та індивідуальних роздумів. Результати цієї програми вимірюватимуться з точки зору того, наскільки добре учні зможуть сформулювати своє розуміння кругообігу води, наскільки добре вони

зможуть застосувати свої знання в нових і незнайомих ситуаціях і наскільки добре вони зможуть працювати разом і творчо, щоб розв'язувати проблеми, пов'язані з кругообіг води.

Підсумовуючи, вибір освітньої парадигми має значний вплив на цілі та результати освітньої програми. Різні парадигми віддають пріоритет різним аспектам навчання, і, як наслідок, цілі та результати програми можуть значно відрізнятись залежно від обраної парадигми. Розуміючи, як освітня парадигма впливає на цілі та результати програми, педагоги можуть розробляти більш ефективні та змістовні освітні програми, які відповідають їхній освітній парадигмі (Skinner, 1954, с. 91).

Освітня парадигма має значний вплив на методи та стратегії, що використовуються в освітній програмі. Різні освітні парадигми віддають перевагу різним підходам до викладання та навчання, які, у свою чергу, впливають на методи та стратегії, які використовують педагоги.

У біхевіористській парадигмі методи та стратегії зосереджені на повторенні та практиці з наголосом на зовнішньому підкріпленні. Наприклад, вчитель може використовувати позитивне підкріплення, таке як похвала або винагорода, щоб заохотити учнів демонструвати певну поведінку або оволодівати конкретними навичками. Так само вчитель може використовувати негативне підкріплення, таке як догана або покарання, щоб перешкодити небажаній поведінці або перешкодити учням робити певні помилки. Методи та стратегії, що використовуються в біхевіористській парадигмі, розроблені для створення передбачуваного та контрольованого навчального середовища, яке максимізує ймовірність бажаних результатів.

У конструктивістській парадигмі методи та стратегії зосереджені на сприянні дослідженню та відкриттю студентів, з наголосом на навчанні, орієнтованому на студента. Наприклад, учитель може використовувати навчання на основі запитів, коли студентам пропонується ставити запитання, збирати інформацію та формувати власне розуміння теми. Так само вчитель може використовувати проблемно-орієнтоване навчання, коли учням ставлять перед собою проблему реального світу та заохочують працювати разом над розробкою рішення. Методи та стратегії, які використовуються в конструктивістській парадигмі, розроблені для створення середовища, яке сприяє творчості, критичному мисленню та самостійному навчанню.

Освітня парадигма також впливає на використання технологій у класі. Наприклад, у біхевіористській парадигмі технологія може використовуватися для надання інструкцій у високоструктурований і контрольований спосіб, наприклад, за допомогою комп'ютерних навчальних програм або навчальних відео. З іншого боку, у конструктивістській парадигмі технологія може використовуватися для підтримки навчання, орієнтованого на студента, наприклад, за допомогою онлайн-інструментів для спільної роботи або мультимедійних проєктів, які дозволяють студентам створювати та ділитися власним контентом (Skinner, 1954, с. 94).

Підсумовуючи, вибір освітньої парадигми має значний вплив на методи та стратегії, що використовуються в освітній програмі. Різні парадигми віддають пріоритет різним підходам до викладання та навчання, які, у свою чергу, впливають на методи та стратегії, які використовують педагоги. Розуміючи, як освітня парадигма впливає на методи та стратегії, що використовуються в освітній програмі, педагоги можуть розробляти більш ефективні та змістовні освітні програми, які відповідають обраній ними парадигмі.

Освітня парадигма – це всеосяжна теоретична основа, яка керує розробкою та впровадженням освітньої програми. Вона охоплює основні переконання, цінності та припущення щодо викладання та навчання, які формують цілі, методи та стратегії програми. Освітня парадигма впливає на методи та стратегії, що використовуються в програмі.

Перший спосіб, у який освітня парадигма впливає на методи та стратегії, що використовуються в програмі, – це вибір навчальних матеріалів і ресурсів. Різні освітні парадигми віддають пріоритет різним типам матеріалів і ресурсів залежно від їхніх цілей і припущень щодо навчання. Наприклад, біхевіористська парадигма може надавати пріоритет підручникам, робочим аркушам і навчальним відео, які надають чітку та структуровану інформацію та відгуки. Навпаки, конструктивістська парадигма може надавати пріоритет практичним заняттям, симуляціям і мультимедійним ресурсам, які дозволяють студентам досліджувати та будувати власне розуміння теми.

Другий спосіб, за допомогою якого освітня парадигма впливає на методи та стратегії, що використовуються в програмі, полягає у виборі методів і прийомів навчання. Різні освітні парадигми віддають перевагу різним підходам до викладання та навчання залежно від їхніх цілей та припущень щодо навчання. Наприклад, біхевіористська парадигма може надавати пріоритет інструкціям під керівництвом учителя, навчанню та практиці та прямому зворотному зв'язку. Навпаки, конструктивістська парадигма може надавати пріоритет навчанню на основі запитів, навчання на основі проєктів і навчання у співпраці.

Третій спосіб, у який освітня парадигма впливає на методи та стратегії, що використовуються в програмі, полягає у виборі методів і критеріїв оцінювання. Різні освітні парадигми віддають пріоритет

різними типами оцінювання залежно від їхніх цілей і припущень щодо навчання. Наприклад, біхевіористська парадигма може надавати пріоритет об'єктивним тестам, вікторинам і оцінкам ефективності, які вимірюють конкретні навички та знання. Навпаки, конструктивістська парадигма може надавати пріоритет автентичним оцінюванням, таким як портфоліо, виставки та виступи, які дозволяють студентам продемонструвати своє навчання в контексті.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Освітня парадигма є фундаментальним аспектом освітньої практики, який формує спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання. Дослідження показали, що різні парадигми мають значний вплив на результати навчання учнів, підкреслюючи важливість прийняття більш орієнтованого на учня та конструктивістського підходу в освіті.

Закріплення освітніх парадигм у законах має важливе значення для забезпечення того, щоб освіта відповідала бажаним цілям і результатам. Впровадивши бажану парадигму в навчальну програму, підготовку та розвиток вчителів, оцінювання та надання ресурсів, законодавці можуть створити більш ефективний і змістовний освітній досвід для учнів.

Освітні парадигми та освітні програми є тісно пов'язаними поняттями, які разом формують спосіб задумування, структурування та оцінювання навчання. Освітня парадигма визначає цілі та результати, зміст, структуру, а також методи і стратегії, що використовуються в освітній програмі. Розуміючи зв'язок між цими двома поняттями, педагоги можуть розробляти більш ефективні та змістовні освітні програми, які відповідають їхній освітній парадигмі.

Предметом подальших наукових пошуків може бути процес формування та формалізації освітніх парадигм у європейських нормативно-правових актах.

Публікація підготовлена в рамках реалізації проекту Erasmus+ Capacity Building of Higher Education «TEACHERS' CERTIFICATION CENTRES: INNOVATIVE APPROACH TO PROMOTION TEACHING EXCELLENCE» / UTTERLY (619227-EPP-1-2020-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP).

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Baker L, Wright S, Mylopoulos M, Kulasegaram M, Ng S. Aligning and applying the paradigms and practices of education. *Academic Medicine*; 2019 (epub ahead of print). doi: 10.1097/ACM.0000000000002693
- Baker LR, Phelan S, Woods NN, Boyd VA, Rowland P, Ng SL. Re-envisioning paradigms of education: towards awareness, alignment, and pluralism. *Advances in Health Sciences Education*. 2021;26:1045-58.
- Darling-Hammond, L., & Bransford, J. (2005). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*. John Wiley & Sons.
- Driver, R., Asoko, H., Leach, J., Mortimer, E., & Scott, P. (1994). Constructing scientific knowledge in the classroom. *Educational researcher*, 23(7), 5-12.
- Duffy, T. M., & Jonassen, D. H. (1992). *Constructivism and the technology of instruction: A conversation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of educational research*, 77(1), 81-112.
- Kantek, F. (2015). Educational paradigms and teaching styles. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 197, 179-186.
- Prawat, R. S. (1992). Teachers' beliefs about teaching and learning: A constructivist perspective. *American journal of education*, 100(3), 354-395.
- Skinner, B. F. (1954). The science of learning and the art of teaching. *Harvard Educational Review*, 24(2), 86-97.
- Батечко, Н., & Михайліченко, М. (2020). Еволюція освітніх парадигм у сучасному науковому дискурсі. *Освітологія*, (9), 29–37. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2020.9.4>
- Зязюн І. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник МДУ ім. В.О. Сухомлинського*. № 1.33. с. 22 - 26. URL: http://en.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/6_5.pdf
- Прийма С. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Випуск 28. с. 46 - 54. С. 48

REFERENCES

- Baker L, Wright S, Mylopoulos M, Kulasegaram M, Ng S. Aligning and applying the paradigms and practices of education. *Academic Medicine*; 2019 (epub ahead of print). doi: 10.1097/ACM.0000000000002693
- Baker LR, Phelan S, Woods NN, Boyd VA, Rowland P, Ng SL. Re-envisioning paradigms of education: towards awareness, alignment, and pluralism. *Advances in Health Sciences Education*. 2021;26:1045-58.
- Darling-Hammond, L., & Bransford, J. (2005). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*. John Wiley & Sons.
- Driver, R., Asoko, H., Leach, J., Mortimer, E., & Scott, P. (1994). Constructing scientific knowledge in the classroom. *Educational researcher*, 23(7), 5-12.
- Duffy, T. M., & Jonassen, D. H. (1992). *Constructivism and the technology of instruction: A conversation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of educational research*, 77(1), 81-112.
- Kantek, F. (2015). Educational paradigms and teaching styles. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 197, 179-186.
- Prawat, R. S. (1992). Teachers' beliefs about teaching and learning: A constructivist perspective. *American journal of education*, 100(3), 354-395.
- Skinner, B. F. (1954). The science of learning and the art of teaching. *Harvard Educational Review*, 24(2), 86-97.
- Batechko, N., & Mykhailichenko, M. Evolution of educational paradigms in modern scientific discourse. *Education*, 2020, (9), 29–37. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2020.9.4> [in Ukrainian]
- Zyazyun I.A. Educational paradigms and pedagogical technologies in the dimensions of the philosophy of education. *Scientific Bulletin of Moscow State University named after V.O. Sukhomlynskyi*. No. 1.33. with. 22 - 26. URL: http://en.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/6_5.pdf [in Ukrainian]
- Priyma S. V. The concept of principle in the aspect of relationship with adjacent categories. *State construction and local self-government*. 2014. Issue 28. p. 46 - 54. P. 48 [in Ukrainian]

VOLODYMYR MOKLYAK
STANISLAV TARIELKO
CONCEPT AND CONTENT OF EDUCATIONAL PARADIGM

Annotation. It was determined that the educational paradigm is a fundamental aspect of educational practice, which forms the way of thinking, structuring and evaluating education. Research has shown that different paradigms have a significant impact on student learning outcomes, highlighting the importance of adopting a more learner-centered and constructivist approach to education.

Enshrining educational paradigms in law has been found to be essential to ensuring that education meets desired goals and outcomes. By implementing the desired paradigm in curriculum, teacher training and development, assessment, and resourcing, policymakers can create a more effective and meaningful educational experience for students.

Arguments are given in favor of the fact that the development of educational programs is one of the ways of introducing educational paradigms into laws. The curriculum is the foundation of education and it determines what students learn and how they learn it. By incorporating a particular educational paradigm into the curriculum, policymakers can ensure that teachers provide education that is consistent with the desired paradigm.

The current educational paradigm in the European Union is considered, which emphasizes the importance of providing high-quality, relevant, and inclusive education and training that prepares students for active participation in society and the workforce. The EU's focus on key competencies and lifelong learning reflects a wider shift in educational paradigms towards more learner-centered, flexible, and personalized approaches to learning that emphasize the development of 21st-century skills.

The relationship between educational paradigms and educational programs is analyzed. They have been found to be closely related concepts that together shape the way learning is conceived, structured, and evaluated. The educational paradigm defines the goals and outcomes, content, and structure, as well as methods and strategies used in the educational program. By understanding the relationship between these two concepts, educators can design more effective and meaningful educational programs that fit their educational paradigm.

Key words: *education, educational paradigm, educational program, legislation on education, development of education, behavioral paradigm of education, constructivist paradigm of education.*

УДК 378.091.12:005.336.2

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289410>

АЛЛА ХОМЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9065-0401>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: allakhomenko@gmail.com

ФЛЕКСИБІЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ІНВАРІАНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. У статті на основі методолого-теоретичного аналізу наукових праць розкрито сутність і значення особистісної флексибільності викладача вищої школи як інваріанту його професійної компетентності.

Установлено, що особистісну флексибільність викладача вищої школи доцільно розглядати як ментальну (розумову) здібність та одночасно властивість когнітивних процесів, яка характеризує спроможність до переосмислення концептуальної картини світу на основі отримання нової інформації; уміння відмовитися від неефективних засобів взаємодії, прийомів мислення, способів поведінки й виробити власні, або прийняти нові, креативні підходи до здійснення професійної діяльності.

Визначено умови становлення і розвитку особистісної флексибільності викладача вищої школи як показника його педагогічного професіоналізму: удосконалення фахово-педагогічної компетентності шляхом самостимулювання систематичної науково-методичної інтелектуально-пошукової пізнавальної діяльності, участі у різних формах підвищення професійної кваліфікації, осмислення й використання педагогічних інновацій у професійній підготовці фахівців; поглиблення і розширення світоглядної ерудиції на основі формування світоглядних узагальнень, що утворюють інформаційну базу поглядів викладача на загальнонаукову картину світу, типи матеріальних і духовних систем, закони функціонування й розвитку природи та суспільства, сутність людського буття; саморефлексія внутрішньо-особистісних психічних процесів: комунікативна поведінка, мотивація готовності до нових умов життєдіяльності, виявлення позитивних особистісних характеристик у взаємодії, сприйняття і контроль складних професійних і життєвих ситуацій, здатність до генерації альтернативних варіантів рішень.

Ключові слова: викладач вищої школи, професійна компетентність викладача вищої школи, флексибільність, умови становлення і розвитку особистісної флексибільності викладача вищої школи, педагогічний професіоналізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах трансформації суспільства набирають силу глобалізаційні та інтеграційні процеси, які змінюють світоглядну платформу освітніх систем. Економіко-технологічний, політичний і культурний фактори глобалізації виступають головними векторами розвитку вищої освіти в світі, яка визначає рівень активності й конкурентоздатності суспільства.

Універсалізм, уніфікація та інтеграційний ефект процесу глобалізації викликають появу нових форм вищої освіти: вона в значній мірі стандартизується, набуває трансграничних, транскультурних і транснаціональних характеристик та стає «освітою без кордонів». Вища освіта пристосовується до запитів ринкової економіки, що веде до зміни пріоритетів професійної підготовки фахівців, які фокусуються на інноваціях, вузькій спеціалізації та професіоналізації.

Потрібно зазначити, що інтеграція та інтернаціоналізація освітніх систем сприяє взаємопроникненню культур; обміну професійною інформацією і практичним досвідом; розвитку наукової і академічної мобільності, що дозволяє оволодівати й використовувати різноманітні педагогічні концепції, технології, методики та забезпечувати процес взаємного визнання країнами дипломів про вищу освіту. У цих умовах на викладача вищої школи покладено особливу відповідальність за ефективність професійної підготовки фахівців, оскільки саме він забезпечує якість вирішення професійних педагогічних завдань в інноваційному освітньому середовищі.

Одним з головних компонентів, які обумовлюють успішність професійної діяльності викладача вищої школи є його здатність адекватно і своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються в просторі

вищої освіти України відповідно європейських вимог щодо професійної підготовки фахівця. Мова йде про флексибільність в структурі ментальних (розумових) здібностей особистості викладача вищої школи, яка визначає характер і ефективність його професійної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Огляд вітчизняних і зарубіжних наукових джерел показує, що інтерес учених-дослідників до становлення і розвитку педагогічного професіоналізму викладача вищої школи, і у зв'язку з цим феномену флексибільності особистості в контексті професійної діяльності, викликаний пошуком ефективної моделі професійної підготовки фахівців. Педагогічний професіоналізм викладача вищої школи є предметом наукових пошуків Н. Білик, В. Вакуленко, Н. Гузій, Г. Данилової, Н. Ничкало, С. Сисоевої, В. Сластьоніна, Т. Федірчик та ін.; професійна компетентність викладача вищої школи досліджується С. Гончаренко, І. Кравченко, Е. Лузік, О. Пометун, О. Сергійчук, І. Холковською, А. Хуторським, О. Цільмак та ін.; проблема особистісних характеристик викладача вищої школи розглядається у наукових роботах Н. Заболоцької-Сеннікової, О. Мороз, О. Пропокової, В. Юрченко та ін.; флексибільність в структурі здібностей особистості вивчається Л. Балецькою, Н. Губа, Н. Любченко, І. Мазохою, Д. Свириденко, Я. Швень та ін.

Значна кількість наукових досліджень свідчить про стійкий інтерес науковців до проблеми становлення і розвитку педагогічного професіоналізму викладача вищої школи, використання ефективного інструментарію забезпечення якості його професійної діяльності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності й значення особистісної флексибільності викладача вищої школи як інваріанту його професійної компетентності, виявленні психолого-педагогічних умов її становлення і розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення педагогічної системи вищої школи завжди пов'язане з підвищенням вимог до викладацького складу: в ході змін у структурі і функціях кафедр закладів вищої освіти ведеться пошук ефективного інструментарію, який стимулює підвищення кваліфікації, самостійну діяльність викладачів з поглиблення і розширення сфери професійної ерудиції та компетентності.

Аналіз наукових джерел (Євтух, 2022; Любченко, 2014; Свириденко, 2014; Федірчик, 2017; Хоружа, 2018) показує, що компетентність розглядається психолого-педагогічною наукою як здатність особистості кваліфіковано й ефективно діяти не тільки в стандартних умовах, але й вирішувати професійні завдання в ситуаціях, що вимагають творчого підходу. Професійну компетентність викладача вищої школи ми розглядаємо як інтегративне утворення його особистості, що обумовлює готовність і здатність вирішувати професійні завдання ефективно, оперативно і якісно.

Підкреслюємо, що поняття «компетентність» ми розглядаємо ширше, ніж поняття «кваліфікація», оскільки воно включає не тільки систему професійних знань, умінь і навичок у конкретній спеціальності, досвід професійної діяльності, але й специфічне професійне мислення, широкий спектр особистісно-професійних якостей і властивостей, спрямованість особистості (ідеали, погляди і переконання, інтереси й прагнення), а також здатність ефективно і творчо використовувати професійно-особистісний потенціал. Тому якісна сторона професійної підготовки фахівців в системі вищої освіти безпосередньо залежить від професіоналізму викладача вищої школи як носія духовних цінностей, моральних ідеалів та професійної свідомості.

Професійна компетентність викладача вищої школи включає методологічно-наукову, психолого-педагогічну, спеціально-предметну і теоретико-методичну складові. Проте, на наш погляд, всі вони є похідними від його світоглядної ерудиції, вибудованої власної ієрархічної системи цінностей, особистісно-професійних якостей і здібностей, які визначають характер, успішність та якість організації і здійснення індивідуального стилю професійної діяльності. Професійно-світоглядна ерудиція викладача вищої школи виявляється в особливому стилі професійного мислення – когнітивній гнучкості (особистісній флексибільності), яка характеризується інноваційністю, особистісною мобільністю та креативністю.

У психології звернення вчених (Балецька, 2016; Мазоха, 2021; Свириденко, 2014, Швень, 2018) до поняття «флексибільність» традиційно пов'язано з вивченням пізнавальної діяльності та інтелектуальної поведінки людини в змінних умовах, ознаками якої є гнучкість, рухливість і пристосування. Зауважимо, що флексибільність розглядається науковцями одночасно як здібність особистості і як властивість її когнітивних процесів.

Так, Л. Балецька приходить до висновку, що «когнітивна гнучкість є здатністю до гармонійного поєднання операцій конвергентного (лінійного) і дивергентного (творчого) мислення» (Балецька, 2016), що працює на пошук неординарних ідей, використання нестандартних форм професійної діяльності, формування дослідницького інтересу.

І. Мазоха розглядає флексибільність особистості як «специфічну здатність особистості, що дозволяє їй організовувати власну пізнавальну діяльність та інтелектуальну поведінку залежно від умов, що змінилися» і зауважує, що вона може бути визначена «як здатність перебувати

концептуальну картину навколишнього світу при отриманні нової інформації, що суперечить старій картині світу» (Мазоха, 2021, с. 42). Дослідник визначає також сутність комунікативної флексибільності (флексибільність у спілкуванні), яка полягає у «у легкості, побіжності та точності корекції особистістю власного комунікативного досвіду у зв'язку з об'єктивною необхідністю (ситуативні умови та особливості партнерів) та її прагненні урізноманітнити та варіювати засоби, тактики та способи спілкування» (Мазоха, 2021, с. 43).

Д. Свириденко робить умовивід, що «флексибільність є стрижневою психічною якістю мобільності особистості, яка виражається у здатності коригувати зміст та процес діяльності у відповідності до проблемної ситуації, проявляє себе у толерантності по відношенню до невизначеності життєвих ситуацій та протиставляється ригідності, яка символізує нездатність та несприйняття нововведень» (Свириденко, 2014, с. 343).

Я. Швень визначає когнітивну флексибільність «як базову навичку розвитку мислення особистості нової формації» (Швень, 2018, с. 79) і вважає її однією з необхідних навичок сучасного фахівця, що дозволяє йому аналізувати інформацію, обирати стратегічні альтернативи та адаптуватися до змінних умов щодо вирішення поставлених професійних завдань.

Під особистісною флексибільністю викладача вищої школи ми розуміємо ментальну (розумову) здібність та одночасно властивість когнітивних процесів, яка характеризує його спроможність до переосмислення концептуальної картини світу на основі отримання нової інформації; уміння відмовитися від неефективних засобів взаємодії, прийомів мислення, способів поведінки й виробити власні, або прийняти нові, креативні підходи до здійснення професійної діяльності.

Таким чином, флексибільність характеризує суб'єкта як професіонала, що постійно займається особистісно-професійним саморозвитком, необхідним для конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Зауважимо, що флексибільність і суб'єктність особистості мають кореляційний зв'язок: вони визначають якість життя людини, виступають характерологічними рисами її життєтворчості, при цьому головним критерієм становлення і флексибільності і суб'єктності є здатність особистості до вирішення протиріч у життєдіяльності в постійно змінному світі.

Також флексибільність виступає мірою дивергентного мислення особистості, що характеризує її здатність до творчості у професійній діяльності в процесі безперервного оновлення знань: вона дозволяє вільно й швидко переключатися між альтернативними рішеннями тих чи інших професійних завдань, здійснювати їх оцінку, вибір та контроль. Практика показує, що викладачі вищої школи з високим рівнем розвитку флексибільності демонструють впевненість у спроможності й здатності до особистісно-професійного самовдосконалення, науково-пошукової діяльності, використанні нововведень та інновацій; вони в більшій мірі вмотивовані на професійні успіхи й досягнення.

З огляду на вищесказане приходимо до висновку, що флексибільність викладача вищої школи є механізмом і динамічною властивістю когнітивних процесів його особистості, що дозволяє перетворювати когнітивні установки у відповідь на змінні умови професійної діяльності.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти ми спостерігаємо структурні зміни у професійній діяльності викладача вищої школи, що зумовлені, насамперед, стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізацією освітнього процесу та створенням єдиного світового освітнього простору. У цих умовах флексибільність викладача вищої школи можна розглядати як акмеологічний інваріант його професійної діяльності, який разом із високим рівнем саморегуляції, адекватністю досягнень, умінням приймати рішення та креативністю, забезпечує активний професійний саморозвиток поза залежністю від специфіки професійної діяльності.

Вирішальний вклад у досягнення високої ефективності професійної діяльності, безперечно, вносять особистісні якості викладача – індивідуальні особливості мислення, характеру, темпераменту, характеристики мотиваційної сфери й сфери потреб, а також ціннісні уявлення та практичні ціннісні орієнтації.

Виявлення аксіологічних пріоритетів професійної діяльності викладача вищої школи на сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні сприяє, на наш погляд, осмисленню цінності самоусвідомлення професіоналізму професорсько-викладацького складу, яке визначає вектор розвитку науково-педагогічної творчості, моральні принципи регуляції педагогічної взаємодії викладача і студента в процесі професійної підготовки.

Аксіологічні пріоритети професійної діяльності викладача вищої школи представлені у психолого-педагогічній науці (В. Андрущенко, І. Бех, А. Бойко, С. Вітвицька, О. Виговська, О. Вишневський, А. Вознюк, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, О. Киричук, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, І. Стражнікова, О. Сухомлинська) як матриця професійної свідомості викладача, як феномен самоактуалізації його особистості, що включає систему ідеалів, норм, ціннісних установок і орієнтацій, моральних принципів регуляції педагогічної взаємодії. Вони відіграють вирішальну роль

при визначенні стратегії науково-педагогічної творчості викладача, напрямів розвитку професійної діяльності, психолого-педагогічного проектування інноваційного освітнього середовища.

На основі врахування сучасних тенденцій та чинників розвитку вищої освіти в Україні, специфіки організації і здійснення практичної професійної діяльності викладача вищої школи в умовах сьогодення, ми приходимо до висновку, що головними аксіологічними пріоритетами, які детермінують дієвість особистісної флексибільності викладача вищої школи є:

– по-перше, розвиток високого рівня методологічної культури на основі парадигмального осмислення змістового наповнення навчальних дисциплін. Сутність парадигмального осмислення змістового наповнення навчальних дисциплін полягає у наявності вищого ступеня розуміння світоглядних узагальнень науково-педагогічного знання на сучасному етапі розвитку науки в цілому та її окремих галузях зокрема. Вони дають найзагальніші орієнтири для науково-пізнавальної діяльності викладача і складають інформаційну базу його філософських поглядів на загальнонаукову картину світу, типи матеріальних і духовних систем, закони функціонування й розвитку природи і суспільства, сутність людського буття, представлених єдністю інтелектуально-розумового і почуттєво-емоційного компонентів;

– по-друге, здійснення освітньо-виховного процесу у вищій школі на основі акмеологічного підходу як універсального критерію досягнення професіоналізму й творчості. При цьому необхідною умовою професіоналізму викладача виступає індивідуальний стиль його професійної діяльності, який є інтегральною динамічною характеристикою саморозвитку і саморегуляції дієво-змістового наповнення всіх її компонентів;

– по-третє, орієнтація на синергетичні орієнтири в організації і здійсненні професійної діяльності: професійна компетентність з проблеми відродження, збереження і розвитку національних традицій виховання як критерій ціннісних основ життєтворчості особистості та якості духовно-морального буття українського суспільства; опора у взаємодії з колегами і студентами на абсолютно вічні цінності, які є універсальними у виховних системах більшості світових етносів, що забезпечує спадкоємність загальнолюдських цінностей й одночасно сприяє усвідомленню цілісності світу та відкриває простір для формування інноваційного планетарного світогляду; діалектична єдність свободи (автономії) і відповідальності викладача, розвиток якої зумовлений не тільки зовнішніми умовами, впливом соціально-інформаційного та академічного культурно-освітнього середовища, але й потребою духовного саморозвитку на основі самостійного управління інформацією.

Таким чином, самоусвідомлення цінності власного буття, глибока методологічна грамотність, парадигмальне осмислення педагогічних феноменів вищої освіти, здійснення освітньо-виховного процесу у вищій школі на основі акмеологічного підходу, глобальне планетарне мислення та екологічна свідомість утворюють синтез аксіологічних пріоритетів професійної діяльності сучасного викладача вищої школи, які потребують виявлення особистісної флексибільності та детермінують його професіоналізм.

У наш час науковці (Євтух, 2022; Д. Свириденко, 2014; Федірчик, 2017; Федотова, 2020) виокремлюють три головні характеристики інноваційної особистості: інтелектуальний потенціал, креативність та висока мотивація до створення і реалізації нових ідей. У цьому контексті особистісна флексибільність викладача вищої школи виступає якісною характеристикою інноваційного мислення і професійної поведінки. Характерологічними рисами такого викладача є відкритість експериментам, інноваціям та змінам; здатність визнавати існування різних точок зору; регуляція та прогнозування соціального життя, орієнтація на майбутнє, планування майбутньої діяльності; висока цінність навчання і освіти.

Структура особистісної флексибільності включає гармонійне співвідношення емоційного, інтелектуального та поведінкового компонентів, які взаємозалежні і взаємообумовлені. У сучасній психолого-педагогічній науці визнається необхідність одночасного розвитку інтелектуальної, емоційної та моральної сфери особистості. Сьогодні принциповим є положення про те, що педагогічний процес у вищій школі повинен бути організованим таким чином, щоб майбутні фахівці отримали не тільки якісну професійну підготовку, але й мали можливість для розвитку внутрішнього суб'єктивного світу з урахуванням унікальності й цінності власних психологічних можливостей. Усе це вимагає осмислення професійної компетентності викладача вищої школи на основі людиноцентричного підходу.

У монографії В. Кременя «Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору» людиноцентризм розкривається крізь призму морально-духовних цінностей особистості, інноваційного мислення і творчої діяльності в її самоствердженні й інноваційних перетвореннях; визначення ідеалу людини в розвитку мудрості й знання, синергетичної моделі розвитку освіти і статусу інтелігенції в освіті (Кремень, 2009).

Людиноцентричний підхід у вищій школі, на нашу думку, відображає інтегральний прояв людяності у відносинах суб'єктів освітнього процесу, визнання цінності власної та цінності іншої особистості у спілкуванні і діяльності; врахування потреб, мотивів, прагнень, інтересів, можливостей і бажань студента в опануванні професійними знаннями, уміннями і навичками; створення належних умов для особистісно-професійного зростання викладача як науковця, дослідника, лектора, методиста та організатора науково-дослідної та навчально-виховної діяльності студента.

На основі логіко-змістовного, структурно-порівняльного аналізу і синтезу філософських і психолого-педагогічних наукових джерел нами робиться спроба виокремити провідні аспекти людиноцентричного підходу у вищій школі як цілісної системи взаємодетермінованих способів організації і здійснення освітнього процесу на суб'єктній основі. До них відносимо:

1) формування установки професорсько-викладацького та студентського колективів на виявлення людяності і поваги у процесі спілкування, діяльності, поведінки і відносин;

2) визнання цінності власної особистості та цінності особистості іншого у навчально-виховному процесі вищої школи;

3) виявлення у колегіально-професійних відносинах викладача і студента позицій прийняття, визнання, розуміння і оптимістичне ставлення до студента.

Ми поділяємо умовивід Т. Федірчик, яка розглядає педагогічний професіоналізм викладача вищої школи як «системну інтегральну характеристику особистості, що становить цілісний взаємозв'язок мотиваційно-цільового (професійної спрямованості, професійних мотивів та інтересів), когнітивно-праксеологічного (фахово-педагогічної компетентності і професійно-педагогічної майстерності), рефлексивно-емоційного (емоційної стійкості й здатності до самопізнання) та професійно-ідентичного (професійно значущих якостей та індивідуального іміджу) компонентів, які детермінують неповторну індивідуальність викладача-професіонала та забезпечують ефективність і оптимальність його науково-педагогічної діяльності» (Федірчик, 2017, с. 76) і вважаємо що показниками педагогічного професіоналізму викладача є рівень розвитку академічної і педагогічної культури, професійно-педагогічного мислення, а саме – флексибільності, що впливає на формування і функціонування освітнього середовища у вищій школі, а також на характер відносин і поведінку науково-педагогічних працівників.

Професіоналізм викладача зростає у тісному взаємозв'язку з розвитком його особистості: він не просто накопичує знання, вміння й навички, але й систематично переосмислює їх, вибудовує нові стратегічні орієнтири педагогічної діяльності й відносин з колегами і студентами, зміст і напрями власного самовдосконалення.

На основі вивчення наукових джерел, універсальних критеріїв об'єктивної істинності науково-теоретичного знання, нами визначено умови становлення і розвитку особистісної флексибільності викладача вищої школи як показника його педагогічного професіоналізму. До них відносимо:

– по-перше, удосконалення фахово-педагогічної компетентності викладача шляхом самостимулювання систематичної науково-методичної інтелектуально-пошукової пізнавальної діяльності; участі у різних формах підвищення професійної кваліфікації; осмислення й використання педагогічних інновацій у професійній підготовці фахівців;

– по-друге, поглиблення і поширення світоглядної ерудиції на основі формування світоглядних узагальнень (філософських, онтологічних, епістемологічних, методологічних, логічних, аксіологічних, культурологічних та ін.), які утворюють інформаційну базу поглядів викладача на загальнонаукову картину світу, типи матеріальних і духовних систем, закони функціонування й розвитку природи та суспільства, сутність людського буття;

– по-третє, саморефлексія внутрішньо-особистісних психічних процесів (комунікативна поведінка, мотивація готовності до нових умов життєдіяльності, виявлення позитивних особистісних характеристик у взаємодії, сприйняття і контроль складних професійних і життєвих ситуацій, здатність до генерації альтернативних варіантів рішень та ін.), які впливають на якість професійної діяльності.

При цьому «креативно-інноваційний характер педагогічного процесу є основою розвитку та саморозвитку творчих можливостей усіх суб'єктів освітнього процесу, створення психолого-педагогічних умов для прояву творчого потенціалу особистості у різних сферах її життєдіяльності» (Хоружа, 2018, с. 47).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, особистісна флексибільність виступає інваріантною цінністю професійного самовдосконалення, незмінною умовою і потенціалом розвитку професійної компетентності та педагогічної творчості викладача вищої школи, необхідність розвитку якої викликана завданням становлення педагогічного професіоналізму в умовах глобалізації, інтеграції та інтернаціоналізації освітніх систем.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на вирішення проблеми визначення методичного інструментарію формування особистісної флексibility майбутнього фахівця в умовах академічного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Балецька Л. Когнітивна гнучкість особистості: діагностична репрезентативність. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Київ, 2016. Випуск 3. Психологічні науки. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2016_3_3

Євтух В. Б. Університет соціально орієнтованого навчання: концепція адаптивної моделі для освітнього простору України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2022. С. 5-14.

Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Т-во «Знання» України, 2009. 520 с.

Любченко Н. Окремі аспекти створення індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників вищої школи в умовах утвердження компетентнісного підходу в освіті. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2014. № 3. С. 39-44.

Мазоха І. Комунікативна компетентність та флексibility особистості як основа професіоналізму психолога. *Сучасна психологія: проблеми та перспективи*. Зб. наук. праць за матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (26 листопада 2021 року). Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. С. 41-45.

Свириденко Д. Б. Флексibility мислення у вищій освіті: контекст академічної мобільності. *Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис*. Київ-Кіровоград, 2014. Вип. 3 (54). Том II. С. 343-347.

Федірчик Т. Теоретико-практичні аспекти управління розвитком педагогічного професіоналізму викладача вищої школи в системі діяльності класичного університету. *Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Серія Педагогіка*. 2017. № 1. С. 73-80.

Федотова Т., Кульчицька А. Особливості вияву когнітивно-стильових характеристик та креативності в публічних службовців. *Психологічні перспективи*. Волинський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2020. Вип. 36. С. 208-224.

Хоружа Л. Л. Інваріантність та варіативність професійної діяльності викладача вищої школи в епоху змін. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 40-59.

Швень Я. Л. Нейропсихологічні особливості когнітивної гнучкості як базової навички особистості нової формації. *Методист*. Український відкритий університет післядипломної освіти. Київ, 2018. № 2 (74). С. 75-79.

REFERENCES

Baletska L. (2016) Kohnityvna hnuchkist osobystosti: diahnostychna reprezentatyvnist [Cognitive flexibility of personality: diagnostic representativeness]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine], Kyiv, Vypusk 3, Psykholohichni nauky, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2016_3_3 [in Ukrainian].

Yevtukh V. B. (2022) Universytet sotsialno oriientovanoho navchannia: kontseptsiiia adaptivnoi modeli dlia osvithnoho prostoru Ukrainy [The University of Socially Oriented Education: the concept of an adaptive model for the educational space of Ukraine]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova* [Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU], Kyiv, 5-14 [in Ukrainian].

Kremen V. H. (2009) Filosofia liudynotsentryzmu v stratehiakh osvithnoho prostoru [The philosophy of human-centrism in the strategies of the educational space]. Kyiv : T-vo «Znannia» Ukrainy [Knowledge of Ukraine], 520 s [in Ukrainian].

Liubchenko N. (2014) Okremi aspekty stvorennia indyvidualnoi traiektorii pidvyshchennia rivnia profesiinoi kompetentnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykyv vyshchoi shkoly v umovakh utverdzhennia kompetentnisnogo pidkhodu v osviti [Separate aspects of creating an individual trajectory of increasing the level of professional competence of scientific and pedagogical workers of higher education in the conditions of the approval of the competence approach in education]. *Nova pedahohichna dumka A new pedagogical thought*. Rivne, № 3, 39-44 [in Ukrainian].

Mazokha I. (2021) Komunikatyvna kompetentnist ta fleksybilnist osobystosti yak osnova profesionalizmu psykholoha [Communicative competence and flexibility of the individual as the basis of the psychologist's professionalism]. *Suchasna psykholohiia: problemy ta perspektyvy. Zb. nauk. prats za mater. III Vseukr. nauk.-prakt. Konf* [Coll. of science works based on the materials of the III All-Ukrainian science and practice conf.]. (26 lystopada 2021 roku). Izmail: RVV IDHU, 41-45 [in Ukrainian].

Svyrydenko D. B. (2014) Fleksybilne myslennia u vyshchii osviti: kontekst akademichnoi mobilnosti [Flexible thinking in higher education: the context of academic mobility]. *Vyshcha osvita Ukrainy. Teoretychnyi ta naukovometodychnyi chasopys* [Higher education of Ukraine. Theoretical and scientific-methodical journal]. Kyiv-Kirovohrad, Vyp. 3 (54), Tom II, 343-347 [in Ukrainian].

Fedirchuk T. (2017) Teoretyko-praktychni aspekty upravlinnia rozvytkom pedahohichnoho profesionalizmu vykladacha vyshchoi shkoly v systemi diialnosti klasychnoho universytetu [Theoretical and practical aspects of management of the development of pedagogical professionalism of a higher school teacher in the system of activities of a classical university]. *Naukovi zapysky TNPU imeni V. Hnatiuka. Serii Pedahohika* [Scientific notes of the TNPU named after V. Hnatiuk]. № 1, 73-80 [in Ukrainian].

Fedotova T., Kulchytska A. (2020) Osoblyvosti vyjavu kohnityvno-stylovykh kharakterystyk ta kreatyvnosti v publichnykh sluzhbovtstiv [Peculiarities of manifestation of cognitive-stylistic characteristics and creativity in public

servants]. *Psykhologichni perspektyvy* [Psychological perspectives]. Volynskiy nats. un-t imeni Lesi Ukrainky, Vyp. 36, 208-224 [in Ukrainian].

Khoruzha L. L. (2018) Invariantnist ta variatyvnist profesiinoi diialnosti vykladacha vyshchoi shkoly v epokhu zmin [Invariance and variability of the professional activity of a higher school teacher in the era of changes]. *Teoriia ta metodyka profesiino-pedahohichnoi pidhotovky osvitianskykh kadriv: akmeolohichni aspekty: monohrafiia* [Theory and methodology of professional and pedagogical training of educational personnel: acmeological aspects: monograph]. Kyiv : NPU imeni M.P. Drahomanova, 40-59 [in Ukrainian].

Shven Ya. L. (2018) Neiropsykhologichni osoblyvosti kohnityvnoi hnuchkosti yak bazovoi navychky osobystosti novoi formatsii [Neuropsychological features of cognitive flexibility as a basic personality skill of the new formation]. *Metodyst* [Supervisor]. Ukrainyskyi vidkrytyi universytet pislidyplomnoi osvity. Kyiv, № 2 (74), 75-79 [in Ukrainian].

ALLA KHOMENKO

THE FLEXIBILITY OF A HIGHER EDUCATION TEACHER AS AN INVARIANT OF PROFESSIONAL COMPETENCE

Annotation. The article, based on methodological and theoretical analysis of scientific works, reveals the essence and significance of the personal flexibility of a higher education teacher as an invariant of their professional

The author tells that the personal flexibility of a higher education teacher should be considered as a mental (cognitive) ability, which characterizes the ability to reconsider the conceptual framework of the world based on acquiring new information; the ability to abandon ineffective means of interaction, modes of thinking, ways of behaving, and develop one's own, or adopt new, creative approaches to professional activities.

The conditions for the formation and development of personal flexibility of a higher education teacher as an indicator of their pedagogical professionalism have been determined: improving the professional and pedagogical competence of the teacher through self-stimulation of systematic scientific, methodological, intellectual-searching cognitive activities; participation in various forms of professional development; understanding and utilization of pedagogical innovations in professional training of specialists; deepening and broadening of worldview erudition based on the formation of worldview generalizations that form the informational basis of the teacher's views on the general scientific picture of the world, types of material and spiritual systems, laws of functioning and development of nature and society, and the essence of human existence; self-reflection of internal personal mental processes: communicative behavior, motivation for readiness to adapt to new life conditions, manifestation of positive personal characteristics in interaction, perception, and control of complex professional and life situations, and the ability to generate alternative solutions.

Key words: *higher education teacher, professional competence of a higher education teacher, flexibility, conditions for the formation and development of personal flexibility of a higher education teacher, pedagogical professionalism.*

УДК 398.8(=161.2)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289411>

МИХАЇЛ УС

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6931-212X>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

POETICS OF UKRAINIAN MUSICAL FOLKLORE

Anotation. The article will determine the peculiarities of the poetics of Ukrainian musical folklore as a source of popular perception of history and everyday life, necessary for transmission to the next generation. The study showed that the song images of history and everyday life created by the people are endowed with high artistic qualities and documentary persuasiveness, which makes them effective translators of the wisdom of ancestors to future generations. The research was done sequentially. Based on the study of special literature, it was found that in musical ethnography the term «poetics» came from literary studies and was initially applied to the phenomena of professional art. The poetics of folklore began to be considered from the 19th century, and at the present time it has become very extensive. Poetics can refer to certain genera, genres of folklore, typical images. Peculiarities of the poetics of Ukrainian musical folklore lie in the informational capacity of verbal texts, the emotionality of which is enhanced by music. The poetics of folklore tends towards generalization. Reality is depicted as a historical or everyday background against which the activities of idealized heroes unfold.

Key words: «poetics», «folklore», «historical folklore».

General statement of the problem: Turning to folklore sources in the context of current trends in the development of Ukrainian society permeates all levels of culture. Musical folklore sounds from the concert stage, is broadcasted through the mass media, educational programs of general and special education institutions are based on folklore song materials. The study of folklore today meets the task of strengthening the role of Ukrainian studies in the education of the younger generation, which serves as an effective means of establishing public feelings, patriotism, and respect for the folk culture of the past in the minds of young people. Folklore contains a lot of knowledge of the people. Folklore throughout the ages was almost the only means of summarizing life observations and emotional assessments of reality. Since folklore is folk wisdom by its very origin, it reflects the worldview of the people, their ideals and aspirations. Being a versatile phenomenon, folklore is broader than art, it is involved in the formation of history and philosophy, psychology and pedagogy.

Analysis of recent research and publications: Ukrainian folklore is one of the foundations of building the content of the educational process in a secondary school. The revival of the achievements of the past causes increased interest in folklore in its historical concreteness, as well as in the study of traditional forms of life. The understanding of folklore as a unity of the historical and the everyday is increasingly actualized in the domestic society, finding expression in scientific thought. V. Davidiuk, F. Keida, S. Myshanych, V. Paik, M. Plisetskyi, F. Pogrebennyk, A. Robinson and others write about the historicism of Ukrainian folklore. Household aspects of Ukrainian folklore are analyzed in the studies of F. Borysenko, O. Voropay, S. Kilymnyk, A. Kondratovych, Yu. Krutya, Y. Lozynskyi, Z. Marchuk, and others. The pedagogical potential of musical folklore was revealed by O. Oleksyuk, O. Otych, S. Sadovenko, M. Stelmakhovich and others. The forms of folklore musical life are described in the works of A. Ivanytskyi, V. Goshovskyi, S. Hrytsa, O. Day, M. Zemtsovskyi, I. Polskyi, O. Pravdyuk, and others.

Purpose and tasks. The purpose of the article is to determine the peculiarities of the poetics of Ukrainian musical folklore as a source of popular perception of history and everyday life, necessary for transmission to the next generation.

Presentation of the main research material. The social development of man led to the constant expansion of the spheres of communication. A person accumulated valuable life experience and felt the need to pass it on to future generations and "report" on the benevolent fulfillment of wills to past generations. The need to record life observations in memory prompted the creation of certain stereotypes of speech, perfect artistic forms, from which folklore families and genres grew. Ethnographers unanimously understand folklore as an art of memory. It is realized in all genres, but perhaps most profoundly in the genres of folk songs. Folklorist S. Myshanych noted that the need for a thorough study of Ukrainian folk songs is due to many important reasons.

First of all, its enormous importance in the social and aesthetic life of Ukrainians. "To this day, it is in a state of active life, therefore, it supports the formation of national self-awareness of Ukrainians. And in our time, the song remains one of the inexhaustible sources of national culture" [17, p. 36].

During its existence, the folk song developed a complex of content, form-creating, artistic and expressive guidelines that collectively made up its language. Studying it involves understanding the concept of "poetics".

In musical ethnography, the term "poetics" came from literary studies. This was no accident, since historically the study of the verbal components of Ukrainian folklore preceded the scientific understanding of the musical components. The first collections of folk songs contained verbal texts, and only later ones contained texts with music.

If the concept of poetics is relatively new for musical ethnography, it has been used for a long time in literary studies. The word "poetics" comes from the Greek language and literally means "the skill of creation." Already in antiquity, it was customary to speak of poetics as a science of fiction. Aristotle's work "Poetics" entered the history of world culture. In it, the scientist puts forward the theory of imitability of all types of art, their focus on reflecting life.

In the days of the Roman Empire, Horace thought about poetics (the poem "On the Art of Poetry"). The writer's opinion about the educational function of art is important for our course study.

In subsequent eras (from the Middle Ages to the 18th century inclusively), the word "poetics" began to denote the regularities of the construction of artistic works, taking into account formal and content qualities. Conceptually significant treatises on the poetics of these periods are "Poetics" by Yu. Ts. Scaliger, "The Art of Poetry" by N. Boualeau. Scaliger's "Poetics" is an example of Renaissance scientific thought. It attempts to synthesize the ancient principles of artistic creativity: Plato, Aristotle and Virgil. "Poetic Art" by N. Bualo belongs to the era of classicism at the end of the 17th century. It contains an exposition of all standards of classicist aesthetics based on rationalism [29].

In the 19th century the concept of poetics becomes more localized and converges with the concept of stylistics. Poetics does not include the general principles of composing works, but what concerns composition, artistic language, and features of poetry. It is becoming accepted to talk about the poetics of certain types, genres of works, artistic directions [29].

There is no single understanding of poetics in the modern world. The Ukrainian literary critic G. Klochek talks about its contradictory essence, identifying five main meanings: 1) artistry as such; 2) a system of creative principles of a direction or individual artist; 3) artistic form; 4) systematicity, integrity; 5) artist's skill [11, p. 18].

The scope of delineation of the subject of poetics is explained by literary critic V. Vynogradov. In his opinion, poetics includes "questions about motifs and plots, about their sources and forms, about their structural variations, about different methods and principles of the unfolding or development of the plot, about the laws of plot composition, about artistic time as a category of construction and movement of events in literary works, about the composition as a system of composition, interaction, movement of the unification of linguistic, functional-stylistic and ideological-thematic plans of a verbal-artistic work, questions about the means and techniques of plot-dynamic and actually linguistic characteristics of characters in different genres and types of literature, about genre structural differences in the relations and connections of monologic and dialogic language in different eras of literary development and in different types of verbal and artistic structures, about the influence of the ideological idea and thematic plan of the work on its stylistic and linguistic order, about the connections of journalistic and figurative-narrative aspects of the composition of literary works" [4].

Today, the most relevant is the expanded interpretation of poetics. It is customary to talk about the poetics of historical periods, the poetics of national schools, the poetics of trends, the poetics of styles and genres, the poetics of means of artistic expression, the poetics of form, the poetics of the artist's individual creativity, etc.

Poetics as a science has a number of concepts, the main ones being "content" and "form". Poetics enables their unity, which is ensured by correspondence. For example, in Aristotle's "Poetics" the object of imitation can be considered close to the modern understanding of "content", and the means of imitation - to the modern understanding of "form". The statement about the dialectical unity of content and form was formulated by H. V. F. Hegel: "Content is nothing but the transition of form into content, and form is nothing but the transition of content into form" [6].

As can be seen from the above, the concept of poetics arose in a professional environment and was used for a long time to analyze the phenomena of professional art.

Regarding folklore, the concept of poetics began to be used in the first half of the 19th century. on the wave of formation of ethnography as a science [10]. Scientists and artists are interested in the images and forms of folk song genres, the poetics of lyrical and epic songs are considered, the first collections of folklore

samples (verbal and musical) appear. Writers M. Gogol, T. Shevchenko, L. Ukrainka, I. Franko and others analyze the features of folk poetry. There are scientists who dedicate their careers to the study of folk art (M. Tsertelev, M. Maksymovich, M. Lysenko, K. Kvitka).

Elevation of the importance of folk aesthetics from the middle of the 19th century. ("populist movements") contributed to a deeper understanding of the poetics of folklore as an expression of the people's worldview. No less important was the discovery of the mythological meaning of folklore within the framework of the scientific mythological school, in which we single out the figure of the Ukrainian scientist O. Potebny. Immersion in the mythology presented in folklore works made it possible to penetrate into the essence of ancient thinking, figurative by its nature. O. Potebnia in his work "Word and Myth" revealed the kinship of myth with poetry, which is important for understanding the poetics of folklore. The scientist wrote: "Myth belongs to the field of poetry in the broadest sense of the word. Like any poetic work, it: a) is an answer to a well-known question of thought; b) is an addition to the mass of previously known; c) consists of an image and a meaning, the connection between which is not proven, as in science, but is directly convincing, taken on faith; d) considered as a result, as a product containing an act of consciousness, differing from it in that it happens in a person without his knowledge, a myth is a primary verbal work" [19, p. 259].

From the first half of the 20th century. the poetics of folklore is considered more and more differentiated. In the field of music, we should note the study of the poetics of historical songs and thoughts, lyrical songs (O. Day [9], F. Kolessa [12], etc.).

Nowadays, the most relevant trend is the comprehensive consideration of the poetics of folklore from the point of view of the interaction of its components. Modern scientific thought takes advantage of the previous achievements of various schools, which creates a diversity of scientific research.

The specificity of the poetics of Ukrainian musical folklore lies in the informational capacity of verbal texts, the emotionality of which is enhanced by music. The content of folklore texts is always vital and historically determined. This ensured a continuous transmission of knowledge from older to younger generations. The teacher and writer K. Ushynskiy wrote: "What an inexhaustible source of material South Russian folk poetry is for the development, the most refined development, of the noblest and tenderest feelings in the hearts of the young generation!" [26, p. 421].

In folklore, reality is reflected in its perception and understanding by the people. V. Belinsky spoke about the depth of the poetic understanding of the surrounding reality: "People's poetry is a mirror in which their life is reflected with all the characteristic shades and ancestral features" [2, p. 8].

The poetics of Ukrainian musical folklore tends towards generalization. Reality is depicted as a historical or everyday background against which the heroes' activities unfold. Heroes are glorified, embodying the qualities of the national ideal [23]. Works of musical folklore (except humorous and satirical) present the main characters as purely positive. The features of the hero correspond to his social status (for example, bravery and patriotism are valued in a Cossack, loyalty, kindness in a girl, mastery, diligence in a peasant), that is, the image is not so much specific as typified. As a rule, spiritual and physical beauty are in complete agreement.

The generalization of the poetics of Ukrainian folklore leads to an understanding of the image of heroes and the historical background as an arena of struggle of certain forces. Therefore, one should not look for portrait features of actors or their biographical information, often the images of fantastic characters imply a generalized perception of an enemy country or an abstract idea (good, evil, war, victory, etc.).

Conclusions. So, by the poetics of Ukrainian musical folklore we understand the system of images, compositional techniques, features of the musical embodiment of images. In modern folkloristics, it is customary to differentiate the poetics of individual genera, genres, and genre-thematic groups of Ukrainian musical folklore. The correspondence of the content and form of folklore works is reflected in poetics. The poetics of folklore imagery tends towards generalization, heroization and idealization of the main characters, reflection of the surrounding reality from the point of view of perception by the people as a whole.

REFERENCES

- Antonovych V. B., Drahomanov M. P. *Ystorycheskye pesny malorusskoho naroda*. Kyev : Typohrafiya M. P. Frytsa, 1874. T. 1. 1874. XXIV. 336 s.
- Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy / ukl. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv : Irpin: VTF «Perun», 2004. 1440 s.
- Voropai O. *Zvychai nashoho narodu : etnografichni narys*. Kyiv : Oberih, 1993. 592 s.
- Kultura i pobut naseleння Ukrainy : navch. posibnyk / za red. V. I. Naulka. Kyiv : Lybid, 1993. 288 s.
- Myshanych O. V. *Ukrainska literatura druhoi polovyny XVIII st. i usna narodni tvorchist*. Kyiv : Vydavnytstvo AN URSR, 1980. 343 s.
- Sto uliublenykh pisen z notamy / ukl. I. Ostash. Kyiv : Muzychna Ukraina, 1992. 242 s.
- Klochek H. D. *Poetyka i psykholohiia*. Kyiv : Znannia, 1990. 48 s.

УДК 37(092)(477)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289412>

ВСЕВОЛОД ЛАНІН

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5896-3237>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: sewa.lanin@gmail.com

РУШІЙНІ СИЛИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОСТАТІ ІОАННА МАКСИМОВИЧА (1651-1715 РР.)

Анотація. У статті розглянуто життєвий та творчий шлях видатного українського педагога Іоанна Максимовича. В статті досліджуються рушійні сили, які сприяли розвитку та визначили успіх Іоанна Максимовича як педагога, духовного просвітника, проповідника, місіонера. Проаналізовано його особистість, ідеї та підходи, які він впроваджував. Особлива увага приділяється рушійним силам, що вплинули на формування та розвиток Іоанна Максимовича як педагога, просвітника, духовного та громадського діяча. Серед них: його освітнє середовище, наставники, історичні події того часу тощо. Стаття допомагає краще зрозуміти рушійні сили, що вплинули на формування Іоанна Максимовича як визначної постаті у вітчизняній історії. У статті розглядається **проблема** аналізу рушійних сил, які сприяли формуванню особистості Іоанна Максимовича.

Ключові слова: Іоанн Максимович, рушійні сили, світогляд, духовне наставництво, духовна освіта, місіонерство, проповідництво, просвітництво.

Аналіз досліджень. Вивчення окремої особистості в історії прямо взаємозв'язане з історичним процесом, оскільки особа акумулює у собі ідеї, настрої, думки, які пов'язані з епохою, оточенням, близькими та знайомими з одного боку, і універсальними цінностями - з іншого боку. Це по суті самореалізація людини, співвіднесена з моральною парадигмою епохи. Особистість Іоанна Максимовича залишається значущою як для історії церкви, так і для історії вітчизняної педагогіки. Іоанн Максимович займає особливе місце серед відомих українських педагогів кінця XVII – першої третини XVIII століття. Іоанн Максимович – талановитий педагог, просвітник, активний громадський, культурний та церковний діяч, літератор. Персоналія Іоанна Максимовича, його біографія, творча спадщина привертають увагу багатьох дослідників. Висвітлення його життєвого і творчого шляху присвятили свої праці М. Скосирев, А. Сулоцький, А. Юр'євський та ін., творчій літературній спадщині присвячені праці К. Борисенка, С. Журавльової, О. Заська. Громадсько-просвітницька діяльність Максимовича стала об'єктом наукових пошуків О. Кивлюка, С. Мащенко, С. Павленка, церковна і культурна діяльність просвітника привертала увагу М. Денисова, Є. Поселяніна, С. Фомина. Сучасні дослідники, такі як К. Борисенко, М. Денисов, О. Зосімова і С. Павленко, високо оцінюють творчі досягнення просвітника в різних галузях науки, таких як філософія, мовознавство, літературознавство і богослов'я. Вони розкривають нові аспекти його надзвичайного таланту і розуміння, які додають глибини та значущості до його наукової спадщини.

Мета дослідження – розкрити і проаналізувати рушійні сили, які вплинули на становлення особистості Іоанна Максимовича (його духовності, місіонерської, духовної, письменницької та просвітницької діяльності).

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія українського православ'я налічує значну кількість видатних людей. Одним із них був Іоанн Васильківський (Максимович) – церковний діяч, педагог, богослов, місіонер, духовний письменник. Народився Іоанн у 1651 році в місті Ніжин на Чернігівщині в шляхетній родині Максима та Єфросинії Васильківських. Іоанн був старшою дитиною в родині, мав десятьох братів.

Інформації про дитинство Іоанна Максимовича збереглося мало, тому ми не можемо в повній мірі дослідити цей період його життя. В автобіографічному творі «Подорожній» він зазначає: «От юности моя многое множество книг собрах и содержах яко драгое богатство». З дитинства Іоанна виховували у дусі християнських цінностей, вивченні святого письма та духовної літератури. Таким чином, світогляд майбутнього просвітника зароджувався на християнських засадах. Прикладом для нього стали його батьки, які віддавали велику частину власних коштів на благодійництво (будівництво

храмів). Початкову освіту Іоанн здобув вдома. Сім'я Максимовичів переїхала до Києва наприкінці 1660-х років. Голова родини Максим Васильківський орендував лаврські млини, будував греблі та інші господарські пристосування для Лаври. Сім'я оселилася на Печерську, поряд з Лаврою, з братією якої юний Іоанн проводив тривалий час.

У 1668–1675 роках Іоанн навчався у Києво-Могилянській колегії, де зарекомендував себе здібним та старанним учнем. Роки навчання припали, на перетворення школи кшталт вищої латинської школи (колегія). Перші роки її роботи відомі розквітом наукової діяльності. Вчені праці перших керівників та вчителів Ісає Трохимовича, Сильвестра Косого, Феодосія Софоновича, Іоанкія Галятівського, були дуже цінними творами на той час. У такій атмосфері, наповненій духом науки та релігії, проходили юнацькі роки Максимовича. Після закінчення навчання у 1675 році, почав працювати у альма-матер викладачем спочатку латинської мови, а згодом поетики та риторики. В цей період життя закладаються підвалини майбутньої просвітницької діяльності. Займаючись самоосвітою, він починає досліджувати схоластичні твори західних учених, перекладаючи їх та доповнюючи власними ідеями. У тому ж 1675 році прийняв у Києво-Печерській лаврі чернечий постриг з ім'ям на честь святителя Іоанна Златоуста від архімандрита Інокентія (Гізеля).

По смерті Феодосія Углицького (архієпископ Чернігівський) 24 листопада 1696 року, Максимовича за політичної підтримки гетьмана Івана Мазепи, із яким у нього були приятельські взаємини, обрали на Чернігівську кафедру, як «мужа благочестива, с юних лет монашествующа, в искусстве добродетели и поучении и проповедании слова Божия известного». А вже 10 січня 1697 року хіротонізовано як єпископа Чернігівського зі зведенням у сан архієпископа.

У 1700 році Іоанн Максимович заснував у Чернігові колегію (слов'яно-латинську школу), яка за його задумом, мала б стати кадровим ядром для Києво-Могилянської колегії. Першим її префектом став ієромонах Антоній (Стаховський). Новостворену колегію сучасники називали чернігівським Олімпом, чернігівськими Афінами, вертоградом Паллади. Період життя Іоанна в Чернігові був періодом його літературно-богословської діяльності. У цей час він також встановив контакти з Афонським монастирем, монастирями Єрусалиму, а також із Синайським монастирем.

У січні 1711 року Іоанн отримав грамоту від Петра I, в якій йому наказувалося взявши ризницю, вирушити до Москви. Після прибуття отримав від Рязанського митрополита Стефана (Яворського) царський указ про призначення його на Тобольську кафедру митрополитом Тобольським та всього Сибіру. Незважаючи на високий сан це призначення було формальним засланням, причиною якого був конфлікт між Іоанном Максимовичем та князем Олександром Меншиковим.

Попри великі зусилля митрополита Филофея (Ліщинського), єпархія перебувала в процесі занепаду. Головними проблемами стали: нестача кліриків, населення величезних територій, яке не опікувалося належним чином та в своїй переважній більшості було язичницьким, також поширеним було явище старообрядництва.

Одним із кращих напрямів діяльності, який міг би вирішити вищезгадані проблеми, було місіонерство. Піз час місіонерських походів проповідники зустрічалися із різними етнічними групами, зокрема з юкагирами, хантами, вогуличами та іншими. Щоб краще їх зрозуміти, Максимович вивчав їхні традиції, культуру та мову, задля того, аби зробити християнство доступним для них, а також щоб вони не вбачали в ньому свого ворога.

Найбільш відома духовна місія до Пекіну розпочалася у 1714 році під керівництвом архімандрита Іларіона (Лежайського). Її офіційним завданням було задоволення духовних потреб албазинців (нащадки полонених козаків). Окрім цього, вона мала нести слово Боже, тобто християнську проповідь і знову ж таки збирати матеріали про місцеве населення. Ідея духовної місії до Пекіна була особистою ініціативою Максимовича. Його місіонерська робота тривала протягом багатьох років й сприяла поширенню християнства серед корінних народів Сибіру. Не полишав й турбуватися Іоанн Максимович слов'яно-латинською школою, яку заснував його попередник, єпископ Филофей, забезпечивши її достойними викладачами-наставниками. Не залишав осторонь питання освітнього та морального рівня серед духівництва, багато служив у храмах і виступав з проповідями.

Помер Іоанн Максимович 10 червня 1715 року. За своїми особистими якостями він був людиною, яка відзначалася своїми високими моральними якостями. Для своєї пастви він слугував образом євангельського пастиря, який був готовий покласти душу свою за вівць своїх. Ставлення його до людей було сповнене духом євангельської любові. У спілкуванні з усіма він був простим та доступним, двері його будинку були відчинені для всіх. Всіх зустрічав з любов'ю й ласкою. Особливу увагу приділяв біднякам та знедоленим.

Головною рушійною силою у формуванні особистості Іоанна Максимовича можна вважати релігійну освіту. Максимович здобув ґрунтовну освіту в Києво-Могилянській академії у духовній сфері, провів більшу частину свого життя при монастирях. В цей період життя Максимович формується як просвітник, займається самовдосконаленням, вивчаючи догматичні та філософські тексти. Цьому

сприяло його оточення, до якого входила політична та духовна еліта, його учні, а також учасники Чернігівського літературно-філософського кола. Вагоме значення мали духовні наставники у житті Максимовича. Одним із них був Інокентій Гізель – відомий вчений-богослов, філософ, історик, православний діяч. Його ідеї вплинули на юного Іоанна, а в майбутньому допомогли йому розвивати свої духовні та інтелектуальні здібності. Саме від нього, у віці 25 років, він прийняв чернечий постриг.

Підвалини місіонерства Іоанна Максимовича закладалися батьками із дитинства. Саме вони мали велике значення у формуванні його віри, світогляду та інтересу до духовної сфери. Виховання у релігійній сім'ї, місіонерська діяльність батька та матері, які присвятили своє життя будівництву храмів, а також спілкування з місцевими духовними діячами, вплинули на його рішення присвятити своє життя богослов'ю, духовній, просвітницькій та місіонерській діяльності.

Значний вплив на формування світоглядних позицій Максимовича мав тогочасний суспільно-культурний устрій (державність, яка була обмеженою автономією в складі різних держав, соціально-економічний розвиток, культурний розвиток). Українські землі наприкінці XVII – на початку XVIII століття зазнали значних змін. Серед головних це: демографічні втрати внаслідок національної революції (1648–1676 рр.), територіальний розкол українських земель у результаті підписання між Росією та Польщею спочатку Андрусівського перемир'я 1667 року, а потім «Вічного миру» в 1686 році, які призвели до втрати автономії. Демографічні, економічні, культурні, соціальні та політичні зміни внаслідок Північної війни (1700-1721) в яку були втягнуті українські землі.

Просвітницька діяльність, погляди, ідеї та педагогічний світогляд Іоанна Максимовича базувалися на проповідництві, поширенні православної віри та традицій. Він писав твори на релігійні теми, які були дотичними до різних аспектів віри, етики, моралі та практичного застосування релігійних принципів у повсякденному житті, здійснював освітню діяльність, спрямовану на просвітництво людей. Серед відомих робіт: «Алфавит соборный, рифмами сложенный...» (1705 р.), «Богородице Дево...» (1707 р.), «Размышление о молитве» (1709 р.) «Осьм блаженства евангельские...» (1709 р.), «Феатрон, или Позор нравоучительный...» (1708 р.), «Царский путь Креста» (1709 р.), «Богомыслие в пользу правоверным...» (1710 р.); «Иллиотропион, или Сообразование с Божественной Волей» (1714 р.). Здебільшого літературно-богословські праці Іоанна Максимовича – це перекладені у прозово-віршовану форму біблійні та повчальні тексти, богословсько-філософські приповіді та компіляції, розраховані на широке коло читачів, а в першу чергу – на студентів Чернігівської Колегії, як про це писав сам автор в передмові до «Алфавіту»: «Се ти Черниговские Афины духовну Предлагают трапезу, книгу рифмословну».

Висновки. У ході дослідження розкриті та проаналізовані основні рушійні сили, які вплинули на становлення педагогічної персоналії Іоанна Максимовича, а саме: авторитет батьків, навчальне та виховне середовище Києво-Могилянської колегії та Києво-Печерської Лаври, духовне та політичне оточення, суспільно-культурний та політичний устрій кінця XVII – початку XVIII століття. Саме ці рушійні сили сприяли формуванню Іоанна Максимовича як проповідника, богослова, місіонера, педагога, духовного письменника та духовного лідера свого часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Кагамлик С. Світло духовності і культури. З історії Києво-Печерської лаври XVII-XVIII ст. Київ: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2008. С. 326
- Кислашко О. Туптало Д., І. Максимович та С. Прокопович про духовно-моральне виховання. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 12. С. 38–40.
- Погрібняк О. Ключові чинники формування педагогічного світогляду Івана (Іоанна) Максимовича (1651-1715 рр.). Педагогічні науки: зб. наук. праць / гол. ред. М. І. Степаненко; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 63. С. 138–146. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4869/1/Pogribnjak.pdf>
- Славин Н. Иоанн Максимович митрополит Тобольский, бывший Архиепископ Черниговский *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям*. 1892. №12. С. 511–516.

REFERENCES

- Kahamlyk, S. (2008) *Svitlo dukhovnosti i kul'tury. Z istoriyi Kyievo-Pechers'koyi lavry XVII-XVIII st.* Kyiv: Informatsiyno-analitychna ahentsiya «Nash chas» [in Ukrainian].
- Kyslashko, O., & Tuptalo, D. (2010) *I. Maksymovych ta S. Prokopovych pro dukhovno-moral'ne vykhovannya. Ukrayins'ka literatura v zahal'noosvitniy shkoli*. [in Ukrainian].
- Pohribnyak, O. (2015) *Klyuchovi chynnyky formuvannya pedahohichnoho svitohlyadu Ivana (Ioanna) Maksymovycha (1651-1715). Pedahohichni nauky, 63, 138–146* Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4869/1/Pogribnjak.pdf> [in Ukrainian].
- Slavin, N. (1892) *Ioann Maksimovich mitropolit Tobol'skiy, byvshiy Arkhiyepiskop Chernigovskiy Pribavleniye k Chernigovskim yeparkhial'nyum izvestiyam, 12, 511–516*. [in Russian].

VSEVOLOD LANIN

MOTIVATING FORCES IN THE FORMATION OF THE PEDAGOGICAL PERSONA OF IOANN MAXIMOVICH

Annotation. The article examines the life and creative path of the prominent Ukrainian educator, Ioann Maximovich. The study explores the motivating forces that contributed to the development and determined the success of Ioann Maximovich as an educator, spiritual enlightener, preacher, and missionary. His personality, ideas, and approaches are analyzed, with special attention given to the motivating forces that influenced his formation and development as an educator, enlightener, spiritual and public figure. These include his educational environment, mentors, historical events of that time, and more. The article helps to better understand the motivating forces that influenced the formation of Ioann Maximovich as a prominent figure in the national history.

Key words: *Ioann Maximovich, motivating forces, worldview, spiritual guidance, spiritual education, missionary work, preaching, enlightenment.*

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

ОЛЕКСАНДР СОТНИЧОК, ВАЛЕНТИНА ТИТАРЕНКО ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ТРУДОВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК З ОБРОБКИ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ.....	3
СЕРГІЙ СИНИЦЯ, АНАСТАСІЯ АРКАНОВА, ТЕТЯНА СИНИЦЯ, ЛЮДМИЛА ШЕСТЕРОВА, ОКСАНА ДАНИСКО МУЗИЧНО РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЧЕРЛІДЕНГУ	8
КАТЕРИНА СЕМЕНОВА РОЛЬ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	14
АНАСТАСІЯ КУКУРУДЗЯК, БАЙДЮК МИКОЛА УРОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ.....	18
ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО, АНАСТАСІЯ ЖУРЕНКО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ВЕБОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ У НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	22
ВЛАДИСЛАВ КАУН ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ.....	28
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ	
NATALIA SULAIEVA FEATURES OF FUTURE TEACHER'S ETHNOCULTURAL COMPETENCE FORMATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW	34
ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО, ОЛЬГА ЛУЦЕНКО ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФАРМАКОЛОГІЇ У МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	40
ОКСАНА КОРНОСЕНКО, КАТЕРИНА ГОРБЕНКО АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ФАХОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	48
ІЛОНА ДОНЕЦЬ, ГАЛИНА ЄРОШЕНКО, АНЖЕЛА ВАЦЕНКО, КОНСТАНТИН ШЕВЧЕНКО, ОЛЕНА РЯБУШКО ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ.....	54

ОЛЕНА КОЛЕСНИК, СЕРГІЙ ЛАВРІНЕНКО, КРІСТІНА ТАРАНЕНКО ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ МЕТОДИЧНИХ ІННОВАЦІЙ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	60
ЛІЛІЯ ЗІМАКОВА, НАТАЛІЯ КОВАЛЕВСЬКА, НАТАЛІЯ МАНЖЕЛІЙ ФОРМУВАННЯ ВІТАГЕННОГО ПРОФЕСІЙНОГО ДОСВІДУ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	66
ОКСАНА КОРНОСЕНКО, ОКСАНА ДАНИСКО, ВАЛЕНТИНА БОНДАРЕНКО ТРАНСВЕРСАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ.....	73
ОЛЕНА МОМОТ, СЕРГІЙ НОВІК ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ БАДМІНТОНУ».....	81
СЕРГІЙ САМОЙЛЕНКО ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МЕТОДІВ ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ І БІОЛОГІЧНОЇ ФІЗИКИ.....	85
ЛЮДМИЛА ГОРЛОВА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	93
АНЖЕЛА ШУКАНОВА, ПАВЛО ШУКАНОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА).....	96
НАТАЛІЯ БЄЛЯЄВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	106
ANNA FASTIVETS CHARACTERISTICS OF DIAGNOSTIC INSTRUMENTARIUM OF THE FORMATION OF NATURAL AND SCIENTIFIC COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY.....	111
YANA DEMUS THEORETICAL AND PRACTICAL ANALYSIS OF THE PREPARATION OF PHYSICAL CULTURE BACHELORS FOR INCLUSIVE EDUCATION IN MODERN EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	117

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

ВАСИЛЬ ФАЗАН, ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА, ІННА ВАЖЕНІНА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ШВЕЙЦАРІЇ.....	122
ВОЛОДИМИР МОКЛЯК, ОКСАНА МОКЛЯК, ТЕТЯНА БОНДАРЕНКО НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1991–2022 РР.).....	128
МАРИНА КОНДРАТЕНКО, ВАЛЕНТИНА ТИТАРЕНКО З ІСТОРІЇ ВИШИВКИ «БІЛИМ ПО БІЛОМУ» НА ПОЛТАВЩИНІ.....	134
ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО, АНАСТАСІЯ КОКАРЄВА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СТЕМ-ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	140
ВОЛОДИМИР МОКЛЯК, СТАНІСЛАВ ТАРЕЛКО ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ.....	148
АЛЛА ХОМЕНКО ФЛЕКСИБІЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ІНВАРІАНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	155
МИХАЙЛО УС POETICS OF UKRAINIAN MUSICAL FOLKLORE.....	162
ВСЕВОЛОД ЛАНІН РУШІЙНІ СИЛИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОСТАТІ ІОАННА МАКСИМОВИЧА (1651-1715 РР.).....	165

TABLE OF CONTENTS

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

OLEKSANDR SOTNYCHOK, VALENTYNA TYTARENKO PSYCHO-PHYSIOLOGICAL MECHANISM OF THE FORMATION OF LABOR SKILLS AND SKILLS IN PROCESSING CONSTRUCTION MATERIALS IN STUDENTS.....	3
SERHIY SYNITSYA, ANASTASIA ARKANOVA, TETYANA SYNITSYA, LYUDMYLA SHESTEROVA, OKSANA DANISKO MUSICAL RHYTHMIC EDUCATION OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS OF SCHOOL AGE BY CHEERLIDEN MEASURES.....	8
KATERYNA SEMENOVA THE ROLE OF TOURIST AND EXCURSION ACTIVITIES IN INCREASING THE EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS.....	14
ANASTASIA KUKURUDZIAK, MYKOLA BAYDYUK PHYSICAL CULTURE LESSON IN THE CONDITIONS OF ONLINE LEARNING.....	18
LESIA PETRENKO, ANASTASIIA ZHURENKO ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF USING WEB ORIENTED TECHNOLOGIES IN TEACHING HIGH SCHOOL STUDENTS OF SECONDARY EDUCATION ESTABLISHMENTS.....	22
VLADISLAV KAUN PECULIARITIES OF ORGANIZING BLENDED LEARNING IN HIGH SCHOOL MATHEMATICS LESSONS.....	28
CURRENT PROBLEMS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS	
NATALIIA SULAIEVA FEATURES OF FUTURE TEACHER'S ETHNOCULTURAL COMPETENCE FORMATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW.....	34
LESYA PETRENKO, OLGA LUTSENKO PECULIARITIES OF THE COMPETENCE-BASED APPROACH IMPLEMENTATION IN TEACHING PHARMACOLOGY AT A MEDICAL INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION.....	40
OKSANA KORNOSENKO, KATERYNA HORBENKO ANALYSIS OF DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL SPECIALISTS CULTURE AND SPORTS IN PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	48
ILONA DONETS, GALINA YEROSHENKO, ANGELA VATSENKO, KONSTANTIN SHEVCHENKO, OLENA RYABUSHKO TESTING AS A MEANS OF CONTROL OF KNOWLEDGE OF MEDICAL STUDENTS.....	54

OLENA KOLESNYK, SERHII LAVRYNENKO, KRISTINA TARANENKO THEORETICAL CONCEPTS OF METHODOLOGICAL INNOVATIONS IN THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION.....	60
LILIA ZIMAKOVA, NATALIA KOVALEVSKA, NATALIA MANZHELIY VITA GENES PROFESSIONAL EXPERIENCE FORMATION IN FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	66
OKSANA KORNOSENKO, OKSANA DANISKO, VALENTINA BONDARENKO TRANSVERSAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE MASTER'S PROGRAMS AS A DEMAND OF THE MODERN LABOR MARKET.....	73
OLENA MOMOT, SERHII NOVIK COURSE SOFTWARE «THEORY AND METHODS OF TEACHING BADMINTON».....	81
SERHII SAMOILENKO IMPLEMENTATION OF CERTAIN METHODS OF PROBLEM-ORIENTED LEARNING IN THE PROCESS OF STUDYING MEDICAL AND BIOLOGICAL PHYSICS.....	85
LYUDMYLA GORLOVA INNOVATIVE METHODS OF IMPROVING THE COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE LAWYERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING.....	93
ANZHELA SHUKANOVA, PAVLO SHUKANOV FUTURE TEACHER'S OF GEOGRAPHICAL DISCIPLINES FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE MASTER'S PROGRAM (BASED ON THE EXPERIENCE OF POLTAVA V. G. KOROLENKO NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY).....	96
NATALIIA BELYAEVA PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE DESIGN AND IMPLEMENTATION OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	106
ANNA FASTIVETS CHARACTERISTICS OF DIAGNOSTIC INSTRUMENTARIUM OF THE FORMATION OF NATURAL AND SCIENTIFIC COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY.....	111
YANA DEMUS THEORETICAL AND PRACTICAL ANALYSIS OF THE PREPARATION OF PHYSICAL CULTURE BACHELORS FOR INCLUSIVE EDUCATION IN MODERN EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	117

HISTORY OF DEVELOPMENT IN PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

VASYL FAZAN, LARYSA SEMENOVSKA, INNA VAZHENINA FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN SWITZERLAND.....	122
VOLODYMYR MOKLIAK, OKSANA MOKLIAK, ТЕТЯНА БОНДАРЕНКО REGULATORY AND LEGAL ENSURING OF OUT-OF-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS FUNCTIONING IN UKRAINE (1991-2022).....	128
MARYNA KONDRATENKO, VALENTYNA TYTARENKO FROM THE HISTORY OF «WHITE ON WHITE» EMBROIDERY IN POLTAV REGION.....	134
LESIA PETRENKO, NASTIA KOKARIEVA FEATURES OF THE STEM-EDUCATION FORMATION: FOREIGN EXPERIENCE.....	140
VOLODYMYR MOKLIAK, STANISLAV TARIELKO CONCEPT AND CONTENT OF EDUCATIONAL PARADIGM.....	148
ALLA KHOMENKO THE FLEXIBILITY OF A HIGHER EDUCATION TEACHER AS AN INVARIANT OF PROFESSIONAL COMPETENCE.....	155
МИХАЙЛО УС POETICS OF UKRAINIAN MUSICA FOLKLORE.....	162
VSEVOLOD LANIN MOTIVATING FORCES IN THE FORMATION OF THE PEDAGOGICAL PERSONA OF IOANN MAXIMOVICH.....	165

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 81

Відповідальний за випуск **В. Фазан**
Коректор **Н. Зінченко, І. Капустян**
Комп'ютерна верстка **А. Тимощук**

Сторінка видання в Інтернеті / <https://sites.google.com/view/pnpurednauki>

Підписано до друку 05.05.2023 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Cambria.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 19,7. Наклад 100 прим. Зам. № 2121

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського 2, м. Полтава, 36 003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.